ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

XXVII

КНИГОСПІЛКА

Б. Грінченко та І. Франко

ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

т. XXVII

ДО ДРУКУ ВИГОТУВАВ
ІВ. ЛИЗАНІВСЬКИЙ
ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ [redacted]

КНИГОСПІЛКА

2 3077
317414/27

ІВАН ФРАНКО

З ЧУЖИХ ЛІТЕРАТУР

ЛІРИКА

83229/XXVII
Львівська філія
бібл.с... УРСР
15.—

КНИГОСПІЛКА

Бібліографічний опис цього видання вміщено в «Літопису Українського Друку», «Картковому репертуарі» та інших покажчиках Української Книжкової Палати.

Підготовило до друку й надрукувало Кооперативне Видавництво
Р У Х

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 29400

Упрліт 1976. Харків, зам. 476.
Тир. 3000. Друк Книгоспілки.
Харків, Нетеч. наб. 14. 1929

ПЕРЕДМОВА

Багата і всестороння творчість Франка. І в яку її галузь ми не поглянемо, скрізь бачимо колосальну працю, ним пророблену, і зроблену часто так, як цього не зробив ніхто до нього й після нього.

Ось хоч би й перекладна праця. Вже з перших літературних виступів Франка ми бачимо і його знайомство з чужими літературами й бажання засвоїти найкращі чужі зразки українській літературі, що видихалася провінціялізмом на галицькому ґрунті. „Давніше було в літературі тихо, спокійно; вона держалася здалека від щоденного бруду й гамору; кожний поет і письменник, так сказати, „священнодійствував", пишучи. Шановано старий добрий стиль, старі традиції, старі формули; не було погоні за оригінальністю, погоні за модою" [1],—пише Франко в статті про чужі літератури, в якій підводить теоретичні основи під свою перекладну працю. Ті „старі, добрі звичаї" в українській літературі нарушує Франко. Основною прикметою нової літератури вважає він інтернаціоналізацію літературних уподобань та інтересів, „що заставляє

[1] Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах, ЛНВісник 1898, 1.

нас з однаковим інтересом читати і смакувати твори високоталановитих письменників німців, французів, американців, італійців, шведів, чехів, поляків і своїх рідних". Але „зі зведенням до спільного іменника всеї справжньої літературної творчости, а то до спільного іменника могучих духових, суспільних та моральних інтересів нашого часу, йде і змагається також і національзація кожної поодинокої літератури, виступає чим раз рельєфніше її питомий національний характер, її оригінальні прикмети, основні особливості її народнього гумору і народнього патосу, властивості її вислову, літературного стилю, поетичної техніки. Показується, що націоналізм і інтернаціоналізм тут ані крихти не суперечні".

І Франко пильно починає працювати над цею інтернаціональною прикметою сучасних літератур, дає в перекладах світові зразки лірики, драми й белетристики, а рівночасно з тим прекрасні статті про найвизначніших світових письменників.

І найближчих три великі томи нашого видання „Творів" Франкових (XXVII—лірика, XXVIII—поетичні драми та драматичні поеми, XXIX—белетристичні переклади, вибір) є доказом цієї колосальної праці нашого письменника. Інтерес їх безумовно великий був раніше, таким він залишається ще й тепер. Розкидані по всіх періодичних українських виданнях чи окремих книжках, на протязі довгих літ вони знайомили українську суспільність зі світовою літературою, а тепер, зібрані

разом, дають інтересну, першу, хрестоматію чужих літератур у перекладах Франка.

Перекладною працею займався Франко на протязі всеї своєї літературної діяльности, а праця ця була тісно звязана з його інтересом до чужих літератур, його очитаністю, ерудицією, гарним знанням чужих мов. Під перекладами ми бачимо підписи: „з чеської, з польської, з російської, болгарської, сербської, німецької, французької, англійської, італійської, єврейського жаргону, церковно-слов'янської, грецької, латинської мови переложив Іван Франко". Це знання чужих мов є одна з надзвичайних прикмет Франкового генія. Тут ще треба додати, що Франко все своє життя прожив у Галичині, рідко та на короткий час виїздячи в чужі краї. А перекладав він не тільки свобідно з чужих мов на українську, але й володів добре цими мовами [1].

Вже в перших роках своєї літературної діяльности друкує Франко переклади. В „Друзі" за 1875 рік маємо його переклад „Гете. При кужілці", з трагедії „Фавст" часть І, підписаний псевдонімом Джеджалик. Це перший друкований переклад Франка. В часі своєї важкої хороби,

[1] Авторові цих рядків підчас хороби Франка доводилося щось в роді що секретарювати в нього. По роду цього заняття під диктовку Франка приходилося писати по німецьки, французьки, російськи, церковно-слов'янськи. Треба завважити, що я знав тільки німецьку й польську мову, з іншими мовами був цілком не знайомий. *Ів. Л.*

не маючи змоги давати оригінальні твори, Франко ввесь час працює над перекладами. Не кидає цієї праці майже до своєї смерти.

В цьому томі ми старалися зібрати по змозі всю перекладну лірику Франка. В великій допомозі став т. Федір Дудко, що, працюючи у Львові в „Бібліотеці Науков. Т-ва ім. Шевченка", вишукував та переписував переклади з старих галицьких видань. І в цій нашій праці є велика його лепта.

Під кожним віршем зазначено рік перекладу та видання, звідки передруковується. Переклади, якими ілюструє Франко свої думки про чужих письменників, коли їх багато (як з Данте, Пушкіна та ін.), не вміщені в цьому томі, а в свій час будуть надруковані в томах з критичними статтями та розвідками Франка.

Ів. Лизанівський.

З буддійської книги „Сутта-Ніпата“

І. МАРА І БУДДА

Мара мовить:

Хто має синів, має втіху з синів,
Хто має корів, має втіху з корів,—
Те „має“, то радість людськая.
А в кого
Немає нічого,
Яка ж йому радість, якая?

Будда мовить:

Хто має синів, має клопіт з синів,
Хто має корів, має клопіт з корів,—
Те „має“—причина турботи людської.
А в кого
Немає нічого,
У того й турботи нема ніякої.

ІІ. БАГАЧ І МУДРЕЦЬ

Багач:

Ось я страв наварив
І корів подоїв,
Над рікою з сім'єю живу собі влад;

Дім успів я покрить,
І вогонь мій горить,—
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Мудрець:

Я свій гнів усмирив
І упір покорив,
Над рікою цю ніч пересплю собі рад;
Дім мій вольний ввесь час,
Вогонь пристрасти згас,
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Багач:

Не бренять комарі,
У росистій траві
По лугах не злічить моїх стад;
Повно паші в стогах
І слоти нам не страх,
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Мудрець:

В царстві духа я чайку міцную зробив,
Я на той бік поплив і у пристань прибив,
Поборов течію уподобань і звад,
І ту чайку—тепер
Непотрібну—поверг,
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Багач:

Моя жінка покірна,
Не ледача, а вірна
І трудяща й мені йде під лад,

І хороша на вроду,
І славутного роду, —
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Мудрець:

Дух мій вірний мені,
Кинув думи марні
І піднявся над низ земних болів і страт,
І я вирвав все зло,
Що у серці росло, —
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Багач:

Я працюю і дбаю,
Тим кормлюсь і те маю,
І край мене здорових дітей моїх ряд;
Вони чесно ростуть,
Про них злого не чуть, —
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Мудрець:

Я нічим не журюсь,
Нікому не корюсь,
З тим, що маю, зійду світ ввесь там і назад;
І нікому служить
Я не мушу й на мить,
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Багач:

Мої вівці й телята,
Первістки і ягнята,
І бугай той могутній, цар стад,

І корови мені
Вдій дають молочні,
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Мудрець:

Я не маю телят,
Ні овець, ні ягнят,
Бугаїв, що пишаються там серед стад,
Ні коров молочних,
Я не дбаю про них,—
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Багач:

Мої стіни гладкі
Мої шнури тривкі,
Нові яслі в стайнях і припони під-лад:
Не зірвуться воли,
Хочби бурі ревли,—
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Мудрець:

Я, мов бик, розірвав
Пута всіх земних справ,
Наче слон, прорвав тин всіх змислових завад,
І не верну туди, як дитя
В лоно матери вже не верта,—
Тож, о небо, як хоч, спускай зливу і град.

Л. Н. Вісн. 1910. II.

Старо-арабські поезії [1]

І. ФАТАЛІЗМ

Що не має статися
Жодна хитрість це не вдіє,
А що має статися,
Станеться, як час наспіє.

Чому бути суджено,
Це в свій час само складеться;
Хто ж противиться судьбі,
Той у дурнях зістається.

---

[1] В році 1905 почала виходити у Львові накладом „Українсько-руської Видавничої Спілки" славна збірка арабських казок „Тисяча й одна ніч" у перекладі Михайла Лозинського. Ця збірка появилася в Західній Европі ще в другій половині XVIII в. насамперед у свобідній і значно скороченій переробці на французьку мову Галланда, з якої перекладали та ще коротші переробки швидко потім перероблено майже у всіх европейських краях; у числі переробок була також одна на польську мову.

Від того часу збірка „Тисяча й одна ніч" сталася улюбленою книгою всеї освіченої людськости, але тільки при кінці XIX в. французький учений Марді (Mardrus) доконав перекладу одної з найповніших редакцій арабського тексту сеї збірки, що обняв 10 спорих томів друку. Трохи пізніше видано ще повнішу редакцію, в перекладі на німецьку мову, і сей останній переклад послужив основою перекладу на українську мову.

II. КРАСА ДІВЧИНИ

Своїм ростом стрункім ся краса
Присоромлює вітку тополі;
Сонце й місяць неначе згаса
Перед блиском обличчя її.

Її слина солодка як мед,
Що з перлистим вином ізмішався;
З поза уст її зуби блищать,
Як дві низки перел-самоцвітів.

Мов та райськая гурі, вона
Виступа в своїй ніжній подобі;
Ласка блискає їй із лиця,
Але з ока блискоче загибіль.

Не одного вже блиск той страшний
У обіймища смерти вігнав;
А на шляху любови її
Засіда небезпека і страх.

Що думка видавання цеї величезної й одинокої в своїм роді збірки казок у перекладі на нашу мову не була нещасливою, доказує те, що вже в початку минулого року наклад першої части був вичерпаний і запотребилося друге видання.

До властивостей просторої редакції „Тисячи й одної ночи" належить те, що в ній прозове оповідання густо пересипане віршами, переважно безіменних авторів, ліричного або моралізаційного змісту. Перекладання тих віршів насуває далеко більші труднощі, як перекладання прозових оповідань, і тому не диво, що в німецькім, а тим більше в дословнім, декуди аж надто дословнім перекладі М. Лозинського вони не роблять такого враження, яке повинні робити ті справжні перли староараб-

Жить без неї для мене се смерть,
І для того про неї мовчу;
Та коли я в розлуці від неї помру,
То втеряв я надармо свій вік.

III. ВРОДИНИ ГЕРОЯ

У високих замках його бог посадив,
Наче льва у пустині;
Панування йому в небесах призначив,
Мов зорі на небесній твердині.
Коли він народився, з утіхи скричав
Гострий спис і престіл,
І газеля, і царськая рада, і люд
Зі всіх міст і всіх сіл.
Не бери до грудей його, мамко, бо він
Першим позирком у темноті
Вигідніший осідок собі обібрав
На кінському хребті.

ської поезії, якими редактори арабської збірки, а може й самі автори оповідань, пересипали їх певно для окраски оповідань, а не для відстрашення чигачів. Тому-то, коли запотребилося друге видання першої части „Тисяча й одної ночи" в перекладі на нашу мову, я, за порозумінням з дирекцією „Видавничої Спілки", взяв на себе труд перекласти поміщені в ній поезії на нашу мову відповідно до вимогів поетичної техніки. Всіх поезій у першій части вийшло 70. Перед відданням до друку четвертої части я доконав перекладу тих поезій, що містяться в ній, і вважаю незайвим подати тут невеличкий вибір тих поезій у моїм перекладі, щоби показати публіці, як виглядала староарабська поезія і чого може надіятися від читання самої збірки.

Ані ссать не давай йому, мамко, бо він
Першим позирком зараз знайшов
Найсолодший напій і поживу собі—
Неприятелів кров.

IV. П'ЯНА

Я обняла його і п'яна стала
Від запаху, що йшов із уст його,
Мов ніжна вітка, коли вранці-рано
Її весняний легіт заколише.
Я п'яна стала не як той, що вп'ється
Вином у божеськім розпалі;
Впилася слиною його, яку смоктала,
Цілуючи усток його коралі.
Предивною красою блискотить
Уся його постава,
І кожне серце покоряє він
Без суду і без права.
О, боже, доки вдержують мене
Життя сього окови,
Не вирветься душа моя
З кайдан його любови.
Й доки житиму, я житиму лишень
Любовію до нього,
А як умру й спалить мене любви вогонь,
То й се край щастя мого.

V. ЧОРНІ ОЧІ

Стережіться її ока,
Бо страшні у ньому чари;
Кого трафить його промінь,
Тому не втекти нікуди.

Пробі, теє чорне око
З сонним виразом утоми
Розрубало б біле вістря
Найгострішого меча.
І нехай вас не вловляє
Слів її м'якенький голос!
В вашім мізку незабаром
Він зажже вогонь палючий.

VI. ЇЇ ЛИСТОК

Послала я йому листок,
В якім я вилила йому
Свою любов, своє терпіння.
Тонесеньким письмом листок
Писала я в в ніжних словах,
Бо різні ті листки бувають.
І відповів мені мій милий:
„Чому так тонко і дрібненько
Писала ти, що ті слова
Я ледве прочитати міг?"
І відповіла я йому:
„Тому, що з туги й жалощів
Сама я стала так тонка".
Так слід коханцям всім писать.

VII. РОЗЛУКА

Чом так сильно бажаєш розлуки?
Підожди, хай обійми її
Не доводять мене до розпуки.

Підожди, бо невірність—печать цих часів,
А де з милим розлучиться мила,
Там любовного щастя могила.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 29400

VIII. ПІСЛАНЕЦЬ

(Газеля)

Який же гарний той післанець,
Що милої прихід мені звіщає!
Ся наймиліша відомість
У мене душу підіймає.
Коли б задоволився він
Поношеним вже трохи даром,
Я б серце дав йому, яке
Мороз зварив розлуки варом.

IX. ЙОГО ОСВІДЧИНИ

Пишу тобі той лист, душі моїй бажання,
І в нім розлуки біль і тугу і зідхання.
На першім місці тут вогонь мойого серця,
На другому тоска й гаряче пожадання.
На третім те, що вже терпливости не стало,
А на четвертому, що в біль змінилося кохання!
На п'ятому, коли тебе мій зір побачить?
На шостому, коли прийде нам привітання?

X. ЇЇ ВІДМОВА

Ти впевняєш, що кохаєш,
Що терпиш безсонні ночі,
Переносиш усі муки,
Що любов на нас наводить.
Чи ж бажаєш ти, шалений,
З місяцем любовних сходин?
Чи сповнив же коли місяць
Кому будь його бажання?

То ж покинь такі балачки,
Занехай безумні мрії,
І не підступай до мене,
Не роби собі надії!
Коли ще раз заговориш
Таким способом до мене,
То постигне тебе кара
Найлютішая від мене.
Богом, що з густої крови
Сотворив людей породу,
Серцем, ясним місяченьком
Я клянуся й присягаю:
Коли ще раз заговориш
Таким способом до мене,
То на першій деревині
Я велю тебе повісить.

XI. ЙОГО РЕПЛІКА

Вона грозить мені смертю!
Горе ж мені, горе!
Але ж смерть мені—спасення,
Як сконання скоре.
Для кохання ліпше вмерти,
Аніж довго жити;
Коли щастя не знаходить,
Насилля терпіти.
Заклинаю тебе богом:
Відвідай слабого,
Що безпомічний караєсь
Від кохання твого.
Адже ж бачиш, що тобі я
В неволю віданий
І що тиснуть мене важко
Неволі кайдани.

О, змилуйся, моя пані!
Хто ж за любов мститься?
А хто любить благородну,
Тому все проститься.

„Неділя". Львів. 1912, ч. 15
Писано д. 8 квітня 1912

Із старо-арабської поезії [1]

I. СУДЬБА

Сліпий на більмо перейде попри яму,
Але в яму видючий впадає;
І фатальнеє слово дурному не шкодить,
Але мудрого майстра до шкоди доводить;
У біді правовірний на хліб заробляє,
А злому й невірному доля сприяє.
Всі людські діла і змагання раби
Під владою вищої сили судьби.

II. ЩИРІ СЛОВА

Якби знали ми про ваш прихід,
Як були б ми знали,
То були б із серця свою кров

[1] Приготовляючи до друку другим виданням другий том українського перекладу арабської збірки казок „Тисяча й одна ніч", я злагодив для цього перекладу, доконаного д. М Лозинським, переклад віршів поміщених у тексті казок. Цих віршів, коротших і довших, у другім томі збірки 50. Майже всі вони визначуються поетичною красою в орієнтальнім стилю, а деякі також можна вважати віршованими правилами життєвої мудрости. Подаю тут невеличкий вибір із цеї групи перекладів *І. Ф.*

Перед вас проляли;
То були б зіниці своїх віч
Вам до ніг поклали;
То були б рум'янцем своїх лиць
Шлях ваш устеляли,
Щоб через повіки наші ви
В душу нам світили.

III. БІДНІСТЬ

Блиск усякий чоловікові
Бідність відбирає,
Так що мов під захід сонця він
Жовто догарає.
Як у чужині, не журиться
Ним душа ні одна,
А як близько, щастя свойого
З ним ділить не година.
У базарах серед стиску він
Боязко бокує,
В самоті ж він у сльозах гірких
І днює й ночує.
Жалься, боже, як то бідному
Жить у світі годі!
Між людьми він наче чужинець
В своїм власнім роді.

IV. БЕЗДОЛЬНИЙ

„Я не розбійник, добродію мій,
Клянусь тобі богом,
Не злодій, ані же жебрак, що в людей
Стоїть за порогом.

„Лихая недоля попала мене
Гірш кражі й розбою,
Зневолила бідність, що в спілку
спряглась
З грижею й журбою.
„Не я тому винен, що сталося так;
Бог стрілив із свойого трону;
Зіпхнула стріла та мені з голови
Мою королівську корону".

V. СЕРЕНАДА

Скажи красуні тій
В заслоні голубій:
„Лиш смерть від тих любовних мук
Подасть мені спокій".
А як життя моє вона
Бажає продовжить,
Нехай серною легкою
До мене прибіжить.
О, зіронько моя,
Пожалуй моїх мук!
Глянь, простягається рука моя
По дар із твоїх рук.

VI. ЇЇ ПРИЗНАННЯ

Моє серденько вмерло би слабе,
Якби перестало любити тебе;
Бо мого серденька не переробить,
Нікого другого йому не любить.
Мої оченята не дармо горять,
На тебе одного вони лиш зорять;

А як чия інша краса їх влестить,
Хай вид твій ніколи мене не пестить!
У моїм серденьку заклато, мабуть,
Ніколи довіку тебе не забуть;
Отим то воно не втихає на мить,
Любов'ю палкою горить і горить.

VII. ПОХВАЛА ГОЛЯРЯ

Кожна штука, пане мій,
Це нашийник золотий,
Але цей голяр, начисто,
Це—перловеє намисто.
Ставлю я його високо,
Вище понад всіх учених,
Бо здійма він свою руку
До голов царів свячених.

VIII. CARPE DIEM![1]

Не відкладай приємности,
Як трапляється тобі,
Бо людям шкоду нанести,
Це найсвятіша річ судьбі.

IX. AMOROSO

Як шовк м'яке її волосся,
І мова лагідна її,
Вона не надто балакуча
Й не маломовная собі.

[1] Лови день!

І очі в неї—бог сказав:
„Да будуть!"—і вродилися,
І людські серця від них,
Мов від вина скріпилися.

Понад чолом їй кучері
Так темні, як нічна пора,
Та виски в неї в світлості
Ясні, як рання зоря.

Кохання, о збільшай що ніч
У моїй крови жар палкий,
І хай щоденний біль його
Скінчить аж смерть, удар тяжкий!

X. СТАРІСТЬ НЕ РАДІСТЬ

Ах, літа, літа,
Переможні!
Як же в суставах
Причинили ви
Тяжку дрож мені!

Ще давніше я,
Як молодшим був,
То ходив, ходив,
Не втомляючись;

А тепер лежу,
Або як хожу,
То дрижу, дрижу
Й не схиляючись.

XI. ПОХВАЛА ЩЕДРОСТИ

Коли б я мав гроші і всяке добро,
І щедрим не був усе те роздавати,
То краще би мати кулаки замість рук,
І на обі ноги хромати.

Нехай би хто назвав мені скупого,
Котрому скупість славу принесла;
Або назвав би щедрого, котрого
Від щедрости його та смерть найшла.

XII. БУДЬ ЩЕДРИМ!

Коли добра земного
В уділ дістав ти много,
Будь щедрим для людей,
Нехай від дому твого
Не йде без дару твого
Старий ні молодий.

Бо щедрість доброхотлива
Не з'їсть багатства твого,
Поки тобі зичлива
Всесильная судьба;

А скупість завидлива
Добра не вдержить твого,
Коли до дому твого
Насунеться журба.

XIII. ГОРЕ НАШОМУ ЧАСОВІ!

У днях щастя чоловік —
Образ дерева плідного:
Доки плоди є на нім,
Прибігають всі до нього.

Та як плоди опадуть,
Всі байдуже геть спішать,
Древа іншого шукають,
Щоб із нього плоди рвать.

Горе нашому часові!
Всіх захланність обійма.
Щедрих, правих не знайшов я
Й одного між десятьма.

XIV. ЗАЖДИ ХВИЛИНУ!

Зажди хвилину, дай мені хоч раз
На тебе глянуть ще перед розстанням,
Скріпи те серце, що у край роздерте
Важким зідханням!

Та як тебе це смутком наповняє,
Не хочу більш тобі я докучати,
Піду туди, де доля прогоняє,
Сам з своїм болем дні свої кінчати.

„Неділя“ 1912, ч 41
Писано 20 жовтня 1912.

Пісні Сапфині [1]

1.

Афродіто, безсмертна Зевесова доню,
Баламутко на ясному троні, тебе я благаю,
Не гніти мою душу, о пані величня.
Горем, журбою.

---

[1] Найдавніша поетеса Греції Сапфо вродилася й жила на острові Лесбосі коло р. 600 перед Хр. Про її життя знаємо дуже мало понад те, що подав Геродот, який називає її батька Скамандронима і її брата Харакса й оповідає про цього останнього, що піддавшися намовам гетери, викупленої ним невольниці Родопіди, подався з нею до Наукратіса, та прогайнувавши тут з нею ввесь свій маєток, вернув назад до рідного дому, „і Сапфо докоряла йому за це в одній своїй пісні". Випадок подав нам одну пісню Сапфину про Харакса, писану перед його поворотом із Наукратіса, отже очевидно не ту, про яку згадує Геродот; вона була віднайдена 1897 р. на однім папірусі, відкопанім у долішнім Єгипті, і я подаю далі її переклад.

Далі знаємо, що Сапфо була замужня й мала одну дочку, про яку згадується в однім уривку з її пісень. Швидко розвелася вона зі своїм мужем чи може якось інакше стратила його. В молодих літах вона разом із іншими членами свойого роду в якійсь боротьбі місцевих партій була прогнана з Лесбоса й жила в Сицилії, та по кількох літах могла назад вернути до Мітілени. Тут здобула вона собі значіння, заснувавши в своїм домі щось на подобу жіночої школи, де обік жіночих робіт плекано також поезію Тут розвинувся й власний поетичний дар Сапфо й розширився по всій Греції. Двісті

О зійди, як нераз на мої ти благання
Відмикала стурбована брами палати,
З золотого батьківського дому до мене
Ти прихожала

На підмогу. Тягли тебе голуби шпарко,
Бистрі крила їх тінню лягали на землю,
Поки з неба неслися шляхом промінністим
В воздушнім морі.

літ по її смерті Платон називав її десятою Музою. Та знайшлися між атенськими комедієписами й такі, що підняли й пам'ять про неї на кпини, скомпонували її любощі з якимось Фаоном, задля якого вона ніби то втопилася в морі, підсунули її поезіям пропаганду т. зв. лесбійської любови і т. д. Все те очевидно були видумки пізніших атенських жартунів, яким ближча знайомість зі свідоцтвами сучасників (прим. славного її земляка і поета Алкая), що говорять про неї з великою повагою, відіймає всяку підставу. Сапфо вмерла в пізній старості, а малюнки на грецьких вазах рисують її звичайно в крузі молодих дівчат з лірою або з табличкою до писання. По її смерті Мітілена в признанні її заслуг увіковічила її лице в медальоні, який доховався до нашого часу.

На жаль, із поетичного скарбу Сапфо, яким любувався і Платон і ще пізніше Страбон, дійшла до нас тільки маленька частина—кількадесять дрібних уривків, цитованих у різних письменниках та три майже повні гімни, між якими згаданий уже гімн про брата Харакса віднайшовся аж в останніх роках XIX віку. В тих же єгипетських папірусах відчитав німецький учений Шубарт і ще два більші уривки (в одному 8 строф по три рядки, в другому п'ять таких же строф), та їх належність до Сапфо ще непевна, то й ми тут не даємо їх перекладу.

Судячи по уривках, захованих нам із її поезії, вона обіймала своєю творчістю досить широку скалю тем. Були між ними пісні весільні, близькі

Ти їх слала назад, а сама преблаженна,
Усміхаючись своїм обличчям безсмертним,
Ти питалася, що мене мучить, чого так
Тужно я кличу?

„І чого тобі треба, душе ти шалена?
І кого тобі маю в солодкі обійми
Привести? Або, може, тебе хто укривдив,
Доню Сапфоно?

до наших весільних ладканок, були гімни й пісні мітологічного змісту, задля яких деякі пізніші грецькі вчені цитують її свідоцтва як авторитетні для старої мітології; та певно найкращі з її віршів були ті, що малювали моменти з її власного життя та її почуття. Які живі й гарячі були ті почуття, бачимо з пісні „Товаришці на прощання", де Сапфо з нагоди виходу замуж своєї улюбленої учениці дає прецікаву психологічну картину того враження, яке робив на неї сам вид і голос її товаришки. Так само прегарний гімн до Афродіти вводить нас у ту незрозумілу для нас тепер атмосферу близькости й інтимности між людьми й богами, що належить до характерних рисів найстаршої грецької поезії, епопей Гомера та т. зв. гомерівських гімнів.

У нашім письменстві була досі лиш одна спроба перекладу Сапфо, доконана д. А. Кримським у його збірці „Пальмове гілля", ст. 57—58. На жаль д. Кримський, як сам зазначує в нотатці, держався в своїм переспіві не стільки грецького тексту, скільки вільного переспіву акад. Хв. Корша, хоч декуди його переклад ближче підходить до грецького, ніж Коршів. Певна річ, тексти Сапфині, писані еолійським діялектом, насувають не малі трудности для передачі, і тої методи „вільного перекладу" держаться інші відомі перекладачі (із німецьких Мелі та Штайпер, з польських Шуйський та Губек), і в усіх таких перекладах пісні Сапфині являються блідими та розводненими, без тої пластики й колоритности, що надає їм найкращу повабність. Чи моя проба буде щасливіша?

І. Ф.

„Як тіка він від тебе, шукатиме швидко;
Не бере подарунків—сам буде давати;
Цілувати не хтів—цілуватиме швидко,
Хоч ти й не схочеш".

О, прийди ж і сьогодні, влекши моє горе
І розвій мою тугу, сповни те бажання,
Що так душу гнітить, будь моя ти підмога
В бою любовнім.

II. ТОВАРИШІЦІ НА ПРОЩАННЯ

Видається мені наче рівня з богами
Отой муж, що насупротив тебе засяде
І схилившися, слухати буде твою
Мову солодку.

Той чаруючий сміх, що аж серце у мене
У грудях наче жахом раптовим сповняє,
Той твій вид, що від нього у горлі мені
Дух запирає.

На моїм язиці завмирають слова,
Ледве чутний огонь пробігає по тілу,
Гасне світло в очах і ще й вуха мені
Шум заглушає.

Обливаюся потом і дрож мене всю
Потрясає і жовкну як в'яла трава,
І здається—маленька хвилина, і я
Впаду мертва.

III. МОЯ ДОНЕЧКА

Дівчинка є в мене гарна,
Наче квітка золота,
Пречудової подоби,
Моя Кляіс дорога.

За всі Лідії багатства
І за ввесь наш любий Лесбос
Я б її не віддала.

IV. ВЕСІЛЬНА

Аброзійський трунок
Пінився у дзбані,
Гермес дзбан узявши
Богам наливає.

А боги всі встали
І чарки підняли,
Молодому щастя
І добра бажали.

V. ДО БРАТА ХАРАКСА

Любі Нереіди, принесіть мені
Братчика мойого аж сюди без шкоди,
І нехай все гарне, що йому манеться,
Все нехай сповниться.

Що колись був винен, все нехай відплатить,
Щоб був своїм другам, як давніше, любий
А ворогам завись—ні щоб йому жоден
Ворогом не був.

І свою сестрицю хай він нагадає
Хоч малу хвилину, хай журбу розвіє
Тій, що його сором гнув її додолу,
Як важке ярмо.

Він не дбав про мене! Серцем я боліла...
Вже я міркувала, що пройшло те горе,
Та тепер в надії на веселий празник
Знов мене пройма.

О богине, слухай! Коли я піснями
Дух твій звеселила,—потопи всі смутки
У безодню ночи, прожени все лихо,
Що ще грозить нам!

VI. ПРИ КУДЕЛІ

Матусю солодка, не хоче
Фурчати моє веретінце,
Бо тужу розлучена з милим,
Одягненим в чар Афродіти.

VII.

Умерти бажаю нещасна!
Вона, розстаючись зо мною,
Багато й ось те говорила:
„Ой, знаю, яке терплю горе,
Сапфоно, що тут покидаю,
Моя ти пресвітлая зоре,
Яку я так дуже кохаю".
На це я ось як відповіла:
„Іди, моя мила, щаслива,

І згадуй за мене, бо знаєш,
Як я тебе вірно любила.
І скільки хвиль любих у купі
Обі провели ми з тобою,
А ти багатьома вінками
Із рож і фіялок пахучих
Мене оплітала й на ніжну
Мою лебединую шию
Ти клала міртовії сплети.
Як часто ти голову мою
З розкішним волоссям зливала
Тим миром пахучим, а з ложа
М'якого ти ручку прегарну
До мене ото простягала,
Напою солодкого брала.
І як ми обі враз молились
І жертви богині складали".

VIII.

Там, далеко, в золотих Сардах
Моя любая Афріда
Пробуває з своїм мужем.
І гуляє, знать, думками
В ті часи і в ті години,
Коли в купочці жили ми,
І вона мене, Сапфону,
Уважала за богиню,
А я надівсе раділа
Її співам. А тепер
Посеред невіст лідійських
Вирізняється Афрід
Як рожевопальций місяць,
Що після заходу сонця
Своїм світлом тьмить всі зорі.

І ширяє його світло
Над оцим солоним морем,
Над розлогими полями,
Що покриті всі квітками,
Де роса перлить чудова,
Де вповні розцвіли рожі
І ті ніжні барвінки
І пахуча конюшина.
І коли у ніч такую
Прохожається Сапфона
Сам-саміська й перед очі
Буйної її уяви
Стає постать укохана
Лагідненької Афріди,
Її серце огортає
Непомірна скрута-туга.
А тепер я мов прибита,
Безучасна, отупіла
Від жури, що завдала
Учениця непослушна.
Бог якийсь мене підвіяв;
Мабуть Гермес, що таємно
Об'явивсь мені. Сапфона,
Бачучи його, признала,
Що нічого не бажає
Від його, як тільки смерти.

IX. САМА

Щезли зорі, щез і місяць,
Північ глупа наляга,
Йде година по годині,
А я мушу спать сама.

X. ДРУГОВІ

Хочеш, то будь моїм другом,
Любися собі з молодою, –
Я вже не до любощів твоїх,
Стара і любити не здібна!

XI. ПОСЕСТРІ

Як ти б бажання мала чисті, чесні
Й уста твої не хтіли зло сказати,
Не мусіло б лице твоє
Рум'янцем сорому палати,
І ти б свобідно говорила
Свої думки, моя ти мила.

XII. КИПРИДІ

Прибудь, Кипридо люба,
І в чарку золоту
На любую забаву
Налий перлистого нектару,
Божистого напою.

XIII. НЕ ЗНАЮ

Не знаю, що робити,
Раз дика радість порива,
То знов бажання супокою
Блаженого у груди вирина.

XIV. НЕ ДИВО

Не диво, думають одно лиш,
І мучаться у глибині сердець, —
Та ми і слухом і думками
Хитаємось то в цей, то в той конець.
Отож то наша страта!
Бог Амор помага лиш тим,
Хто мучиться завзято.

XV. СЕРДИТОМУ

Коли тебе пристрасть огорне,
Держи ж за зубами язик!
Бо хто верещить і дуріє,
Ввесь труд його зійде на пшик.

XVI.

Люблю я пишноту,
Люблю я і блиск,
Та всі тії блиски
Нізащо вважаю,
Коли в кого туги
За вищим немає.

XVII. З ГІМНУ ДО ГЕСПЕРА

Геспере, все ти приносиш,
Що нам Еос променяста
Розпорошила. Приносиш
Ти ягня його матусі,
Козеня його Кітусі
І дитя його матусі.

XVIII.

Покинули ви мене,
Любі хвилі дівування?
Куди ж бо ви поділися?
Я за вами шлю ридання.
Коли втратила дівоцтво,
Я не верну вже ніколи.

XIX.

Звивай ніжною рукою
Вінці з тіміяму
На ті коси, ви ж Харіти
Рожеві, рум'яні
Кете лиш сюди, пристрійте
Дівчину кохану.
Та не будь же, серце, горда
Оздобами тими,
Бо молодість мине швидко
З мріями ясними.

XX.

Коли помреш,
Коли забудешся,
Ніхто з живих
І не згадає.
Піерійських рож
Для тебе не має;
Невідома війдеш
До божого раю
І як тінь сумная
Ти пошкандибаєш.

XXI.

Сердитішої над тебе
Я ще з роду не видав.
Будь здорова, моя люба,

Не побачимось ніколи.
Та мій гнів мине швиденько,
В моїй груді серце смирне—
Вибачай!

XXII.

Як буря по горах бушує,
Аж дуби старезні тріщать,
Отак в моїм серці тривожнім
Той Ерос лютує опять.
Знов Ерос той так мене мучить,
Ця гірко-солодка змія,
І горе, змії тій опертись
Не можу я.

XXIII.

Обвіяна вітром злотистим
Посланниця божа летить
Із неба в пурпуровім строю,
Як доня до мами біжить.

XXIV.

Ще одно Сапфоні
Мав би я сказати.
„Ти величня та гора
Чорнокосая жоно,—
Богине злотовінчана,
Сповни ти Сапфони бажання!“
Та як гляну на тебе
То соромаюсь від тебе
І мушу мовчать.

Невірному другові

(Лист IV, 3)

Маю жалітись, чи радше мовчати, твій гріх
не назвавши,
Чи виявляти хіба світу всьому, хто ти є?
Ні, не назву твого ймення, щоб жаль
мій не був тобі честю,
Щоб моя пісня сумна слави тобі не дала.
Доки судно моє міцно збудоване вільно
гуляло,
Ти поруч мене гулять перший хапав-
ся усе;
Нині, коли відвернула фортуна лице своє,
втік ти,
Взнавши, як дуже твоя поміч потрібна
мені.
Чинишся навіть, що й знати не знав ти
мене з роду-віку,
Вчувши ім'я моє, ти „той то -- питаєш—
Назон?"
О, я той сам, хоч ти й чути не хочеш,
твій давній приятель,
Майже з дитячих ще літ ми побратими
були.
Той я, що першому ти повіряв свої думи
й бажання,
Перший з тобою на всі гріша й за-
бави ходив;

Той однокашник я твій і щоденний гість
в твоїому домі,
Той, що, мов муза, тобі кожний під-
шептував суд.
О, я той сам, о котрім ти, зрадливий,
днесь знати не хочеш,
І про котрого хоч раз не потрудивсь
ти спитать.
Чи не любив ти ніколи мене? Значить,
не маскувався!
Чи був ти щирий колись? Значить,
так легко змінився!
Може—скажи—прогнівив тя я чим і цю
зміну спровадив?
Бо як неслушний твій гнів, то справед-
ливий мій жаль.
Чим провинився я, що так неподібний до
давнього став ти?
Чи, може, те є мій гріх, що я в не-
щастя попав?
Як вже не ласка твоя помогти мені ділом
чи грішми,
Хоч би листок ти прислав, всього три
слова мені!
Ба, аж повірити тяжко—говорять, що на-
віть мене ти
В моїм нещастю ганьбиш, робиш до-
кори гіркі.
Безуме, га! Що ти діеш! По що вразі
власного горя
Ти позбавляєш себе сліз співчуття у
людей?
Знаєш, що тая богиня легенька на колесі
бистрім
Ногу хиткую свою сперла на самім
шпилі?

Лекша вона від листка, рухливіша вітрової хвилі,
Змінністю, зрадниче, їй рівний хіба ти один.
Висить на нитці тоненькій, небоже, вся доля людськая:
Що нині міцно стоїть, завтра валиться нараз.
Хто не чував про безмірнії скарби багатого Креза?
А як в неволю він впав, мало й життя не втеряв.
А Діонізій, лиш пострахом прогнаний із Сиракузи,
Чемним собі ремеслом хліба шматок заробляв.
Хто від Помпея Великого більший? А все ж він в утечі
Голосом смирним, бідак, хлопа о поміч просив.
Той, що Юґурту побив і над Цимбрами вславивсь тріумфом,
Конзулем бувши, наш Рим вів до побіди нераз,
Марій хіба не лежав у багні, в шуварі болотистім
Криючись, стиду зазнав — муж такий славний — досить!
Робить іграшку собі судьба із долі людської;
Навіть тій хвилі, що є, вірить напевно не мож.
Як би був хтось мені мовив: „Поїдеш над Чорнеє море,
Будеш лякаться, щоб лук Гета не встрілив тебе“ —

Я б відказав йому: „Йди та напийсь на прочищення ліку
Того, що густо росте по Антикири полях“.
Преціньпостигло мя це! Та й хоч людських я б стріл устерігся,
Дòпустів божих хіба міг би я устерегтись?
Отже лякайсь їх і ти, і що втішним тобі видається,
Поки говориш, вважай, може змінитися в сум!

Д-р. Константин Лучаківський.

„Взори поезії і прози“. 1894.

Прощання

(Елегія I, 3)

Як виринає в душі цеї скорбної ночі картина,
Що в ній останнії я хвилі у Римі пробув;
Як нагадаю цю ніч, в котрій все я найдорожче покинув,
Нині з очей ще мені котяться сльози рясні.
Власне світять свічки, аж тут наказ від Цезаря, зараз
Геть забиратись, кидать рідний Авзонії край!
Вже не було ні часу, ні думок щось ладнать для дороги,
Довгую хвилю у нас серце застило зовсім.
Не постарався я о слуг, ні о те, щоб товариша вибрать,
Ні о одежу та харч, що для заточника би тра[1].
Я остовпів не інакше, як той, що пригноблений громом
Хоч і живе, та життя сам не свідомий свого.

[1] Тра — треба.

Та коли біль сам нарешті прогнав цю
з душі замороку
І моя пам'ять оп'ять трохи до себе
прийшла,
Проговорив я в останнє до другів сумних
на відхіднім
(З многих явилися тут тільки два-три
на той час!).
Любая жінка, ридаючи, міцно мене обій-
мала,
Сльози ж по щоках блідих, наче дві
річки, текли;
На берегах десь лібійських далеко дочка
пробувала,
Навіть і знать не могла про цю не-
долю мою.
Де тільки глянуть було, роздавались ри-
дання і стогін,
Бачилось, в домі раз-в-раз плач по-
хоронний стоїть.
Слуги і служниці й хлопці ридають по
мні, мов по вмершім,
В домі у кожнім куті сльози хтось
точить гіркі.
Як до малого велике порівняння вільно
прикласти,
Вигляд був Трої такий в хвилі, як
взято її.
Скрізь уже втихли людей голоси і собачі
брехання,
Місяць високо свій віз небом нічним
підігнав;
Ось я на нього зирнув, а відтак, Капіто-
лій зуздрівши
(Був надаремно наш дім в близькім
сусідстві при нім),

Я помолився: „Боги, що живете в цих
близьких святинях!
Храми, котрих вже вовік очі не взглянуть мої!
Святощі, скільки вас є у величньому місті
Квіріна,
Я вас лишаю! Вовік будьте здорові мені!
І, хоч запізно, одержавши рану, за щит
я хапаю,
Все ж своїм гнівом відхід цей мені
не обтяжіть!
Тому ж небесному мужу скажіть, який
блуд мя[1] обпутав,
Щоб за злочин не мав те, в чім лиш
провина була.
Хай те, що знаєте ви, почува й цеї кари
виновник:
Як перепрошений бог—горе мені не
страшне".
Цею мольбою благав я богів, ще теплішими жінка;
Хлипання раз-в-раз її переривало
слова.
Ще й перед Лярами, ниць вона впавши
й розсипавши коси
К вогнищу згаслому, знай, тулить
тремтячі вуста;
Гаряче й гірко вона наріка на ворожих
Пенатів
За свого мужа, та плач вже не поможе йому.
Ніч уже швидко кінця добігала, вже гаятись годі,
Віз Паргазійський учиз з оси своєї
схилився.

[1] Мя—мене (народня форма).

Що мені діять? Сліпая любов вітчини мя спиняє,
Та невмолимий наказ геть ще цю ніч мя жене.
Ах, чи то раз за прохожим, що десь поспішав, я промовив:
„Що так біжиш? Де спішиш? Відки й куди, погадай!“
Ах, скільки раз я подумав, ось уже тая хвилина,
Що мені краще всього рушить в назначену путь!
Тричі ставав на поріг і тричі вертався; самі
Ноги, в догоду душі, мов би зав‘язли мені.
Часто „Бувайте здорові!“—скажу, і знов много говорю,
І, мов ось-ось уже йти, з всіма цілуюсь ще раз.
Часто показую щось сотий раз, сам собі суперечу,
Та від коханих моїх оком не можу змигнуть.
Врешті подумав: „Чого я спішуся? Та ж в Скитію шлють мя;
Рим покидать сяк чи так, хвильку пробуду ще тут!
Жінку навік мені за життя ще живу віднимають,
Дім і ту вірную всю челядь домашню мою.
І тих товаришів, що, як матір, полюбив я сердечно—
Щирії душі! Тезей так хіба вірність держав!

То ж обнімімось, допоки ще вільно! Хто зна, може вдруге
Не доведесь вже! Наш зиск—кожний ще лишній момент".
Та вже не час! Уриваю промову свою на півслові
І обнімаю все те, що наймиліше душі.
Ще ми говоримо й плачем, аж ось на високому небі
Ясна зірниця зійшла, нам найважкіша звізда!
Щось мов порвалося в мні, мов сустави мої віднімають,
Бачилось, тіло моє хтось на шматки роздира.
Біль я почув, як той Метус, коли за зрадливії вчинки
Коні за кару його шарпали в різні боки.
Крик і ридання моїх піднялось по всім домі страшенне,
З жалю до голих грудей б'ють кулаками вони.
Вже відходжу, аж ось жінка на раменах моїх повисла,
Сльози гіркії ллючи, скорбні слова ті рекла:
„Ні, не візьмуть тебе в мене! Ураз помандруєм обоє!
Я не покину тебе, в зсилку за зсильним піду!
Разом нам їхать! Нехай і мені на край світа дорога;
Я, як пакунок малий, буду збігця провожать.

Цезаря гнів тебе гонить із рідного краю,—
кохання
Гонить мене, і воно Цезарем станесь
мені".
Так напиралась, як вже й перед тим на-
пиралася часто,
Ледве намовами я міг трохи вспо-
коїть її.
Вийшов я (радше сказать—мене винесли
без похорону),
Мокрий від сліз, все лице вкрите во-
лоссям вохким.
Жінка в нетямному болю—розказують—
тут же зомліла
І, мов без духа, оттак серед покою
лягла.
А як устала, з волоссям, присипаним по-
пелом гидким,
І похололе з землі тіло своє підняла,
Довго ридала—не то над собою, не то
над самотнім
Домом і мужа ім'я кликала часто
в простір.
Так голосила, немов би мене і дочку свою
трупом
Бачила зложених вже на похороннім
кострі;
Вмерти бажала, щоб з смертю і пам'яти
й болю позбутись.
Згляд лиш на мене її жити примусив
іще.
Хай же живе і, коли вже так доля судила,
живучи,
Хай мені бідному ще поміч і пільгу
несе!

„Взори поезії і прози", 1894.

Причепа

(Сатира)

Ішов я раз дорогою святою
Моїм звичаєм і не тямлю вже,
Яка дрібниця на умі вертілась
І заняла усю мою увагу.
Аж ось надбіг панок. заледве з назви
Мені знакомий, вхопив мя за руку—
„Як, найдорожчий, як же проживаєш?“
Сяк-так,—казав я,—поки що й тобі
Бажаю як найлучше.—Той за мною.
Чи хочеш ще чого?—питаю живо.
А той: „Не знаєш мя?—Я вчений муж!“
А я йому: Тим більш цінити тя буду.
Сяк-так силкуюсь відірватись від нього;
То швидче йду... то знов стаю... то шепчу
Щось там слузі до вуха, а тут потом
Ввесь обливаюсь аж до п'ят. О ти,
Боляне, ти щасливий, юродивий.
Зідхаю мовчки. А тамтой теркоче
Ні в п'ять, ні в дев'ять, вихваляє село
І місто. Та як я не відзиваюсь—
„Ага! Страх мучишся відстать від мене!
О, бачу це... Та годі, не попущусь
Тебе, піду з тобою де ти йдеш“.
Чого тобі зі мною волочиться?
Я йду побачить там одного; ти
Його не знаєш; геть за Тибром він

Далеко, коло Цезаря городу
Лежить недужий.—„Діл не маю жодних
І не лінуюсь я, піду з тобою".—
Спускаю вуха, мов той ослик бідний,
Коли тяжкий на плечах терх почує.
Той починa: „Як добре сам ся знаю,
То ані Віска більшим другом мати
Не будеш, ані Варія; бо хто ж
Потрафить більше віршів написать
І швидче, аніж я? Хто в рухах тіла
Поворотніший? А як співаю!
Сам Гермоген позавидіти може".
Тут випало його річ перервати:
Є в тебе мати, свояки, хто-небудь,
Кому твоє життя було б потрібне?
„Нема нікого, всіх я поховав!"
Щасливі! Я тепер один лишився!
Ну, ніпеч живо, бо ж мене чекає
Сумний кінець; малому ще мені
Сабельська баба це пророкувала,
Потрясши віщим збаном: ні отрута
Страшна, ні ворожий меч його не вб'є,
Ні дихавиця, кашель, подаґра,
А цокотайло з'їсть його колись;
Як дорoсте й до розуму дійде,
Хай балакливих пильно стережеться!

* * *

От так к святині Вести ми прийшли,
Вже четвертина дня минула; він
Мав стать на суд, зложивши запоруку,
А як не стане, то програє справу.
„Як любиш мя, він каже, тую крихітку
Допоможи мені".—Щоб я пропав,
Коли в судах допомагати вмію

Або в цивільнім праві знаю толк;
А надто ще спішуся—знаєш де?
„Не знаю вже, що й діять, мовить той,
Тебе покинуть чи процес“.—Мене,
Мій друже.—„Ні, цього не вчиню“—мовить,
І далі йде, а я за ним, хоч важко
Так, як з дужчим битись.
„Ну, а як
З тобою Меценат?—почав він знов—
Ось чоловік, яких немного; муж
Здорових поглядів; ніхто, як він,
Не вмів так щастям покористуватись!
Велику поміч мав би ти з такого,
Що міг би друге місце обіймити,
Коли б хотів мене йому представить;
Пропадь я, якби ти всіх не випер там!“
Не так живесь там, як тобі здається;
Немає дому, щоб чистіший був,
Вільніший від усякого лизунства.
Нічо мені не шкодить, як там хтось
Багатий або більше вчений; кожний
Своє місце там найде.—„Дивні речі
Говориш, ледве вірити ся хоче“.
А прецінь так і єсть!—„Розпалюєсь
Моє бажання, щоб зблизитись з ним“.
Як тільки хочеш, сил досить у тебе,
Щоби його здобуть, та через те
Найперший приступ найтяжчий до нього.
„Вже ж я поставлюсь; слуг усіх підкуплю
Дарунками; не впущений сьогодні,
Поверну завтра; добрий час підгляну,
Зустріну десь його на перехрестю,
Проводить буду. Вже ж то чоловіку
Життя без труду не дає нічого“.—

* * *

Коли отак розводить він, аж ось
Аристій пострічався, мій приятель;
А того також добре знав Ми стали.
„Відкіль ідеш, куди?“—пита; на наші
Питання відповів.—Тут я давай
Його за поли сіпать та стискать
За нечутливу руку; і моргаю,
Очима повертаю сюди і туди,
Щоб вирвав мя. А він всміхаєсь злобно
І ніби не догадуєсь нічого; в мене ж
Аж печінки, здаєсь, горять зі злости.
Ти ж мовив, що щось тайного зо мною
Хотів балакать.—„Тямлю, тямлю добре,
Та підожду до ліпшої пори;
Сьогодні тридцята субота; ти ж
Не схочеш чень патлатим жидам
Зневажить свято“.—Цього ще, кажу,
Я б не боявсь гріха!—„Та я боюсь;
Я трохи забобонний чоловік,
Як многі; вибачай, другий раз скажу“.
Оце якась моя година чорна!
Пішов пройдисвіт, а мене лишив
Мов під ножем. Та случайно знайшовся
Його противник судовий.—„Ах, ти,
Поганче!—крикнув на ввесь голос.—Де ти?
Чи можу вас покликати за свідка?“
Я, звісно, так йому й надставив ухо.
Потяг його до суду. Крик зчинився
З обох боків, народ почав збігатись.
Так спас мене цим разом Аполлон.

Др. Константин Лучаківський. Взори поезії і прози для п'ятої кляси шкіл середніх. У Львові, 1894 і 1909.

Город і село

(Сатира II, 6)

Ось чого все я бажав: кусень поля не
надто великий,
Де би садок був і близько хатини кри-
ниця погожа,
А, крім того, кавалок ліса. Та більше
і краще
Дав мені бог. Я вдоволен. Вже більше не
прошу нічого,
Майіний сину, як тільки, зроби мені дар
цей тривалим!
Я ж не прибільшував злими способами
свого надбання,
Ані не рад марнотратством його та не-
дбальством вменшити!
Я ж не молюсь, як той дурень, в цей спо-
сіб: „О, ко б цей закуток,
Близький, що вперся в мій ґрунт, до свойого
я міг долучити!
О, ко б котел мені з грішми знайти дала
доля щаслива,
Так, як тому, що зарібником був, поки
скарб ізнайшовши,
Ґрунт купив онде й вжива й багачем став
завдяки Гераклю!“
Я ж тим, що маю, втішаюсь з подякою
й ось як молюся:
„Дай, щоб товстіла худоба господарю
й також все проче,
Окрім ума, й будь найбільшим опікуном
моїм, як звик ти!“

*

Так схоронившися з города в гори й
власну твердиню,
Що й величать окрім них у сатирах і вір-
шах непишних?
Ні честолюб'я не їсть мя гірке, ні вдуш-
ливий Широко,
Ані осіння негода, гіркий Лібітіни здо-
буток.
Батьку поранньої хвилі, чи Янусом звать
тебе радше,
Ти, з котрим люди свій труд і орудки
життя починають—
Божа вже воля така — початком будь і
мойого співу!
В Римі ти тягнеш мене, щоб за свідка
ставав я. „Ану же,
Квапся, щоб хто вперед тебе не ставився
до обов'язку".
Чи Аквільон вулицями мете, чи зима,
затемнила
Світ сніговими заметами ввесь, а мені
треба рушать!
Потім виразно й докладно зізнавши таке,
що й самому
Може пошкодить, тиснись крізь юрбу
й настолочуй повільних.
„Що ти, вдурів? Що летиш так?!" — від-
гукне поганець
Та закльне, на чім світ. Але я б повалив
всі завади,
Як погадаю, що час мені бігти до Меце-
ната;
Це моя радість, це меду солодче, щоб
правду сказати.
Та як до Есквілій сумних дійду, вже чу-
жих мені сто справ

У голові й мимо вуха гуде.—„Перед другою Росций
Дуже просив, щоб ти завтра в Путеаль став за свідка!
Там писарі тебе, Квінте, просять, щоб днесь повернути
Тямив к ним в дуже важному, новому, спільному ділі".
„Вчини, щоб печать приложив Меценат на тую грамоту;"
Скажеш: „Стрібую"—то він наляга: „Як лиш схочеш, то зможеш".—
Ось вже минуло сім літ, незабаром і восьмий скінчиться,
Як Меценат мене став уважати в числі своїх близьких—
Правда, остільки хіба, що бере мене у повіз при собі,
Як виїзджа куди-небудь, говорить сердечно дрібниці,
Ось як: „Котра там година? — Ану, чи тракієць Ґалліна
Зможе сирійця? — Вже ранній мороз щипа, хто зле вбраний".
І таке інше, що вухом одним увійде, другим вийде.
Ввесь отой час нема днини й години, щоб зависть все більша
Не пригнітала мене. Чи на ігрища глядів зі мною,
Чи забавлявся на полі, всі ахають: „Оце щасливий!"
Як від мовниці страшна яка вість розійдесь по завулках,
Хто лиш зустріне мене, то розпитує: „Друже, ти, певно,

Мусиш це знать, бо з богами стрічаєшся зблизька; чи чув ти
Дещо про Даків?" — „Нічого ні разу!" — „Ну, завше мабуть ти
Будеш таким сміхованцем!" — „Та хай всі боги поб'ють мя,
Як я що чув!" — „Та невже! А воякам обіцяні землі
Цезар в Сицилії думає дать, чи з італійського ґрунту?"
Божусь, що й того не знаю. Вони подивляють людину
В мні одиноку, що вміє так славно й глибоко мовчати.
Ось як мина мені бідному день, не без бажань сердечних:
О ти, село! І коли ж тя побачу! Коли буду міг я
Чи то із давніх книжок, чи у сні, чи в бездільності любій
Черпати розкіш, забуть про життя цього клопоти й смутки!
О, коли ж біб, Питаґорові любий, на стіл подадуть нам,
Ще й примащену достаточно салом товстеньким капусту!
Божеські ночі й вечері, де сам я й уся моя челядь
Тут же при вогнищу власнім їмо, а я хлопців свавільних
Рештками страви годую. П'є кожний, як має охоту,
Із неоднаких чарок, від немудрих законів свобідний;
Добрий піяк бере чарку велику, а інший радніше

Із невеличких кріпиться. І ось починаєсь розмова,
Та не про віллі й будинки чужі; не про теє, чи Лепос
Гарно танцює, чи ні, а про те, що нас ближче обходить
І що не знать, було б зле: розважаєм, чи люди багатством
Чи чеснотою щасливі бувають; чи користь, чи спільність
Поглядів тягне до приязні нас і що власне вважати
Мусимо ми за добро і добро в чім найвище вбачати.

*

Серед таких розговорів сусіда наш Цервій до речі
Бабські балака байки. Вихваляти почав хтось Арелля
Статки-маєтки, не знавши жури його; ось він так мозить:
„Раз, повідають, приймала сільська мишміську мишку
В бідній норі — яко давня кума свою давню знакому.
Трудолюбива й уважна на те, що трудом здобуте,
Але гостинність їй серце тверде отворила. Що й мовить;
Не пожаліла припрятаних к святу горошків, довгастих
Зернят вівса, несе в писку сухий виноград, солонину
З полуобгризених схабів, бажаючи страв ріжнотою

Гостя обмерзіння перемогти, що зубками гордими
Ледве шолопав це те, коли ґазда[1], на свіжій соломі
Лягши, осет і часник їв, лишаючи ліпшії страви.
Врешті промовила мишка: І що тобі, кумо, за радість
Тут на хребті цеї скелі між борами так бідувати?
Чи не воліла б ти місто й людей, ніж ліси оці дикі?
Вір мені, разом зо мною в дорогу ходи! Адже в світі
Бог дав смертельную душу всім творам; мале чи велике,
Смерти ніяк не втече. Коли так, моя люба, то ж жий же,
Доки живеться, у щастю й розкоши тямуючи, як цей
Вік твій короткий!"
Ця мова спонукала мишу сільськую.
Швидко вискакує з дому, і враз вирушають в дорогу,
Як загадали, пильнуючи ніччю сподом попід мури
Міські пролізти. Вже північ стояла на небі, як наші
Миші в багатому домі по своїй мандрівці спинились.
Там одіяла, закрашені пурпуром красним, ясніли
Скрізь на ліжках із слонової кости; по пирі багатім

[1] Ґазда — господар, хазяїн.

Много недоїдків ще полишалось, що збоку на купі
Ще від учора лежали в кошах. Ось мі-щанка, поклавши
На пурпуровій постелі селянку, немов підгорнулась,
Бігає там і назад, і приносить страви, і сповняє
Службу, немов служаночка, коштуючи все, що приносить.
Ця, лежачи, не нарадуєсь щастям і добрим бенкетом;
І вже поводиться, мов підохочений гість, коли раптом
Лоскот страшенний дверей їх обох випо-лохав із ліжка.
Ну ж вони бігать тривожні по всему покої, та ще гірш
Дух в них заперло з страху, як в високих світлицях почувся
Гавкіт собак молосійських.
І мовить селянка: „Та бог з ним,
Із отаким ось життям! Будь здорова! Волю вдовольнятись
В лісі в безпечній норі хоч би викою тільки пісною".

Взори поезії і прози. Д-ра Константина Лучаківського. Львів, 1894.

До Аристія Фуска

(Ода I, 22)

1. Хто серцем щирий, чистий від провини,
Не треба тому маврських стріл, ні лука,
Ні сайдака, Аристіє, що в йому
Стріли затруті.—

2. Чи йти він хоче по палючих Сиртах,
Чи по Кавказу негостинних дебрах,
Чи по країнах, що Гідасп казочний
Їх обливає.
3. Та ж і від мене у сабінськім лісі,
Коли-м співав безжурний про Ляляґу
І заблукавсь за межу без оружжя,
Геть втік вовчище.
4. Звірюка вам, якої ні воєнна
Не має Давнія в густих дібровах,
Ні Юби спраглий край, що то плекає
Льви ненажерні.
5. Постав мене в пустім степу, де вітер
Літній й одної не колише гильки,
Чи в край глухий, сльотою злою битий,
Мглами повитий.—
6. Постав під возом сонця дуже близько,
В країні, де вже людям жить неможна,
Ляляґи незабуду сміх солодкий,
Милії речі.

Взори поезії і прози. Львів, 1894.

До Корабля

(Ода I, 14)

1. Судно! Чи знов нові вітри на море
Тебе несуть? Що чиниш? О, засядь
В пристані кріпко! Чи ж не бачиш,
Що без весел боки твої?
2. Що машт надломаний вже бистрим Югом,
Тріщать жердки вітрил і без линвів
Чоло ледве опертись може
Чимраз грізнішим вже валам?
3. Не маєш ти вітрил цілих, не маєш
Богів, щоб знов їх звать в тяжкій біді!

Хоч як ти там, понтійська сосно,
Лісів вродливая красо,
4. Хвались ім'ям і родом безхосенним,
Моряк тривожний барвній кліті тій
Не вірить. Стережись, як вітру
Іграшкою не хочеш буть.
5. Судно, недавно болю мій тривожний,
Тепер тяжка турбото й туго! Ей,
Пильнуйся море, що блискучі
Цикляди вколо облива!

Взори поезії і прози. Львів, 1894.

До моєї книжки

(Лист I, 20)

Здається, книжечко, до Януса й Вертумна
Ти зиркаєш; бажала б, знай, стояти
На продаж в окладці, що Созиїв руками
Красно вигладжена блищить.
Не любиш ти замків, не любиш ти печаток,
Що лиш стидливим милі; ти зідхаєш,
Що лиш декому тя показую, хвалиш
Широку публіку. Не так тебе ховав я.
Іди ж, куди наперлася іти,
Раз вийшовши, вже вороття не буде!
Нераз зідхаєш: „Що вчинила-м бідна?
Чого забагла?"—як тя хто зневажить.
І знаєш ти, що в кут тебе упруть,
Коли твій пан, наївшись, спочиває.
Бо як не помиляється віщун,
Гнівний за всі гріхи цеї, то Рим
Цінитиме тебе, аж поки молодість
Не промине твоя. Та як помнята
Під дотиком юрби кальною станеш,
Підеш ти мовчки молям на снідання,

Або до Утики втечеш, або в Ілерду
Пошлють тебе в пакунку. Посмієсь
Той, що тя впоминав, котрого ти
Не слухала; отак, як той прохожий,
Що непослушного осла в гніві
З скали зіпхнув; бо й хто ж би мучився
Когось спасать проти його охоти?
І це ще жде тебе: дітей азбуки вчити,
Аж поки десь в глухому закавулку
Шиплява старість не приб'є.
А як тобі тепленьке сонце
Багато припровадить слухачів,
То розповідж, що син я лібертина,
В худих достатках геть по-над гніздо
Широко крила розпустив; оскільки
Шляхетного замало в мене роду,
Остільки більше чесноти надбав.
Найстаршим в Римі був я до вподоби
В війні й спокою; зростом невеличкий,
Посивів передчасно, радо грівсь на сонці,
До гніву скорий та й до перепросин.
А якби хто тебе спитав про вік мій,
Хай знає, що сповнилося мені
Чотирикратно по одинадцять груднів,
Тоді, як Льолія товаришом став Лєпід.

Др. Константин Лучаківський.
Взори поезії і прози. Львів, 1894.

До Аполлона

(Ода)

О що просить святого Аполлона
Співцю? О що молить, вино нове
Ллючи із чаші? Не о жниво
Буйне в Сардинії плідній—

О скот товстий в Калабрії гарячій,
О золото і слонів індійських кість,
Не о лани, що річка Ліріс
Спокійна мовчки підлива.

Хай ріже виноград Каленським серпом,
Кому дала це доля; хай купець—
Багач вино п'є з чар набуте
За виріб Сирії взамін—

Богам, знать, милий він; три й штири рази
До року филі атлантицькі рве
Й здоров верта; я їм оливки,
Цикорію й ніжні мальви.

Даруй мені, молюсь, Лотони сину,
Свого в здоров'ю поживать, з умом
Погідним: старість не безславно
Прожить, з рук цитри не пустить.

Др. Константин Лучаківський. Взори поезії і прози для п'ятої кляси шкіл середніх У Львові, 1899; 1909.

До Теміди

(Гімн)

Переспів

Чи про Ісмена співати нам,
Чи про Мелія в золотій тканині,
Про Кадма і рід його святий,
Що пішов із посіву гадючих зубів;
Чи про блакитно-мріючі Теби,
Чи про незломную силу Геракля,
Чи про честь Діоніза,
Що многим утіху дає,
Чи про білорукої Гармонії шлюб?

Ви перші, о, Мойри,
З джерел Океану
Небесну, премудру Теміду
Спровадили шляхом блискучим
До святого узгір'я Олімпу,
Щоб Зевса спасителя
Шановною жінкою стала;
Вона ж породила
Правдивії Гори,
Красавиці в золотистих віночках,
З плодами рясними в руках.

Взори поезії й прози. 1909

До Хромія Айтнеянина

витязя в перегонах на возі

(Перша немейська ода)

Строфа α

Святе леговище Альфея,
Ортигіє, паросте Сиракуз преславних,
Колиско Артеміди,
Дельоса сестро! З тебе виходить
Пісня солодкозвучна,
Щоб піднять хвалу велику
Вітроногих коней та й
Ласк Айтнейського Зевса.
Віз Хромія підносить нас,
Немея зогріває нас,
Щоб в те ярмо побідне
Похвальну пісню припрягти.

Антистрофа α

Ось бачимо божий зачаток
В чудових чеснотах цього чоловіка;
Лиш щаслива доля
Слави вершків досягає.
Ти ж, Музо, що любиш
Нагадувать подвиги славні,
Розсип нині лучі свої
На той остров, що пан Олімпу,
Зевес, Перзефоні колись дарував,
Чоло кучеряве до неї схиливши,
Щоб цею плідною
Землею володіла;

Епода α

Щоб на вершках сицильських гір
Міста повзносила,
Мов вінці блискучі;
Їй дарував Кронієнко
Й народ той, тямучий до бою,
До зброї, до коней цікавий,
Що часто у грах олімпійських
Оливні вінки золотолисті приймає.
Не в одну мету я міряв
І ніколи не хибляв.

Строфа β

Гарно граючи, стояв я
Коло брами у подвір'ю
Гостинного мужа того;
Добірний для мене
Заставлений був там обід,
Чимало сторонських дім цей гостити звик.
Хто ж чесним дорікає,
Той, замість огонь згасити,
Тільки диму накоптить.
Різні люди різним штукам служать,
Але прямим шляхом мусить
Кожний з нас власною силою йти.

Антистрофа β

В ділі являється сила,
В раді же дух, що будуще вбачає,
Кому він із роду є даний,
Дитя Агезидама,

Одним і другим ти наділений багато!
Не те радість, щоб в світлиці
Скарбу много в купу збить,
Але те, щоб добру долю,
Добру славу заробить
Другим і собі; бо спільна
Нас надія всіх держить
У тяжких трудах.

Епода β

За-для того на Геракля
Кріпку віру покладаю
І в ряді героїв славних
Давню пісню його співаю:
Як тільки з матірного лона
На світло денне він прийшов,
Зевеса син, з близнятем-братом,
А потім, в пеленки з порфіри
Вповитий, таки не сховавсь
Від золотопрестольної Гери;

Строфа γ

Серцем люта пані неба,
Зевеса проворна жінка,
Гнеть дві гадюки к ньому шле;
А ті відчиненими воротьми
Вповзли в просторую світлицю
І поспішалися дітей
Опутать сплетами ціпкими.
Та випручувавсь Геракль
І голову підняв
І вперве боротьби попробував;

Антистрофа γ

І обома могучими ручками
Обох гадюк шийки обхопив
І тис, аж поки з тіл огидних
Не витис духу звільна.
Перестрах безмірний,
Мов грім, поразив тих невіст,
Що при ліжку Алькмени стояли;
І сама вона скочила з ліжка
Простоволоса та і боса,
Щоб звірюк тих злість відбивать.

Епода γ

І на пострах той в збруях мідяних
Збіглись що духу всі Кадмейців дуки.
І Амфітріон,
Держучи в руці
Гострую шаблюку,
Прибіга вражений гострим болем;
Бо що близьке, те
Рівно всіх гнете;
Про других горе же
Гнеть серце забува.

Строфа δ

І з'упинивсь, пронятий
Страхом нестерпним і солодким;
Взрів незвичайну силу й вдачу сина,
Значить, пророцтво давнє
Безсмертні обернули навпаки.
І от покликав він шановного сусіда,

Пророка вишнього Зевеса,
Тейрезія, без хиби віщуна,
А цей йому і всьому товариству
Сказав, яка жде доля цього хлопця;

Антистрофа δ

Скільки вб'є він на землі,
Скільки в морі звірів лютих
І всіляких шкідників;
І людей неправних много,
Що надуті гордощами ходять,
Із рук його загуба жде.
А коли на Флеґрійській рівнині
Воюватимуть з Іґантами боги,
То від стріл його—віщував пророк—
Поваляться на землю кучері блискучі.

Епода δ

А сам він в супокою
По боях безконечних,
По великих спочивши трудах,
У радощах вічних
Живе у щастю безконечнім;
В препишній долівці
Цвітучую Гебу за жінку візьме,
І, празнуючи весілля,
При Зевсі Кронієнку
Його славу звеличить.

Взори поезії і прози. Львів, 1894

П. ВІРҐІЛІЙ МАРОН

Грамотика або мужицька приправа

(Поема)

Десять вже сповзло годин осінньої довгої ночі;
Голосно день вже звіщає когут і крильми шелепоче;
Аж невеличкого поля властивець, ратай працьовитий
Сімуль, щоб голодом в день надходячий себе не морити,
Звільна прочумавсь і з бідної свої постелі здвигаєсь,
Пильнов рукою у потемку щупа, здовж стін пробираєсь
В кут до вогнища; живо найшов го, мацнувши руками.

Ще лиш маленький димок курився із зотлівшої грани,
Попіл пластом обляг паленіючі іскри криваві.
К ним, нахиливши чоло, він каганець склінно приставив,
Шпилькою ґніт підтяг із гирла сухий, волоконний;
Ну тоді дмухом потужним огонь розбуджувать сонний.

Блис жар, скочив на ґніт, аж ніч від світла
втікає;
Руку зігнувши в дашок, мужик світло від
вітру вкриває;
Засув оглянувши дбало, комірку ключем
відчиняє.

Збіжжя в сусіці на дні невеличкая купка
лежала;
З неї, нагнувшись, зачер, скільки мірка по
беріг вміщала:
Фунтів шіснадцять ваги у ній вміщалося
зерна.
Живо відтак до жорен; над ними дощинка
майстерна
Вбита в стіну, до послуги готова, на ній
він чим живше
Каганець ставить; відтак, рукави оба
закотивши,
Оперезав живіт з кози косматим кожухом,
Дучку й каміння обмів помелом і вичистив
духом.
Гай, а тепер рукам робота по рівній частині:
Лівов підперсь, а права змагається при
жорновині,
З гуркотом двигаєсь камінь, вертиться
доколо незмінно;
Сиплесь мука і хрупоче зерно під вагою
каміннов.

Часто, як права втомиться, то ліва сестрі
помагає
В праці по черзі. А він то пісні мужицькі
співає,
Простим співом собі вкорочаючи довгу
роботу,

То знов: Цібале!—кличе. Так служниця, муринка з роду,
Звалась; ввесь вигляд її посвідчав, якої вна віри:
Волос курчавий, надуті вуста і темний цвіт шкіри,
Груди широкі, обвислі цицьки і живіт запалий,
Уда тонкі і підошви плоскі, постоли мов, ступали,
Пяти затвердлі від терня чимало виразок мали.
Тую збудивши, велить полін сухеньких накласти
В огнище, і при вогні холодну злітнити воду.

А як безхибно оце скінчив млинарську роботу,
В підситок пригірщми мливо своє висипає по части;
Ну ж потрясать!—і на дні відділилися отруби в ситі,
А бездоганний посипавсь крізь очка, в лубі пробиті,
Чистий Церери дар; на гладкій його ссипав стільниці
Беріжно, літепла влив туди з святої водиці
І, розмішавши, місив муку враз з чистов водою,
Твердше сподом обертав і купку лівов рукою
Сіллю частенько солив. Ось тісто загусле пригладив,
В пляцок круглий відтак розплескав і пальцем провадив

Вдовж і вшир, штирокутник верхом
зазначивши рівненько.
Теє до печі поніс, де Цібалє дно вже
чистенько
Вимела,—мискою корж прикрив, і грань
сипле на миску.

Поки Вулкан і Веста роблять своє у
вогнику,
Сімуль марно без діла також часу не
збуває.
Інших способів глядить, бо ж Церера сама
ще не має
Доброго скусу[1], то ж він о приправу
добірную дбає.
Правда, край печі в диму у нього полоть[2]
вудився,
Груба похребтина ще й лопатки свині;
находився
Там і сира клебук круглястий, на дроті
нап'ятий,
Що враз із шматтям старим звисав із
сволока хати,
Та не туди ти подався, не ткнувши їх,
щадний ратаю!

Близько хатини городець був, лиш вербами
з краю
Та тонкостеблою тростю обведений,
замість оплоту[3],
Хоч невеличкий, та всяких ярин
подостатком росло тут.

---

[1] Скус — смак.
[2] Полоть — довгий кусок сала.
[3] Опліт — тин.

Що лиш для бідних потрібне, то певно
його нехибло тут;
Ба, і багач користав нераз із убогого плоду.
Хоч не пишний сад, ратай не щадив коло
нього заходу!

От як часом сльота його припинила при
хаті,
Або як плуг дармував і рілля спочивала
при святі,
Він у городі трудивсь. Усякі ростини
плекати
Вмів він і всякеє сім'я таємно землі
поручати,
А коли треба, і воду з сусідніх потоків
спускати.
Ось капуста росте, пастернак торонким
гіллям має,
Ось ріжуха крихка, жар-зілля і мальва
пишна є,
Морва солодка он там, часнику байдахи
ось крутії,
Тут же і сну насіння, летейський мак
зеленіє;
Закуска ліпших страв, смачна ось гніздиться
салата;
Густо пошарпаним листям стіснилася
редьква страпата;
Важко з тичини гарбуз додолу обвис,
товстопузник.
Та не властивця це все,—він ощадний, як
мало хто інший!
Це для людей увесь плід: торгової кожної
днини
В місті всіляких ярин величезний він
спродував вузлик.

З вільним плечем, но з порядним грошем
повертав він до хатки,
Тільки часом купував фунт м'яса з міської
ятки.
Він зрізованець собі й червоні цибулі кохає,
Хрін тож, що гострим смаком аж людське
лице викривляє,
І луковатий часник, і Венери сочистую руту.

В тих же думках у город увійшов він і в сю
мінуту.
Зразу, прошпортавши пальцем легенько
землицю пухкеньку,
Штири головки добув часнику лукового
живенько,
Вимкнув сочистий мокрець і руту крещату
щипає,
Ще й коляндру, що туй [1] у пучках волохатих
звисає.
Все те до хати поніс, при вогні миготячім
сідає,
Служниці зично кричить, щоб моздір
принесла перед нього.
Кожну головку відтак із лушпиння
теребить м'якого,
Верхні шкірки поздиравши з погордою
мече під ноги
Геть по землі; головки ж на листочок
складає розлогий
І, обмивши, в гладку моздіря жолобину
сипле.
Соли зернистої ще, відтак сира затвердлого
щипле
Кусень порядний; наверх втолочує всю
зеленину.

[1] Туй — ось.

Лівов рукою тепер космату прибрав фартушину,
В праву ж товчок і давай часнок пахучий давити
З стуком, і все в рівномірну відтак саламаху місити.
Вколо вирує рука; то кожне звільна теряє
Силу окрему свою; з усього барва одна є:
Ні то зелена цілком: сир білієсь кришками густими,—
Ні то мо̀лочно-біла, бо зелень темнієсь між ними
Часто, як пахощі в ніс йому ся[1] гризучі дістануть,
Зморщить лице і чхне, власній страві даючи догану;
Часто, коли рукавом пливучі сльози втирає,
То безневинний дим грізними проклонами лає.
Діло кінчиться ось-ось. Не ходив вже товчок, наче грудов,
Але в масі липкій рівномірно ховзався з трудом,—
Тож він крихітку цянув туди й оливи товстої,
Оцту тож пару краплин долив, приправи гризької.
Ще раз усе розмішав і ще раз добре мішає,
Пальцем обвів в моздірі, затим моздір обертає,—
Висипав—масу густу зграмоси́в у клебук невеликий;
Ось який вигляд і ось відки назва іде грамоти́ки.

---

[1] Ся дістануть—дістануться (народня форма).

Цібалє хліб між тим із грани живо виймає,—
Радісно в руки мужик приняв го; тепер
вже не дбає
Сімуль на голод, ввесь день робити може
безжурно.
В чоботи ноги обув, а на голову кучму
чупурно...
Волики в ярма запряг, що радо шию
згинали,—
Ну же на поле! Леміш у скибу! І далі!
І далі!

(Без підпису).

Переводи і наслідування Осипа Шухевича, з портретом і життєписом автора. Посмертне видання. Львів. 1883. Накладом Волод. Шухевича. Стор. 230—233.

М. РІЧЧІ (папа Лев XIII)

Жіночий швидкий двоколісник [1]

Нуж і ти, римская панно, скачи на швидкий двоколісник
І, хоча жінка, в бігу поперегонюй мущин!
Перегоняй тільки рук не ламай ані носа нікому;
Хай тобі буде досить лаби ламать у собак,
Що окружають тебе й двоколісник і гавканням хижим
Рвуться зубами ось-ось вхопить за литку тебе.

[1] В Римі почала 1898 року виходити латинська часопись „Vox urbis, de litteris et bonis artibus commentarius bis in mense prodit". Часопись, котрої принагідним співробітником є також папа Лев XIII, інтересна головно як куріоз; наші відносини перетолковані на мову Цицерона й Віргілія виглядають досить комічно. Між іншими звернули на себе увагу поміщені в 1 і 6 н-рах цієї часописі латинські оди до велосипеда, скомпоновані не без таланту і з дотепом якимсь Мавром Річчі. Перша з тих од присвячена мужескому, друга жіночому велосипедові. Щоб познайомити наших читачів також і з цього рода поезією „fin de siécle", ми подаємо тут другу оду М. Річчі по змозі у вірному перекладі (І в. Франко).

Франкові, мабуть, було відомо, що Річчі це псевдонім папи Льва XIII, як це бачимо по примітці до віршу „Pontifex maximus"; але звертаючи увагу на своїх передплатників, Франко пише „якийсь Річчі" (Ів. Л.).

Лагідно віє зефір, тож і ти, як та давня Камілла,
Сукню на вітер пусти, живо в дорогу лети!
Хай там регочуться хлопці, нехай усміхаються старші
Дами, що бачитимуть світле майстерство твоє.
Хай і та баба сміється, нерозумно роззявивши рота,
Щоб показати гидкі ясна беззубі свої.
Ти непохитною будь і ніякого сміху не бійся,—
Буде співать ще юрба вчинки геройські твої,
Хай не спиняють тебе ті вози, що жене електрична
Сила, аж іскри тріщать чорт зна принципом яким!
Бо коли ти так летиш, то летить твоя слава по Римі,
І парубки молоді раді тебе величать.
З них коли хто на бігу присусідиться, ти самовільно
Буцім пади і в його рухом рятунку благай.
Радо подасть він тобі свою руку і швидко настане
Втішна хвилина для вас: стулою руки звязать.
Разом до шлюбу женіть на однім двоколіснику „тандем“,
Бо ж вас укупу звела спільної слави любов.

ЛНВ 1899 т. VI.

Переклад з латинського

ДЖОВАННІ БЕЛЛІ

З римських сатир

І. ДУХОВНА ПОТІХА

Опівночи... Злочинець слуха,
Ключ заскрипів, і з шумом суне
Піп в довгій ризі в його казню,
І в казні світло, як вполудне.

„А цей чого?“—бурчить бідака,
Та піп облесно, як вахляр,
Розводить руки. „Радуйсь, сину,
Цю ніч ще будеш ти, мов цар!

Цю ніч ще в небо підеш, друже!
„Стоного!“—крикнув драб,—„начхать мені
на вас!
Коли ти віриш сам в свої балачки,
То йди за мене в небо сей же час!“

ІІ. ЗГАДКИ

В той день, коли Пінна повісити мали,
Мені „помазання“ в костьолі давали.

Мій хресний отець накупив мені „згадок“,
Ляльок, колачів, чоколядок.

А батько ще й звощика взяв на часок,
Щоб нас із костьола завіз у шинок.

Та перед костьолом—ой леле! Ой, Кліна!—
Я мусів ще бачить, як вішали Пінна.

Я з жахом дививсь, не забуду й до віку,
А батько „на спадку“ ще лясь мене в пику.

І мовить: „Затям собі, синку, ляпас,
І з ним тую правду по смертний твій час:

Що ліпших людей, як ти, синку,
Отак посилають у стан супочинку“.

III. РИМЛЯНКИ

Не знаю, чи жінки чужих країв
Могли б з римлянками зрівняться,
Бо що римлянка—щира християнка,
І найлюбіш їм по костьолах шляться.

Що правда, вірить їм у всім неможна,
Бо все при кухні мужа в дурні зводять,
За те не гине їх жага побожна,
І день і ніч в церквах вони проводять.

Що смертне в них, належить світу—тіло,
Та серце їх—церковним я назву,
Це правда, бо й яке ж було б їм діло
В церквах робить постійне „ранде-ву[1]“?

1900 (?) „Культура“ 1925

[1] Ранде ву—побачення.

УІЛЛІЯМ ШЕКСПІР

Сонети

*

Очей твоїх небесна перепона
Не переперта земними словами,
Звела м'я; світ сей не суддя над нами,
Бо я го зрікся, щоб тобі служити сповна.

Я зрікся женщин і всіх злуд облесних,
Но ти богиня,—чи й тебе зрікатись?
Лиш земних ласк я зрікся, не небесних,—
Як ти мні ласкава, то я невинуватий.

Зарік мій був лиш повів, мгла неспинна.
Ти, гарна зірко, сли краса твоя
Прогнала мглу, то ти тут всьому винна,

Бо ти зламала мій зарік не я!
А хоч би й я! Не мав умнішої я путі,
Як лиш зламать зарік, щоб рай такий
здобути.

*

Як господиня дбала без упину
Слідить курчатко, що втекло від хати,
Свою на землю посадить дитину,
Сама ж курчатка побіжить шукати;

Між тим дитина і кричить і плаче
І все за нею кличе: „Мамо, мамо!"

Вона ж нічого не вчува, не баче,
Пок аж курчатка не найде,—так само

Й ти того, що від мене втіче, прагнеш,
А я, дитя, тебе зову з сльозами.
Вернись ід мні, як ціль свою осягнеш!

І поцілуй мя, будь мні вміcто мами!
А втихне плач мій і сльоза та висхне,
Як мати к серцю дитятко притисне.

*

З небесних зір не вмію я читати,
Но астролог я, хоч про люті дні
Зарази, війн і горя й дорожні
Не вмію вищим духом сповіщати,

Хоч не звіщу, чи день будущий полю
Дощ принесе, чи бурю або град,
Ні з знамен в небі вмію предсказать,
Яку царям судьба готує долю.

Твої очиці—те созвіздя ясне,
В котрім я правду вичитав такую:
Лиш сли їх лишиш синові в наслідя,

То муть краса і правда жить на світі;
Сли ж ні, то те напевно пророкую,
Що враз з тобов краса і правда згасне.

15—17. XII 1882 переклав Мирон **.
Культура 1924. 12.

*

Чом так убогий в новину мій спів,
Не строїться відмінно все для моди?
Чом я не силуюсь як другим це уходить
Пишних, надутих добирати слів?

Чом мисль моя одно й однаке все
Одіння носить, просте і щоденне,
І легко взнать мене, бо кожнеє слівце
На свого творця вказує, на мене?

О тобі, любко, я раз-в-раз співаю,
О тобі, мого співу й серця раю!
В старі слова ввесь дух свій я вкладаю.

Тобі даю, що вже твоє здавен.
Як сонця схід і захід все ясе́н;
Так спів мій все новий, хоч все один.

(Перекладено) 17 грудня 1882. **Мирон.**

Зоря, 1884, ч. 5.
„Із сонетів" Шекспіра.

Три сонети

XXIX

Неласкаві на мене щастя й люди
І на свій стан я де піду, там плачу,
В глухеє небо і у власні груди
Звертаю зір, кляну судьбу ледачу.

Бажаю буть багатшим на надію;
Як цей буть гарним, як той друзів мати,
Оцього хист, отого власть дістати,
Все тим не рад, що маю і що вмію.

Аж сам горджу собою за ті хиби!
Та як тебе згадаю, з мого серця,

Мов жайворонок із плідної скиби,
До неба вранці моя пісня в'ється.

Як лиш твою любов солодку нагадаю,
Своєї долі я й за трон не заміняю.

XXX

Коли в солодкій тиші любих дум
Я спомини минулого збираю,
Чимало страт оплакує мій сум,
До давніх сліз нові доливаю.

І виступає на очах росиця
За другими, що смерти тьма пожерла,
І щедро знов перлиться сліз криниця,
І туга воскреса, що здавна вмерла.

Я важко мучуся минулим горем
І жаль до жалю додаю раптово;
Колишній сум бушує новим морем;
Що сплачено—давно, плачу на ново.

Та як до тебе зверну свої мисли—
Всі страти віднайшов, всі смутки присли.

XLVI

Не раз я кличу смерть, бо нудно бачить
в світі
Як ходить працівник в жебрацькому
лахмітті,
А капосне ніщо блищить у пишнім строю,
А вірність щирая знай б'ється з клеветою.

Як славу має й честь огида і облуда,
А чистоту он там сквернить насилля дике,
Як чесноту ганьбить ось стовпище велике,
А власть над всіми зла, як на очах полуда.

Перед надсилою художество німіє,
А дурень мудрому відмірює права,
І правда спугана, безпомічна дуріє,
А добрий в найми йде, а ледар ужива.—

Умер би! Ні, держусь тривогою одною:
Як я умру, й любов моя умре зо мною.

З англійської мови.
ЛНВ. 1907. кн. І.

РОБЕРТ БЕРНС

Надгробний вірш

В чиїх очах є сльози співчуття,
Зблизись, схились і прочитай це гладко:
Хто тут лежить, був за життя
Найліпший муж, друг вірний, щирий батько.

На людське горе серце мав м'якеє,
Проти насилля й кривд незломний гірш скали;
Любив людей та зло ненавидів душею,
І хиби всі його із чесноти плили.

Парубоча пісня

Ледве часом збересь з трудом
У мене грошенят крихітка—
Одна нежданая біда,
І все пішло до дідька.

З недбальства, з добродушности
Всі гроші розлетяться;
Та я присяг: чи сяк чи так,
Нічим не турбуватьсь.

Молитва пастора

О ти, що в небі там живеш
І по своїй вподобі
Одного в небо кличеш к собі,

А десятьох у пекло шлеш—
Лиш на хвалу собі, а не за те,
Що тут робили добре або зле!

Благословлю твою велику силу,
Що в тьмі кромішній тисячі лишила,
А лиш мене до світла піднесла,
Твоєю ласкою вкрасила!
І я тепер, не так як всі вони,
Великий, ясний світоч серед тьми,

Посудина з твоєю благодаттю,
Ізбранник божою назначений печаттю.
Я стовп є у твоїй святині,
Скала, що ввік незрушено стоїть,
Я щит, я провідник, я взір єдиний,
Єдиний на ввесь світ!

Пісенька про чорта й акцизника

Ішов дідько через місто свищучи,
Ніс у пекло акцизника скачучи.
Кричать баби: „Бери, дідьку, що твоє!
Хай там в пеклі грішним жару піддає!“

Дідько шмигнув! Дідько шмигнув
І акцизника поніс!
Аж підскочив, аж підплигнув
Із акцизником пан біс.

Вари тепер пиво й брагу, що хто хоч!
Співай, гуляй, хоч і хату перескоч!
Та дякуймо пана біса на ввесь світ,
Що взяв собі акцизника на обід!

Вихилясом, викрутасом скаче люд,
По хатах і по стодолах танці йдуть;
Як світ світом ще весь край так не гуляв,
Як тоді, як біс акцизника побрав.

Дідько шмигнув! Дідько шмигнув
І акцизника поніс!
Аж підскочив, аж підплигнув
Із акцизником пан біс.

Трагічний уривок

Мені вас жаль, безпомічні люде,
Котрих жаліти навіть уважають
Гріхом святоші. Я вам спочуваю,
Ви бідні, ви погорджені, без роду,
Бездомні волоцюги, хоч би вас
Загнала в нужду й власная провина.
Аджеж не будь у мене добрих другів,
Хто зна, чи я б не був, як ви, пішов
У пропасть, у поталу і погорду,
Чи я б не був найгірший, найбідніший.
Бо ти, могучий боже, що тебе
Я ображав, ти в своїй доброті
Надав мені тих своїх дарів більше,
Ніж всім товаришам; та я надмірно
Їх надужив, остільки ж нікчемніше
Від простого злочинця, скільки більше
Від нього сил одержав я високих.

„A man's a man for á that"

Ти голову повісив гнеть
За те, що бідний, будь що будь?
Геть, неключимий рабе, геть!

Ми гордимось тим, будь що будь!
І будь що будь, і будь як будь,
Хоч злидні й клопоти гнетуть,
То ранґа є лише печать,
А муж є злото, будь що будь.

Хоч одіж наша проста є,
А страва—хліб, сіль і що будь,
Хай дурень в шовках вина п'є,
А муж є мужем, будь що будь,
І будь що будь, і будь як будь,
Не в золоті, не в строях суть,
А чесний муж є сам свій цар,
Хоч як він бідний, будь що будь.

Ось глянь, ця лялька лордом звесь,
Розприндивсь, сам не зна, як буть!
Хай перед ним сто люда гнесь,
А він є дурень, будь що будь.
І будь що будь, і будь як будь,
Хай там ордерів повна грудь,
Свобідний ум глядить на це
І посміється, будь що будь.

Бароном міг король зробить,
Князем і графом, ще чим будь,
Та чесним мужем вас зробить
І цар не може, будь що будь!
І будь що будь, і будь як будь,
Не в урядах, титулах суть,—
Високий ум і ясний зір
Над все те вищі, будь що будь.

То ж дбай усяк, щоб сталось так—
І станесь так, хоч будь що будь!—
Щоб ум і честь у світі скрізь

Запанували, будь що будь.
І будь що будь і будь як будь,
Ще станесь так, хоч будь що будь,
Щоб чоловіку чоловік
Був братом всюди, будь що будь!

Переклади уміщені в статті:
К. Федерн „Роберт Бернс".
„Життя і Слово", 1896, т. V.

Новогрецька пісня

(Із поеми „Дон Жуан")

Острови, острови на грецькому морю,
Де спів чародійський Сафони дзвенів,
Де штука цінилась в утіхах і в горю,
Де Делос пишався, де Феб зайснів!
Ще вічна весна золотить ті країни,
Но сонце одно лиш осталось без зміни.

Безсмертнії співи Гомера, Алькая
Про діла геройські, про силу любви
Найшли собі славу, їх слава грімкая,
Та—імен їх навіть не знаєте ви!
Хоч світа окрасою імен тих звуки,
Не знають їх власні потомки та внуки!

По-над Маратоном ще гори дрімають
І Маратон німо до моря схилився...
Там став я і думав: гей, грецький мій краю,
Ще нині б ти вольний міг буть, як колись!
Де перзи поснули довічним сном,
Га, там же не можу я чуться рабом.

Ген там на надморській скалі Саляміни
Сидів і пишався могучий деспот;
Під суднами море шипіло від піни,
Гнув грецькую землю ворожий народ.
Уранці ще їх міліони числились,—
А сонце запало—і де вни поділись?

І де вони нині? Де ти опинилась,
Гелладо? На горах тих, славних колись,
Давно вже геройська арфа розбилась,
Давно вже геройські серця звелись.
А ліру, що божі лила колись звуки,
Ганьблять тепер підлі невольничі руки.

Та ні! Щось осталось, хоч слава минулась,
Хоч раб я із прадіда й діда раба,—
А чую, на очі сльоза навернулась
І стид мені кров'ю лице облива!
Що ж ми, співаки, починати тут маєм?
Стидаться за люд свій і плакать над краєм!

Лиш плакать ми вмієм по днях Маратона
Для стиду—не маєм вже й крови вітців!
О земле, верни нам із свойого лона
Хоч кілька тих давніх спартанських борців!
Хоч три із тих трьох сот, що сплять у могилі,—

А ще ми побачим нові Термопилі.
Мовчиш, моя земле? О, ні! Із глухої
Безодні, мов рев водопаду гучний,
Доноситься голос поляглих героїв:
—„Хай стане між вами один лиш живий,
Один лиш, а всі ми повстанем з могили!"—
Та ба, живі гнуться, немов здеревіли.

Та годі! На той спів ми днесь не цікаві!
Гей, чарку з самійським вином приготов!
Хай дикі Османи йдуть в бої кризаві,—
Ми знаймо лишень виноградную кров!
Чи бач, на цей поклик огидний та дикий
Який пішов гомін гульні й піятики!

Ще Пирровий тан ви танцюєте нині,—
Де ж Пиррова тая фаланга у вас?
Задержались давні звичаї дитинні,
А мужніх, геройських і послід погас!
В письмі ще вживаєте Кадма знаків,—
Скажіть, чи він винайшов їх для рабів?

Гей, лийте мені в чарку самійське вино!
Гуляють дівчата в тінистому лузі,
Палають їх очі вогнистії в тузі,—
Та як на ті квіти погляну іно,
Пекучії сльози мні очі заллють:
Рабів лише буде плекати та грудь!

Гей, там я на взгір'ю сунійському стану
Високо, щоб більше людей я не зрів,
Послухаю скорбних пісень океану
І мій лебединий вторитиме спів..
Проч, чарко! Не хочу я твого вина!
Країна рабів—не моя вітчина!

Переклав Мирон * * *

„Зоря" 1885, ч. 21.

Святий Симеон Стовпник

Хоч і найгірший я поміж людьми,
Від стіп до голови багно гріховне,
Ні небу, ні землі не згоже, ледве
Богопротивним д яволам придатне.
То все ж не покидаюсь я надії;
Що присвячусь,—кричу і стогну і плачу,
До неба брам б'ю бурею мольбою:
Спаси мя, боже! Змилуйсь надо мною!

Нехай, страшний, могучий, правий боже,
На марно йде це все, що тридцять літ
Потроєних надлюдським ще стражданням
У спразі й голоді, в морозі й спеці,
У кашлю, фебрі, в струпах загноєних.
В корчах, кольках, між небом і землею
Терпливо на тім стовпі я зносив
Дощ, град, мгли, фуґу, ожеледь і сніг!
Я й надіявсь уже, що скорше ти
Візьмеш мене до себе на впокій
І подаси катованому тілу
Святую пальму і одежу білу.

Я не хулю, о боже! Ніже шептом,
Ні віддихом одним не нарікаю.
Хоч би сто сот разів ще тяжчих мук
Зазнав я, то вони б сто сот разів
Були ще менші, як тягар гріховний,
Котрим мій дух перед тобою повний.

Ти знаєш, боже! Ліпше я запершу
Зносив ті муки, бо здоров був, сильний.
Хоч в мене зуби (я тоді мав зуби)
Від стужі сікли, в сомплях ледових
До місяця блищала борода,
То таки крик сови глушив я співом
Псальмів побожних, і нераз видав
В час співу твого ангела при собі.
Тепер ослаб я, мій кінець зближаєсь;
Я надіюсь, що близький він: оглух я,
Що ледве чую гомін тих людей
Внизу під стовпом,—і осліп до того,
Що ледве пізнаю знайоме поле.
Роса мої повигризала стегна...
Та не вгаваю я кричать, взивать,
Допоки на закляклих в'язах ще
Держиться голова, допоки тіло
Шматками з стовпа не спаде в долину:
О змилуйсь, змилуйсь! Згладь мою
провину!

Ісусе, як мене спасти не хочеш,
То хто тоді спасесь? Кого спасеш?
Хто може стать святим, як я не стану?
Де чоловік що більш терпів як я?
Та ж кожний мученик лиш раз вмирав:
Цей вкаменований, а той розп'ятий,
Цей спалений, той зварений в олії,
Чи то навпів розрізаний пилою;
Я ж тут від многих літ день-в-день вмираю.
Ти свідок мій: коли б я знав був спосіб
(А пильно я над тим застановлявся),
Котрий би нівечив ще повільніше
Той храм гріха, те тіло так обридле
Й ненависне мені, я б, певно, був
Не задрижав і перед ним, о боже!

Бо ж не лишень на стовпі цю покуту
Зносив я. Ще коли я жив у долині,
Там, в білім тім манастирі відлюднім,
Носив я довгі дні на бедрах своїх
Шнур, що ним воду з студні витягали,
Гудзований, обкручений що сили.
І не казав живій душі ні слова,
Аж поки в м'ясо шнур не вгризся
й рана
Не зрадила таємних моїх мук,
Так що всі братчики далися диву.

Ще більш терпів я, сам ти знаєш, боже!
Три зими жив на обриві гори,
Щоб дух мій к тобі з пилу піднімався.
З прикованою до скали ногою
На гострих камнях я лежав невкритий,
Хіба лиш мглою оповитий, двічі
Ражений громом твоїм, росу тільки
Замість напою лижучи, без трави
Крім вбогих дарів тих, що приходили
Лічитись через дотик тіла мого.
І чуда діяв я — всі це казали,
Їх слава голосно гуде по світі,—
Лічив хромих, уломних, прокажених.
Сам знаєш, боже, чи це так, чи ні.
О змилуйсь, змилуйсь, вкрий гріхи мої!

За тим, щоб буть ще більше сам
з тобою,
Три роки я прожив на стовпі, що
Мав шість локоть, три роки на другім,
Що мав дванадцять, а шість літ клячав
На третім, що мав двадцять заввишки.
Вкінці—вже тому двадцять довгих літ—
Я вліз на цей, що сорок ліктів має.

Так і здаєсь, все це перетерпів я—
Як то не сон був—і як раз так довго,
Як мірять час лінивим сонця ходом
І довжиною тіни цього стовпа—
Як раз той час!
Та ні! Й цього не знаю.
Злі люди тут приходять і говорять:
„Злізь, Симеоне! Довго вже терпиш,
Віки вічисті!“ Плещуть про катуші,
Котрих ніколи, певно, не терпів я,
Манять мене брехнями. Часто, може,
Я місяцями в сні мертвім лежу,
Про небо й землю й час не тямлю.
Преціньо
Подумай, боже: поки ти з святими
Раюєш в небі, а по всій землі
В хатах вигідних проживають люди
При вогнищах і при здоровій страві,
В одежах теплих, ба й звір дикий навіть
В норі лежить, я б'ю дванадцять сот
Поклонів від зір ранніх до вечірніх
Перед Христом і Дівою і святими;
Вночі знов буджусь по короткім сні;
Горять холодні зорі, я трясусь
Промоклий від роси, то зціплий від
Хрустячого морозу. Ця корява
Кізлова шкура—то ввесь одяг мій;
Ужва залізна в карк мені вгризаєсь:
В худій руці зів'ялій хрест держу
І борюсь, прусь з тобою до загину:
О, змилуйсь! Змий із мене всю провину!

Ти ж знаєш сам, який я чоловік;
Я грішний чоловік, в гріхах зачатий
І зроджений; та це ж їх власне діло;
Не мій це гріх, мені його не вчислюй!

Чи ж винен я, що люд цей обожає
Мене? Га, га! Їм думаєсь, що я
Бог-зна-що є! А що ж я? Глупий люд
Святим мене вважа, приносить в жертву
Мені квітки і плоди. На ділі ж я
(Ти сам був свідком) тільки й вдіяв, що
Перетерпів багато, певно більше,
Ніж не один побожний і святий,
Чиє ім'я в календарі пишаєсь.

Гей, люде добрі, вам не слід клякати
Передо мною! Чим же ж я на це
Міг заслужить? Я ж гірший грішник, ніж
Ви всі. Тим, може, що чудес тих кілька
Вчинив, калік кількох уздоровив?
Що це значить? Чи може тим, що з всіх
Святих ніхто не витерпів так много,
Як я? Що ж це значить? Та ні, клячіть
І не вставайте і глядіть на мене,
А глядючи, коріться перед богом!
Скажіть, є там який кривий, каліка?
Ви ж знаєте, я маю трохи власти
Над небом за свою страшну покуту.
Нехай озвесь, а буде гнеть здоров—
Уздоровляюча йде з мене сила.

„Він вже здоров!"—всі кажуть, всі кричать.
„Святий Симон Стиліт!" Коли це так,
То бог збирає жатву через мене.
Душе моя! Тобою бог жне плід свій!
Коли б не святий, чи міг би чуда я
Чинить? Ніхто цього не міг, як тільки
Святі. Значить, це так є! Я спасений!
Я присвятивсь! Там всі внизу кричать:
„Глядіть, оце святий!" Тихіший голос
Згори вторує, шепт іде: „Бодрись,

Святий Симоне! З темних тих пелен
Прорветься швидко пара крил блискучих!“
Чим ближча смерть, тим більша, більша,
більша
Надія та, що вимазав господь
Усі земні провини з книг мойого
Життя земного.
Діти! Чуйте, діти!
Я Симеон із стовпа—прозваний
Людьми Стиліт; я, Симеон, стражник
На цьому стовпі до самої смерти,
Котрого мозок літом сонце пражить,
Котрого лисий череп в зимні ночі
Від інею блищить,—я кличу з цього
Високого гнізда моєї покути,
Що Юда і Пилат супроти мене
Були святі. Горщок, гріхами повний,
Стояв я в грані, пекло в мні кипіло,
Чорти мя скубли, Асмодей мя рвав
І Аббадонна. Я їх бив хрестом,
Вони вертались. В постелі марою
На грудь мені лягали; я читав—
Вони гасили світло; з книги визвірялись
На мене морди їх, переривали
Мою молитву хрюканням свинячим,
Ржанням коневим. Лиш один цей шлях
Мені лишивсь і я пішов ним, щоб
Втекти від них. Катуйте й ви так тіло
Бичами й терням, бийте без пощади!
Ввесь піст, хто можете, не їжте страви
Й моліться! Поледве, повзучим кроком,
В найтяжчих муках я проліз помимо
Вогненної геєнни —рев її
Ще й досі гра в ушах моїх. Та ви
Мене за це не величайте! Бог це
Вволив у ласці своїй, щоб з усіх

Могучих світа цього для людства
Я був примір немногим достижимий.
А прецінь час прийде—я чую ось,
ось, ось
В життя порогах хід його стопи--
Той час—кажу вам—вже о двері стука,
Коли вам вільно буде без гріха
Всім чтить мене. Отим то цьому краю
Я завіщаю ті свої кістки!
Зложіть їх в золотий кивот, обкаджуйте
І лямпу все світіть перед мощами,
Коли мене бог між святих покличе.

По цих словах, немов удар меча,
Прошиб мене найтяжчий біль; мов хмара
Лягла мені на очі важко, мутно—
Густая паморока. Смерть це! Смерть!..
Напевно смерть! Це що зближаєсь? Тінь
Чи промінь світла? Ангел це несе
Мені вінець! Ходи, мій білий брате!
Я знаю промінне лице твоє.
Я довго ждав! Я в путь готов. Та що це?
Ти знов відходиш? Ні, сюди! сюди!
Сюди давай! О, так, ось-ось він є!
О. Христе! Щез! Явився знов! Вінець!
Вінець! Ось він на моїй голові
Спочив, приляг, а з його капає,
Мов райськая роса солодка, люба,
І пахощі бальзам, ливан пахучий!
Ох, не маніть мене, святі! Та ж я вже
Святий і чистий, для небес доспілий!
Скажіть, там в долі поміж вами є
Священник, божий муж? Нехай чим швидше
Збирається, драбину к стовпу ставить
І вилізе в мій навоздушний дім,
Щоби подав мені святую тайну.

Бо дух святий вістить вам через мене,
Що цеї ночи ще я вмру в о-північ,
Три чверти на дванадцяту.
Ти ж, боже,
Скріпляй народ цей глупий! Хай із мене
Бере примір! Веди його до світла!

Життя і Слово 1894. II.
Із англійського.

Nox

Ось пора, що так страсно бажав ти її,
Ось та ніч ледова,—звершуй плани свої!
Встань! Завітривши злодія в пітьмі, гарчить
Бровко-Вільність і зуби на тебе скалить.
Рад кусать, хоч на ланц го прип'яв Карліє.
Не вагуйсь: час рабунку то щастя твоє.
Грудень, бач, свою чорну заслону розпяв!
Як лицар-рабівник з свого замку злітав,
Смілим скоком врагів окружених нападь!
Встань! Онтам у казармах вже полки стоять
Наготові. завзятістю п'яні й вином,
Ждуть розбійника, щоб ізробить го царом.
Закрий світло руков, манівцями ступай!
В руку ніж! Добрий час! Легковірний твій край
В твоїм оці гадючих ще іскор не зрить,
Ще присягами твоїми приспаний, спить.
Нуте ж кінної, пішої орди, валіть
На послів! Гей. вояки, мотуззям звяжіть
Генералів і кидайте в тюрми, мов в ад,
І кольбами женіть до Маза їх Сенат,
І шаблями Палату плазуйте й женіть!
І в опришків, геройські сини, ся змініть!
А ви, підла голото, міщанське сміття:

Мов огнистий меч, що чорний демон
ним б'є,
Так огнем в очі вам моя блисне коруна!
Хоче права трибун? Задусити трибуна!
Ну ж, опришки, злодії, убійці, кати,
Мордувать! Ріж, Боден! Ну ж, Дуссуб,
ріж і ти!
Що сей люд пред двором тут стовпився?
Розженіть!
Картачами в цілу ту голоту валіть!
Паль! Паліть! Люд всевладний не знає,
що месть!
Ну ж заріжте закон, ріжте право і честь!
Хай потоками кров по бульварах біжить,
Живо ведра вином, трупом пляц на-
повнить.
Хто горілки бажа? В таку слоту і фуґу
Треба пить!—Хлопці, застрільте сього
дідугу!
Вбийте сеє дитя! Що за баба от тут?
Мати? Вбийте й її! Хай ввесь підлий той
люд
Задрижить і по вулицях в крові бриде!
Сей проклятий Париж, що хоч гнесь—не
паде,
Хай пізнасть, як глибоко ми ним гордимо:
Хоч він розум—ми сила, ми гнем го
в ярмо.
Чужоземці його шанували,—ми ні!
Своїми кіньми його волочім по багні
І здавім, і звалім, і зотрім го з землі:
Гей, гармати, в лице му шліть кулі свої!

Нагуєвичі 1882.
(„Культура" 1925, 2).

На острові Джерзеї

Із збірника поезій „Les Chatiments“ [1].

Ти, що б'єш своїми вірними хвилями
Скелі, де я зложив крила свої—
Збитий, но сильний духовими силами—
Бездно, де вихор гуляє,
Човен тоне-потапає,—
Що ти говориш до мене в тій тьмі?
Море понуре, що кажеш мені?

Нич [2] ти не можеш! Гризи свої тами,
Лий свої хвилі бурними струями,—
Дай мні терпіти, і думать, і снить!
Бездно, хоч всі твої хвилі
Мили б ту ганьбу і мили,
Поступок той, що нас стидом багрить,—
Море, і ти не могло б його змить.

Знаю, ти хочеш мене потішати,
Ти мені кажеш: Вспокійся, мій брате,
Думи бурливі втиши, успокій!
Море бездонне, само ти
Ну-ко, стрібуй побороти
Вал свій могучий, ревучий, прудкий,
Вічно пречистий, бо вічно гіркий!

Ти ж своєй силой гордишся страшною,
Що переймає нас дивом, любвою,
Що безвідпорна, як доля сама;

[1] „Les Chatiments“ (Бичування)—написав Віктор Гюго в 1853 році, коли після грудневого перевороту, вигнаний з краю, осів на острові Джерзеї. Ті могутні політичні поезії звернені проти справця перевороту Наполеона III.

[2] Нич—нічо (народ. форма).

Ти, що лиш рівне одному
Небу, в лазурі чудному,
Ти, що свяченая хвиля твоя
Зорі нічної вмиває що-дня—

Ти мені кажеш: Ходи, глянь, забудься!
Вказуєш машти, що хиляться, гнуться,
Древа зелені, похилі горбки,
Піну, що прискає в далі
По-над пошарпані скали,
З шумом летить аж на темні вершки,
Білих мов птахів густі громадки,

Босу рибачку, що пісні співає,
Синяву вод, що судно колихає,
І моряка при роботі тяжкій,
Хвилі, що плещуть, міцніють,
Дужче ревуть, скаженіють,
Вказуєш ласки незгублений здрій,
Але й грозу незгубиму при ній.

Ти мені кажеш: Дай мені свого духа,
Вигнанче, в мні вгаси жар свій, що буха;
В воду, мандрівче, вкинь ліску трудну,
В омут мій цей темноцвітний
Взір свій зверни непривітний!
Сократа я вколисаю до сну,
Душу Катона втишило грізну!

Ні, ти вшануй мої мислі бурливії!
Ні ти вшануй слово правди гнівливої,
Духа, що б'є на злочинства страшні!
Бесідуй з скалами дикими,
Стражами своїми великими,—
В мене ж хай буря реве в глибині!
Море, ти, впрочім, ненависне мні!

Море, хіба ж то не ти той прислужник,
Що на невсипних валах харалужних
Поміж вітрами й зубами скальними
Мчиш у безодні Каєнни,
В рудники вбійчі, таємні,
Чорнії судна, що хвилями тими
Линуть—огромні живі домовини?

Чи ж то не ти їх везеш у могилу?
Чи ж то не ти їм в ню двері відкрило,
Нашим заступникам, мученикам?
В тую затоку огидну,
Де й стебелинки не видно,
Тільки гармати—картечниці там
Гирла спижеві скалять берегам!..

А як *ті* плачуть—як муки до плачу
Можуть нагнути геройськую вдачу—
То чи, проклятая бездно, не ти ж
Мук додаєш їм до муки,
Голос їх болю й розпуки
Гомоном своїм злодійським глушиш?

З французького переклав Мирон ***

„Зоря“ 1886, ч. 19.

Мури Єрихону

Гриміть, гриміть раз-в-раз, ви труби слів, думок!

Коли Ісус Навин, загніваний пророк,
З народом своїм став край мурів Єрихону
І з звуком труб почав ходить довкола їх,—
За першим разом цар підняв його на сміх,

За другим, сміючись, отак сказав із трону:
„Чи мислиш вітром ти сі мури потрясти?“
За третім разом вже кивот взяли нести,
А трубачі за ним, а далі ввесь народ.
Ворожі діти йшли плювати на кивот,
Дразнили трубачів, свистячи в пищавки.
А на четвертий хід ворожії жінки
З куделями в старих стрільницях посідали,
Всі ржою вмазані, з гебрейців кепкували,
Синів Аронових камінням обкидали.
За п'ятим разом на понурих мурах тих
Сліпі й криві зійшлись, підняли галас, зик,
Дразнили голос труб, що бив аж до зеніту.
За шостим разом цар став на вежі з граніту,
Такій високій, що в вершку орел гніздився,
Такій твердій, що грім об неї даром бився,
І, сміючись, кричав, опершися о банти:
„А, справді, ті жиди—то добрі музиканти!“
З царем веселим враз і всі старці сміялись,
Що вечір перед храм на гутірку зібрались.
За сьомим разом—глянь!—і мури в прах
розпались.

„Зеркало“ 1892, ч. 12.
„Життя і Слово“ 1894, т. II.

Раз бог батько...

Раз бог батько й Асмодей
О ненависних людей
Сіли грати в карти.
Хто що ставить? Загравай!
Божа ставка був Мастай,
Дідьча—Бонапарте.

Той худеньке попеня,
Цей погане княженя,

Та вертке, як рідко.
„Що? Нам битись о цих двох?“
Кинув карти господь бог,
І обох взяв дідько.

„На!—сказав бог батько,—на!
З них не будеш мав хісна!“
Чорт їх хвать у лапу,
Та й сміється з-під каптуря...
З одного зробив царя,
А з другого папу.

„Життя і Слово“ 1894, т. II.

Сон консерватиста

Чи то сон був, чи ява? Ще суд мій хитаєсь.
Якийсь муж—чи то грек, жид, перс, турок, китаєць,
Та прихильник ладу, правдомовний наскрізь
І поважний сказав мені:
„Смерть, що поніс
Ошуканець отой, анархіст небезпечний,—
Справедлива. Для власті й порядку конечний
Був цей крок. Чи ж позволити брать їх на сміх?
Та й на що ж є права[1]? Щоб виконувать їх.
Є ж такі віковічні правди, котрі
Слід піддержувать навіть ціною кострів.
А пророк той знай клепче: „Любов до людства!“

[1] Права—закони.

Та „Прогрес!“— все такі пустозвучні слова...
Наш поважний, старий обряд він висмівав.
Одним словом—ніщо за святе не взнавав,
Що шанують усі, того не шанував.
По відлюдних місцях він збирав рибаків,
Воларів, розбишак та брудних босяків,
Очайдуш без гроша при душі, жебраків.
Їх своїм бунтівницьким засадам навчав,
І з голотою цею за стіл засідав.
Ні за віщо мав книжники й інтелігенти,
Що шанобу і розум, маєтки і ренти
Посідали. Без варт окружений юрбою,
Він ходив із піднятою к небу рукою,
Величався, що може недужих сцілять
Самим словом, не так, як закони велять.
Та цього не досить! Самозванець той навіть
Умерлих воскрешав! Ще й фальшиве ім‘я
І фальшивий собі він характер приняв,
За таке, чим не був, він посмів себе ставить.
Він блукав там і сям і скликав: „Гей, за мною!“
По містах, хуторах і по чистому полю.
Очевидно ненависть ширив, ворожню,
Щоб піднять братовбийчу суспільну війну.
І збігались до нього й гидкії поганці ..
По ровах, вапнярках залягали ще вранці:
Той хромий, той глухий, цей безокий цілком.
Той струп‘я з себе дряпа старим черепком...
Всякий чесний лиш плюне і в хаті запресь,
Де він шляхом з таким товариством плетесь.
В один празник—не тямлю, якого вже дня—
Він ухопив батіг і давай вигонять

З криком, фуком, брутально й зовсім неприлично
Патентових купців—знаю це автентично—
Дуже чемних людей, що в церковнім притворі,
Розумієсь, за дозволом клиру й княжат
І оплатою, мали міняльні контори;
Він з собою таскав непотрібних дівчат...
Так ходив він навчаючи, нищив основи
Товариства, релігії, сім'ї і любови.
І моральність і власність – усе підривав,
Люд ходив за ним, поле облогом лишав...
То було небезпечно. Ганьбив він багатих
І підлещувавсь бідним. „Всі—звик був мовляти—
На землі ми є рівні й брати, і нема
Ні малих, ні великих, панів ні рабів,
Всім служить має те, що зародить земля!"
А попів, так тих прямо топтав у болоті.
Ще й прилюдно. Всі ті богохульства він плів
Всім обідранцям в очі, усякій голоті...
От і вийшло! Закони виразні, святі—
І прибито його на хресті".

Він сказав це так лагідно, щиро...
Та мене в тих словах наче щось поразило.
І кажу я до нього: „Ви що за один?"
А він каже: „Їй-богу, нам конче прийшлось
Відстрашаючий приклад подати!
А я звусь Елізав, був при храмі писцем".
„А о кім говорили ви?"—став я питати.
„Та о тім волоцюзі, що звався Христос!"

Вулкан Момотомбо

Хрещення вулканів, це старий звичай, що походить з перших часів завоювання Америки іспанцями. Всі вулкани Нікарагви були таким робом посвячені окрім одного Момотомбо, з котрого ніколи не повернув жоден священник, що вибрався, щоб вилізти на його вершок і там застромити хрест.

Squier, Voyage dans l'Amérique du Sud.

Як землетрясення занадто часто стали,
Іспанські королі хрестити приказали
Вулкани, що були в їх землях в новім світі.
Вулкани ні чичирк. Забагли, то й хрестіте!
Один Момотомбо не хтів хресту принять.
І не один вже піп в церковному уборі,
Самим святим отцем благословений,
Ніс гостію[1] в руках, підвівши очі д' горі,
І дерся на той шпиль скалистий, загострений.
Багато їх пішло там хрест святий всажать,
Та жоден не вернув назад.

Старий Момотомбо, гір лисих корифею,
Що мрієш між двома морями? Твій кратер
Тіару з полум'я і диму розпростер
Над трепечущою землею.
Ми стукаєм до твойого порога,
Правдивого тобі несемо бога!
Чому не хочеш ти принять його тепер?

[1] Гостія—причастя, святі тайни.

Вулкан на хвилечку покинув ляву лити
І так проговорив, бурчливий і сердитий:

„Не дуже я любив скасованого бога.
Скупар, все золото до свого гріб берлога;
Людськеє м'ясо жер, а пасть його, мов
жорна,
Від крови все була і від гнилизни чорна.
Сидів в печері—це була нора в квадрат,
Від разу церква й гріб, а в ній жерцем
був кат.
Всміхались кістяки у стіп його; що днини
З кривавих чаш він пив убійство, смерть
людини.
Глухий, огидний, він гадюк держав в руках,
І свіжий труп що-день сторчав йому в зубах.
Це чудище було, мов пляма, на вселен-
ній,—
Аж я нераз бурчав в моїй безодні темній.

„Отож як надплили на легких човнах смілі,
Зі сходу сонця к нам чужії люди білі,
Я радо їх приняв, гадав, що так і слід.
Яке лице, мовляв, такий душі є цвіт,
А білий чоловік, мов небо те блакитне,
А бог їх мусить буть само добро всесвітнє.
Він, певно, вбийствами кормитися не стане.
Гаразд! Старих жерців проч збо́рище по-
гане!

„Та швидко я нових жерців побачив діло.
На склоні мойому—о, горе—розгоріло
Те вогнище страшне, що жре, не насититься,
Грізне, що ви звете „святая інквізиція".
Я бачив, як бересь до діла Торквемада,
Щоб темних дикарів уздріла світ громада,

Як він їх просвіща, як той „святий уряд“
Навча їх, і які тут світочі горять!
Я в Лімі з хворосту страшні костри видав,
На них сотки дітей, внизу вогонь тріщав
І пожирав живих, клубами вився дим
І груди вижирав дівчатам молодим...
Аж сам я інколи мало-що не дусився
Тим смродом, що з отих автодафе зносився!
Я, що в своїх горнах палив лиш тінь та чад,
Подумав: „Дармо ти тим гостям так був рад“.
Як зблизька придивився цьому чужому богу,
Я рік: „Не варт мінять! Волію вже старого“.

„Життя і Слово“ 1884, т. II.

Сумління

З дітьми своїми враз, в одежах з грубих шкур,
Розчіхраний, увесь зчорнілий серед бур—
Так Каїн утікав з-перед лиця Єгови.
Вже вечір западав, коли розливець крови
Спинивсь у стіп гори на краю рівнини.
Тут жінка втомлена, задихані сини
Говорять: „Ляжмо тут на землю й переспімо!“
Ляг Каїн, та не спав і лежа думав німо,
Піднявши вгору зір. Аж серед неба—цить!
Ось око дивнеє, отверте, аж горить
І, не змигаючи, на нього з тьми глядить.

„Я надто близько тут!“—промовив він, тремтячи.
І жінку змучену, синів розбуркав сплячих,
Тікати далі став, покинувши нічліг.

Спішив так тридцять день і тридцять ночей біг.
Ішов блідий, німий, тремтів при кожнім звуці,
Скрадавсь, не смів зирнуть назад, в глухій розпуці,
Без попасу, без сну. Дійшов над морський вир
В країні, що пізніш прозвалася Ассир.
„Тут станьмо!"—мовив.—„Тут безпечна нам приміта.
Лишімось тут. Оце ми вже на краю світа".
Та скоро тільки сів і вгору зір підвів,
Те саме око знов посеред неба вздрів,
І кинувсь зо страху і мало не зомлів.

„Сховать мене!"—кричав. Заперши дух у собі,
Глядять сини, як дід трясесь, мов у хоробі.
До Явеля, вітця тих, що в степах живуть
В наметах повстяних, промовив Каїн тут:
„Ось відси протягни крило намета, сину!"
Розвили, мов стіну поставили тканину
І олов'яними вагами вниз стягли.
„Не бачиш вже нічо?" - сидячи на землі,
Спитала внучечка, Цілля золотокоса.
А Каїн відповів: „Те око бачу й досі".

Юбаль, прабатько тих, що на торжища йдуть,
У труби граючи, і в барабани б'ють,
Сказав: „Ось я зроблю гарнішую заслону!"
Зробив із бронзи мур, скрив Каїна у ньому.
Та Каїн рік: „Глядить те око все на мене!"

І Енох рік: „Зробім укріплення страшенне
І вежі, щоб ніхто і підступить не смів!

Збудуймо город тут і замок нездобутий,
Щоб діда там сховать, самим безпечним
бути!"
І ось Тубалькаїн, отець всіх ковалів,
Великий город тут побудувать велів.
І, поки будував, брати в степах гуляли,
Синів Еносових і Сетових стріляли.
І проходящим всім із лоба рвали очі,
Пускали хмари стріл до зір супроти ночі.

Ось став з граніту мур, де був хитрий намет;
З заліза штабами пов'язано каміння,
І город став, немов пекельнее твориння.
Тінь з веж ширила тьму по рівнині гетьгеть.
І грубий був той мур немов гора розлога,
На брамі ж напис був: „Тут не впускають
бога".

А як скінчили мур—то радість! то весілля!
І діда завели у вежу кам'яну.
Та він стояв сумний, лячний. „Дідусю, ну,
Не видно ока вже?"—рекла тремтячи Цілля.
А Каїн відповів: „Ні, й тут воно глядить!"

Тоді сказав: „Хочу я під землею жить!
Живий зариюся в могилу, сам, безпарно,
Нікого більш не вздрю, ніхто мене не
вздрить".

І викопали рів, і Каїн мовив: „Гарно!"
Потому сам у той підземний льох спустивсь
І сів на стільчику, і тьмою оповивсь;
Зверху забили вхід, замурували ціло,—
Глянь—око в гробі ще на Каїна гляділо.

„Життя і Слово" 1897, III.

Напис царя Мези

Я над царями цар, Меза, Хемосів син.
Я вирубав ось тут ліс піній і кедрин,
Я город Бааль-Меон у Африці поставив,
Я з дерева доми, а з цегли мури справив.
Я мовив: „Кожний муж під карою тюрми
Хай студню викопле там, де його доми,
Бо в рік два місяці слотливі є і зимні".
А щоб в полях могли овечки, кози, свині
Без шкоди пастися в часі гарячих жнив,
Пасовиська для стад я муром отінив.
Я брами збудував, і вежі й мур подвійний.
Астарта—пані я ж веду для неї війни.
Бог Хемос, муж її, отець мій, дуже рад,
Що я прогнав Омрі, юдейця, з міста Гад.
Я Ароер здвигнув те місто над містами,
Поставив вежі в нім, поклав склеплені брами.
Народ мене хвалив збагачений добром;
Мене признав царем воєнний люд з Дібон,
Що йде, співаючи, на смерть і щоб буть дужим,
П'є свіжу кров орлів із молоком верблюжим.
Як князь і як суддя, я чтив законні карти
Хемоса, Дагона, і Беля, і Астарти—
Чотирьох царських зір на божих небесах.
Я викопав із Ур аж в Тир підземний шлях.
Хемос мені сказав: „Візьми в жидів край Небо!"
А я робив усе лиш те, що каже небо.
Так ось в цьому склепу кладусь я вічно спать.
Тямуйте ж камінь цей святинею вважать!
При цій гробниці вам курить кадило треба.

Бо я побив усіх, хто жив у краю Неба,
І круків накормив, що в тьмі на жир летять,
І на торги велів жінок всіх голих гнать.
На штириста слонів здобичі я нав'ючив
І всіх дрібних дітей я на хрестах замучив.
Я внівець обернув ті підлі племена,
І я віддав містам давні їх імена.

„Життя і Слово", 1897, III.

До народу

Плач всюди, зойк, похорони, сліз ріки,—
Чом же лиш ти спиш у тьмі?
Я не повірю, що вмер ти навіки,—
Чом же ти спиш у тій тьмі?
Це ж не до сну пора, ні!
Воля бліда край дверей твоїх в крові
лежить.

Цей вірш — поетична парафраза одної з найважніших пам'яток жидівської старовини, — напису на стовпі моавського царя Мези з IX віку перед Христом. Стовп цей, витесаний із одної базальтової плити, поставлений був в 898 або 897 р. перед Хр. на пам'ять побіди Мези над юдейським царем Омрі і віднайдений був в р. 1869 французьким ученим Клермоном-Ганно. Він злагодив докладну відбитку напису, уміщеного на стовпі, і то в саму добру пору, бо кілька літ опісля бедуїни, дізнавшися, що французи хочуть забрати той стовп до Европи, розбили його на 20 куснів. Французи позбирали ті кусні, та не всі вдалося віднайти недостаючі шматки прийшлося виповнити гіпсом, і в такім стані ця многоцінна пам'ятка знаходиться в луврськім музеї в Парижі. Стовп має вигляд подібний до тих, які й тепер жиди ставлять на своїх гробах, а з напису лишилося 34 рядків, переважно захованих дуже добре. Щоб уможливити

Ох, а як ти вмер, то й їй вже не жить.
Онде вовки коло терема твого,
Мишей, щурів назлазилося много,—
Чом же ти дав оповить себе в шмати-
простині,
Щоб вони гризли тебе в домовині?
Ось всі народи, надівши жалобу,
На похорон твій прийшли...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

В місяця світлі над гробом громадним
В крові країна дріма...
Слава катам і вовкам кровожадним!
Вольная мова замовкла, німа.
Поступу гробом галери й тюрма.
Гей, революція, страх на прехитрих і змінних,
Ось полягла вже! Злодюга розбійник
Взяв, чого велетень не нагострився здо-
бути.

читачам порівняння вірша В. Гюго з оригіналом і заразом дати пізнати цю пам'ятку, що становить знамениту ілюстрацію до одного місця Біблії (IV. Царств. 3, 4—5 і Параліп. 20—22), подаємо текст цього напису в дословнім перекладі:

1. Я. Меза, син Камосів, цар моавський. Дібоніт.
2. Мій батько царював 30 літ над Моавом, і я царював,
3. після мойого батька. І я поставив оцей стовп Хамосу на горбі,
4. за те, що він увільнив мене від усіх моїх напасників і дозволив мені побачити всіх моїх ворогів побитих.
5. Амрі був царем Ізраїля і пригнітав Моава довгі дні через те, що Хамос був загніваний на свою країну.
6. І його син Ахав настав по ньому і цей також мовив: „Пригнітатиму Моава, поки моїх днів, і буду розказувати йому,

Ось він таємно сміється в кулак!
І на гіганта-республіку гострять відтак
Сотні ножів Ліліпути.
Судді в плащах—на купецьку подобу
Правом торгують вони!
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Ген там, де Відень, Мілан побіджений,
Рим в ім'я боже підступно здушений,
Пешт замордований в крові вмира,
Там Тиранія, вовчиця стара,
Сіра, утішна сидить-позира.
Прибрана пишно яскиня її образками,
Шлях її всланий людськими кістками.
Всюди від Висли до Танару кручі
Кормить вона свої діти гадючі.
Хто ж то годує її, наче брат?—
Бонза і кат.

---

7. і бачитиму його при своїх ногах і ввесь його дім". І Ізраїль пропав, понівечений назавсігди. І Амрі здобув був край

8. Мадабу і жив там, він і його син... І дні його сина, 40 літ...

9. Аж оце за моїх днів Хамос здобув назад цю країну, і я збудував Бааль-Меон і повикопував там криниці і побудував

10. Каріата їм. І мужі з племени Гад жили здавна в тім краю, і їм побудував король

11. Ізраїля (місто) Атарот. І я ударив на те місто і здобув його і повбивав усіх мужів

12. того міста—любий вид для Хамоса і Моава. І я взяв відтам Аріеля?.. Дода і я

13. поклали його на землі перед Хамосом у Каріоті і я велів там жити мужам із Сарона мужам

14. із Макарата. І Хамос мовив мені: „Іди, візьми Небо у Ізраїля!" І я

Хто ж то від неї свою насичає утробу? –
Кесарі й їх Сеяній.
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Своїм післанцям Христос дав завіт:
„Діти, брат брата всім серцем любіть!“
Швидко мине друга тисяча літ,
Як за братерство людське він умер,
Руки криваві до всіх нас простер—
Ах, нині Рим його іменем світ в'яже в
пута!
З трьох обручів посвячених укута
Папська тіяра поблискує днесь:
Перший обруч із князської корони,
Другий із плетених стрічок Верони,
Третій з рабського нашийника ввесь.
Гордо Мастай оцю носить оздобу
В празничні дні ..

---

15. пішов ніччю і боровся з ними від досвіта до полудня. І я
16. здобув їх і повбивав усе, 7000 мужів і жінок. І я лишив живими дівчата і
17. невольників, бо я присвятив їх Астарті і Хамосу. І я взяв відтам
18. посуду Ягве і поклав її на землі перед Хамосом. І король Ізраїля збудував було
19. Ясу і жив там в ту пору, коли воював зо мною. І Хамос прогнав його від свойого лиця.
20. Я взяв із Моава 200 мужів, усіх знатних, і вислав їх на Ясу і здобув її
21. і прилучив до Дібона. Я збудував фортецю, мури Ягаріна і мури
22. Офеля. І я побудував його брами і побудував його вежі і
23. побудував королівську палату і побудував тюрми для полоняників посеред

Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

Тюрми мурують сквапливо, погонею...
Велетню сонний, почуй, як бурлять
Ріки, закрашені кров'ю червоною,
Як по-над краєм туманом стоять
Зойки вдовиць, немовлят!
Як з кожним вітром галери героїв уносять,
Як матері їх рвуть сиве волосся,
Мов ті покоси, край шляху лежать,
Ждучи, аж вестимуть їх в каземат.
Сльози, що крапля по краплі з очей їх
спливають,
Серця ненавистю нам наливають.
Тіштеся, Юди! Неситую злобу
Чей перетерпимо ми...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

---

24. міста. І не було криниць посеред міста в фортеці, і я сказав до народа: „Нехай

25. кожний із вас викопле криницю при своїм домі". І я велів ізраїльським невольникам повикопувати канали, щоби припровадити воду до фортеці.

26 Я побудував Ароер і промостив дорогу з Армона.

27. Я побудував Бет-Бамот, що лежав у розвалинах. Я побудував Босор.

З дальших рядків є тільки вривки, важні для археології, та ми пропускаємо їх тут, бо вони не дають повних речень. Про цей напис є вже досить багата література. Ми подали його текст із книги F. Vigouroux, Die Bibel und die neueren Entdeckungen in Palästina, in Aegypten und in Assyrien, aus dem französischen übersetzt von Joh. Ibach. т. IV, ст. 52—54. На стор 45 у ноті подана давніша (до р. 1886) література цього предмету.

Ів. Франко.

Га! Вже зближаєсь пробудження хвиля!
Що це за шуми доходять мене?
Чи то роїв незлічимая сила,
Плем'я гуде бджоляне?
Гомін безладний з вітрами лине.
Тільки псарям не в тямки, що це судні труби!
Вснули під гомін, не чаючи згуби...
Гоя, від фінських болот до Гібральтара-діда
Здвиглись народи, мов мряка зарання!
Спіте ж, кати! Ревуть труби тиранам: „Побіда!"
Грають органи тиранам: „Осанна!"
Ти лише зміниш їх радість в жалобу,
Дзвоне грізний...
Лазаре! Лазаре! Лазаре! З гробу
Встань, воскресни!

1852 р.

ЛНВісн. 1902, IV.

Згадка з ночи 4 грудня 1852

Дві пулі хлопчика поцілили в головку.
Кватира чистенька, низенька, затишна,
Іконка і при ній галузка запашна,
Й бабуся, що в куті ридала без уговку.
Ми мовчки роздягли дитя. Бліді губки
Розкрились; зір мертвий являв тривогу й муку;
Якийсь безрадний був вид звислої руки,
Що в жмінці мала ще гумовую опуку.
В виску була діра, що палець би ввійшов;
Мов з вишні спілої, кров з неї капле рівно...
Ввесь череп розколовсь, немов сухе поліно.

Ми роздягли дитя; стара зирнула, й знов
У плач!
„Білесенький! Присуньте лямпу! Ах,
Як злиплись волоски у нього на висках!“
Потім взяла його до себе на коліна.
Страшна ніч! В віддалі лунали що-хвилини
Ще сальви: інших б'ють по вулицях в
цей час!

„Дитину б нарядить“—промовив хтось із
нас,
І взяв шмат полотна з вільхової комоди.
Бабуся тимчасом з ним до вогню підходить,
Мов хоче обігріть заціпле вже тільце.
Ох, що затулить смерть в свої холодні
жмені,
То вже наш огник тут не відтеплить оце!
Вона схилилася, здіймила панчішки
І руки зморщені, старечії, студені
Пестили труп'ячі малесенькі ніжки.

„Чи ж це не біль! Чи ж це не горе, пане
милий!“ —
Озвалась.—„Він іще не мав і вісім літ.
Ходив до школи вже. Всі вчителі хвалили.
Як треба лист було мені писать, адіть,
То він писав... Та що ж тепер настало?
Дітей вбивати! Ах, мій боже! Це ж розбій!
Скажіть будь ласка! Тут перед вікном
гуляло
Собі ввесь день, і враз—застрілили як стій!
Він вулицею йшов, а ззаду лиш: грим грим!
Він, пане, добрий був, правдивий херувим...
Я вже стара, мій вік нічого вже не варт,—
То чом же не волів отой пан Бонапарт
Убить мене замість мойого внука?“

Урвала, сльози їй здушили в горлі голос,
І нас зворушила до сліз її розпука.

„Що ж я почну тепер на світоньку сама?
Скажіть мені! Куди приткну свій сивий
волос?
У мене ж матери його давно нема.
І за що вбитий він? Нехай би хто пророк!
Бігме, що не кричав він: Vive la Republique!“

Ми мовчки, важко вниз хмарні хилили чола,
Та не находили потіхи ані слова.

Політики, мабуть, не втнеш, старенька мати.
Цей пан Наполеон—так звесь він по ім'ю—
Він бідний—і він князь, і любить він палати,
І хоче мати слуг і коней і двірню,
І гроші за-для гри, для учт і для кокот,
І лови—а при тім спасає він Сім'ю,
Суспільність, Церкву, Власність і Народ.
Рад мати він Сен-Клу, де в літі рож багато,
Де власті всі йому складати муть поклін.
Ось за що мусиш ти, старенька. сива мати,
Отими пальцями тремтючими складати
В гріб хлопчика, що мав лиш восьмий
рочок він.

ЛНВісник, 1902, IV.

Домашня війна.

Юрба була страшна, скажена; крик лунав:
„На смерть! Серед юрби спокійний він
стояв,
Поважний, гордий, сам — здавалось —
невмолимий.

А люд тиснувся: „Гинь ураз з катами злими!“
Він слухав, мов та смерть зовсім природня річ.
Пропала вітчина, над краєм ганьба, ніч —
І смерть. Нехай! Між тлум[1], що стовпився при ньому,
Звитяжці витягли його на площу з дому.
„На смерть з ним!“ Схопили його в вікні балкона
В одежі, що була від крови вся червона.
Він був один із тих засліплених, що б'ють
На розказ кесаря свій власний, рідний люд.
Ввесь день він мордував — кого — і сам не тямив. —
Без ляку, без благань стояв між ворогами,
А руки чорні ще від пороху. Якась
Жона взяла його за ковнір: „А! Вилазь!
Це він! Оцей жандарм! Це він стріляв до нас!“
„Цей!“ — крикнув муж. „На смерть! Розстрілити сей час!“ —
Кричав народ. „Тут! Ні! В Бастилі ліпше буде!
В зброївні! Гей же! Марш!“ — „Де ваша воля, люде?“ —
Промовив в'язень. Всі, в густую збиті шварму,
Трясли мушкетами. „Смерть кату! Смерть жандарму!
Як вовка, вбить його!“ Він звільна, без познаки

[1] Тлум — юрба.

Тривоги: „Як я вовк,—сказав—то ви собаки".
„Ще кпить із нас! На смерть!" І наче град цупкий,
На карк ненависний сипнули кулаки.
Він похилився; жовч кипить в його нутрі.
Сто голосів ревло: „На смерть з ним! Проч царі!"
Ще іскра лютости в очах його майнула,—
І йшов, проводжений прокляттям всеї купи,
Спокійний, знуджений переступав ті трупи
Холодні, що їх сам тут, може, накосив.
Народ страшний, коли заміниться на бурю.
Та він, чим більш кляли, тим вище ту понуру,
Ту горду голову все вгору підносив.
Ох, як ненавидів він їх! Якби так змога,
Він вистріляв би їх усіх що до одного!
Ох, як ненавидять вони його! „Пропадь!
Ади, він ще б готов як стій на нас стрілять!
Смерть зрадникові! Гинь, шпіоне ти проклятий!
Смерть кровопійцеві!"
Нараз із тої ж хати
Почувся голосок дитячий: „Це мій татко!"
І щось з'явилося, мов хрущик світляний.
Дитина вибігла. Шістьлітнє дівчатко.
І руки підняла—до прозьби? до погрози?..
Скрізь крик: „Розстрілити шпіона. Гей же, бий!"
Вона ж до в'язневих колін взялась ручками
І мовить — а в очах дитячих блисли сльози:
„Татунцю, що вони робити хочуть з вами?
Не хочу, щоб вас так держали й волокли!"

Кругом: „На смерть! На смерть!“ — мов в одурі, ревли.—
„Скінчіть з ним! Кров за кров! Гадюку розтоптати!“
В повітрі дзвонів рев, гуркочуть десь гармати,
І повна вулиця скаженої юрби.
„Смерть зрадникам! Царям! Міністрам! Їх раби—
Шпіони, всіх на гак! Усю їх псарню вражу!“
А дівчинка кричить: „Коли ж бо я вам кажу,
Це татко мій!“—„Вона гарненька!“—прорекла
Одна з жінок. „Це так!“ У оченятах синіх
Душа світилася з-за сліз; вона була
Бліда, у чистенькій, короткій спідничині.
І друга жінка їй: „А скільки маєш літ?“
А дівчинка на те: „Не бийте! Це мій тато!“
Дехто задумався і в землю став глядіть,
І в'язня перли вже й трясли не так завзято.
Один з найзліших ще не піддавався тому,
Сказав їй: „Геть іди!“ — „Куди?“ — „Іди додому!“
„Чого?“—„До мами“.—„Ге, умерла!“ рік отець.
„Значить, лиш ви?“ — „Так що ж? Один всьому кінець“,
Сказав побіджений, і тихий, безучасний,
Дитячі руки грів при своїй груді власній
Відтак до дівчинки: „Ти знаєш Катерину?“
„Сусідку?“ — „Так! Іди до неї“. — „Ну, а ти?“
„Прийду потім“.—„Ні, я без вас не хочу йти“.

„Чому?“ — „Тут зроблять вам щось зле, як вас покину“.
Тут батько пошептав ватажкові юрби:
„Пустіть мій комір—так! Візьміть мене за руку,
Мов друг! Я їй скажу, щоб була без журби.
Розстрілити мене на скруті, в заковулку,
Чи де захочете!“—Понурий ватажок
Сказав: „Нехай!“ Пустив його до половини.
„Ти ж бачиш, це пани знайомі!“ — до дитини
Сказав отець. „Ми йдем гуляти у садок.
Будь чемна, йди домів!“
В батьківські добрі очі
Вона заглянула—ні, він дурíть не хоче!
І рада, певна вже, без ляку геть пішла.
„Ну, збулись клопоту!“—сказав отець погідно —
„Тепер розстрілюйте, чи тут, чи де вам вгідно!“
Та в тій юрбі, що ще недавно так ревла,
Пробігла дрож якась безмірна й гуком грому
Усі враз крикнули: „Іди собі додому“.

ЛНВісн. 1902, IV.

ЖАН МОРЕАС

I.

Je suis las, si las.

„Я вто́млена, вто́млена дуже,
То як танцювати, мій друже?“
„Віткни цю квітку в волосся своє,—
Танцюймо ще, серце моє!“

„Сумна я, сумна чогось дуже,
То як же сміяться, мій друже?“
„Хай плаче боляче, незряче за нас!
Ми сміймося, поки ще час!“

„Заснути! Ах, любо це дуже!
Чому б нам не вмерти, мій друже?“
„Ах, смерть, моя мила, одна
Ніколи не здурить вона“.

II.

Je suis le guerrier, qui taille.

Я вояк, що в січи
Страшними ударами шаблі калічить;
Лице його ясне, рука приросла до шаблюки,—

Та він умира серед муки.
Під панцирем ясним у нього
З глибокої рани
Кров річкою ллється... не много, не много,
А крови й життя вже не стане.
Я лицар убогий, що чортові душу продав
За гроші погані, огидні,
А гроші за три дні
У карти програв.

О ти, що подібна до Діви Марії,
Мені появилась, о пані високого серця,
О, пані, з душею блискучою цвітом надії!
Нехай твоя чиста рука доторкнеться
І вигоїть біль мій увесь!
Нехай твої очі палкії
Відкуплять мене для небес!

III.

Les ieuilles pourrout tomber.

Хай спадають листки,
Мерзне площа ріки
Я сміюсь, я сміюсь!

Хай утихне танець,
Прийде скрипці конець,
Я сміюсь, я сміюсь!

Хай все щастя розтáне,
А все зло гіршим стане,
Я сміюсь, я сміюсь!

IV.

Ah, rions un peu.

Ах, сміймося трохи, коли на хвилину
Сміятися годні!
Ах, сміймось на краю
Безодні!
Ох, як же то любо сміятись,
Коли погадати,
Що серце не має за всю свою щирість
Відплати.
Коли б твоє личко
Я все мав тут близько,
Я був би як лицар
Без страху, без змаз.
Коли ж твої очі далеко від мене,
То я як той дурень, що сам на шалене
Іде воювання на тисячу копій
Нараз.

V.

Les yeux sereins comme le calme.

Твої очі погідні, як той супокій
На поверхні морській,
Мені мовлять: ми будем ті пальми тінисті
Над тобою в тривожному сні;
В твоє грішнеє серце—так мовлять мені—
Ми надихаєм помисли чисті,
Супокій і проміння ясні.

Твої очі говорять мені:
Бідний хлопче, криваві зовсім твої ноги
Від лихої дороги;

Та невже ж їм блукати тягом
Пустинею тою?
Над убогим твоїм нічлігом
Будем зіркою ми золотою.

Ми криниця, що в ній
Повно ласки й любови на дні;
Будем в ранці твій дзвін,
А по праці музики гучні,
Бідне, змучене серце.—Отак
Твої очі говорять мені.

ЛНВ. 1899, т. V.
З французького.

I. Покутна псальма

Мій боже, ти зрани́в мене любов'ю,
І досі рана та тримтить, болить!
Мій боже, ти зранив мене любов'ю.

Мій боже, страх твій поразив мене,
І ще пече удар твойого грому.
Мій боже, страх твій поразив мене.

Мій боже, я пізнав, що все марне,
В душі моїй твоя царює слава,
Мій боже, я пізнав, що все марне.

Скупай мій дух в вина твойого хвилях,
Хай хліб з твого́ стола мене годує,
Скупай мій дух в вина твойого хвилях.

Ось кров моя, ні за що не пролита,
Ось плоть моя, негідна для страждання,
Ось кров моя, ні за що не пролита.

Ось те чоло́, що стидом лиш палало,
На підніжок для ніг святих твоїх,
Ось те чоло́, що стидом лиш палало.

Ось руки ті, що діла не робили,
Нехай горять на вугіль, як кадило,
Ось руки ті, що діла не робили.

Ось серце те, що билось для пустого,
Хай б'ється об терни вінця твойого,
Ось серце те, що билось для пустого.

Ось ноги ті, що бігли до розпусти,
Нехай біжать на крик твоєї ласки,
Ось ноги ті, що бігли до розпусти.

Ось голос мій, той гук брудний, брехливий,
Нехай луна докорами покути,
Ось голос мій, той гук брудний, брехливий.

Ось очі ті, що лиш на блуд ясніли,
Нехай заллються жалощів сльозами,
Ось очі ті, що лиш на блуд ясніли.

О боже жертви, вибачливий боже,
Яка ж то я невдячности криниця.
О боже жертви, вибачливий боже!

Грізний мій боже і святий мій боже,
Ох, чорну ту моїх провин безодню—
Грізний мій боже і святий мій боже!

Ти, боже мира, радощів і щастя,
Увесь мій страх, всю сліпоту мою—
Ти, боже мира, радощів і щастя.

Ти знаєш все оте наскрізь, наскрізь,
І знаєш, що з усіх я найбідніший!—
Ти знаєш все оте наскрізь, наскрізь.

Що маю, боже, все даю тобі.

II. Сантиментальна розмова

У парку старезнім, самотнім, холоднім
Дві постаті поруч ідуть.
Їх очі завмерли, уста їх безкровні,
Розмови їх мало що й чуть.

У парку старезнім, самотнім, холоднім
Двом тіням тим сниться колишнього тінь.
„Чи тямиш колишні радощі наші?“
„А по що їх тямить? Амінь!“

„Чи все ще у тебе так серденько б‘ється,
Як тільки мій голос озветься?
Чи все ще мене ти видаєш у сні?“
„Ні“.

„Ах, гарні бували ті дні,
Несказана розкіш і вічно нова,
Коли то з устами уста зустрічались“.
„Овва!“

„Яке було синє те небо над нами
І скільки безмірних надій!“
„Пропали надії, мов хмари хиткії
У чорній безодні онтій“.

Ішли вони звільна і ледве хилилась
Під ними зів‘яла трава;
Лиш темная нічка там чула
Їх тихі слова.

ЛНВісн. 1898, IV.

Чари минулого

Минуле—любий мрець, що плачемо за ним,
Що любимо його над все, хоч кинув нас;
Що тягне наші сни, хоч крізь докорів дим,
В той час, коли ми з ним жили ось тут ураз.

В лазур, куди летять ті пташки, білі душі,
В лазур і дух його безсмертний полетів;
А труп в труні, котру коронки вкрили й плюші,
В труні збудованій з колиски наших снів.

І як в тісну ту кліть кладуть часом мерцеві
Все, що любив він тут, забутки сумовиті,—
Так ми зложили там всі іграшки розбиті,

Всі дітські вбраннячка цвітисті та рожеві,
Що в них до дзеркала пишались, щастям п'яні,—
От тим то від тоді ми ходим чорно вбрані.

ЛНВісник 1899, т. V.

Любовна літанія

Я мовив їй: будь ти Мадонною моєю,
Тобі даю свій дух, мов срібную лілею.

Свій гріх оплакав я, як грішникові слідно,
При твоїй білизні мені не буде стидно.

Я постанову взяв, спасенну постанову—
У добровільний гріх не попадати знову.

Другої, крім тебе, не полюблю до суду,
Немов святині жрець, тобі служити буду.

Мов у святині жрець клякає, б'є поклони,
Я вставлю образ твій поміж святі ікони.

І в скупленню душі, і в захваті без краю
Тебе літанії словами звеличаю.

І руки зложені опру серед тих ликів
На кінчиках твоїх злотистих черевиків.

Замість служебника я божеству своєму—
Малюнками вкрашу любовную поему.

І строфи обведу барвистими квітками,
Гортатиму картки шовковими стяжками;

Там в плинним золоті, в лазурі і в батисті
Тобі клониться муть чуття мої пречисті.

І я вгорну тебе в порфіри і скарлати,
Щоб так у пам'яті будущини жила ти,

Щоб, бачучи красу твою в вінку зеленім,
В містичнім вівтарі моїх пісень різьбленім,

Нащадок мій колись, пречиста ти моя,
Хоч не зазнав тебе, любив тебе, як я.

ЛНВісн. 1902, IX.

З „Жебрацьких пісень“

І. Старий заєць

Сей дід, мов заєць, сірий весь,
Що, хліба просячи, плетесь,
Що нині тут, а завтра десь,

Куди йде? Відки? Годі знать.
Хай траф жене, де хоче гнать,
А він шлап-шлап від хат до хат.

Днесь босий, завтра без чобіт,
В руках вишневий бук від літ,
Дальш ніж візник зайде він в світ.

У мріях—миль не лічить зір
По тих шляхах, що тнуть простір
Аж ген там до тих синіх гір,

Що мріють десь в далечині,
Що-ранку дальші, осяйні,
А вечером не ближчі, ні.

Так без упину тюпа він
Незбутній мрії наздогін
Аж до мети, що зветься скін.

Край шляху він колись засне,
Жнець-голод мов стебло зіжне,
Ніхто не сплаче, не зідхне.

В траві простягшись горілиць
Він зорить в небо до зірниць,
Що сяють повні таємниць.

Ах, може там в горі є та
Його надій і мрій мета,
Що тут манить і відліта.

Ах, може пристань там така,
Куди ся чайочка хитка
Свій біг кермує від віка.

Коли в неділю він клячить
Край брами церкви і мовчить,
То серцем в гору він біжить.

О, там обіцяний куток.
Для жебраків без сорочок
Стіл ситий, ложе з подушок.

І певно ж цей бездомний кміть
Рад скоком вгору полетіть,
Хоч зараз мав би к сему хіть?

Як раз! Сей струпішілий пняк,
Сей в'язень — пута йому в смак,
Вмирать не хоче! От дивак!

Він плаче, просить і блага,
Гне плечі шию простяга,
Цілує землю за шага.

Він райських ще не прагне втіх,
В неситих жадощах своїх
Рад земний смакувати гріх.

В барлозі ось без накриття
Він згадує, рад мов дитя,
Всі радощі свого́ життя.

Як він маленьким ще гуляв,
В якімсь дворі притулок мав,
При теплій печі в кухні спав.

Як потім бігав цілі дні
В зелені місяці літні,
Рвав дикі рожі запашні.

Як в марті в барвінковий час
Він в гаю обнімав нераз
Дівочий стан, найкращу з всіх прикрас

Як щастя дбало напрочуд,
Щоб мав він все тепленький кут
У стирті сіна в зимну лють.

Як пив він свіжеє вино,
Як любо в горло йшло воно,
Як борщик смакував давно.

І як то добре швендять скрізь...
Хоч ти чужий, жебрак.—не бійсь,
Усякий їсти дасть, надійсь!

Який то люд той добрий є,
Прийме старця в житло своє,
Що сам їсть, те й йому дає.

Ніде, і в небесах мабуть,
Не ліпше бідним, як ось тут
На цій землі! Коб ще добуть

До завтра!—дума бідний дід.
Не хочеться топтати слід
В той інший, невідомий світ.

Ах, бо в життю добра так много,
Що дід сей, пес, жебрак, усього
Жалкує, хоч не мав нічого.

ЛНВісн. 1898, VII.

При кужілці

(Із трагедії „Фавус“, часть перва: Gretchen am Spinnrade)

Зник мій спокій,
Рай серця зник,
Не найду їх!
Вовік, вовік!

Где його ніт,
Там ніт життя,
І цілий світ
Мні гріб і тьма!

В головці мні
Лиш шум і жаль,
В серденьку мні
Туга, печаль!

Зник мій спокій,
Рай серця зник,
Не найду їх,
Вовік, вовік!

За ним лишень
З вікна гляжу,
За ним лишень
Із дому йду!

Його пишний хід!
Величний вид
І погляд мні
Вовік в душі!

І слів його
Чарівний здрій,
Устиск його
І—поцілуй!..

Зник мій спокій,
Рай серця зник,
Не найду їх,
Вовік, вовік!

За ним, за ним
Пре мя душа,—
Ох, коб я уняти
Й держать го могла,—

І обнимать,
І цілувать,
Ох,—і при нем,
При нем вмирать!

Джеджалик.

Другъ. 1875 (годъ изд. 2-й)
Львовъ, стор. 429.

Бог і баядера

Індійська повість

Магадé, пан всього світа,
вниз зступає шостий раз,
веселитись і терпіти,
бути рівним серед нас.

Входить в низьку людську хату,
всім дав волю все ділать;
кому кару, кому плату—
тра людей по-людськи знать.
І містом, як путник чужий, проходився,
великих підслухав, малим придивився,
а ввечір виходить, щоб далиш мандрувать.
А як вийшов вже край міста,
при послідніх ще хатках
бач—пропащая невіста,
гарне личко все в красках.
—„Май-бі [1], діво!"—„Дяка щира
і щасти-бі вам у всім!"
— „Хто ж ти є?"—„Я баядера,
а оце любови дім!"
І бренька живенько до танцю в цимбали,
гуляє-кружляє таночок удалий,
і гнеться, і в'ється, й сміється при тім.
Вабить, просить до порога,
до хатини молодця:
„Любий, сядь, спочинь тут трохи,
гнеть [2] засвічу лямпу я.
Ти втомився—скріпись по труді,
біль в ногах я втишу твій;
що захочеш, все ти [3] буде:
жарти, втіха чи спокій".
І лагодить пильно уданії болі...
Всміхнувсь бог,—в лушпині погорди й недолі
він людськеє серце зрить радісно в ній.
І чим тяжчих служб він хоче,
тим радніш повнить вона;
в'єсь так жваво і охоче,

[1] Май бі—помагай, боже!
[2] Гнеть зараз, скоро.
[3] Ти—тобі.

мов і з роду не сумна.
І як скоро цвіт відцвілий
незадовго й плоду жди,
так, де послух в серці щирий,
там вже близько й до любви.
Но щоб її глибше і глибше прознати,
знавець глибин і висот шле дівчаті [1]
радість, розпуку і муку в сліди.
Красне личко він цілує,
і вона мов тане враз:
перший біль любови чує,
сльози ронить перший раз.
І до ніг йому впадає,
не про розкіш, не про зиск,—
звинне тіло ув'ядає,
мов косою стятий лист.
Аж ось до спочинку розкішної хвилі
ніч темну, повабну заслону вже хилить,
а серце скріпляє люб'ячих рук стиск.
Пізно вснула вна в розкоші,
вчасно сон ленув легкий,—
ах, а обіч неї гожий,
любий гість її—мертвий.
З зойком вна над ним зомліла,—
но чи ж зойк го збудить чий?—
Вже несуть холодне тіло
в гріб зложити вогняний;
попів похоронний вже спів розлягаєсь,—
вна рветься і мечесь, крізь люд проти-
скаєсь...
— Ти хто? За чим прешся до ями тудий?
Коло мар вона впадає,
стряс воздухом крик її:
„Свого мужа я шукаю,—

[1] Дівчаті—дівчині.

ах, він в ямі вогняній!
Чи ж тут має спопеліти
божа ся краса в-млі-віч?
Мій він був, один на світі,
ах, одну лиш чудну ніч!"
Співають попи: „Тут старі йдуть к істлінню
по довгій утомі, по пізнім омлінню,
тут й молодь валить несподівана січ.
Адже ж каже церкви віра:
се твій правий муж не є;
ти живеш, як баядера,
то й не в'яже нич тебе.
Лиш за тілом тінь полине
в мертвих тихії краї,
лиш за мужем жінка гине, —
се повинність, честь її.
Заграйте, о труби, жалібнії гімни!
Прийміть, о богове, найкращий цвіт земний,
прийміть молодця ув обняття свої!"
Так попи їй ще словами
кари додають до кар;
вна з простертими руками
скаче в бухаючий жар.
Но бог-молодець злітає
догори з вогнів вінця,
а в обняттях він тримає
укоханеє дівча.
І радуєсь бог, як сльоза гріхи росить,
безсмертний пропащу дитину підносить
в огнистих обняттях в свої небеса.

Мирон ***

Світ (Ві Львові), 1882, ч. 13 (1 за 1882).

Рибак

Вода шумить, вода бурлить,
На березі рибак
На поплавок глядить, сидить
Тривожно тихо так...

Сидить, глядить, а в тім нараз
Із водяного дна
І бризк і плюск, і піднялась
Дівчина водяна.

Вона мовля, вона співа:
„Що вабиш ти мій плід
І хитрістю і мудрістю
В душний вогнистий світ?“

„О, коб ти знав, як тим рибкам
Превесело на дні,
То ти б як стій стрибнув, і сам
Одужав тут при мні“.

Вода шумить, вода бурлить...
Звела його зовсім
Принади міць — чи власна хіть,
І слід пропав по нім.

„Неділя“, 1912, ч. 47—48.

На гробі міністра

Ти в щастя золотій кариті
летів убитою дорогов,
і похоти твої неситі
несли тя,—ти вважався богом.

І, мов ворони, люд прибитий
тобі з дороги розступався,
коли йно твеї грюк карити
і лускіт батога роздався.

Обдертий, в сльозах край дороги
жебрак—твій „рідний край"—стояв;
простягши руки, впав ти[1] в ноги,
о ласку й поміч тя благав.

Но хоч він сльози лляв криваві,
хоч в голосі тремтів му[2] жаль,—
батіг твій луснув, і плюгаві
тебе помчали коні в даль...

Но „стій!"—роздався крик великий,
що шарпав слух твій чверть за чверть:
розбійник з ліса випав дикий,
грізний і лютий,—звався „смерть".

[1] Ти—тобі.
[2] Му—йому.

Він шнури всі розтяв гостреним
ножем, а хоч ти й як благав,
він з насміхом їдким, студеним
і твеї жизні шнур розтяв.

Твій край, утішний, хоч голодний
жебрак, сидить на твоїм гробі,—
проч гонить жаль, щоб ані жодний
не сплакав, не зідхнув по тобі.

Мирон * * *

„Світ“ (Ві Львові), 1881, ч. 3.

Бабуся Грижа

Коли моє щастя, мов сонце, сіяло,
Роївся круг мене комариків рій;
Усьо мя кохало, усьо ми сприяло,
Усякий і брат. і приятель був мій,
І кусника хліба я з'їсти не міг,
Щоби не ділить го помежи усіх.

А нині і щастя й достатки пропали,
Приятелів моїх не бачу,—нема!
Комарики щезли і рожі зів'яли,
І сонце не гріє,—настала зима.
Приятелі наші, то ті комарі,
Приходять і гинуть у щастя весні.

Тепер коло мене зимової ночі,
Засіла невсипна бабуся Грижа̀,—
Вся в лахах... Тускліють запалії очі,
І колють, і ріжуть мене без ножа.
Над мене схилене погане лице,
А з носа,—аж гидко,—табака тече...

*

Нараз мені сниться, що знов повертає
І щастя, і жизни чудова весна,
Приятелі йдуть, рій комариків грає,—
Втім скрип! - табакерка, і баба страшна
Табаки зажиє,—над мене лице
Нахилить,—а з носа табака тече.

Другъ (Львовъ), 1877, ч. 5.

1639—1793—???

Не гарно зі своїм монархом, мій пане,
Колись обійшлися тугі англічане.
Король їх Карло усю нічку не спав,
Як смерти своєї в Уайтчепелі ждав;
Прокльони народа греміли кругом,
Майстри ж будували шафот під вікном.

Не краще й французи зі своїм зробили:
На простий візок Людовіка всадили,
Повозів крілівських йому не дали,
Як під гільотини ніж його везли.

Ще більше Марі Атуанет потерпіла:
В драбиннику простім бідачка сиділа,
А замість придворних, построєних дам
Якийсь її шевчик на смерть провожав.

Ну, певне! З природи французи, англійці
Не мають чуття, чуття мають лиш німці.
Вони ще й тоді, певно, чулі будуть,
Коли терористи і в них ся знайдуть.

О, німець хоч навіть на бунт ся відважить,
Ніколи монарха свого не зневажить.

У пишній кареті, ще й кіньми шістьма,
Всі коні в жалобі з чорного сукна,
Заплаканий фірман сидить на козлі
В жалобі, жалібний батіг у руці,—
Ось як колись німця царя повезуть
І всепокірніш йому голову втнуть.

Писано (переклад) в р. 1878; друковано в „Культурі“ 1925 р.

Скін богів

Весна прийшла, світ золотом облила,
Повила в легіт, запахом надхнула;
Всіх кличе любо там, де розпустила
Свій білий цвіт черемха; розвернула
Мільйони чарів по лугах; укрила
Привіт солодкий в цвітах; обгорнула
Все світлом сонця й ранньою росою,
І кличе всіх людей: Ходіть за мною!

Дурний народ біжить на перший клик!
В літнії блюзи чоловіки вбрані,
А на жінках невинно-білий шлик;
Молодці крутять вусики зарані;
В дівчат повненькі груди і цвітник
На головах; поети, наче п'яні,
Біжать за місто,—в кешені забрали
Папери, оловці та окуляри.

З веселим розгомоном поспішає
За рогачки та пестрая товпа,—
На шовковій мураві онь сідає
І чудуєсь, що як то деревà
Ростуть так пильно, як то ся пишає
Так ніжно зілля і м'яка трава,
Як тут співають пташки так пречудно,
І як то в місті пусто, важко, нудно.

До мене тож прийшов в гостину май,—
Три рази чемно стукнув коло клямки
І каже ми: „Я—май, ну отвирай,
Блідий пустиннику, придверні замки!
Вставай і виходи сюда, нехай
Утисну тя! Ходи зо мною тамки!.."

Но я ще ліпше замок затискаю
І кажу: „Дармо, дармо звеш мя, маю!

Я знаю тя, я знаю світа склад,
За много бачив я і за глибоко,—
Тепер я світові й тобі не рад,—
Болить душа, сльозов заходить око!
Я бачу все крізь камінний насад
Тих грубих мурів—ясно і широко,
Я бачу серця людські в людській груди,
А в них брехню і фальш і горе всюди.

На лицях мислі їх гидкі читаю.
В стидливім рум'янці дівчат я все
Жадобу скриту й страсність замічаю;
На молодці, що гордо ся несе—
Каптур блазенський з дзвіночками з краю;
Гидкі почвари, мари, що їх ссе
Змий скритий,—ось що бачу в світі всім!
Чи се шпиталь, чи варіятів[1] дім?..
Я виджу землю всю наскрізь студену,
Немов вона зо скла,—і виджу страх,
Котрий надармо в опанчу зелену
Прибрати хоче май; в тісних ямках
Я виджу всіх мерців поміть довженну...
На груди руки... в білих сорочках...
Одверті очі... в лицях ще слід злоби...
А з уст на лиця лізуть жовті хроби...

І виджу: син із любкою сідає
Для розривки оце на гріб вітця,—
І пісню нáсмішки їдку співає

---

[1] Варіят—божевільний.

Над ними соловій... всміхаються
Злорадно цвіти у траві... здригає
Старий у гробі й обертається
На другий бік... а мать земля тремтить,
Бо біль відвічний її проняв—і стид.

О, мати земле, знаю я твій біль,
І бачу жар, що в груди ти лютує,
І бачу кров, що ллється з жил тобі,
І чую стон, котрого люд не чує,
І бачу рани, що мов в серце стріль,
Такі глибокі, а в них смерть ночує,
Вни невлічимі, з них день-в-день, з нори
мов,
Ллєсь кров твоя з огнем, пожáром, димом.

Гордих синів твоїх, Ґіґантів бачу,
Твій перший плід: з безодень темних вни
Встають, і кожний похідню гарячу
В руках несе; залізні драбини́
Приставили і, як колись, грозячу
Потужну руку д' небу підняли...
Штурм! Штурм!.. А чорних тьма карлів
за ними!..
Дійшли!.. Всі звізди в небі погасили.

Безбожними руками розривають
Пред троном бога золоту заслону.
Пищать, падуть, руками закривають
Лице всі ангелята коло трону...
На троні бог сидить блідий. Хапають
Його тремтячі руки за корону...
Він зірвав ї... верг пріч... волосся рве...
А дикий тлум зближаєсь і реве.

Ґіґанти мечуть похідні криваві
Кругом по небі,—жгучими бичами
Б'ють в плечі ангелів карли плюгаві,—
Ті в'ються з болю, миються сльозами,
Но годі, бо наїздники лукаві
Шпуряють ними, мов женці снопами,
Волочуть за волосся, розщибають,
І о криштальні зорі розбивають.

І мого бачу ангела між ними,
З волоссям золотим, лицем чудовим,
З блискучими, мов небеса, очима,
З устáми втіхи повними й любови—
Я бачу го між чорними, гидкими
Кобольдами... Ось з них один го ловить,
Рве д' собі мого ангела блідого,
Регóчучись, придивлюється до нього—

З жадобою у очках олов'яних
Глядить на чýдну красоту його,—
Вкінці до своїх го грудей поганих
Притис... мій ангел похилив чоло...
Втім крик страшнíй, нечуваний, нежда̀ний
Нараз розлягся на ввесь світ Усьо
Здрижало. Грохнули стовпи. Звалилась
Земля і небо. Пітьма все покрила.

Переклав і ч. д. *Ользі Озаркевичевій*, перед замужжям *Ользі Рошкевич*, посвятив *Еудаймон*.

1879(?); „Культура" 1925.

Післанець

Вставай-но, хлопче мій, сідлай
І скіч-но на коня
І лісом, полем їдь-жени
До Дункана царя.
Там в стайню всунься і чекай,
Аж зрить конюх тебе,
Його мені спитай: котра
З царівен замуж йде?
Повість конюх: „Чорнява йде“—
Чим скорше з тим вернись!
А скаже він: „Білява йде“,—
То дуже не спішись.
Піди лишень і шнур мені
Купи і привези,
Помалу їдь і словечка
Нікому не кажи.

М.*

Зоря, 1885, № 22.

Два гренадири

Два гренадири до Франції йшли,
Що були в полоні в Росії,
А як у німецьку кватирю прийшли,
Повісили голови сиві.

Ось тут і почули сумну новину:
Не встояла Франція в полі,
І армія славна програла війну,
І сам цісар, сам цісар в неволі.

Оба гренадири заплакали вмить:
„Ой, доле ж ти наша погана!“

Один сказав: „Ох, як болить!
Пече моя давняя рана!“

Другий сказав: „Я труп зовсім!
Хоч тут би кості скласти!
Та в мене жінка й діти й дім,—
Без мене їм пропасти!“

„Що нам з жінок, що нам з діток!
В нас вищі бажання і болі!
Хай на жебри йдуть, як нема чим жить!
Мій цісар, мій цісар в неволі!

„Одно прошу тебе, мій брате:
Коли я тут загину,
Візьми моє тіло до Франції геть,
Сховай у французькую глину.

„Почесний хрест зложи на грудь,
Карабін дай у руку,
Червону стрічку не забудь,
Припережи шаблюку.

„Так буду лежати і слухать і ждать,
Мов стійка в могилі укрита,
Аж поки не вчую: гармати гримлять
І стукають кінські копита!

„Се їде мій цісар почерез мій гріб!
У блисках, брязкоті зброї!..
І встану я також оружний у ґлід
На нові побіди і бої“.

Л. Н. Вісн. 1904, IV.

НІМЕЧЧИНА[1]

Зимова казка

(1844 року)

Від'їзд з Парижа

Прощай, Парижу любий мій[2],
Розстатися мусимо нині!
Лишаю тебе і розкоші твої,
Забави й утіхи єдині.

Німецькеє серце у мене в грудях
Враз так заболіло, що годі!
Один лише лікар втишить його біль—
Живе він там дома, на сході.

Він швидко сціляє,—не дармо хвала
Про вмілість його скрізь лунає;
Та тільки ж від гострих мікстур його вже
Тепер аж мороз мя проймає.

Прощайте, веселі французи мої,
Любили мене ви як брата;
Безумна мя туга жене з поміж вас,
Та чень ще я верну на свята.

---

[1] Переклади від „Від'їзд з Парижа" до „Enfant perdu" вийшли окремою книжкою: „Вибір поезій Г. Гейне". Німеччина. Байки для дітей. Переклав і пояснив Іван Франко. Накладом Товариства „Академічне Братство". Львів 1892.

[2] Ся поетична передмова не находилася в перших виданнях поеми, а була найдена в паперах, що лишилися по смерти поета, і додана до пізніших видань. (Ів. Фр.).

Подумайте: тужно болюче мені
За запахом торфу гнилого,
За рідним багном, буряковим борщом,
Капустою люду сільського,

За димом люльок, за гофратами тож,
За поліцайниками,
За шваркотом мови, книшем разовим.
І за попадянками.

Та й ще, скажу вам правду, рад
І маму б я уздріти,
А тож я старушки не бачив, уже
Минає тринадцяте літо.

Прощай і ти, жінко хороша моя,
Не знаєш ти мойого болю!
Ходи, хай до серця притисну тебе,
Заким розійдуся з тобою.

Пекучая мука мене заставля
Найбільшого щастя рішиться:
Я мушу німецьким повітрям дихнуть,
Щоб тут не задушиться.

Та мука, тривога, жадоба ота,
Мов корч, мені шарпає жили.
Аж ноги тремтять, чи вже швидко топтать
Їм ґрунт німецький милий.

Перед новим роком я верну назад
Здоров як горіх, моя рибко,
А вже ж понавожу гостинців тобі,
Що аж не буде видко.

I

Сумний падолист був, коли вже деньки
І слотаві й млисті бувають,
З дерев опадали листки, коли я
Прибув до німецького краю.

А як я на гряниці став,
Міцніше щось забилось
У груди, і, бачу, щось мокре з очей,
Мов перли, покотилось.

А як я німецькую мову почув,
То так щось зробилося дивно,
Немов мені з серця любісінько кров
Кудись випливала невпинно.

Дівчина арфістка співала там щось
З глибоким чуттям і правдивим;
І дуже зворушив мене її спів,
Хоч тоном співала фальшивим.

Співала про горе кохання, про біль
Розлуки, про жертву й спіткання
Там вище, в тім кращому світі, в котрім
Щезає усяке страждання.

Співала про „земну долину плачу",
Про втіху, що бистро минає.
Про „той світ", де вічно блаженна душа
В розкошах ясніє, ширяє.

Се жертви й відречення пісня стара,
Небесне люлі-люлі,
Вколисують нею народи, коли
Заплачуть, щоб смирно заснули.

Я знаю сю пісню, і нуту й слова,
І тих, що її змайстрували:
Самі вони нищечком пили вино,
А вірним пить воду казали.

Та нóвую, кращую пісню вам я,
О, браття, заспіваю!
Ми насадім тут на землі
Розкоші і радощі раю.

Ми хочемо щастя отут на землі,
Проч горе і голод неситий!
І годі вже всім тим гнилим черевáм
Робучих рук працею жити.

Та ж хліба доволі росте на землі,
Що стане всім людям потроху,
І квітів і міртів, утіхи й краси
І цукрового навіть гороху.

Еге ж, буде всім нам цукровий горох
І щастя досить і любови,
А в небі хай собі сидять
Лиш ангели та сови.

А як нам грішним конче вже
По смерти та виростуть крила—
Полетимо в гості до неба: оттам
Нам буде гостина премила.

Гей гарна то пісня, гей пісня нова
Звенить мов флояри та скрипки!
Замовкло на вік „miserere“ сумне,
І дзвони східушні похрипли.

Се ж панна Европа до шлюбу стає
З прекрасним генієм Волі:

Обнявшися міцно, вони перший раз
Впились поцілуєм любови.

А хоч при їх шлюбі не буде попа,
То шлюб буде важний протеє.
Нехай же живуть молодий, молода
І їх покоління новеє!

Весільний спів співаю я—
Гей д' горі серця, д' горі!
У моїй душі піднімаються вже
Відхнення високого зорі.

Відхненії зорі пожаром горять,
В потоки вогнисті розлиті—
І силу безмірну я в собі почув,
Здається, й дуби́ б міг трощити.

Як лиш на німецькую землю я став,
То в крові мов чар якийсь грає—
Се велетень матери знов доторкнувсь
І давняя сила вертає.

II

Співає й дренькає мала
Про втіху й розкіш раю,
А пруські митники в той час
Мій куфер розглядають.

Обнюхали все, перерили до дна,
Штани, сорочки і онучі,
Коронок, клейнотів мабуть та книжок
Заказаних глядючи.

Дурні небораки! Глядіть, не глядіть—
Що там я мати можу!
Усю контрабанду, що є при мені,
У голові я вожу.

Тут в мене коронки, що в кут проти них
Ті з Мехельну й Брукселі,
А як їх колись розпакую, ото
Заколе вас се, приятелі!

Є в мене й клейноти, будущини є
Коронний алмаз; краще сонця
Засяє він в бога нового храму,
Грізного незнайомця.

А скільки то в мене книжок в голові!
Їй богу, що птахів безжурних
У лісі по гніздах, то в мене книжок,
А самих нецензурних.

Кленусь вам, і чорт із страшніших книжок
Не править свій молебен!
Та де, бунтівніших не пише і сам
Гофман фон Фаллерслебен [1]!

Якийсь подорожний край мене стояв
Та й каже до мене: „Се, пане,
Наш пруський цольферайн, кордон
Німецької дуани [2].

[1] Знатний німецький поет і вчений Гофман фон Фаллерслебен видав в р. 1841 другий том своїх „Неполітичних пісень", за котрий його відставлено від катедри на вроцлавському університеті й видалено з декількох німецьких дрібних держав.

[2] „Німецький митовий зв'язок", зав'язаний за почином Прус, був справді в 30-их 40-их роках такою несмілою проявою з'єднання Німеччини хоч економічно.

„Кордон той народність німецьку здвигне—
Мені він, навчаючи, каже,—
Роздроблену нашу Германію він
В суцільну єдність зв'яже.

„Се внішня єдність буде нам,
Сказати би—матеріяльна,
А внутрішню єдність цензура нам дасть
Правдиво ідеальна.

„Ах, панцю, роздрібність велика біда,
Вчуває се всякий з нас нині.
Один для Німеччини нашої лік—
Се єдність із вні й в середині".

III

У Ахені в церкві Великий Карло
У гробі спочиває;
Не є се те саме, що Маєр Карло[1]—
Той в Шваб'ї проживає.

Не хтів би я в гробі мертвий спочивать,
Хоч будь се й гріб цісарський;
Волів би я жить як найменший поет
І їсти хліб писарський.

У Ахені нудяться й пси дворові,
Самі додають вам охоти:
„А ко́пни ж нас, хай гавкнем раз,
А то поздихаєм з нудоти".

[1] Поет із тзв. швабської школи, з котрою Гейне воював завзято. Маєр, ур. 1786, ум. 1870 р., писав гарні образки природи й т. і.

Годиночку по вкучнім тім
Гніздищу походив я,
Побачив пруське військо—ну,
В нім змін не дослідив я.

Усе ще ті самі сіренькі плащі,
На них ті ж вилоги червоні—
(Червоні вилоги—французькая кров,
Так Кернер[1] співав во дни оні).

Усе ще той сам дерев'яний народ,
Що в бік повернутись не вміє,
І зарозумілість на лицях все та ж
Немов примерзла тліє.

Так твердо ще все похожають вони,
Так прямо і сердито,
Немов проковтнули ту палку, котров
Недавно ще їх бито.

Еге ж, не пропала ще палка зовсім,
Стримить вона в їх середині;
Куди ж! Хто ще вчора „скотиною" звавсь
Той „братчиком" кличеться нині.

А довгі вусища, се бачу гарцáп
Старий в новім форматі:
Ті ж коси, що висіли ззаду колись,
Тепер під ніс припняті.

Та що як що—новий мундір
Кінноти варт похвали,

[1] Теодор Кернер, славний німецький поет і вояка в війнах проти Наполеона I, ур. 1791 р., погиб 1813 р. в бою з руки німця, що служив під Наполеоном. Найбільшу славу зробила йому збірка пісень п. з. Leier und Schwert.

Найпаче ж ота пікельгауба[1]: шолом,
А зверха шпіц зо сталі.

Се так по-лицарськи, нагадує нам
Старий романтизм з перед віка,
Панянку Жанну з Монфокон[2],
Фуке, Улянда й Тіка[3].

Нагадує гарно середні віки
І чурів і пажів громаду,
Що вірність у серці носили, а герб
Носили—от вибачте—ззаду.

Турніри нагадує, війн хрестових
Завзяття, любовні пригоди,
Час віри коли без друкованих книг
Жили й без газет ще народи.

Так, так, мені дуже сподобавсь шолом
З тим гострим, ясним шпіцом;

---

[1] Пікельгауба заведена в пруському війську від р. 1840.

[2] Гейне натякає на драптиву драму А. Коцебу „Joanna von Montfaucon, romantisches Gemälde aus dem 14. Jahrhundert, in fünf Aufzügen. Leipzig 1800", що в своїм часі дуже подобалася німцям.

[3] Фуке і Тік—видні німецькі поети з т. зв. романтичної школи. Барон де Ля Мотт Фуке уроджений 1777 р., ум. в 1813 році, вславився головно своєю фантастичною казкою „Undine". Людвік Тік родився 1773 р. в Берліні, писав дуже багато в усіх родах поезії; голосною була його фантастична драма „Der gestiefelte Kater". Улянд (родився 1787, ум. 1862) не належав властиво до романтичної школи, а шукав у середніх віках основи для свого німецького патріотизму. Його лірика держиться тону поезії народньої, але є притім консервативно-національна що до змісту.

Се, певно, король сам придумав своїм
Пренайяснішим віцом[1].

Боюсь лиш, як буря прийде, то щоби
У шпіц той романтичний
Не вдарив грім і щоб не стряс
Ваш мозок поетичний.

Та й знов до війни вам на голову слід
Щось лекшого придбати,
Бо в тих шоломках із середніх віків
Вам пóтяжко буде тікати.

У Ахені в брамі на почті є шільд—
Там пруський орел розпростерся
І злобно так глипав на мене. От ще
Кого не люблю з всього серця!

Пожди лишень, птаху поганий, колись
Тебе ще я в руки спіймаю!
То я з тебе пір'я живцем обскубу
І кіхті тобі обрубаю.

На жердку тя довгу прив'яжу відтак
І вивішу світу на славу,
І скличу веселих прирейнських стрільців
На любу стрілецьку забаву.

Хто в самее серце сю птицю встрельне,
Той берло дістане й корону.
Гей, стрільби до ока! Гей, музика, грай
Віват королю курковому!

---

[1] Пруський король Фрідріх Вільгельм IV любив, щоби його вважали дуже дотепним чоловіком.

IV

Вже вечір був пізній, як в Кельні я став,
Шум Рейну там чути сонливий;
Повітря німецьке мене обдало:
Збудили як стій його впливи

У мене апетит. Яєчниці там
Поїв я й соленую шинку!
На спрагу ж є славнеє рейнське вино,
То я його й випив пляшинку.

А рейнське в тих римських зелених
склянках
Усе ще мов золото сьяє,
А вихилиш лишнюю чарку, другу́,
То в голову знай підступає.

І в носі солодко так щипле, вертить,
З розкоші не знаєш, де й діться!
В ніч темну я вийшов, по тих вулицях
Лунаючих прохолодиться.

Ззирались на мене доми кам'яні,
Мов правду хотіли ретельну
Сказати про давні, замерклі часи,
Історію города Кельну.

Еге ж, тут попівство побожне колись
Пишалось між людом закутим,
Тут царство було темнолюбців, котрих
Списав так докладно фон Гуттен [1].

[1] Мова тут про знамениту книжку „Epistolae obscurorum virorum", де висміяно кліку попів псевдовчених. Книжка та вийшла в р. 1515 і була збірною працею кількох німецьких гуманістів. Гуттен (уроджений 1488 ум. 1523), був автором тільки одної части сеї книжки.

Гуляв тут черців і черниць хоровід,
Крутився у канкані завзятім,
Тут й Менцель колонський доноси свої
Писав—інквізитор Гохштратен[1].

Костри вогняної людей і книжок
Пожерли тут немало;
А в дзвони дзвонило попівство при тім
І „кіріелейсон“ співало.

Колись глупота тут і злоба, як пси,
За дня парувались прилюдно;
Їх правнуків по фанатизмі сліпім
Ще й нині пізнати не трудно.

Та глянь! там у місячнім світлі який
Се велетень став колосальний!
Чорніє мов чорт і здвигається вверх—
Се кельнський собор катедральний.

---

[1] Йоган Гохштратен (Hoogstraaten), кельнський інквізитор, за намовою вихрещеного жида Пфефферкорна домагався в р. 1513 спалення гебрейського тексту письма св. і всіх інших гебрейських книжок. Ізза сього вийшла суперечка між кельнською інквізицією і вченим гуманістом Рейхліном. В сю суперечку вмішався Гуттен і другі гуманісти, і справа скінчилася їх побідою. (Гляди про се книгу Штрауса „Ulrich Hutten“). Менцель критик і історик німецький, сучасний Гейне, відносився до сього останнього зразу прихильно, але пізніше вдарив на нього грубіянським тоном і доносами в ім'я тісного німецького патріотизму і довів до того, що найбільша часть дрібних німецьких правительств, ураз із Прусами, заборонила у себе всі писання Гейне й інших ліберальних і радикальних письменників із т. зв. „Молодої Німеччини“.

Бастіллею духа він статися мав,
І хитрі папісти гадали,
Що в тій величезній тюрмі вже навік
І розум німецький приспали.

Та Лютер крикнув: „Стійте! Гов!"
І ось зупинилась в тій хвилі
Будова: собора грізного майстри
Ще й досі не скінчили.

І добре так сталося. Власне ота
Нескінчена древня будова,
То пам'ятка сили німецьких думок,
Печать протестантського слова.

Гей, бідна голото, соборні попи!
Руками слабенькими нині
Вам хочесь перерване діло скінчить,
Будову старої твердині!

Сліпі та безумні! Волочаться скрізь
По краю з пушками, мов трястя,
Та жебрають гроші в єретиків, ба,
В жидів!—Се ні нащо не здасться.

Хоч в користь будови великий Франц Ліст
Давати ме концерти,
Хоч талановитий король на ту ціль
І задеклямуєсь до смерти[1]—

Не зможете ви докінчити її!
Хоч швабські якісь там цимбали
Повніське судно каміннячя на ту
Будову надіслали.

---

[1] Баварський король Людвік, гарячий католик, завзятий поет без крихти таланту, такий же деклямато—і такий же пануючий.

Не буть їй скінченою, хоч там і як
Скиглять галки та сови:
Любительки древности, в вежах старих
Вони все ховатись готові.

Ба ні, ще час такий прийде,
Що з сього старого собору
Ми зробимо стайню і коней у ній
Поставимо повну обору.

„Що? Стайня з собору? А де ж тоді діть
Ті мощі знамениті,
Святих трьох царів із востоку, що там
Лежать в каплиці скриті?“

Так дехто питає. Та нам собі ще
Тим мозок клопотати?
Відправмо царів тих восточних, нехай
Глядять собі іншої хати!

А ні, то ще ліпше, спакуйте всіх трьох
У тії три клітки залізні,
Що в Мінстрі на Ламберта висять вежі[1] —
Се славні готелі заїздні![2]

---

[1] В Мінстері на полудневому боці вежі св. Ламберта висять і досі три залізні клітці з кістьми анабаптистів: Яна Лейденського, Кніппердоллінга і Крехтінга, котрі 1535 р. щипані були розпаленими кліщами і відтак вивішені в тих клітках на позорище, поки не померли.

[2] Після сеї строфи в деяких виданнях є ще ось які:

Тут кравчик король і два радні його
Та мусіли муку терпіти,
Тепер нам для інших величеств як раз
Здадуться тії кліти.

А як би не стало котрого з мертвих,
Ну, то й живий пригідний,—
Замість восточного царя
Придатися може й західний.

V

Пішов я на великий міст,
Оперся о поруч'я,—
Долом мій батько Рейн пливе,
До місяця блискучий.

„Здоров був Рейне, батьку мій!
Як жив ти тут до нині?
Гей, тож то думав я нераз
Про тебе на чужині."

Так мовив я. Втім у воді в глибині
Почулися дивнії тони,

На право повисне сударь Балтазар,
На ліво цар Мельхіор бравий,
А посередині цар Гаспар—бог зна,
Як в світі вони царювали.

Хто зна, може східній священний союз,
Що тутка тепер присвятився,
Не все так побожно і гарно в життю
З народом обходився.

Хто зна, може Мельхіор і Балтазар
Були два пройдисвіти куції,
Що своїм народам в біді прирекли
Надати конституції;

І слова не вдержали. Може й оцей
Цар Гаспар, король чорношкірий,
Невдякою чорною все відплатив
Народу, що няв йому віри.

Мов кашляння діда старого, якісь
Мов воркоти й тихії стони:

„Здоров був, мій синку! Се гарно, що ти
„Мене не забув, моя зірко;
Тринадцять ми літ не видались! Мені ж
Було тут і солоно й гірко.

„Я в Біберіх мусів каміння ковтать,
Що й досі ще коле мя колька![1]
Та сто раз іще несмачніші стихи,
Що виписав Беккер Миколка[2].

„Він так описав мене, наче б я був
Якась непорочна дівчина,
В котрої віночка невинности ще
Ніякий не рушив мущина.

„Коли я сю глупую пісню почув,
То мало не скрутився!
Аж бороду микав, аж мало, бігме,
Сам в собі не втопився.

„Що я не дівчина невинная, се
Французи давно вже пізнали![3]

[1] Судно з камінням, котре вислали шваби на будову кельнського собору, затонуло коло Біберіх.

[2] Нікляс Беккер, німецький поет дуже невисокої стійности (родився 1810, умер 1845) вславився і здобув багато ордерів та урядових нагород одною одніською піснею „Das Rheinlied“, написаною в р. 1840 проти забагань французьких шовіністів— захопити лівий беріг Рейну. Пісня починалася словами: Sie sollen ihn nicht haben, Den freien deutschen Rhein“ і відразу стала дуже популярною.

[3] У відповідь на пісню Беккера скомпонував Альфред де Мюссе пісню, що зачиналася словами: „Nous l'avons eu votre Rhin allemand“.

Вони в мої хвилі так часто свої
Побідній води вливали.

„Ех, пісня дурна, й співачина дурний!
Мені тільки стиду завдати!
Ба, ще й в політичному згляді прийдесь
Очей у Сірка позичати.

„Бо хай но повернуть французи тепер,
Яким я чолом перед ними
Покажусь? Та ж я о прихід їх нераз
Молився сльозами рясними!

„Я все так щиро їх любив,
Кохані, дрібні французятка!
Чи все ще співають, гуляють вони?
Чи носять ще білі штанятка?

„Бажав би я ще раз побачити їх,
Та страшно за пісню прокляту:
Вже ж певно, що сміху, шпигання досить
Посиплеться, дій його кату!

„А ось іще може й Альфред де Мюссе[1],
Вуличник, приплентаєсь з ними,
І бубнить почне мені вірші свої
І дотепи злобні і кпини".

Так жалувався бідний мій батенько Рейн
В великому своїому горю;

[1] Альфред де Мюссе, знаменитий французький поет, родився 1810, умер 1857 р., автор прекрасних ліричних пісень, між котрими славні особливо „Ночи", кількох лірично-епічних поем у дусі Байрона („Намуна", „Ролла"), кількох комедій і прекрасних повісток. Його політичні поезії менше важні.

Я взявся його потішать, як умів,
І так йому говорю:

„Не бійся, Рейне, батьку мій,
Смішливого жарту французів!
Не ті вже вони, що колисьто були,
Не носять вже й білих рейтузів.

„Червоні вже носять, не білі штани,
При них навіть ґудзики інші,
Уже не співають, не скачуть вони,
А ходять, чоло похиливши,

„І філософують. Про Гегеля знай,
Про Фіхте та Канта щось бають,
Як німці, п'ють пиво і курять люльки
І навіть в круглі грають.

„Філістрами стались зовсім, як і ми,
Безбожні забулися герці,
А з Вольтеріянців поробляться ще
Завзяті Генґстенберці[1].

„Що правда, Альфред де Мюссе не змінивсь,
Як був, так і є ще вуличник,
Та ми його скрутимо! Ти не лякайсь
Їдких його стріл поетичних!

„Як він які ритми пробубнить тобі,
Йому ми відсвиснем ще з сосом,
Просвиснемо, як то від гарних жінок
Часом він вертається з носом.

[1] Ернст Генґстенберг (1802—1869), правовірний лютеранський богослов, прихильник консервативного протестантства.

„Вспокійся, мій батеньку Рейне! Наплюй
На всі ті бездарні складання!
Швиденько почуєш ти кращі пісні —
Добраніч, старий, до звидання!“

VI

Старий Паганіні де йшов, усе з ним
Був Spiritus familiaris,
Раз псом прикидався, то знов виглядав
Як німець Юрій Гарріс [1].

Кривавого мужа видáв Бонапарт
При кожній важнішій оказ'ї,
Мав демона свого й Сократ, і не був
Се витвір його лиш фантаз'ї.

І я, сидячи́ при писемнім столі,
Частенько видав серед ночі
Якусь таємничую постать, в її
Насунена маска на очі.

Ховав він під полою щось —
Часом лиш воно вихилялось
І мигало дивно — на кáтів топір
Похожим мені видавалось.

---

[1] Юрій Гарріс, роджений 1780 р. в Ганноверi, де від 1831 р. видавав часопись „die Posaune“. Писав також комедії. Багато подорожував і довгий час їздив ураз із знаменитим скрипачем Паганіні і провадив його касу. Пречудове оповідання про Паганіні і його гру гляди у Гейне „Florentinische Nächte“. Гарріс виведений там також з додатком, що се тільки його тіло, в котрому сидить чорт, що законтрактував собі душу великого скрипача.

Здавалося — присадкуватий був муж,
А очі горіли звіздою.
Мене не займав він при писанню, все
Стояв супокійно за мною.

Давненько товариша дивного вже
Не бачив я на очі,
Аж ось його в Кельні нараз я зустрів
При місяці тихої ночі.

В задумі по вулицях плентався я,
Втім бачу: іде він за мною,
Мов тінь моя; всякий раз він зупинявсь,
Як бачив, що я стою.

Ставав, наче ждав чогось, а як я йшов
Знов далі кроком скорим,—
Він далі за мною. Отак ми оба
Спинились аж перед собором.

Не стало терпцю мені, я обернувсь
І мовив: „Тепер я з тобою
Тут сам, то скажи мені, чом ти крок в крок
Плетешся поночи за мною?

„Я все тебе бачу в ту мить, як душа
Чуттям увесь світ обіймає,
А дума за думою в мізку моїм
Мов блискавка перелітає.

„Ти вперто так, твердо на мене глядиш —
Скажи мені, що ти ховаєш
Отут під полою блискуче таке?
Хто ти й чого бажаєш?“

А він мені сухо відмовив, і був
Терпкий його голос незначно:
„Вгамуйся, будь ласка! Чого розкричавсь?
Мені екзорцизмів не страшно.

„Не привид минувшини темної я,
Не дух, що лишив свою яму,
Я ворог реторики, бесід пустих
І філософічного краму.

„Я дух наскрізь практичний, все
Держусь мовчазливо, спокійно.
Та знай, що ти видумав духом, те я
Сповню і зроблю невідмінно.

„А хоч там і роки минуть,
Спочити я не смію,
Аж все зроблю, що здумав ти —
Ти мислиш, а я дію.

„Суддя ти, я твій урядовий слуга,
Послушний як раб і терпливий,
Сповняю твій за́суд, хоч за́суд би той
І був несправедливий.

„Колись перед консулом в Римі топір
Несли — не було се грізьбою
Пустою; і в тебе є ліктор, лиш що
Топір він несе за тобою.

„Се я твій ліктор. День і ніч
Іду за тобою я сміло
З оцим блискучим топором,
Я — мислей твоїх діло.

VII

Прийшовши до дому заснув я, немов
При ангельських співах дитина. —
В німецькому ліжку так м'яко заснуть,
Бо в ньому пухова перина.

Як часто тужив я по любій отій
По рідній німецькій перині,
Коли на твердих матерацах лежав
Безсонні ночі в чужині.

В німецьких перинах чудово так спать
І сни такі сняться чудові!
Тут чується вольним німецький наш дух,
Зриває всі земні окови.

Він чується вольним і бистро летить
В найвищі простори небесні.
Яка ж ти гордая, німецька душе,
Як всі поважають тебе — в сні!

Де ти наближаєшся — бліднуть боги!
Як гордо простреш свої крила,
То зорі згасають! О, скільки вже зір
Ти ними погасила!

Земля французам і Москві,
А море належить англійцям,
Повітря наше, в царстві сну
Без спору владати лиш німцям.

Тут ми верховодимо, тут наша власть
Суцільна, безгранична.
Хай другі народи повзуть по землі,
Що чорна й прозаїчна. — —

А як я заснув, то приснилось мені,
Що в місячну сутінь субтельну
Я йду по безлюдних, дзвінких вулицях
Старезного городу Кельну.

І знов невідступно за мною іде
Мій чорний, таємний товариш.
Я втомлений, мало що з ніг не валюсь,
Та ми все вперед подавались.

Все далі йдемо. І у серці мені
Глибока розкроєна рана,
А з рани сердечної звільна кап, кап!
Спливає кров рум'яна.

Я пальці мачаю в рум'яную кров,
А, йдучи, діткнуся часами
Одвірка якого, — від крови на нім
Червоні лишаються плями.

І все, коли тільки я так назначив
Одвірок тим пальцем кривавим,
Далеко, далеко східушний дзвінок
Озвався риданням сльозавим.

А місяць на небі поблід і погас,
Склепіння небесні стемніли,
А хмари, мов чорнії коні по них
Сполохані, бистро летіли.

І раз-у-раз за мною йшов
Товариш мій незримий
І під полою ніс топір, —
Так добру хвилю йшли ми.

Йдемо, йдемо, аж знов собор
Вчинився перед нами.

Всі двері одчинені, й ось ми оба
Ввійшли в його темнії брами.

В огромнім просторі густа темнота,
Тиша і смерть засіла, —
Де-де лиш, щоб пітьму вказать виразніш,
Маленька лямпа тліла.

Повз темних філярів іду я та йду,
І чую раз-в-раз за собою
Важкий хід товариша, — він і сюди
Зайшов невідступно за мною.

Аж ось перед нами блиск, ясність, свічки
І злото й клейноти палають:
Се тая каплиця, що в ній три царі
З востоку спочивають.

Святі три царі, що тут досі усе
Лежали спокійно — о диво!
Тепер на своїх саркофагах вони
Сиділи прямісінько, живо.

Се три кістячиска у строях чудних,
З коронами всі на трухлявих
Пожовклих вже черепах, берла старі
Держали в ручищах кістлявих.

Немов роскоріки скрипіли вони
Старими кістками, аж мило;
Столітнюю гниль було чути від них
І ще й учорашнє кадило.

Один навіть ротом беззубим мені
Прогугнавів довгую хрію,
А все толкував, що з трояких причин
Його зневажать я не смію.

По-перше тому, що небіжчик він є,
По-друге — король з орієнту,
По-третє — святий. Але докази ті
Мене не торкнулись ні щенту.

І я розсміявся й відмовив йому:
„Шкода́, діду, горла і співу!
Вже ж видно, хоч відти, хоч відси гляди:
Пора вас зложить до архіву.

„Проч відси махайте! Глибокі гроби,
Се ваші властиві столиці!
Живії на діло живе заберуть
Всі скарби цієї каплиці.

„Весела кіннота будущини тут
В соборі кватирою стане.
Марш відси, царі! Хто не вступиться сам,
Той кольбою в плечі дістане“.

Отак я сказав, обернувся, аж глянь!
Так грізно заблис під полою
В німого товариша мого топір —
І він зрозумів мою волю.

Прискочив нараз і грізним топором
Тарах! Скінчились звади.
Старі кістяки забобону розбив
Без жаху, без пощади.

І відгук ударів, мов грому луна,
По темних склепах росходився,
І з груди моєї знов бухнула кров,
І втім я нараз пробудився.

VIII.

До Гаґену з Кельну за почту я дав
П'ять талерів з лишком — то байка,
Та от що: віз повний вже був, і мені
Лишилась некрита традайка.

Був ранок осінній, мрячний та вогкий,
Болотом традайка плелася,
Та хоч зла дорога й слота, то в душі
Солодка жага розлилася.

Та ж се моє рідне повітря! Лице
Палаюче чує його то!
А розкаль ота і вибоїни ті —
Се ж рідного краю болото!

І коні так щиро махали хвостом,
Мов здавна знайомії франти,
А їх бульбашки мені кращі здались
Від яблок Аталянти [1].

Минали ми Мільгайм! Ось чистий куток!
Робочі та тихі тут люди.

---

[1] Аталянта, одна з героїнь грецьких, дочка короля Схенея зо Скірос, славилась не тільки своєю красотою, але й силою. Вона не хотіла ні-за-кого йти замуж, тільки за такого, хто потрафив бігти так швидко, щоб вона не могла його догнати; коли ж вона догнала його, то з-заду проколювала його списом. Багато королевичів погибло таким способом, поки один із них, Гіппомен, не поборов Аталянту. Вчинив він се при помочи богині Афродіти, котра дала йому кілька золотих яблок. Біжучи попереду, Гіппомен що кілька хвиль кидав по дорозі одно яблоко; Аталянта не могла опертися покусі, щоб не схилитися по них, так що Гіппомен усе випереджав її й добіг до мети.

Як я тут був останній раз —
У маю п'ятнадцять літ буде [1].

Квітками все вколо пишалось тоді,
Всміхалося сонце, співали
Всі пташки так тужно, і люди іще
Чогось сподівались, гадали —

А ось що гадали: „Лицарство худе
Піде собі гнеть к чорту в зуби,
Ось-ось на прощання заграють йому
Залізні, вогнистії труби.

„І воля при співах і танцях прийде,
І стяг біло-синьо-червоний,
А може й з могили старий Бонапарт
Повстане, мертвець невгомонний".

Та де там! Лицарство ще й досі є тут,
А многі, що голі й голодні,
Мов скіпи сухі приплелися сюди,
Тепер ходять грубі як бодні.

Бліді хлисткії, що мали вид,
Мов віра, любов і надія,
Тепер спаношіли на нашім вині,
Лиш ніс їх рубіном ясніє.

А воля десь ногу зломила собі,
Скакать їй, ні бігать не хочесь,
І стяг трибарвний сумно так
На вежах паризьких тріпочесь.

---

[1] В перших днях травня 1831 року покинув Гейне Німеччину й емігрував до Франції.

Воскрес був, то правда, старий Бонапарт[1],
Та хроби англійські сточили
Його та приборкали, й в гробі опять
Французи його положили.

Я сам його по́хорон бачив: ввесь віз
Аж капав від злота! Як нині
Дивлюсь: золоту домовину держать
Золотії Побіди-богині.

Здовж піль Елізейських помаленьку так
І ген попід Лук тріумфальний
Крізь млу й сніговійницю йшов без кінця
Довжезний похід погребальний.

Нестрійно, аж лячно музика гула,
Бо всі музиканти дрожали
Від зимна. З промоклих нас стягів орли
Цісарські так сумно вітали.

І люди мов привиди сонні йшли,
У давніх згадках потонувши,
Таким то їх чаром могучим обдав
Імперії привид минувший.

І я тоді плакав. З очей моїх дощ
Гарячих сліз поллявся,
Коли нараз оклик любовний, старий:
„Vive l'Empereur!“ роздався.

---

[1] Тіло Наполеона I спочивало на далекім острові св. Єлени, поки 15 жовтня 1840 уряд французький за дозволом Англії не велів його вирити й перевезти до Парижа, де його врочисто поховано в соборі Інвалідів.

IX.

Раненько я виїхав з Кельну, було
Три чверти на восьму, не далі;
На третю годину, в сам час на обід
У Гаґені ми стали.

Вже стіл був накритий. Отут уже все
По старо-німецьки варене.
Вітай мені, кисла капусто! Який
Приємний твій запах для мене!

Зелений з каштанами прілими кель—
Колись його їв я у мами!
Вітай мені, штокфіше! Мудро ж бо як
Ти плаваєш в маслі з грінками.

В кім чуле серце, той по вік
Свій край у тямці носить—
І я тож селедці копчені люблю,
На яйцях піджарені до́сить.

В тріскучому смальцю шипять ковбаски,
А омелюхи, мов невинні,
Присмажені ангели в ко́мпоті так
Здається й цвіринькали д' мені:

„Здоров був, земляче! Довгенько щось ти
Гуляв по далеким митарствам,
І, певно, там близьке знайомство водив
З заморським всяким птаством".

І гуска стояла отут на столі,
Істота так тиха, так мила —
Колись, як оба ми молодші були,
Вона мене може любила.

Так якось значучо, так щиро вона
Гляділа на мене й тужливо!
Без сумніву, гарна була в ній душа,
Та дуже твердеє м'ясиво.

На мисці циновій внесли порося —
Над всім воно царило;
А в нас поросятам усе ще кладуть
Лавровеє листя на рило.

X

За Гаґеном смеркло швидко. В кишках
Змлоїло мя щось, мов зимниця;
Аж в Унну прибувши, в гостинниці я
Зміг дещо покріпиться.

Застав я там гарну дівчину, що понч
Мені налила так услужно;
Мов шовк її кучері жовті вилйсь,
Очиці світилися тужно.

Із уст її любо, розкішно так плив
Вестфальський акцент шепелявий.
І понч, наче згадка солодка, курився,
Згадавсь народець мені бравий,

Кохані вестфальці, з котрими нераз
Ще в Геттінґен ми напивали,
Аж поки в обіймі сердечні собі,
А потім під лаву не впали.

Я все так сердечно любив їх, отих
Коханих, почтивих вестфальців:
То крепкий і вірний і певний народ,
Без підлизнів та самохвальців.

Як пишно стоять на мензурі вони,
Мов льви повні сили і гарту!
Як прямо, від щирого серця валять
Усякую терцу та кварту [1].

Січуть вони гарно, гарніше ще п'ють,
А як в чуття приливі
З всіх сил обіймуть тя, то плачуть самі —
Попросту — дубії се плаксиві.

О, гарний народе, спаси тебе бог!
Хай будуть плідні твої ниви,
Хай війни і слава минають тебе,
А будеш ти жити щасливий.

А твоїм синам нехай бог посила
Все дуже легенький екзамен,
А твоїх дочок хай швиденько веде
Під шлюбний вінець усіх! Amen.

XI

А ось і Тевтобурський ліс,
Що Тацит списав так пречудно,
Ось те клясичнеє багно,
Де Варус застряг так паскудно [2].

---

[1] Так називаються певні удари шпадою при поєдинкованню, котре між „буршами" німецькими ще й досі не перестало бути якимось обов'язковим спортом.

[2] Германський вожак, котрого римляни звали Arminius (германська його назва незвісна, назва Герман є тільки новішою догадкою), був сином князя херусків Сігімера, родився в р. 17 перед Христом, служив у римському війську, де й вивчився штуки військової; пізніше збунтував декілька гер-

Тут Герман, могучий херусків вожак,
Побив його й геть передужав,
Німецьку народність спасла отсеся
Бездонная калюжа.

Коли б отут Герман не був переміг
І жовтоволосі германи,
То й „волі німецької“ вже б не було,
І всі ми були би римляни.

У нашій Німеччині римський язик
І римські б звичаї пишались,
Вестальки б у Мінхені навіть були,
І шва́би б квірітами звались.

Гаруспексом Генґстенберґ[1] був би мабуть,
В кишках би талапавсь волових;
Неандер авгуром би був і глядів,
Куди літають сови[2].

манських племен проти римлян і побив римського легата Варуса в р. 9 по Хр. в Тевтобурському лісі; три легіони римські враз з усіми генералами погибли по тридневій битві. Ім'я Германа сталося ще від часів Клопштока символом німецького патріотизму; найкращим у німецькій літературі звеличенням його битви є драма Фр. Клейста „Hermannsschlacht“.

[1] Про Генґстенберґа гляди примітку до розд. V. стор. 177.

[2] Йосиф Август Неандер, з роду жид, властиво звався Мендель, уродився в р. 1789, вихрестився 1806 і, посвятившися студіям теологічним, дійшов з часом до високих гідностей у церкві протестантській, був професором університетським у Берліні й здобув собі велику повагу в науці, як один з ліпших істориків церкви християнської. Умер в р. 1850.

Бірх Пфейфер[1] пила́ б терпентину—була
В дам римських до неї охота,
Від неї в них пахла урина, хоча
Мабуть воняло з рота.

І Раумер не був би німецький вже „люмп",
А був би він римський „люмпацій"[2].
А Фрейліґрат вірші б без риму писав,
Як генто Флякк Горацій[3].

[1] Шарлотта Пфейфер, замужем Бірх, родилась в р. 1800 з заможних родичів, вступила до театру і довгі літа була одною з найліпших акторок у Німеччині. В пізніших роках писала багато штук драматичних, котрі заповнили 13 томів збірного видання її творів. Надто написала чимало новель (3 томи). Умерла 1868 р.

[2] Раумер, славний у своїм часі історик німецький, професор берлінського університету й автор знаменитої „Історії Гогенштауфів", уродився в р. 1781, умер 1873. Держався він напрямку ліберального й пізніше (1846 і 1848) терпів навіть переслідування за свої погляди; Гейне і другі письменники „Молодої Німеччини" нападали нераз на нього за кокетування з реакцією й абсолютизмом.

[3] Фердінанд Фрейліґрат, один з найбільших німецьких поетів XIX віку, родився 1810 р., умер перед кількома роками. Його твори (між котрими важніші „Sociale Gedichte", „Ga ira" і переклади з поетів англійських, американських та французьких, як Віктор Гюґо, Томас Гуд, Феліція Геманс, Броунінг і др.) визначуються енергічною мовою, вогнистою фантазією, котра радо послугується картинами орієнтальної природи, та шумною формою і дзвінкими, добірними римами, але грішать подекуди надто шумною фразеологією й реторикою, котру Гейне делікатно висміяв у своїй гумористичній поемі „Atta Tr ll". Квінт Горацій Флякк, один з найбільших поетів старого Риму, родився в р. 65 перед Христом, боровся разом з Брутом і Кассієм за республіку против Августа, втік з битви при Філіппі, пізніше в Римі познайомившися з Меценатом, приятелем Августа, стався співаком цезаризму. Найвартніші його „Сатири". Умер р. 8 пер. Хр.

А батько Ян, той грубий дід,
Він звався б Грубіяпус [1].
Me hercule! Масман латину б умів, —
Марк Тулліус Масманус! [2]

Апостоли правди вмирали б тепер
Від львів та гієн та шакалів
В кривавих аренах, не від дрібних псів,
На шпальтах газет та журналів.

Намість тридцятиї і шостиї княженят
Одного Нерона ми б мали.
А як би нам сприкрилось гнету ярмо,
Ми жили б собі протинами.

Із Шеллінга був би Сенека як раз,
Скінчив би подібним конфліктом [3].

[1] „Vater Jahn", як його звичайно звали, одна з найінтересніших фігур у Німеччині в першій половині нашого віку, родився 1778, воював 1813 р. проти Наполеона, переслідуваний 1819 р. німецькими урядами за радикалізм, за котрий навіть сидів два роки в кріпості, пізніше в р. 1848 був поборником заскорузлого політичного консерватизму. Ім'я його сталося славне головно тим, що в часі наполеонської всемогучости звернув увагу на німецьку молодіж і почав організувати її в товариства гімнастичні, з укритою тенденцією плекання німецького патріотизму. І справді в війнах 1813—1815 товариства ті віддали німецькій справі великі услуги. Ян виступав також як письменник. Умер в р. 1852.

[2] Масман, заслужений германіст, був також великим любителем гімнастики й організував товариства гімнастичні вже по увільненню від французького наїзду, з цілями більше педагогічними, а подекуди консервативно-вірнопідданськими. Родився 1797 р., повидавав багато цінних пам'ятників старонімецької літератури, умер 1874 р.

[3] Шеллінг, славний німецький філософ, родився 1775 р., умер 1854. Покликаний в р. 1840 до Берліна, зачав там читати курс п. з. Philosophie

Корнеліус тож зрозумів би тоді:
Cacatum non est pictum[1].

Та господу слава, що Герман спроміг,
Римляни у дурні пошились,
А Варус пропав з легіонами тут,
німцями ми полишились.

Ми — німці, німецькая мова у нас,
Римлян не лишилось і лаби[2].
Осел звесь осел, не asinus,
І шваби звуться шваби.

І Раумер є німецький люмп,
За те має й ордер на груди,
І Фрейліґрат пише римовим стихом,
Горацій із нього не буде.

І Масман латини не зна, як не знав.
Бірх Пфейфер пише драми,
А вже ж терпентини гидкої не п'є,
Як римські модні дами.

О Германе, все те заслуга твоя!
За те ж і детмольдські херуски
Будують пам ятник тобі —
Я сам дав штири шустки[3].

---

der Mythologie und Offenbarung". Професор теології Паулюс викрав його зошит цих лекцій і видав його без відома Шеллінга. Прийшло до скандального процесу, котрий Шеллінг програв і через се уступив з катедри.

[1] Петро Корнеліус, знаменитий німецький маляр, головний представник романтизму в малярстві, родився в р. 1783, ум. 1867 р.

[2] Лаба — нога. (Ів. Л.).

[3] Шустка — коло 10 копійок. (Ів. Л.).

XII

Нічною порою по лісі гурчить
Традайка. Втім раптом як хрясне —
Зломалося колесо. Мусіли стать.
Се діло не дуже то красне.

Почтар із воза зліз, біжить
В село, а я сам серед ліса
Лишаюсь опівночі. Слухаю — вкруг
Щось вить почина! Що у біса?

Ага, се вовки! Вони люто скиглять
Голодними всі голосами,
Немов свічки блищаться в тьмі
Їх очі вогнисті між пнями.

Ті бестії певно почули, що я
Приїхав, і в честь мою скоро
Зробили сю іллюмінац'ю в гаю
І тут співають хором.

А так, се мені серенада! Сесю[1]
Понявши виття їх основу,
Я випрямився гордо, рукою махнув
І ось яку втяв їм промову:

„Вовки, брати, я дуже рад,
Що міг вас тут нині зуздріти,
Де тільки сердець благородних мені
Любовнії виє привіти.

„Що чую в тій хвилі, не виразить се
Ніякими словами!
По вік не забуду тих радісних хвиль
Прожитих тут між вами.

[1] Сесю — оцю. (Ів. Л.).

„Я вдячний вам, що ви о мні
Не тратили доброї віри,
Хоч поза очі вороги
Чорнили мя без міри.

„Вовки, брати! Ніколи ви
Не вірили тим, що о мені
Плели вам, немов то я вирікся вас
І псом став на чужині.

„Що я перекинчик і в гофрати гнеть
Ускочу в отарі овечій;
Мені моя честь не веліла таким
Безглуздим обмовам перечить.

„Овечий кожух, що я в нього часом
Вдягався, щоб кости огріти,
Ніколи на думку мене не навів,
За щастям овечим дуріти.

„Я не овечка, я не пес,
Ані не гофрат грубий,
Я вовк, і вовче серце в мні,
І вовчі в мене зуби.

„Я вовк як був так є, і все
По-вовчому витиму тоже!
Я з вами! Самі помагайте собі,
То й бог вам допоможе!“

Таку я без намислу мову сказав,
Свій ум нагостривши мов в леті;
Відтак її врізану Кольб друкував
В „Загальній Авґзбурській газеті“ [1].

[1] Густав Кольб, приятель Гейне, видавав знамениту в тих часах „Augsburger Allgemeine Zeitung“. укотрій Гейне друкував свої кореспонденції з Парижа,

XIII

Ось сонечко близь Падерборну зійшло—
Страх кислую міну зробило;
Бо й справді, на глупу сю землю світить
Мабуть не вельми́ йому мило.

А як один освітить бік
І швидко свій вид поломінний
Спішить також другий вказать стороні—
То перша знов то́не у тіни.

Як Сизифів камінь все котиться вниз,
Як вічно вода витікає
З цебра Данаїд, так і сонце на світ
Від віку дурно сьяє[1].

А скоро розвіялась ранішня мла,
Край шляху у світлі рожевім
Побачив я образ того́, що погиб
Прибитий на хрестному древі.

Мені стає важко, коли погляджу
На тебе мій бідний свояче,

[1] Сизиф, мітичний князь грецький, син Еола й Енарети, основатель Ефіри (Коринту), мав бути найхитрішим з усіх людей і зрадити план богів, за що по смерти покараний був тим, що в Тартарі мусів котити усе на гору тяжкий камінь, котрий завсігди близько верху виривався йому з рук і сточувався вниз. Данаїди, дочки мітичного аргоського короля Данаоса, числом 50, побравшися з 50-ма синами свого стрия Айгіптоса, підчас шлюбної ночі на розказ батька порізали всі своїх мужів крім одної Гіпермнестри, котра спасла Лінкея. По смерті покарані були тим, що в Тартарі мусіли раз-у-раз наливати воду до дірявої посудини, котра зараз же випорожнювалась.

Безумна, святая душе, що взялась
Людей спасать плем'я ледаче.

Ні, не делікатно високий совіт
Жидівський рішив твою справу!
Та хто ж тобі гостро казав говорить
Про церков і державу?

На лихо тобі ще не знали тоді
Друкарства твої всі ровесні,
А то би ти книжку був надрукував
Про тайні питання небесні.

А цензор був би вичеркнув,
Що тут на землі не пригоже,
Любісько спасла би цензура тебе
Від хрестної смерти, небоже.

Ах, чом же на інший ти текст не сказав
Нагірню промову, соколе?
Та ж мав ти і ум, і талант, і міг знать,
Що правда в очі коле.

Міняйлів, банкирів ти навіть бичом
З святині прогнав. Сіромахо,
Фантасте! За те всім подібним на страх
Ти висиш край битого шляху.

XIV

Край голий і рівний, і вітер вогкий;
Болотом візок наш нещасний
Плетесь, та в душі щось дзвенить і бренить:
„О сонце, ти меснику ясний!"

Се з пісні одної старої слова,
Що нянька співала — ми, діти,
Аж дух запирали, а голос лунав,
Мов відгук далекий тримбіти.

Се пісня про вбивцю, що в щастю, пирах
Жив наче пан великий,
Вкінці його висячим в лісі найшли
На конарі осики.

Смертельний був засуд прибитий до пня
Осики, де висів нещасний;
То суд йому тайної феми зробив[1] —
О сонце, ти меснику ясний!

А сонце оскаржило вбивцю, бо в нім
Збудило голос власний;
Оттілія гинучи скрикнула, бач,
„О сонце, ти меснику ясний!"

Про пісню спімнувши, я враз нагадав
І няньку, старушку кохану,
Так живо, мов ось в її жовте лице
Пооране зморщками глянув.

Вона десь від Мюнстера родом була
І знала тьму тьменну народніх

[1] Суди феми, звані також, хоч не зовсім справедливо, тайними судами, існували в Німеччині, а особливо в Вестфалії ще від часів Каролінгів аж до нашого століття. Були се в значній мірі суду народні й мали від цісарів привілегію видавання засудів на смерть. Ті суди були часто одинокою обороною бідного народа проти самоволі лицарів-рабівників, не вживали тортури й поручали виконування своїх вироків або охочим, або вибраним жеребом з поміж себе.

Казок про страховини дивні, байок,
Билиць і пісень різнородних.

Як билося серце моє як стара
Про тую царівну казала,
Що в полі саміська сиділа день-в-день
І злотую косу чесала.

День-в-день вона мусіла пасти гусей —
Остання між служками,
А вечір, пригнавши ті гуси домів,
У горю ставала край брами.

Над брамою кінська була голова
Прибитая цвяхом к делині,
Се того коня, що так вірно її
Носив по далекій чужині.

Зідхаючи важко, царівна мовля:
„О Фаляда, висиш так стятий!“
А кінська на те голова відрекла:
„О горе, що з дому пішла ти!“

Зідхаючи важко, царівна мовля:
„Як би моя мама се знала!“
А кінська на те голова відрекла:
„Вона би з турботи сконала“.

Та серце у мні завмирало, коли
Стара про предивні пригоди
Царя почала, що заклятий живе,
Звесь Фрідерих Рудобородий[1].

[1] Фрідрих I Рудобородий (Барбаросса), цісар німецький з роду Гогенштауфів, родився в р. 1132, погиб 10. червня 1190 р. підчас хрестового походу, потонувши з конем у ріці Салефі коло

Вона запевняла, що він не помер,
Як звикли учені твердити,
А з всею дружиною й досі живе
В нутрі гори укритий.

Гора та звесь Кіфгейзер,[1] є
У ній величезна яскиня,
В кімнатах високих михтячі лямпи
Освітлюють темні склепіння.

У першій кімнаті цісарські стайні,
Там тисячі коней рядами
При жолобах в упряжі ясній стоять,
Покриті усі чепраками.

Осідлані всі, позаховстані всі,
Та тільки не чути, щоб ржали,
Не рушаєсь жоден, не тупне ногов,
Стоять мов улиті зо стали.

У другій кімнаті на сіні лежить
Лицарство рядами німими;
Їх тисячі там, бородатий народ,
Із лицями буйно-грізними.

Всі в зброях від голов до ніг,
Та всі вони тут спочивають,
Ніхто не кивнеться, ніхто не рухнесь,
Всі сном багатирським дрімають.

Селевкії. Повість про його внука, цісаря Фрідриха II, невмираючого безбожника, тільки пізніше в часах упадку Німеччини перенесена була на нього в іншім значінню, з надією на його поворот і на відновлення давньої величи Німеччини.

[1] Кіфгейзер — гора в Туринґії.

У третій кімнаті на купі лежать
Мечі, топори та сулиці
І шоломи, панцирі з стали й срібла
І старофранконські рушниці.

Гармат не багато, та й того досить,
Щоби з них трофеї зробити;
Стяг чорно-червоний і ще й з золотим
Над всім тим високо розвитий.

Сам цісар в четвертій кімнаті живе,
Вже довгі століття сидить він
На каміннім троні, на камінний стіл
Опертії лікті держить він.

Його борода до землі доросла,
Червона аж жаром палає;
Часами він брови наморщить грізні,
Часом знов очима моргає.

Чи спить він, чи тільки задумався так?
Напевно се знати нездужно;
Та як настане слушний час,
Тоді стрепенесь він потужно.

Свій славний стяг розверне він
І крикне: „На коні! На коні!"
Лицарство прокинесь і з грохотом враз
З постелі пірветься до зброні.

І кожний до свого допаде коня,
А коні топочуть, іржають!
При брязкоті зброї, при гримоті труб
Вони в світ широкий рушають.

Вони летять і б'ють-валять;
Гей, тож бо проспалися славно!
А цісар засяде на суд свій страшний,
Убивців каратиме явно —

Убивців, що скрито душили наш люд,
Що мучили гарний, нещасний,
Пречудний наш німецький край —
О сонце, ти меснику ясний!

Ой-ой, не один, що на правду плював
Сховавшись за мури і фоси[1],
Тепер не уйде він гіллі й мотузка
Гнівної руки Барбаросси.

Як любо дзвенять ті старії казки,
Який іде радісний, страсний
Із серця мого́ забобонного крик:
„О сонце, ти меснику ясний!"

XV

Легенький дощ почав кропить,
Холодний, мов коле шпильками,
А коні зопрілі в болоті бредуть
І сумно махають хвостами.

Почтар затраракав на трубці — давно
Тараканння се мені звісно —
„Ой, їдуть три кінні із брами"... Мені
Зробилось дрімотно і млісно.

На сон мя склонило, я швидко заснув,
І ось мені сниться, що стою

[1] Фоса—рів. (Ів Л.).

В чудовім Кіфгейзері, в залі оттій,
Де цісар з рудов бородою.

Уже не сидів він на троні, о стіл
Опертий, мов ка́мінна брила,
І з виду не був він поважний такий,
Як нянька говорила.

Він по кімнатах шкандибав
Зо мною в розмові любезній,
Показував, мов антикварій, мені
Всі скарби й забутки старезні.

В зброївні почав поясняти мені,
Як гримають бардою [1] в мури,
А потім іржу став з мечів обтирать
Полою своєї пурпури.

Потому він павляче взяв помело
І порох почав обмітати
Із панцирів ясних, з шоломів стальних
І з пікельгауб рогатих.

І стяг також витрепав з пороху він
І мовив: „Се ще моя слава,
Що шовку тут міль ані раз не погриз
І жердочка ще й не трухлява".

А як ми у тую кімнату війшли,
Де вся на помості дружина
Готова до бою рядами лежить,
Старий усміхнувсь, як дитина.

„Тут треба тихенько балакать і йти,
Щоб моїх хлоп'ят не збудити,

[1] Барда—сокира. (Ів. Л.).

Ось власне сто літ проминуло як раз,
І „ленунґ“ [1] їм треба платити“.

І бач, потихесеньку цісар почав
Всіх сплячих вояк оглядати,
І кожному з них у кишеню вложив
Легенько одного дуката.

Та вздрівши, що дуже дивуюся я,
Всміхнувсь він і каже словами:
„Дуката на мужа за кожних сто літ,
Така вже угода між нами“.

В кімнаті, де коні довжезним рядом
Без гласу стоять мов застилі,
Він тішився дуже і з радости аж
Засукував руки щохвилі.

Почав рахувати коня за конем,
Хребет поплескав не в одного,
Рахує й рахує, тривожно вуста
І швидко рушаються в нього.

„Нема іще тільки, що треба мені!“ —
Аж скрикнув, і жаль йому стало.
„Вояків і зброї у мене досить,
А коней ще за мало.

„Тож конюхів я на ввесь світ
Післав, щоб купували
Найкращії коні для мене, і вже
Прекрасне тут стадо пригнали.

„Ще жду, аж прибуде їх, скільки нам тра,
Тоді піднімусь, освобо́джу

[1] Ленунґ—платня. (Ів. Л.).

Свій край і свій вірний німецький народ,
І зломлю всю силу ворожу".

Так цісар балакав, я ж кликнув на те:
„Повстань, старий рубачу!
Повстань, а як коней не маєш досить,
То я хоч ослів вам достачу!"

Всміхнувсь і сказав Барбаросса: „Ну, ну,
З повстанням не квапно ще дієсь!
Таж не в один день побудовано Рим,
Не завтра зберешь, що днесь сієсь.

„Хто днесь не прийшов, певно завтра прийде,
Дуб звільна росте на мураві,
А „chi va piano, va sano" [1] — таке
Прислів'я є в римській державі".

XVI

Туркотання воза збудило мене,
Та швидко опять я склонився,
І злиплись повіки й заснув я, і знов
Мені Барбаросса приснився.

І знов у розмові я з ним похожав
Почерез дуднящі кімнати;
Питав він про се то про те, а вкінці
Просив, щоб йому розказати,

Що робиться в нашому світі, а то
Років уже сотня минає,
Іще від війни семилітньої він
Ніякої звістки не має.

[1] Хто йде поволі, йде певно.

Питав, що там робить Мойсей Мендельсон[1].
Каршиха[2]? Не без інтересу
Питав про мадам Дюбаррі, короля
Французького метресу[3].

---

[1] Мойсей Мендельсон, німецький філософ, родився в Дессаві 1729 р. в бідній жидівській сім'ї; здобув собі величезним трудом початкове знання, пізніше став домашнім учителем у багатого фабриканта жида Бернарда, котрий, умираючи, зробив його спільником своєї фабрики. Мендельсон жив у приязні з Лессінґом, котрий вивів його в своїй знаменитій драмі „Натан Мудрий" як Натана. З його філософічних і естетично-психологічних писань найголосніше, хоч далеко не найвартніше, було „Phädon oder über die Unsterblichkeit der Seele" (1767). У своїм, не менше популярнім, творі „Morgenstunden" (1785) явився він гарячим пропагатором англійського вільнодумного деїзму. Для історії культури важні його праці, призначені для жидів (переклад псальмів) і в обороні жидів (Jerusalem oder über religiöse Macht und Judenthum). Великий прихильник релігії, ворог атеїзму і пантеїзму, був він рівночасно рішучим противником усяких церковних організацій, усякого нагніту церкви на діла й переконання чоловіка. Він умер 1786 р. — Син його Авраам, уроджений 1776 р., оснував із своїм старшим братом Иосифом існуючий ще й досі дім банкирський „Мендельсон і Спілка".

[2] Анна Люїза Карш, звичайно звана Каршихою (Karschin), письменниця німецька, родилась 1722 р. Батько її був шинкарем і звався Дюрбах. У молодості була служницею по містечках, а навіть пастушкою по селах. Вийшла замуж за ткача Гірзекорна, з котрим розвелася по 11 літах, а потім за кравця Карша, котрого покинула, коли барон Котвіц звернув увагу на її талант поетичний. Спроваджено її до Берліну, де занялася нею найвища аристократія, а навіть король пруський дарував їй домик Її поезії мають дуже невелику вартість.

[3] Марія Жанна графиня Дюбаррі, ославлена метреса Людовіка XV, короля французького, дочка поборця акцизового Гомара де Воберніє, родилася

„О цісарю,—рік я, — як ти запізнився!
Мойсей твій давно вже в могилі,
А також Ревекка його, і синок
Абрамко, усі вже погнили!

„Абрамко той з Леєю сплодив синка,
Звесь Фелікс, живе він філістром,
І вже в християнстві по вуха, і став
Найбільшим капельмістром [1].

„Старої Каршихи вже також нема,
І Кленке, дочка її, в гробі [2],

1746 р., швидко осиротіла, до 15 року виховувалась у манастирі, була пізніше швачкою й публічною дівчиною, поки її не підведено королеві, над котрим вона вміла запанувати. Король видав її замуж про око людське за графа Гільома Дюбаррі, і таким способом сталась вона наслідницею померщої р. 1764 маркізи де Помпадур і панею цілої Франції. З природи добродушна, помагала вона не одному нещасливому, але для Франції була її власть великим лихом. Вона тратила величезні суми на свої прибаги, під її впливом міністер князь Егійон (Aiquillon) в р. 1771 прогнав з Парижа, а потім зовсім скасував парламент. По смерти Людовіка XV її арештовано, але швидко випущено на волю. В перших часах революції жила вона спокійно в своїм замку коло Марлі, але коли почала допомагати емігрантам і мішатися в конспірації проти республіки, її арештовано і 6 грудня 1793 р. стято на гільотині в Парижі.

[1] Фелікс Мендельзон-Бартольді, син Авраама Мендельзона, знаменитий компоніст музикальний, родився в Гамбурзі 1809 р., умер 1847 р. Славні й досі його „Lieder ohne Worte".

[2] Каролінa Луїза Кленке, дочка Каршихи, писала вірші, нині зовсім забуті, і видала вірші та біографію своєї матери в р. 1796.

Лиш внучки Гельміни Шезі ще чомусь
Не кличе бог ід собі[1].

„Допоки п'ятнадцятий жив Людовік,
Жила й Дюбаррі мов в святині,
Аж поки на старість їй не довелось
Скінчить на гільотині.

„Спокійно п'ятнадцятий ще Людовік
Умер на крілівській перині;
Шістнадцятий враз з Антоніною вже
Погиб на гільотині.

„Відважно ішла королева, як се
Й прилично так славній княгині,
Та вереск і крик підняла Дюбаррі,
Побачившись при гільотині".

Тут цісар нараз зупинився, зирнув
На мене скляними очима
І мовив: „Свят, свят! А се що ти таке
Торочиш раз в-раз: гільотина?"

„Ну, що ж, гільотина, — пояснюю я —
Се в нас найновіша метода,
Котрою в момент фабрикують мерців
З живучих усякого рода.

„В тій цілі вмисне зладжена
Така нова машина,

---

[1] Вільгельміна Кленке, замужем Шезі, родилась 1783 р., розвелася з мужем, заслуженим французьким орієнталістом, в пізніших літах писала багато віршів у дусі романтичної школи, оповідань і новель. Умерла в р. 1856, проживши останні літа в сліпоті.

Зробив її пан Гільотен,
То й зветься гільотина.

„Ось тут тя до дошки прив'яжуть, кладуть,
Відтак підсунуть швидко
Між стовпчики два, а між ними в горі
Топір тригранний видко.

„Потягнуть за шнур, а топорик шургуць!
Любісько летить у долину —
При тій же спосібності впаде як раз
Твоя голова у торбину".

Тут цісар розмову мою перервав:
„Мовчи! Нехай чорт побере її,
Машину твою! Щоб не чув я о ній!
Хай бог сохранить мя від неї!

„Король і королева! Га!
Прив'язані! До дошки!
А де ж етикет! Для священних осіб
Респекту нема в тім ні трошки!

„А ти, ти хто, що смієш так
Мов з рівними тикать зо мною?
Постій лишень, пташку, я зараз тобі
Зухвалії крила підкрою.

„Аж жовч у мні кипить! Чого
В мою ти влазиш хату?
Та ж сам твій віддих — зрада вже
Й образа маєстату!"

Коли так на мене старий розкричавсь
І розрешетивсь, аж скрипіло,—
Я тож впав у лютість і бухнув йому,
Що в серці мені накипіло.

„Ей, ей, Барбароссо! — я крикнув йому,—
Та ти є лиш мариво з казки!
Іди, лягай спати! Самі ми себе
Спасемо без вашої ласки.

„Ще й республіканці би викпили нас,
Коли б нас такеє страшило
В короні — до бою за волю вело,
По вік би нас се осмішило.

„І стяг оцей собі сховай,
В нас інша чень барва найдеться!
Ся чорно червоно-злотистая вже
Нам аж вухами ллється.

„Сиди тут у своїм Кіфгейзері! В світ
Рушати тобі не спосібно,
Бо як розміркую докладно сю річ —
Царів нам зовсім не потрібно".

XVII

Агу! Я з цісарем сварився!
У сні, у сні то звісно, —
На яві з такими особами ми
Не сміем балакать так злісно.

Лиш в сні, у ідеальнім сні
Посміє їм німець сказати
Всю правду, що в вірному серці за дня
Глибоко привик він ховати.

Коли я збудився, минали ми ліс,
І вид дерев безлистих,

Ота дерев'яная дійсність тверда
Із снів мене вирвала мглистих.

Розважливо дуб головою хитав,
Берези зловіщо різками
На мене махали, і скрикнув я враз:
„Прости мені, царю коханий!

„Прости, Барбароссо, вразнії слова!
Та й що там вражатися тварю
Такою як я! Ти ж мудріший від нас —
Лиш швидко явися, мій царю!

„Коли гільотина тобі є не в смак,
То можна карать по-старому:
Мечем шляхтичів, а на стричок міщан
Та й мужиків сірому.

„Хоча для відміни не вадить часом
І пана на мотуз надіти,
А хлопів, міщанство стинать топором —
Та ж всі ми божі діти.

„Введи, коли хочеш, тортури назад
І п'ятого Карла порядки,
Народ ввесь на цехи, на гільди й стани
Назад розташуй, мов в шуфлядки.

„І давнюю римську державу святу
Усю воскреси нам, все дрантя
Старе поверни нам назад і пристрій
Ввесь світ у прогниле фурфантя

„З середніх віків! Пристаємо на се!
Усе середньовіцтво
Правдиве могли б ми знести, лиш змети
Те нинішнє каліцтво,

„Лицарство безпортке[1], ту суміш гидку
Готицької сліпоти
Й нової брехні, що раз се, а раз те,
Проте ні то пси, ні коти.

„Замкни всі ті буди і геть розжени
Ту комедіянтську зграю,
Що тільки осмішує давні часи!
Лиш швидко явися, мій царю!“

XVIII

У Міндені кріпость здорова: і мур
Могутній і добрая зброя:
Та пруських кріпостів чомусь
Вже з роду не люблю я.

Прибули ми там уже пізно під ніч.
Так лячно під нами стогнали
У зводженім мості фортечнім дошки,
І темні рови позівали.

Високії башти з погрозою так
І квасно на мене глипіли;
Відомкнено з дренькотом браму, і знов
Заперто й замки заскрипіли.

Ах, сумно зробилось мені на душі,
Так як Одиссею й дружині[2],

[1] Безпорткий — безштанько. (Ів. Л.).

[2] Поліфем у Гомеровій Одиссеї (IX, в. 366 і д.) представлений як одноокий Кіклоп-велитень. Коли Одиссей з кількома товаришами зайшов у його яскиню, він замкнув вихід величезним каменем і почав тих людей одного за другим роздирати й їсти.

Коли Поліфем каменюкою їм
Закупорив вихід з яскині.

Ось капраль до нашого воза зблизивсь
І „як ми звемося?“ питає.
„Я звуся Ніхто і я є окуліст,
Що велитням більма знимає“ [1].

В гостинниці ще мені гірше було,
Була мені й страва немила.
Я швидко ляг спати, та вснути не міг,
Важка мя перина душила.

Перина широка була, пухова,
Завіски з червоного шовку,
Вверху полиняний з парчі бальдахін
Вниз звісив кутас мов головку.

Проклятий кутас! Він цілісіньку ніч
Не дав мені й хвилі спокою!
Так грізно, мов Дамоклів меч [2],
Він висів надімною.

---

[1] В Одиссеї розказано далі, як Одиссей підпоїв Поліфема, хотячи його осліпити. Коли Поліфем запитав його, як він називається, хитрий Одиссей сказав, що називається Ніхто. Гейне, натякаючи на сю повість і ставлячи себе в положенню Одиссея, в противенстві до сього Гомерового героя, котрий мав намір осліпити Поліфема, приписує собі намір знимати більма, просвічувати велитнів, т. є. народи.

[2] Дамокль, дворак сиракузького тирана Діонізія старшого, величав раз свого пана як найщасливішого з людей. Діонізій предложив йому поміняться з ним на годину й посадив його на престолі, над котрим, саме над головою Дамокля, висів гострий меч на тоненькім волоску. Се так попсувало Дамоклеві гумор, що він не міг видержати умовленої години на престолі й не міг за той час думати ні про що інше.

Здавалось часом: се змії голова
Й сичить мені стиха те слово:
„А, пташку! Ти тутка! Вже кріпость отся
Не пустить тя звідси живого!“

„О щоб я, — стогнав я — о щоб я тепер
Був дома, не в ямі сій мерзкій,
А там у Парижі, при жінці моїй,
На вулиці Пуассоньєрській“.

Я чув, як поперек мойого чола
Часом щось черкало студене,
Мов цензора зимнії пальці і враз
Всі мислі щезали від мене.

Жандарми в смертельних полотнах роєм
Круг ліжка мойо́го скакали,
Я бачив ті білії мари, і чув,
Як пута-кайдани бреньчали.

І верглись на мене і геть потягли,
І поки я здужав очутись,
Вже був я високо на голій, стрімкій
Скалі до граніту прикутий.

А клятий, поганий кутас був оп'ять
Мені над головою:
Тепер виглядав він як чорний орел,
Що шибавсь от-от надомною.

Пізнав я його! То був пруський орел!
Ударив і кіхтями впився
У тіло, нутро моє шарпає й жре —
Стогнав я і з болю аж вився.

Я довго стогнав, поки півень запів,
І з сну я страшного з трудо́м встав.

Я в Міндені знов у перині жаркій,
І знову орел кутасóм став.

Як стій екстрапочтою виїхав я
Та так відідхнув, мов сто фунтів
Із груди скотилось, коли опинивсь
Аж на бікебурському ґрунті.

XIX

Великий Дантоне, ти геть помилився,
За те й наложив головою![1]
Ні, можна забрати свою вітчину
На ходаках з собою.

Бач, з пів князівства Бікебурґа мені
Прилипло до чобіт он!
Таких болотистих гостинців я ще
Не бачив як світ світом.

---

[1] Жорж Жак Дантон, один з найвидніших діячів французької революції, уроджений в р. 1755 в Арсі сюр Об, був в часі почину революції в р. 1789 адвокатом у Парижі. Величезного росту, з могучим голосом, він 14 липня 1789 порушив маси до нападу на Бастиллію. Враз з Камілем Демуленом, Маратом і др. основав клюб Кордильєрів, котрий ішов рука об руку з клюбом, Якобінців. Д. 27 червня 1791 скликав народ на Марсовім полі, жадаючи скасування короля й поставлення його перед судом. Ляфает, і Байлі, розбили сей рух, Дантон мусів утікати, але швидко вернув назад до Парижа. Він належав до ініціяторів штурму на замок королівський д. 10 серпня 1792, був опісля міністром справедливости в тимчасовім міністерстві й належав до організаторів різні з вересня 1792 р. В часі конвенту виступив з міністерства і заняв знов крісло посольське, голосував за смертю короля Людовіка XVI та за вічним прогнанням з краю емігрантів. Він причинився до упадку Жирондистів,

Оглянув я Бікебург город, і в нім
Мій замок родинний — ліп'янку,
Де родився дід мій; бабуню я мав
Із роду гамбуржанку [1].

Вполудне в Ганновер прибув я і дав
Почистити чоботи швидко,
А потім у місто поплівся,— люблю,
Щоб їздити не без пожитку.

Мій боже! Отут красота, чистота!
Болота на вулиці й трішки
Не видно, будинки величні такі,
Поважні, зовсім не насмішки.

Найбільше сподобався ринок мені:
Довкола будинки здорові,
Між ними й той двір, де король прожива,
Він гарної дуже будови —

(Говорю про двір). Перед брамою є
Дві будки, в них рано і пізно

хоч був противний тому, щоб їх карати смертю. Се подало його в підозріння, значіння його почало слабнути, а в Комітеті публічного добра (Gomité du Salut public) засіли його смертельні вороги, особливо Робесп'єр, котрий і допровадив до його упадку. Приятелі остерігали Дантона перед Робесп'єром, але той, хоч міг утекти, вернув до Парижа, кажучи, що своєї вітчини не можна забрати на чоботях. В ночи на 1 квітня 1794 його арештовано, 3 квітня ставлено враз з Демуленом і другими перед трибуналом революційним і засуджено на смерть, а д. 5 квітня всіх їх стято.

[1] Гейне не знав свойого діда ані баби. Дід Гейман Гейне умер в 80-тих роках минувшого століття й походив з незаможньої жидівської родини; баба Мате Ева з дому Попперт походила з багатого роду й умерла в р. 1799.

Сторожа в червоних мундірах стоїть,
Глядить вона дико і грізно.

„Живе тут — сказав мені мій провідник —
Король Ернст Августус, англійський
Лорд, шляхтич і торі по поглядам, ще
Досить кремізний як на вік свій[1].

„Живе ідиллічно-безпечно він тут,
Бо краще, ніж варта ледача,
Хоронить його наших любих міщан
І люду трусливая вдача.

„Нераз з ним видаюсь, він жалуєсь все,
Що так його нудить страшенно
Уряд королівський, в Ганновер його
Немов на заслання зіпхнено.

„Він звик на великобританське життя,
А тут йому тісно і гидко,
Ще й сплін його мучить. „Їй богу—мовля—
Мабуть я повішуся швидко!“

„Позавчора рано застав я його,
Як сумно зігнувшись, при кухні
Варив власноручно клістір для своїх
Собак, що з хороби попухли“.

XX

Із Гарбурґа в Гамбурґ година їзди.
Прибув я, уже вечоріло,
Зірки мене з неба вітали усі,
Повітря тепленьке леліло.

[1] Ернест Август, король Ганноверський, князь Кумберляндський, був сином англійського короля Джорджа III, родився в р. 1771, умер 1851 р.

А як я до мами у хату війшов,
З утіхи вона аж злякалась
І скрикнула: „Синку мій!“ і мов дитя
В долоні обі заплескала.

„Мій синку! Вже тринадцять літ
Минуло, від тебе ні вісти!
Ти, певно, дуже зголоднів—
Скажи, що будеш їсти?

„Є в мене риба, гуска є
І славнії бросквині“.
„Давай же і рибу і гуску сюди
І славнії бросквині“.

А як я з великим смаком заїдав,
Мамуня в утіхи приливі
Питала про се, то про те, а часом
Про речі доволі дразливі.

„Мій синку, ну як там в чужині тобі?
Чи жінка твоя господарна?
Заходить тя добре? Латає тобі
Чулки й сорочки усе гарно?“

„Незгірша в вас риба, матусю моя,
Та рибу все мовчки тра їсти,
А то, говоривши, легенько б могла
У горло остина залізти“.

А як я ту рибку незгіршую ззів,
То гуску внесли прямо з печі.
Знов мати пита то про се, то про те,
Часом про дразливії речі.

„Мій синочку, де ліпше жить
По твому: в нашім краю,

Чи в Франції? Де ліпший люд
По вдачі і звичаю?"

„Німецькая гуска, матусю моя,
Є добра та в Франції й досі
Начинюють гуску смачніше, ніж ми,
І роблять ліпші соси".

А як уже гуски не стало, тоді
Бросквині на черзі нам стали,
Солодкі такі та сочисті, вони
Предивно мені смакували.

А мати на радощах знов почала
Питати про всякі приватні
Й публічнії справи, а інколи й про
Питання досить делікатні.

„Мій синку, а погляди в тебе які?
В політику бавишся ти ще?
З яким сторонництвом держиш, і котре
Ти ставиш над всіми найвище?"

„Предобрі бросквині, матусю моя,
І маю в тім розкіш єдину,
Коли висисаю солодкий їх сок,
А геть відкидаю лушпину".

XXI

До пів погорілий наш Гамбурґ тепер
Здвигається звільна з руїни[1],
Глядить сумовито, мов пудель отой
Обстрижений до половини.

---

[1] Гамбурґ був до половини знищений великим пожаром, що лютився від 5 до 8 травня 1842 року.

Багато вулиць пощезало мов дим,
І дуже за ними жалію.
Де дім, у котрому я вперве кохав
І першую стратив надію?

Де тая друкарня, що в ній друкував
Свої „Подорожні картини“?[1]
Пивниця, що вперве в ній устриці їв
З приятелями молодими?

А Дрекваль, де Дрекваль жидівський
подівсь?
Червоне телятко злизало![2]
Де будка періста, в котрій ще малим
З'їдав я цукерків чимало?

Де ратуш, в котрому премудрий сенат
І бірґери в раді сварились?
Вогонь все пожер! Найсвятіші місця
Від нього цілі не лишились.

Налякані люди ще охали все,
Усе ще тужливі, сумні
Мені повідали про лютий пожар,
Страшенії події.

„Від разу на всіх нам рогах занялось,
Дим з полум'ям всюди посполу!
Церковнії вежі горять, мов свічки,
І з хряском валяться додолу.

---

[1] „Подорожні картини“ (Reisebilder) друкувалися в двох друкарнях: перший і другий том у Лянґґоффа, а третій у Міллера; обі вони згоріли в 1842 р.

[2] Була се вулиця, на котрій жили переважно жиди.

„Згоріла і біржа стара, де здавен
Батьки ще й діди торгували,
І сотнями літ, як лиш мож, найчесніш
Взаїмно себе шахрували.

„Лиш банк, тота срібна душа містова
І книги, де кожного з нас вся
Записана вартість в монеті—наш банк
З пожару, хвалá богу, спасся.

„Спасибіг і тим, що з найдальших країн
Складки для нас збирали—
То добрий інтерес, з отих ми складок
Щось з вісім мільйонів дістали [1].

„А запомоговую касу вели
Правдиві побожні християни,
По вік не довідалась ліва рука,
Що права загарбала, пане.

„З усіх країв спливався гріш
У наші одвертії жмені,
І страви ми брали, приймали усе,
Що слали нам люди хрещені.

„А слали нам одіж, ліжка, подушки,
Хліб, м'ясо, росолу і фляків,
А пруський король нам хтів навіть прислать
Два відряди своїх вояків.

„Ну, матеріяльнії страти ще нам
Вернулись, ті може оцінити—

[1] Складки на погорільців Гамбурґа винесли не сповна півп'ята мільйона марок банко; шкоду, зроблену пожаром, оцінено на 90 мільйонів марок, значить, інтерес не був такий добрий, як тоді загалом говорено.

Та страх наш, перестрах! За нього ніхот
Не здужає нам заплатити".

Щоб духа додать їм, сказав я: „Ну, ну,
Не плачте, краяне, мов діти!
Он Троя був город май[1] ліпший, ніж ваш,
А мусів до ґрунту згоріти.

„Наново доми відбудуйте свої
Та висушіть тії баюри,
І ліпшії справте закони собі
Та ліпші пожарнії рури.

„Не сипте каєнського перцю в росіл
Так много, се шкодить здоров'ю,
І коропи ваші не стравні ви їх
У товщі печете з лускою.

„Не дуже вам шкодять одні каплуни,
Та лиш не спіймайтесь на штуці
Зозульки, що хитро поклала яйце
Як раз у бурмістра перуці[2].

„Що се за погана зозуля, про те
Казати вам більш не впадаєсь,—
Коли спогадаю про неї, то все
В нутрі мені перевертаєсь".

XXII

Ще більші, ніж в городі, вбачив я тут
У люцях переміни:
Всі ходять сумні та прибиті такі,
Немов живі руїни.

[1] Май—мабуть. (Ів. Л.)

[2] Зозулею прозивали в непруських краях пруського орла; яйце, котре поклала та зозуля в бурмістровій перуці, се пруські запросини, щоби Гамбурґ приступив до пруського митового зв'язку.

Худії вихудли ще більш,
Товстії ще більш потовстіли,
Постарілись діти, а старші як раз
Всі майже здитиніли.

Багато, котрих я телятами знав,
Застав я волами тепера,
З неóдної гусочки гуска тепер
Зробилась пишнопера.

Рум'яниться Гудель стара, чепурить,
Сірена мов, корпус свій грубий,
На лисину чорнії коси чіпля
І вставила білії зуби[1].

Ще може найліпше держиться з усіх
Папірник, старий мій віритель:
Пожовк його волос і в'єсь над чолом—
Достоту Іван мов Хреститель[2].

А Адольфа Галле мельком я зуздрів—
Шмигнув попри мене десь в ґанку;
А чую, що дотеп його погорів,
Та був забезпечений в банку[3].

І цензора свого старого я знов
Подибав. У мряці, похилий,

---

[1] Гудель, багата жидівка, жила на вулиці Дрекваль і користувалась не найкращою славою.

[2] Едуард Міхаеліс, торговець паперу, високо шанований гамбурський міщанин, умер в р. 1847, маючи 76 літ.

[3] В оригіналі назва ся не прописана, а означена тільки ****; впорядчик творів Гейне, др Ельстер, дійшов, що мова тут про дра Адольфа Галле, зятя поетового вуйка, банкира Саламона Гейне.

На гусячім ринку на мене наткнувсь,
Важкі його думи гнітили[1].

Ми руки сердечно собі подали,
Аж сльози заблисли в старого...
„Як рад я, що ще раз вас бачу!“ Була
Се чулая сцена, їй богу.

Не всіх застав я. Не один
З сим світом попращався.
Ах, навіть Гумпеліно мій
Мене не дочекався[2].

Той праведник дух свій великий спустив,
Зо мною не ждавши розмови,
, певно. тепер він, новий серафим,
Літає при троні Єгови.

Я дармо й горбатого діда шукав,
Адонісом ми його звали,
Що завше по місті на продаж носив
Тацки, мисочки й уринали.

Чи ще животіє малий Мейерець[3],
Бігме, я не можу сказати;
Рад був його бачить, та якось забув
В Корнета[4] про нього спитати.

---

[1] Др. Фрідріх Людвік Гофман (1790—1871) був від березня 1822 до березня 1848 цензор. у Гамбурзі.

[2] Банкир Лязарус Гумпель, котрого Гейне списав у книжці „Die Bäder von Lucca“ під назвою Гумпеліно, умер 9 листопада 1843, як раз коли Гейне прибув до Гамбурґа.

[3] А. І. Генріх Мейер (1788—1859), критик театральний у Гамбурзі, мала, поломана постать, знайома тоді в широких кругах Гамбурґа.

[4] Юлій Корнет (1794—1860), добрий співак, а від р. 1841 до 1847 директор міського театру в Гамбурзі.

І Саррас, вірний пудель здох.
Ось шкода! Заложуся тут я,
Що Кампе б хоч копу поетів волів
Утратить ніж свойого пудля [1].

Гамбурська людність складається—так
Було знать з почину самого—
З жидів і християн; і в останніх також
Без грошей не купиш нічого.

Християни всі добрі і чесні май-май,
Обідають сито і смачно,
І векселі виплачують справно на час,
І все поступають обачно.

Жиди знов діляться на дві
Відрубнії громади:
Старі в синагогу день в день, молоді
Йдуть в темпель лиш празника ради.

Свинину їдять молоді, на закон
Мойсеїв підсвистують, з злости
Усі демократи; противно, старі
Всі більше аристокорости.

Люблю я старих і люблю молодих,
Та бог мені свідок, охоти
Ще більш почуваю до певних рибок,
Зовуться копченії шпроти.

XXIII

Наш Гамбург в республік ряді не яснів
Отак як Венец'я, Флоренц'я,
Та устриці ліпші в Гамбурзі, а вже
Найліпші в пивниці Лоренца.

[1] Юлій Кампе, шеф знаменитої книгарської фірми, накладець усіх писань Гейне.

Був вечір чудовий, коли я туди
Враз з Кампем потяг напивати:
На устриці й ренське; ну, звісно, не хто,
А Кампе мій мав фундувати.

Товариство гарне застали ми там,
Старих побратимів чимало
Вітав я там втішно, наприклад, Шофньє [1],
Нових теж досить ся набрало.

Був Віллє між ними, котрого лице
Було мов альбом, де студенти
Всіх та́борів шпадами вИразно так
Вписали свої компліменти [2].

Був Фукс там, завзятий язичник старий
І враг особистий Єгови [3],
Що вірить лиш в Геґля та надто хіба
Ще тільки в Венеру Канови [4].

А Кампе був Амфітріоном моїм [5],
І усміх щасливо-бездонний

---

[1] Герман де Шофньє, гамбурський лікар.

[2] Др. Франсуа Віллє, гамбурський журналіст, редактор часописів „Literarische und kritische Blätter" і „Hamburger Börsenhalle".

[3] Др. Фр. Авг. Фукс (1812—1856), був якийсь час публічним учителем у Гамбурзі, потім задля слабого здоров'я покинув се заняття й віддавався студіям філософічним.

[4] Антоніо Канова, найзнатніший з новіших італіянських різьбярів, родився 1 листопада 1757 р. в Поссаньо, умер у Венеції 1822 р. Венера належить до його ліпших творів.

[5] Амфітріон—фігура з комедії Плявта, змодернізованої Мольєром. а потім по-німецьки Клейстом—значить мужа, котрий гостить любовників своєї жінки і котрого ті любовники в додатку прогонюють з хати й б'ють. Тут очевидно Гейне розуміє тільки те, що Кампе гостив його своїм коштом.

Яснів на лиці і світився в очах,
Мов ясність в обличчю Мадонни.

Я їв з апетитом, вино попивав
І все міркував собі в гадці:
„Мій Кампе—великий, бігме, чоловік
І цвіт усіх накладців.

„Хто зна, може з іншим накладцем би я
Був з голоду досі загинув,
А сей мя годує, ба й поїть іще—
Ніколи його не покину.

„Я дякую богу во вишніх, що се
Вино сотворив нам на спрагу.
А також за те, що в накладці мені
Дав Юлія Кампе, добрягу.

„Я дякую богу во вишніх, що він
Лиш здвигом всесильної волі
Ті устриці в морі на дні сотворив,
Вино те на земнім падолі.

„Що також цитринам рости наказав,
Щоб устриць отих покропити —
Тепер же дай боже сю нічку мені
Твій дар оцей переварити!“

Вино мене м'яко настроює все,
Роздвоєння всяке у моїй
Душі заспокоює й будить у ній
Потребу любови людської.

І з хати геть мене жене,
Я мушу блукать вулицями,
Душа душі шука глядить
За білими все спідницями.

Я таю тоді наче віск від огню,
Від туги і ба́жань таємних,
Котів усіх чорними бачу, в усіх
Дівчаток—красавиць надземних.

А як на Дребан[1] я прийшов,
Побачив при місяця блиску
Предивную женщину, даму якусь
Чудово високо-грудисту.

Лице її кругле й здорове було,
А око мов синій туркусик,
А щоки мов рожі, мов вишні вуста,
І крихту черво́ненький носик.

Вкривала голову її
Крохмальна наміточка біла,
Поскладана так, що корону з стрільниць
І баштів і мурів творила.

А біла спідниця на ній
Кісток не досягала.
А що за литки́! Се святиня на двох
Дорійських колюмнах стояла.

Наскрізь природну людськість знать
З очей, з лиця і з рота,
А лиш надлюдський зад свідчив,
Що се якась вища істота.

До мене вона підійшла і мовля:
„Вітай же над Ельбою, серце!
Тринадцять ми літ не видались, та ти,
Як бачу, той сам, що був перше.

[1] Дребан—вулиця в Гамбурзі, ославлена як місце пробування і вечірніх прогульок публічних дівчат.

„Ти, певне, шукаєш красавиць отих,
Що тутка нераз тя стрічали
І в тих закамарках хороших з тобов
Всю ніч барашкували.

„Життя-прочвара зжерло їх,
Та гидра стоголова;
Що було—минуло, сучасниці ті
Розвіялись наче полова.

„Квіточків тих гарних не має вже тут,
Що лип колись серцем до них ти;
Цвіли, процвітали й зів'яли давно,
І вітер оббив їх до крихти.

„Зів'яли, обпали, столочила їх
Зла доля важкими стопами.
Ой, так то, мій друже, вся розкіш, краса
Такими проходить стежками."

„А хто ж ти?—сказав я. — На мене глядиш,
Мов сонна поява старої
Минувшини! Де ти, прекрасна, живеш?
Чи можу піти я з тобою?"

Вона усміхнулась і мовить на те:
„Ні, ти помилився, я моральна,
Прилична і чесна особа зовсім,
Не от-така звичайна...

„Ні, ні, не така я мамзелька мала,
Що нипає тутка, мов курка!
Тож знай: я богиня Гаммонія є,
Опікунка міста Гамбурґа.

„Ти стрипенувсь, ти налякався,
Співак, що так смілий був доти!

Ну, хочеш зо мною іти? То ходім!
Чи може не маєш охоти?“

Та в голос я розреготавсь
І скрикнув: „Що й думати много!
Я йду за тобою! Веди мя, де хоч,
А хоч би й до пекла самого!“

XXIV

Як виліз я вгóру по сходах вузьких,
Сього́ я не тямлю й до нині;
Мабуть, на руках мене винесли там
Якіїсь то духи незримі.

Отут у кімнатці Гаммонії нам
Спливали години крилатії,
Богиня призналась, що здавна була
Для мене вже повна симпатії.

„Послухай—сказала,—давніш над усіх
Любила я того піїта,
Що виспівав в довгих гексаметрах нам
Всю муку спасителя світа.

„Отам на комоді ще й досі стоїть
Шановного Клопштока бюст, бач[1]!
Та довгі літа вже він служить мені
За стовпчик до вішання хуст, бач.

„Коханок мій—ти тепер. Он твій портрет
У головах моїх прибитий

[1] Фрідріх Ґотліб Клопшток, один з видніших поетів німецьких XVIII віку, автор знаменитої в своїм часі „Мессіяди“, родився в Кведлінбурзі в р. 1724, умер 1803.

Над ліжком, і свіжим, як бачиш, вінком
З лаврового листя обвитий.

„Лиш те, що так часто ти моїх синів
Підщипував, правду сказавши,
Нераз мене дуже боліло. Закинь
Той звичай поганий назавше!

„Та ж надіюсь, час тебе вже відучив,
Щоб другим псот не править,
І більш толерантним зробив тебе він
Для самої глупости навіть.

„Та що се ти здумав, скажи-ко мені,
До нас тут на північ гостити
В так пізнюю пору? Ти ж бачиш, у нас
Морозець вже тисне сердитий!“

„Богине кохана,—відмовив їй я,—
Глибоко в людській груди
Дрімають думки, і бог-зна-що часом
Як раз їх не впору розбудить.

„Поверху глядівши, я мався не зле,
Та гризло щось в серці моїму,
В'ялило, мулило що-день усе гірш—
Попросту, тужив я додому.

„Французьке повітря, так легке колись,
Важким почало враз робиться;
Німецьким повітрям я мусів дихнуть,
Щоб там не задушиться.

„За запахом торфу почав я тужить,
За видом німецької хати.
Аж ноги у мене тремтіли, щоби
Німецькую землю топтати.

„По ночах зідхав я, за дня тоскував,
Щоби побачить неньку,—
При Дамторі тутка старушка живе,
І Лотхен живе там близенько[1].

„І вуйка старого я вздріти бажав[2],
Добрягу, що все мене лаяв,
І щирим усе порятівником був,
Як халепа вийшла якая.

„Так дуже хотілось опять з його вуст
Почути: „От глупий хлопчисько!"
Слова ті, мов музика, в серці мені
Дзвеніли тринадцять літ близько.

„Я рад був побачити синій димок,
Що з коминів рідних злітає,
Почуть соловіїв саксонських, пройтись
В буковому тихому гаї.

„Тягло мене навіть до місць тих, де я
Всі муки пройшов невимовні,
Де двигав я хрест в молодечих літах,
Ходив у терновій короні[3].

„Хотілось поплакати там, де колись
Лив сльози гарячі... Не знаю,
Здається, що глупе чуття се зовесь
Любвою до рідного краю.

---

[1] Шарлота Гейне, замужна Ембден, сестра поетова.

[2] Саламон Гейне, банкир гамбурський, вуйко і добродій поета; пізніше Гейне дуже зненавидів його.

[3] Натяк на першу нещасливу любов поета до Амалії Гейне, дочки Саламона, а пізніше до її сестри Тереси.

„Я й згадувать навіть про се не люблю,
Бо все ж воно—слабість, а стидно
Показувать публіці власне нутро,
Де всякі рани видно.

„Я бриджуся тою голотою, що,
Щоб людські зворушити купи,
Свій патріотизм на показ виставля,
Неначе жебрак свої струпи.

„Безстидні, драптиві оті жебраки
За датком як дід ідуть голий:
„Подайте за гріш популярности
Для Менцеля й швабської школи!“ [1]

„Богине кохана, якесь мене днесь
Чуття опановує ревне;
Я трошечки хорий, та я бережусь,
І швидко подужаю певне.

„Так, хорий я, й дуже б ти серце моє
Скріпила зів'яле за домом,
Як би мені чашечку чаю дала,
Та з ромом, голубочко, з ромом“.

---

[1] Вольфґанґ Менцель, німецький критик і письменник, родився 1798 р. в Шлезії, написав багато творів історичних невисокої стійности, де виступав в обороні монархізму. В творі Die deutsche Literatur (1827) ударив він на старого Ґете, а в другім виданню тої ж книжки (1836) на письменників „Молодої Німеччини“, особливо Ґейне і Берне. Умер в р. 1873. — Швабська школа поетів німецьких повстала по р. 1815 за почином Улянда, до котрого прилучилися інші, далеко дрібніші поети, як Ґустав Шваб, Пфіцер, Юстин Кернер, Вільгельм Гауфф і др. Національне чуття, любов до природи і цілomудренність фантазії — ось головні прикмети поетів тої школи, поетів переважно ліричних.

XXV

Богиня зготовила чаю мені
І рому домішала,
Сама ж вона сам чистий ром
Без чаю попивала.

Головку схилила мені на плече,
Хоч трохи їй башти в короні
Крохмальній пом'ялись, і річ повела
Помалу в сердечному тоні:

„Нераз мені страшно робилось, коли
Згадаю, що ти без призору
Живеш в тім безбожнім Парижі, в гнізді
Розпусти, мов човник на морю.

„Волочишся там, а при тобі нема
Хоч вірного накладця,
Статочного німця, щоб був би тобі
Мов Ментор і дорадця[1].

„А, кажуть, покуси там много кругом,
Там многі, премногі сільфіди,
Не надто й здорові, і легко вони
Спокій твій прогонять на всігди.

„Не їдь до Парижа, лишися у нас,
Тут скромність панує ще й віра,
І радощі тихі, родинні цвітуть,
І приязнь неложна та щира.

„Лишися в Німеччині! Ліпше тепер
Ти тут, як колись засмакуєш.

[1] В Одиссеї являється богиня Атена Телемахові звичайно в виді Ментора в подорожі до Пілоса й Спарти.

І ми ж поступаєм, і певне й ти сам
На собі той поступ почуєш.

„Не так уже гостра й цензура тепер,
Наш Гофман здобрів, старовина,
Не черкає люто, як черкав колись
Твої „Подорожні картини".

„Та й ти постарівся, податливий став,
Погодишся де з чим конечно,
А навіть минуле покажесь тобі
Не так то вже злим, набезпечно.

„Бо щоб в нас так страх було лихо колись,
Се вже перебрехано дійсно!
Та ж може було й в нас, так як в Римі, уйти
Неволі через самовбійство.

„І вільність думок мав німецький народ,
Всі вільність думки мали —
Крім тих немногих, що книжки
Й газети друкували.

„Безправности та самоволі також
У нас небувало, небоже;
Без суду й найгірший, було, демагог
Повішений бути не може.

„Ні, ні, хоч які були кепські часи,
Так зле не було в нас, мій сину!
Ніколи ніхто ще в німецькій тюрмі
Із голоду нагло не згинув.

„За те, бувало, в нас цвіли
Покора і віра й сердечність,
Тепер же розвелись на зло
Невірство, пиха й суперечність.

„Гай, гай, незабаром захочуть усі
Практичної, зверхньої волі,
Не тої, що в серці носили батьки
Пречисту, як квіточка в полі.

„І наша поезія гарна, мабуть,
Завмре, вже й тепер — божа воля —
На ладан ось дише; не стане царів,
Не стане й Атти Тролля [1].

„Дочка буде їсти і пити досить,
Та вже не так скромно, як мама;
Скінчилась ідилля, на сцену вже йде
Грізна, бурлива драма.

„О, як би мовчати ти міг, я б зняла
З призначення книги печати,
В чарівному дзеркалі прийдість усю
Могла би тобі я вказати.

„Чого ще на світі не бачив ніхто,
Тобі б я хотіла вказати:
Будущину рідного краю твого́ —
Та ах, ти не вмієш мовчати!“

„Мій боже, богине! — я втішно скричав, —
Я був би щасливий безмірно!
Вкажи мені рідного краю судьбу —
Я муж і мовчатиму вірно.

„Я зараз готов присягнути тобі
На все, що захочеш, без зваги,

[1] Атта Троль — герой невеличкої поеми Фрейліґрата „Der Mohrenkönig“. Се король негрів, взятий европейцями в неволю і здеградований на те, що їздить по містах з цирковою будою і бубнить на великім тарабані.

Щоби запевнить, що мовчатиму. Ну,
Якої ж жадаєш присяги?“

Вона ж мені мовила: „Ну, присягни ж
Старих патріархів звичаєм,
Як клявсь Елізар Авраамові, про що
В святому письмі ми читаєм [1].

„На бедра мої ти долоню покладь,
Піднявши вгору шати,
І присягни по вік у всім
В письмі й словах мовчати!“

Врочистая хвиля! На мене немов
Минувшини пахнуло раєм,
Коли я велику присягу складав
Старих патріархів звичаєм.

На бедра богині я руку поклав,
Піднявши вгóру шати,
Й поклявся, що буду незломно усе
В письмі й словах мовчати.

XXVI

Пашіло богині лице рум'янцем,
(Здаєсь, що їй ром у короні
Шумів), і до мене вона почала
Балакать в тужливому тоні:

[1] Книга Битія, гл. 24, зач. 2: І мовив Авраам до найстаршого слуги свойого дому, котрий мав надзір над усім його добром: „Поклади руку свою під мої бедра і присягни мені“ і т. д. Таку саму присягу стрічаємо в тій же книзі гл. 47, зач. 29.

„Стара вже я. Родилась я того дня,
Як Гамбург сей багатий
Заложено. Сильна цариця плотиць
На Ельбі була моя мати.

„Мій батько монарх був могучий — Карло
Великий, німецько-французький
Володар, мудріший і дужчий іще,
Ніж Фрідріх Великий, кріль пруський.

„Той стіл, на котрім він в короні сидів,
У Ахені є ще в музеї,
Столець же, що ніччю на нього сідав,
Лишився у мами моєї.

„А мама мені полишила його —
Се мебель не так то й хороший,
Та я б не дала його, хоч би ось тут
Давав мені Ротшільд міх грошей.

„Поглянь, онде стільчик стоїть у куті
Старенький подерсь на заплічку
Сафян, і подушку бог зна ще коли
Погризла міль на січку.

„Та підійди і підійми
Подушечку з стільця ти,
Побачиш круглий отвір в нім,
Під ним горнець крисатий.

„Се горщичок є чародійський, у нім
Магічні плини киснуть;
Як голову в отвір той вложиш, тобі
Будущини шляхи розблиснуть.

„Побачиш Німеччини прийдість усю,
Мов бовдурі диких фантазмів,

Та лиш не лякайсь, як із плину підуть
Тумани вонючих міазмів".

Сказала се й дивно всміхнулась вона,
Та я не злякався нічого,
Як стій поспішився, щоб голову впхать
До отвору в кріслі страшного.

Що там я побачив, не можу сказать —
Присяги повинен я слухать, —
Заледве сказать мені вільно лиш те,
О, боже, що мусів там нюхать!

З обридженням досі нагадую я
Той вступний смрід, о браття,
Проклятий, огидний, мов змішана гниль
Старої капусти й шкургаття.

Та ще страшніший смрід відтак
Піднявся — мій боже небесний!
Мов з тридцяти шости стайнів
Враз виметано ввесь гній.

Я знаю, що мовив колись то Сен-Жюст
До революційної ради:
На гостру хоробу тра гострих ліків,
Не з рожі олійку й помади.

Та смрід той німецької прийдісти всю
Перевершив надію
Мойо́го носа, я почув,
Що вже ось-ось зомлію —

І справді зомлів. А як очі відкрив,
Сидів при богині любезній,
І голову схилену я опирав
На груді її широчезній.

Блищать її очі, палають уста,
Ніздрі її дрож роздвигає,
І страсно обнявши поета, вона
В нетямі сю пісню співає:

„Є в Тулі король, в нього чарочка є,
Над все йому мила здається,
А як підіп'є собі з неї досить,
То зараз сльозами заллється.

„Тоді йому всячина лізе на ум,
Хто зна до чого воно й відки,
Ухопить папір і підпише указ:
Тебе запроторить до клітки.

„Не їдь ти на північ, пильнуйсь короля
У Тулі і тих, що довкола
Його: се жандарми й поліція, бач,
І вся історичная школа[1].

„Лишись тут зо мною! Тебе я люблю
Ми будемо устриці їсти
І пити вино теперішніх часів,
Забудьмо будущії вісти.

„Накрий отой отвір! Щоб воня гидка
Нам втіхи не псувала!
Тебе я люблю, як ніколи іще
Поета жона не кохала.

---

[1] Мова тут про пруського короля Вільгельма III, котрий любив запиватися. Історична школа в науці права, основана берлінськими професорами правниками Карлом Савіні (1779 — 1861) і Карлом Фрідріхом Ейхгорном (1781—1854), котрі видавали фаховий журнал „Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft".

„Тебе я цілую і чую, як твій
Мене підносить геній,
Чудовий хміль якийсь шумить
В душі моїй відхненій.

„Мені здаєсь, що город ввесь
Лунає сторóжі піснями —
Що се гіменеї, весільні пісні,
Що вже є по шлюбі між нами.

„На конях прислуга гарцує кругом,
З огнистими все походнями;
На нашу се честь той огнистий танок
Несеться і в'ється за нами.

„А ось виступає премудрий сенат
І всі містові потентати;
Покашлює бурмістр і хоче мабуть
Врочистую мову сказати.

„В блискучих уборах зближаєсь оце
Кружок дипломатичний
І в імени наших сусідніх держав
Поклін нам складає величний.

„А ось і духовні процесії йдуть,
Пастори та рабіни —
Та ах! Ось і Гофман, твій цензор страшний
Скрадається за ними.

„Він ценькнув ножицями — ой!
Дібрався вже до тіла —
Шасть-прасть, і найкрасніша часть
Відтята відлетіла!"

XXVII

Що більше в ту чудову ніч
Там сталося зо мною,

Повім вам іншим разом, як
Бог дасть дождать весною.

Щезають уже, хвала богу, старі
Брехливі покоління,
Пома́леньку чахнуть, хиріють вони
І мруть на сухоти сумління.

Нове покоління росте, підроста,
Без фальші, не бите у тім'я,
З думками свобідними, з вольним чуттям,
Йому то усе розповім я.

Росте уже молодіж, що зрозуміть
Поетову гордість зуміє,
При серці поета, мов в сонці літнім,
Вона свою душу огріє.

Коханням, мов світло, те серце горить,
І чисте, вогонь мов з ефіру,
Самі благородної Грації мені
Настроїли віщую ліру.

Се ліра та сама, котрою гримів
Мій батько з атенської сцени,
Блаженної пам'яти Аристофан [1],
Котрого любили Камени [2].

---

[1] Аристофан, знаменитий атенський комедієписець, головний представник т. зв. „старої комедії". Ми не знаємо, ані коли він родився, ані коли умер. Перша його комедія виставлена була на сцені в р. 427, а остання в р. 490 пер. Хр. В протягу тих 37 літ він написав після одних звісток 54, після других 44 комедії, з котрих до наших часів дохо-валося в цілості 11.

[2] Камени — Музи.

Се ліра та сама, що нею колись
Про діла дзвонив Пейстетери.
Котрий Базилею за жінку дістав
І взнісся у вищії сфери [1].

В останній главі стрібував [2] я також
Наслідувать трошки, по свому,
Закінчення „Птахів",— ся штука вдалась
Найліпше знать батькові мому.

І „Жаби" прекрасні. В Берліні тепер
В німецькім переводі
Їх грають на сцені і ними, мабуть,
Любуєсь король сам добродій.

Він любить сю штуку. Се, певно, свідчить
Про смак до поетів клясичних;
Небіжчик старий король більше любив
Новіших жабо́к поетичних.

А сесь любить „Жаби". Та як би ще жив
Їх автор сиротина,
То я би ні за що не радив йому
Являтись до Берліна.

В Берліні би дійсний був Аристофан
Безпечний, мов муха в окропі;
Швиденько на право й на ліво, мов хор,
Він мав би жандармів по копі.

---

[1] Пейстетайрос, герой Аристофанової комедії „Птахи", виставленої в р. 414, підмовляє пташачий рід оснувати свою осібну державу, закладає столицю Нефелококкігію і при помочи птахів перемагає самих богів, котрим відрізує доступ до землі, забравши у власть птахів усе повітря. Боги мусять робити з ним згоду, дають йому за жінку Базилею, т. є. королівську власть, а Зевс віддає йому свої громи.

[2] Стрібувати — попробувати. (Ів. Л.).

Глоті, що тепер лиш хвостами маха,
Тоді було б вільно ревіти;
Поліція зараз дістала б указ
Заперти поета до кліти.

Королю, тобі я бажаю добра
І дам тобі щирую раду:
Шануй собі вмерших поетів, та вже ж
Не входь і з живими у зваду.

Не муч ти поетів живих, бо у них
Є також огненної стріли,
Страшніші геть-геть від Зевесових стріл,
Котрого—вони ж сотворили.

Ображуй богів і старих і нових,
Увесь олімпійський теметів[1],
В додатку й Єгову старого, як хоч,
А лиш не ображуй поетів.

Що правда, кріпкенько карають боги
За всяке грішне діло,
Пекольний огонь припікає май-май,
В нім пражуть і душу і тіло.

Та є святі, що вимолять
Із пекла; дар багатий,
Відправи церковні тож можуть душі
Чима́ленький відпуст з'єднати.

А як на останку прибуде Христос,
Він брами пекольні зламає;
Хоч гостро він буде судить, не один
Проте прошмигнеться до раю.

---

[1] Теметів, у бойківському говорі—цвинтар, тут ужито в значінню: зборище померших. *(І. Фр).*

Та є такі пекла, з котрих тя по вік
Ніхто не відкупить, небоже;
Ні жодна молитва, ні навіть Христос
Нічого тобі не поможе.

Чи ж Дантове пекло не звісне тобі,
Страшливі оті „терцаріме“ [1]?
Кого в таке пекло впакує поет,
То й бог його відтам не вийме.

Ні бог, ні Месія не збавить його
Від тої співучої муки.
Вважай же, королю, і ти там підеш,
Як впадеш поетові в руки.

(Переклад). Скінчено 15 грудня 1891.

II. Байки для дітей

ПОЕТОВІ

Співаєш, як колись Тіртей
Співав, герой свобідний,
Та публіку найшов ти злу
І час невідповідний.

Прихильно слухають вони,
Хвалять і плещуть, братку:
„А то високії думки,
І форму має гладку“!

[1] Знаменита поема Дантова, написана строфами, з котрих кожна складається з трьох рядків, римованих в такий спосіб, що перший рядок римується з третім, середній першої строфи з першим і третім слідуючої і т. д. Так уложені вірші зовуться по італіянськи „terza rime“, або „терчіни“; Гейне в сьому місці в оригіналі називає їх невірно „терцетами“.

А як засядуть при вині,
Тобі п'ють многа літа,
Відтак почнуть твої пісні,
Горлаючи, ревіти.

Раб любить вольний спів співать
В шинку, підпивши живо:
Від співу лекше на живіт,
Смакує ліпше пиво.

ВАНДРУЮЧІ ЩУРІ

Двоякі є щурі на світі:
Голодні й ситі.
Сидять спокійно ситі дома,
У світ голодна йде сірома.

Миль тисячі вони вандрують,
Не спочивають, не ночують,
Прямісько йде юрба їх люта,
Не спинить вітер їх, ні плюта.

Вони спинаються на гори,
Перепливають синє море;
Хто там втоне, хто карк зламає,
Жива орда мертвих лишає.

А мають тії люті орди
Страшенні морди,
Лоби обстрижені рівненько,
Геть радикально коротенько.

Ся радикальна чернь премнога
Не знає бога,
Дітей хрестити не гадає,
Жінок за спільну власність має.

Оцей замисловий тлум щуровий
Лиш їсти й пити все готовий,
Лиш їсть і п'є і не гадає,
Що несмертельну душу має.

Таким щурам їдким ні трішки
Не страшно пекла, ані кішки,
Не мають грошей, скарбу свого,
І хочуть світ ділить наново.

Ой, ой, щурів вандрівних тічка
Вже недалічка!
Біжуть, вже чуть їх свисти, стони,
А їх число є легіони.

Ой, ой, пропали ми з дітками,
Вони вже коло брами!
Тремтить бурмістр, кряхтять сенати,
Ніхто не знає, що й почати.

Міщанство хаплесь за оружжя,
Попи на гвалт б'ють в дзвони дуже:
Загрожена найвища святість
Морального устрою—власність.

Ні дзони, ні попів молебні,
Ані декрети превелебні,
Ані гармати самі грубі
Вам не поможуть, діти любі.

Безсильні нині хитрі ключки,
Старі байки й словесні штучки;
Щура не вловиш в силлогізми,
Він перескочить всі софізми.

Живіт голодний внесок з юшки
Пійме і докази з галушки,
І аргументи лиш з печені,
В додатку й ковбасй копчені.

Німий піджáрений линище
Переконає тлум сей швидче,
Ніж Мірабо могучим тоном
І мовці всі враз з Ціцероном.

ОСЛЯЧІ ВИБОРИ

Навкучилась врешті свобода усім,
Звіряча республіка скрутно
Забагла, щоби самовладний король
У ній панував абсолютно.

Всі роди звірячі ну збори збирать,
Виборчії карти писати;
Страшенні партійнії спори пішли,
Інтриги велися завзяті.

Ослячий також зав'язавсь комітет,
Старі Ухачі в нім верх мали,
На голови чорно-червоно-злотні
Кокарди собі припинали.

Була там і партія кінська мала,
Та писнуть не сміла буквально,
Бо знала, що люті Старі Ухачі
Її закричать моментально.

Та хтось в кандидати поставив коня.
Як скочить один із „порядних"

Старих Ухачів, як не крикне йому
З могучої груди: „Ти зрадник!

„Ти зрадник, ослячої крови й цятй
Не мають, мабуть, твої жили;
Ні, ти не осел, я гадаю, що ти
Волоської син є кобили.

„А, може, ти зебри потомок. А во,
Які маєш паси зебрейські!
І в ніс так говориш, акценти твої
Доволі єгипто-гебрейські.

„А хоч не чужий ти, то все ж ти лишень
Холодний осел розумовий,
Не знаєш ослячої вдачі глибин,
Її таємничої мови.

„Та я усю душу свою заглибив
В сей сутінок любо-добрячий ..
Осел я, і кожний отут волосок
У моїм хвості є ослячий.

„Ні я римлянин, ані я слов'янин,
Німецький осел я завсігди,
Такий, як батьки мої чесні були,
Вдумчиві, святі хоптоїди.

„Не знали вони галантерій, забав,
Розпусних гулянок не знали;
Поважно день-денно фріш фром-фреліх-
фрей
У млин із мішками манджали.

„Та ні, не померли батьки ті! Лежать
В гробах лиш смертельнії шкіри,
Їх земні Адами. А з неба на нас
Їх очі ззираються щирі.

„Блаженні ослове у сяйві небес!
Ви будете все нам взірцями,
Щоб з стежки своїх обов'язків на бік
Не збігли на пів стебельця ми.

„О, що се за розкіш та бути ослом!
Таких Довговухів онука!
Я рад би з найвищих дахів прокричать:
Я з прадіда, діда ослюка!

„Осел той великий, що сплодив мене,
Був щиронімецькая сила;
Німецьким ослячим мене молоком
І мати ослиця кормила.

„Осел я і вірно до смерти хочу
Предківське держати багацтво
Коханую, давню ослятину всю,
Старе, правовірне осляцтво.

„А яко осел я вам раду даю
Осла королем вибирати;
Ослячу державу собі оснуєм,
Осли будуть нами владати.

„Усі ми осли! Тож кричімо: і-а!
В нас кінських рабів і заводу
Немає. Проч з кіньми! Нехай нам живе
Король із ослячого роду".

Отак говорив патріот. І кругом
Осли йому „Славно“! ревіли.
Ім рідної святощі милі були—
Копитами всі тупотіли.

І мовці на вуха вложили вони
Вінок із дубового листя;
Він з щирої втіхи хвостом замахав
І скромно громаді вклонився.

КОРОЛЬ ДОВГОВУХ І [1]

Царя раз звірі вибирали.
Осли, звичайно, більшість мали;
Ну, і осел на царство вхопився.
Ось що о нім речe літопись:

Осел в короні в себе впер,
Що він правдивий лев тепер.
Вбиравсь в кожух з львиної шкіри
І наче лев ричав без міри.
Раз-в-раз лиш з кіньми заходився,
За те ослам він не злюбився.
З вовків мав гвардію й з собак він,
Тим розізлив ще гірш осляк він.
А як вола поклав міністром,
Ослів мов хто пошпигав вістрьом:
Взяли ревіти і казитись
І революцією грозитись.
Почув се цар і гнеть на вуха

---

[1] Друковано вперше в „Думи і пісні найзнатніших европейських поетів“. Львів. 1879.

Натяг корону, а щоб духа
Набрать, ослячі плечі духом
Окрив льва смілого кожухом.
І перед трон свій у столицю
Кликнув ослячу опозиц'ю,
І так промовив їм тоді:

„Вельможні ослове, старі й молоді!
Ви мислите, що я осел є
Як ви? Неправда! Я вже лев є!
В дворі мені се всякий каже,
Шляхетні дами й гарні пажі.
Поет надворний склав поему
На мене на такую тему:
„Як з роду є верблюд горбатий,
Так з роду є твій ум багатий,
Такий львиний у тебе дух є,
І серце в тебе без довгих вух є!"
Так сказано в однім куплеті,
Котрий найкраще вдавсь поеті.
Тут всі мя люблять; горді пави
У мене ськають між вухами.
Іскуство радий підпирать я;
Ураз Август і Меценат я.
К театру в мене страсть велика;
Героїв ролі гра Мурлика;
Мімі, акторка геть не глупа,
І двадцять мопсів—ось вся трупа;
Малярську академ'ю маю,
В ній геніяльних малп збираю.
Директор має в ній зістати
Гамбурський Рафаель пейсатий,
Леман фон Дрекваль; він, як вміє,
Портрет мій робить на олії.
Є в мене опера з балетом,
Де на пів голі, з скочним летом,

Пісні співають пташки милі
І скачуть блохи талантливі.
Капелі містром Меєрбер є,
Він музикант і мільйонер є:
Тепер той славний Меєрище
На шлюб мій компонує грище.
Я й сам потрохи теж музика,
Як Фрідріх Другий, Прус владика;
Він дув у флет, я б'ю в цимбали.
Та й гарні ж очка позирали,
Нераз на мене так тужливо,
Як я баламкав там чутливо.
Отож колись моя цариця
Моєю грою звеселиться!
Вона кобила є вартовна,
Високородна, чистокровна,
Походить прямо, зірка злота,
Від Розінанта Дон Кіхота;
Її родóводу корона
Є Баярд, кінь дітей Гаймóна.
Чимало коней з того ж дому
Було з Ґотфрідом з Буїльону
У тих полках, що були годні
Завоювати гріб господній.
Та надовсе—вона вродлива!
Як затрясесь у неї грива,
Як крізь рожеві храпи форкне,
Аж серце в мні розкішно дзоркне.
Вона всіх шкап корона й цвіт є,
І вродить прінца нам в наслідця.
Тож звязок з нею, кажуть коні,
Вгрунтує ввесь мій рід на троні.
Ім'я моє не щезне марно,
Його запише Кліо гарно
В свої скрижалі й скаже всюди:
„Мав серце льва в ослячій груди,

І панував як мудрий валах[1],
Ще й грав чудово на цимбалах".

Тут форкнув цар, та швидко знову
Провадив так свою промову:

„Вельможні ослове, старі й молоді!
Я буду ласкавий на вас лиш тоді,
Коли побачу в вас покору.
Платіть податки точно в пору!
І будьте в чесноті постійні,
Як ваші родичі покійні,
Старі осли! Мороз чи парно—
Носили в млин мішища гарно,
Як їм релігія веліла;
До бунтів не було їм діла.
Кричать, бурчать вони не вміли,
Спокійно сіно смирне їли
Із жолоба святої звички.
Той давній час—пішов на прічки!
Нові осли, хоч є ослами,
Та скромности нема між вами.
Хвостами круть-верть по-жебрацьки,
Та дух під ними гайдамацький.
За ваші глупі міни всякий
Гада, що чесні ви осляки,
Та ви нечесні, ще й злосливі,
Хоч так на вид—осли учтиві.
Ну лиш під хвіст насип вам перцю,
То реветє, аж гірко серцю
Від криків тих! Ввесь світ порвати
Хтіли б, а вміють лиш кричати.
Безмисна лютість, безпровідна!
Безсильна злоба, сміху гідна!

---

[1] Валах—скастрований кінь. (Ів. Л.)

Ваш глупий вереск, то лиш знак їх—
Тих ваших хитрощів усяких,
Знак, що за підлеє ледарство,
Тупе та низькеє коварство,
І скільки злоби, трути, жовчи
В ослячій шкірі крилось мовчки".

Тут форкнув цар, та швидко знову
Так далі вів свою промову:

„Вельможні ослове, молодші і старші,
Я знаю наскрізь вас! Я лютий! Монарші
Слова говорю вам виразно,
Що так безстидно, несуразно
Зганьбили ви мій вряд дошпунту [1].
З свого́ ослячого штандпункту
Куди вам львячі заповіти
Мого правління зрозуміти!
Вважайте лиш! В моїй державі
Ростуть дуби́ і буки браві.
З них шибениць прекрасних зладжу
Й палок досить. Одно вам раджу:
В уряд мій носа не втиркайте!
Мовчіть та диште, не брикайте!
Хто перебендює й балака,
Того прилюдно кат прошвяка,
А потім впре в тюрму довічно.
А хто про бунт озвесь публічно,
Задума класти барикади—
Той гнеть повисне без пощади.
Се мав я вам на ум сказати,
Тепер же марш, осли, до хати!"

---

[1] Дошпунту—дорешти. *(Ів. Л.)*

Почувши ті слова монарші
Усі осли, молодші й старші,
Ревнули враз: „І-а! І-а!
Хай цар живе! Ура! Ура!“

ОСТОРОГА[1]

Ну, книжки ж твої хороші!
Ей, пропадеш, любий друже!
Хочеш мати честь і гроші —
Плазом, плазом, та й то дуже!

Потурай лишень, коханий,
Так до люду говорити,
Раз-у-раз попів корити,
Ще й царям давать пригани.

Згинеш, друже, мов та муха!
Руки ж бо в царів великі,
Довгі ж бо в попів язики,
А в народу довгі вуха.

ВХІД ДО НЕБА

Лежало тіло вже на марах,
Вспокоївшись по земних чварах,
А бідна душенька в ту пору
Неслась до неба просто угору.

А там стук, стук в високі брами,
Зідхнула й мовила словами:
„Свят Петре, вийди рай відперти!

[1] Було друковане вперше в „Думи і пісні найзнатніших европейських поетів“ під заг. „Заказані книжки“. Львів. 1879.

Життя втомило мя до смерти—
Чень хоч у небі я спочину,
Заляжу на м'яку перину,
З святими втішно погуляю,
Спокою й щастя раз зазнаю".

Шлап, шлап! Пантофлі чути в ґанку,
Ключі калатають при замку,
Крізь отвір в брамі зпоза ґрати
Святий Петро став визирати.

І рік: „Ідуть тут волоцюги,
Ляшки, цигани і драбуги
І злодіяки й голопупи,
Йдуть одинцем і йдуть їх купи,
А всі у рай хотять вкрутитись
І з ангелами веселитись.
А гов! А гов! Для талалайства,
Такого підлого гільтяйства,
Не відчиняю райські брами—
Усім вам місце там, з чортами.
Геть відси, геть! Махай, ледащо,
У вічне пекло, в чорну пащу!"

Отак бурчав старий, та звільна
Покинув гримать; стала скрійна
І добродушна мова в нього;
„Ти, бідна душко, не такого
Мабуть ґатунку, як та псарня.
Ну, ну, сповню твої бажання,
Се ж днесь мій празник припадає,
І серце любий жаль проймає.
Скажи, з якого міста йдеш ти,
З якого краю? А нарешті,
Чи був жонат, чи вільно плигав?
Хто хрест супружний в світі двигав,

Той і найтяжчу грішну змазу
В життю спокутував доразу;
Жонатим злишні пекла ями,
Не ждать їм в небі коло брами".

Душа рече: „Прусак я бідний,
Берліном звесь мій город рідний.
Дзюрчить там Шпрея, а до неї
Дзюрчать кадетики з над Шпреї;
Вона й бурлить, шумить, як слітно
Берлін ввесь вигляда привітно.
Там я приватним був доцентом
І філософію студентам
Читав; женився на пенсіонерці,
Та часто гризла мя по серці,
Як хліба в нас не був і зрізчик—
Потім я вмер і став небіжчик".

Петро сказав: „О бідний, бідний!
Та філософ'я—хліб послідний.
Не розумію я, признаться,
Чом люди філософ'ї вчаться.
Нудна вона, не люкративна,
А врешті ще й богопротивна;
Живеш—біда тя й сумнів топить,
А врешті чорт тебе ухопить.
Там десь кляла твоя Ксантипа,
Як на обід лиш борщ до хліба,
А не всміхалися ніколи
До неї очка із росолу!..
Ну, тішся, душенько небого!
Хоч то мені велено строго,
Щоб всіх, хто за життя на світі
Вмотавсь в філософічні сіті,
А особливо в те поганство

Німецькеє геґеліянство,
Тих відси геть зо стидом гнати,—
Та, як кажу, моє днесь свято
То вже тебе не запроторю,
До раю вхід тобі отворю.
Ну, живо, шмиг у середину!

„Тепер ти вже безпечний, сину!
Ввесь день від ранку аж до ночи
Гуляй по небі, скільки хочеш,
І волочися по бульварах,
По брилянтових тротуарах.
Та знай, ввесь крам філософічний
Тут треба кинуть на вік вічний,
А то б у бога мя ді-правди,
Страшенно скомпромітував ти.
Як ангеляток спів учуєш,
Чинись, мов страх їх адміруєш.
А як архангел заспіває,
То в тобі хай аж серце тає,
Скажи, що й Малібран самая
Такого сопрана не має.
Плещи все як співають з ними
І Херувими й Серафими,
Рівняй їх з тенором Рубіні,
Із Маріон і Тамбуріні.
Давай їм титул ексцеленцій
І підсипай їм реверенцій!
Бо співаки, небесні й земні,
Всі люблять компліменти чемні.
Ба й сам наш капельмістр предивний
Похвальні також любить гімни,
Як всі світи і всі безодні
Діла виспівують господні,
Як в честь його прикмет всесильних
Псальмй дзвенять в димах кадильних.

„А не забудь про мене, друже!
Коли часом навкучать дуже
Тобі небеснії палати,
Приходь до мене в карти грати.
Я знаю всякі гри: пікета
І фараона і лябета.
По чарці вип'єм... Слухай, братку!
Як би часом ти богу батьку
Де стрівсь, а він почне питати:
„Дитя кохане, відкіля ти?"
Не мов[1], що ти з Берліна птах є,
Скажи, що з Відня чи з Монах'ї".

ДИСПУТА

В славній авлі у Толедо
Загриміли труби й сурми,
На духовнії турніри
Йдуть народа пестрі гурми.

То не світський бій, не блисне
Тут залізо насталене—
Копією буде слово
Схолястично нагострене.

А борці не дамські слуги,
Не укладні паладіни,
Інші лицарі тут стануть:
Капуцини і рабіни.

Не шоломи в них на лобах,
А капузи і ярмурки,
Замість панцирів блискучих
Шкаплірі й святії шнурки.

[1] Не мов—не говори.

Чий є правдивіший бог?
Чи жидів понурий старець
Самовладний, що за ним
Рабін Юда є, наварець?

Чи се, може, триєдиний
Бог любовний християнський,
Що його борець брат Хозе,
Гвардіян є францісканський?

Ваготою аргументів,
Силою ключів логічних
І цитатами з авторів
Безперечно автентичних

Хоче кожний з них врага
В міх абсурду зав'язати,
І правдиву божественність
Свого бога доказати.

Постановлено: що кожний,
Хто програ сей бій завзятий,
Буде мусів віру свого
Супротивника приняти.

То значить, що жидовина
Жде хресту святого баня,
А натомість християнину
Не минути обрізання.

З кожним лицарем ще другів
Одинадцять йде до бою,
Що у щастю й горю хочуть
Поділять ватажка долю.

Певні свого є монахи,
Гвардіянові кумпани,
Для хресту води святої
Вже готовлять повні ванни.

Вже кропила сквапно ладять
І кадильниці залізні
А противники тимчасом
Гострять ножики обрізні.

Вже обі готові роти
Край решітки стали в залі,
А народ нетерпеливо
Стíжбився і жде сигналів.

Під парчовим бальдахіном
У дворацтва пишнім колі
Сів король і королєва
Молоденька ще доволі.

Ніс кирпáтенький, французький,
Дітська хитрість в очках сяє,
На вусточках рубінових
Все чарівний усміх грає.

Гарна, пустотлива квітка...
Жалься бог її уроди!
З над веселої Секвани
Тут прийшла над Ебру води.

В край іспанської грандецци —
Мусить з неї буть іспанка.
Звалась генто Блянш де Бурбон,
Нині зветься Донна Блянка.

А король зоветься Педро,
Ще й по прозвищу Жорстокий [1].
Але нині він лагідний,
Всім жорстокостям дав спокій.

В добрім розмовля гуморі
З шляхтою і двораками,
Розмовляє і жартує
Також з маврами й жидами.

Ті обрізані герої —
Любі короля трабанти,
Завідателі фінансів,
Навіть війська коменданти.

Аж нараз заграли сурми,
Знак дає тримбіта дута,
Що почався бій словесний
Двох борителів диспута.

Перший в лютості побожній
Гвардіян до штурму випав:
Він то гримав по-простацьки,
То погано якось хлипав.

Во ім'я отца і сина
І святого духа в тім'я
Він ексорцизмує жида,
Якова прокляте сім'я.

Бо нераз в таких диспутах
В тім'я жида чорт запхаєсь,
Бистрість, докази і дотеп
Жидові піддать стараєсь.

[1] Панував від 1350 до 1369 року.

А як чорта вже прогнала
Дивна сила екзорцизму,
Гвардіян почав торочить
Догми з свого катехізму.

Розказав, як бог один
Три особі має в собі,
Та всі три вони, як треба,
Сходяться в одній особі.

Є се тайна, і лиш той
Вникне в глиб її криниці,
Хто розбив ума кайдани,
Вирвавсь з розуму в'язниці.

Розказав, як пана бога
В Вифліємі породила
Дівка, що дівоцтва свого
З роду-віку не згубила.

Як лежав пан всього світа
В яслах, а при нім телятко
І покірливе ослятко
Гріли хуханням дитятко.

Розказав, як бог утік
Перед Іродом поганим
До Єгипту, а потому
Хресну смерть приняв і рани

При понтійському Пилаті,
Що віддав його на муки,
Перед збором фарисеїв
І жидів умивши руки.

Розказав, як бог по трьох
Днях устав із свого гробу
І як видимо до неба
Він возніс свою особу;

Але як часи сповняться,
Він на землю знов прибуде,
На Сафатовій живих
І мертвих судити буде.

„Трепещіть, жиди! — кричав
Монах, — бога ви не взнали,
Терням, буками його
Ви на смерть закатували.

„Боговбійці, плем'я пімсти,
Ось хто ви! Народ проклятий,
Що мордує все Месію,
Що прийшов його спасати.

„Гей, жидівство, ти падло,
У котрім сидять демони;
В ваших тіл брудних кошарах
Все чортів є легіони.

„Се Тома з Аквіно мовить,
Що зовесь волом великим
Богословія, він є
Світ і розкіш католи́кам.

„Гей, жиди, ви є гієни,
Ви шакали, що то в злості
Із гробниць волочуть трупи,
Обгризають вмерших кості.

„Гей, жидюги, ви є свині,
Павіяни, рогоноси,
Що їх звуть ріноцероси,
Крокодилі й кровососи.

„Ви сичі є, сови, круки,
Пергачі, смердячі дудки,
Чорна галич, василиски,
Черви, хроби — все ви тутки.

„Веретільниці й гадюки,
Скорпіони й рапавкії ще
И ящірки — Христос розтопче
Вашу кляту головище.

„Хочете, прокляті, спасти
Ваші вбогі душі нині?
То біжіть з божниці злоби
До побожности святині,

„У костьол любови світлий!
Жде вас там в свяченій ванні
Ласки джерело, — туди
Впхайте голови погані!

„Змийте древнього Адама,
Всі гріхи його з утроби,
Позмивайте з своїх серць
Застарілу плісень злоби!

„Ви глухі на Спасів голос?
Хоче взять вас на коркоші!
Нуте ж, на Христовій груди
Вибийте гріховні воші!

„Бо наш бог, то є любов,
Він рівняєсь баранцеві!

Щоб сплатить провини наші,
Він умер на хреснім древі.

„Бо наш бог, то є любов,
Звесь Ісус в рятунку скорий,
І ми йдем в сліди його
Терпеливости й покори.

„Тим то ми такі лагідні,
Тихі, людяні, м'якії,
Не сварливі, на подобу
Спаса нашого Месії.

„Та за те ми будем в небі
Ангелятами ясніти
І гулять побожно й мати
У руках лілеї квіти.

„Замість ряс тих грубих будем
Сукні чистії носити
З шовку, мушліну й саєти,
Та ще золотом нашиті.

„Щезнуть лисини! Пов'єсь
Золотистеє волосся,
А прекрасніі дівчата
Заплітать нам будуть коси.

„І вино там будем пити
Із чарок геть-геть широких,
Не з таких дрібних, як тут
На землі п'ють винні соки.

„Та за те геть-геть тісніші,
Ніж жінок туземних губки,
Будуть гарнії устечка
Нашої у небі любки.

„Швидко нам мине вся вічність
При вині і поцілуях;
Радісно співати будем
Кірє'лейсон, аллилуя!"

Так скінчив борець християнський.
Черці певні, що вступило
Світло у жидівські душі,
Тягнуть воду і кропило.

Та жиди води не люблять,
Брр! стряслись, та з уст ні пари.
І почав тепер промову
Рабін Юда із Навари.

„Щоб під засів свій згноїти
Мого духа перелога,
Ти тачками гною-лайки
Обметав мене як мога.

„Що ж, як здавна хто привик,
Так свої справляє скиби, —
Я за се тебе не лаю,
Але ще кажу спасибі.

„Ваша формулка про Трійцю
Для жидів не є придатна;
Regula de tri у нас ще
З малку кожному понятна.

„Що у вашім бозі три,
Три особі є при купі,
Мало ще; богів шість тисяч
Мали, бач, поганці глупі.

„Я не знаю того бога,
Що Христом ви звикли звати;

Панни ма̀тери його
Тож не маю чести знати.

„Що в Єрусалимі, тому
Літ дванадцять сот, спіткало
Неприємне щось його —
Жаль мені, та що ж, пропало.

„Чи жиди його убили,
Не дійти тепер ні відки,
Бо, як кажеш сам, за три дні
Щез кудись corpus delicti.

„Чи він був який свояк
Бога нашого, чи рідний, —
Теж навряд; о скільки знаєм,
Бог наш є зовсім бездітний.

„Бог наш не вмирав ніколи,
Як біднесенький баранчик
За людей, наш бог не є
Філянтропчик ні романтик.

„Бог наш то не є любов,
Цілуватись він не любить,
Бог наш, то є пімсти бог,
Що могучим громом губить.

„Всіх злочинців без пощади
Грім гніву його вбиває,
За батьківські провини
Пізних внуків він карає.

„Бог наш, то живущий бог.
У небесних своїх дворах
Жити ме во вік, хоч сонце
І земля розпадесь в порох.

„Бог наш, то здоровий бог,
То не привидець безтільний,
Не блідий, тонкий оплаток,
Не кусіка замогильний!

„Бог наш сильний. У руках
Сонце, місяць, зорі носить;
Трони ниць, народи гинуть,
Як бровами він стермосить.

„Він великий бог. Давид
Мовить: Не зглибити ніже
Змірять велич сю; земля
Ніг господніх є підніжжя.

„Любить музику наш бог,
Бренькіт струн, пісні празничні,
Та мов свинський квік для нього
Гуки дзвонів неприличні.

„Лев'ятан зоветься риба[1],
Що по морськім дні гуляє,
З ним що-дня одну годину
Бог наш і господь іграє —

[1] По Талмуду (Берешіт Раба, гл. 15) найбільше улюблені сотворіння бога є лев'ятан, риба, що обіймає цілу землю і своїми рухами справляє трясення землі, і Соробабер або Шоробор, віл, що спасає щодня траву з 30 гір. Зразу сотворив бог одного й другого з тих звірів по парі, але пізніше поміркував, що коли б вони розмножилися, то земля не настарчила б їм поживи, і повбивав громами самиці Лев'ятана і Соробабера. М'ясо їх бог насолив і заховав на день страшного суду; по суді він угостить ним праведних але менше заслужених. Більше заслужені, особливо ж жиди, їсти будуть м'ясо з Лев'ятана й Соробабера свіжо в той день зарізаних.

„Крім дев'ятого денька
В місяцеві Аб, коли то
Спалено його святиню, —
В той день він бурчить сердито.

„Лев'ятан той сто миль має
Довготи; мов Ок з Васану,
Так його поплавці довгі [1],
Хвіст мов кедра із Ливану.

„Та смачне у нього м'ясо,
Краще геть, як черепаше;
В день воскресний бог посадить
За столом все плем'я наше,

„Всіх ізбранних і побожних,
Правих, мудрих без похиби,
І з'їдять вони все м'ясо
З богом любленої риби.

„Часть у білім чесниковім
Сосі, часть в вині з компотом
Із коріння і родзинків —
Щось таке, як з мателотом [2].

„В білім сосі чесниковім
Редьки плавають кавальці;
По тій рибці, брате Хозе,
Певно аж оближеш пальці.

---

[1] Про велетня Ока або Ога з Васану говорить Мойсей кн. V, гол. 3, зач. 13; Ісус Навин гол. 13, 29 і 30.

[2] Мателот — смаковита страва з риб, котру особливо люблять французькі моряки.

„Та і винний сос не згірший,
А й з родзинків ще компотик!
Брате Хозе, смак небесний
Взнає в той день твій животик.

„Що бог зва́рить, добре зва́рить!
Черче, слухай мого гласа:
Посвяти старий нашкірок,
З Лев'ятана вкусиш м'яса".

Так манить та вабить рабін,
Додає оскоми, просить,
А прицмокують жиди...
Кожний ножик вже підносить,

Щоб побореним обрізать
Тої шкірки одробинку—
Справжні spolia opima[1]
В тім кумеднім поєдинку.

Та черці держались твердо
Сво́їй прадідної віри,
Не дали собі відрізать
Ні крихітки свої шкіри.

По жидах промовив знов
Католицький мних побожний;
Лаєсь знов, а кожне слово,
То нічник, та й не порожний.

Потім рабін реплікує,
Здержано, щадить особу;

---

1. Spolia opima у римлян називалося оружжя, відібране побореному противникові.

Хоч кіпить у нього в серці,
Він ще гне у собі злобу.

Він покликуєсь на Мішну[1],
Коментарі і трактати,
З Таусвес-Йонтофа приводить
Доказовії цитати[2].

Але що за богохульство
Францісканець ригнув грубий!
Той говорить: „Таусвес Йонтоф
Хай іде до чорта в зуби!"

„Ну, тут все кінчиться, боже! "
Скрикнув рабін ужалений;
Тут терпцю йому не стало,
Він зметався, мов скажений.

„Таусвес-Йонтоф вже не важний?
Що ж ще важне? Горе! Скруто!
Господи, помстись за гріх сей,
Покарай злочинців люто!

„Боже, адже ж Таусвес Йонтоф
Се ти сам! Скарай же строго,
Таусвес-Йонтофо, зневажців
За образу ймення твого!

---

[1] Мішна—найдавніша часть Талмуда, виклад поодиноких книг св. письма.

[2] Властиво Тоссафот Йомтоб, критичний коментарій до Мішни, написаний Йомтобом Ліпманом Геллером, прозваним також Валлерштейном, що жив 1579—1654. Німецькі жиди дуже високо цінили, майже обожали сю книгу, з чого Гейне сміється, хоч поповнює при тім анахронізм о яких 300 літ.

„Хай безодня проковтне їх,
Як Датана й Авірона [1],
Що повстали против тебе,
Против Мойше й Агарона.

„Загрими могучим громом,
Попали їх в сію ж пору!
Та ж ти мав смолу і сірку
На Содому і Гомору.

„Вдар на капуцинів, боже,
Щоб їх клятий рід погиб тут,
Так як Фараон, що гнав нас,
Як тікали ми з Єгипту.

„Обпаковані, що влізлось [2],
Бігли в ніч навтікача ми,
А нам в слід сто тисяч люда
В сталі, з гострими мечами.

„Але ти простер, о боже,
Руку—й вся орда завзята
З Фараоном потопилась
В морі, як сліпі котята.

„Порази ж так капуцинів,
Хай пізнає рід сей підлий,

---

[1] Про бунт Корея, Датана й Авірона проти верховодства Мойсея й Агарона і проте, як земля пожерла бунтівників, а вогонь з неба попалив їх прихильників, гл. Мойсей кн. V, гол. 16, зач. 1—40.

[2] Оповідаючи про вихід жидів з Єгипту, Мойсей кн. II, гол. 12, зач. 35, 36 пише ось як: „І вчинили діти Ізраїльські по слову Мойсеєвому й позичили у єгиптян посуду золоту і срібну й одежу, а господь дав народові ласку перед очима єгиптян, що всього йому позичали. І зграбували вони єгиптян". На сей уступ і натякає Гейне.

Ще гніву твойо́го громи
Що не зглухли і не зблідли.

„А тоді я звеличаю
Славную твою побіду,
І, як Міріям над морем,
При музиці в танець піду“.

Мову перебив йому
Монах лютий і завзятий:
„Хай тебе поб‘є господь,
Ти засуджений, проклятий!

„Не боюсь твоїх чортів,
Твого злого Мухогуба [1],
Люцифера й Беліала,
Астарота й Бельзебуба.

„Не боюся тво́їх духів,
Чари пекла топчу сміло,
Бо в мні є Ісус Христос,
Бо його снідáв я тіло.

„Так, Христос моя є страва,
Ліпша, ніж ті риби встеклі
З білим сосом чесниковим,
Що варив сам чорт у пеклі.

[1] Мухогуб, а дословно бог мух (Baal-sebub) те саме що Бельзебуб; або по-церковному Велзевул; Беліал (Baal)—бог; Астарот—число множне від Астарта, женське божество. Всі вони—божества семітських народів: вавилонян, сирійців, фенікіян і первісно мабуть також жидів, і тільки пізніше з них пороблено злих духів.

„Ах, замість диспут я б радше
Спік тебе на шкрум, на шкварок
На горючому кострі,
І тебе й оцих прочварок".

Так гуде, бурлить, клекоче
Боротьба за бога й віру,
Та борці надармо лають,
Лютяться й вищать над міру.

Вже годин дванадцять свари
Протяглися безконечні,
Ввесь народ втомився, жінки
Попотіли всі, сердечні.

Двір знете́рпився, одна
Й друга дама позіває.
Врешті к гарній королеві
Обернувшись, кріль питає:

„Ну, скажіть, як вам здається,
Хто з них правий, а хто в блуді?
Чи признали б ви побіду
Гвардіянові, чи Юді?"

Глянула на нього Блянка,
Ніжні пальчики ламає,
І чоло в долонях стисла
І вкінці так промовляє:

„Хто з них правий, я не знаю,
Лиш одне тут ясно видно,
Що жиди і християни,
Що оба смердять огидно".

Цар Давид

З усміхом вмирає де́спот,
Знає, що як він застине,
Самоволя в інші руки
Перейде, та не загине.

Бідний люд! Як ті воли
Вічно в ярмах, з тілом, з духом,
А чий карк в ярмо не гнеться,
Того грюк! в чоло обухом.

При смерті́ Давид мовля
Соломону: „Синку любий,
Не забудь же про Йоава,
Що мене спасав від згуби.

„Той хоробрий ґенерал—
Здавна гнув на нього гнів я,
Та ненависного спрятать
Якось, синку, не посмів я.

„Ти ж побожний, синку, мудрий,
Богобо́язний на славу,
Маєш силу, й легко зможеш
Карк скрутить тому Йоаву“ [1].

---

[1] Гл. Книгу Царств І, гол. 2, зач. 1—6: „Коли дні Давидові хилилися до кінця, він дав накази свойому синові Соломону, мовлячи: „Я йду туди, куди все на світі. Будь відважним, будь мужем! Сповнюй свої обов'язки супроти Ягвег, бога твого, йдучи його стежками й пильнуючи його заповідів, його упімнень, його наказів і його наук, як се в написано в законі Мойсеєвім, щоб тобі велося все, що чинитимеш і все, що почнеш, щоб Ягвег додержав слова, котре дав мені, мовлячи: Коли твої діти будуть уважати на свої поступки й вірно

Enfant perdu

Пропащий вояк в бою за свободу
Я вірно тридцять літ стояв ось тут.
Боровсь я без надії на побіду,
Знав, що здоров-додому не прийду.

Я день і ніч не спав,—не міг я спати,
Так як в шатрі товариші мої—
(Та ще й храпів дехто із тих завзятих
Так, що я все будивсь, як був при сні).

Нераз нудьга мене по ночах бралась,
Ба й страх (страху не знають лиш дурні);
Щоб їх прогнать, нераз знимав я галас,
Свистав, співав юнацькії пісні.

З ружжям на рамени стояв я чутко,
А як підліз непевний драб який—
Стріляв я добре і пускав му хутко
Гарячу кулю в сам живіт гидкий.

ходитимуть передомною всім своїм серцем і всею своєю душею, то вони ніколи не перестануть— мовив він—засідати на троні Ізраїля. Але ти ж також знаєш, що вчинив для мене Йоав, син Серуйага, що він учинив двом начальникам військ Ізраїля, Абнерові, синові Кера, і Гамаші, синові Іетера, котрих він задавив, і як він поповнив сі убійства серед спокою, проливаючи кров так, як її проливається на війні. Ти поступиш після своєї мудрости, коли не позволиш йому зійти в Шеоль (підземний світ) у супокою, з посивілим волоссям". До сих слів треба додати, що Иоав був один з тих, що найбільше причинилися до зроблення Давида королем жидівським, що він урятував його від загибелі в часі бунту його сина Абсалона, і власноручно вбив Абсалона, і що Давид сам не мстився за смерть Абнера й Гамаші.

Та ба, бувало й так, що драб поганий
Нераз стріляти вмів, та й то досить
Незгірше.—Ах. дарма скривати! Рани
Глибокі в мене—кров моя дзюрчить.

Мій пост порожній!—Ран на тілі много,
Та не поборений вмираю я!
Один паде, другі стають місць нього...
Ружжя ціле, зломалась жизнь моя.

АНАСТАЗІЙ ГРЮН

Наш час

Хрест поміж двома свічками на зеленому столі,
Суд засів, важкії думи всім засіли на чолі.
Бо на суд вони зазвали переступника— наш час,
За того, що горе, чвари, бунти він несе до нас.

То не входить переступник: час—немає часу знать,
На судилищі людському ніколи йому чекать.
Поки ті ждуть дві години, час вже двісті миль угнав,
Тільки речника шле свого, щоб панам оце сказав:

„Не ганьбіть ви час невинний, ви ж себе тим ганьбите!
Час — то білий лист паперу, ви його лиш плямите.
Час — неписаная карта, ви — на карті письмена;
Як письмо не так то мудре, то чи карти в тім вина?

„Час—то чарка кришталева, ясна, чиста
і без сказ.
Хочесь мід вам з неї пити, чом поганий
л'єте квас?..
Час—то дім колись був гарний і жилось
вигідно в нім,
Аж як ви в нім поселились, стався божевільних дім.

„Час—то поле: засівали ви на нім осет,
бур'ян,
І дивуєтесь, чом жито не зародилося вам?
Цезар на такому полі здвиг би слави
світлий дім,
Вам же, трусам, лиш тікати в ганьбі є
куди по нім.

„Час—то арфа многострунна: як загра на
ній неук,
То дразнить лишень собаки навкруги
нестройний гук.
Ну-ко, де Баян між вами, щоб добув з них
вищий глас,
Щоб заслухавсь край ввесь, світ ввесь, відновилось серце в вас?"

„Життя і Слово" 1895 т. III.

перекл. 22/X. 1885
Львів Ббл. Ак. н.
229 с. 74.

Цісар і ігумен

Баляда

Скажу вам, кохані, кумедну пригоду:
Як був собі цісар, вибранець народу,
І був ксьондз ігумен, мав голос, як дзвін,
Лиш жаль, що вівчар був мудріший,
як він.

Пан цісар у стужі та спеці бідує,
Нераз у всій зброї в наметі ночує,
П'є воду, з'їсть хліба й шматок ковбаси,
А часто, то й голод і спрагу зноси!

Паночик дбав ліпше за грішнеє тіло:
Їв смачно, спав м'яко, коли закортіло;
Мов місяць у повні, так щоки лиснять,
А пуза три хлопи не в силі обнять.

Тож цісар з ігумном частенько мав
драчку.
Раз їхав він з військом кудись на
воячку
У літнюю спеку, в задуху таку—
Ігумен в ту пору гуляв по садку.

„Га!"—думає цісар,—„ось думка розумна!"
І зараз на кпини вітає ігумна:

„Здоров, мужу божий! Що, дужий за двох!
У пості й молитві не дуже ти зсох!

„Вам нудно, здається, отак у безділлю.
Ану я вам працю маленьку приділю.
Говорять, премудра у вас голова,
Що чуєте, як росте навіть трава.

„Так ось вам на ваші зубки без замішки
Для розривки три невеличкі горішки:
Віднині чверть року даю вам на те,—
На ці три питання відпóвідь дасте!

„По-перше: коли я у княжім сенаті
На троні засяду в цісарськім орнаті,
Ви маєте точно сказать, не на жарт,
Щó я до гроша і до шеляга варт?

„По-друге: зрахуйте докладно й до річі,
Коли конем можна всю землю оббічи—
Ні більше, ні менше на хвильку, на дух!
Це діло, міркую, вам легке, як пух.

„По-третє, високосвященний прелате,
Повинні ви думку мою відгадати;
Я щиро признаюсь,—лиш ключка одна,
Щоб правди у ній не було ні зерна.

„Коли ж ці питання як слід не розсудиш,
То вже тут і хвилі ігумном не будеш,
І ще по всім краю велю обвозить,
До рук хвіст ослячий, не віжки вложить“.

Тут цар, сміючися, погнав собі шляхом;
Ігумен міркує, турбується з жахом:
Ніякий злочинець—побий його хрін!—
У суді не прів так тяженько, як він.

Він шле до раз, два, три, штирох уньверс'тетів,
Питає в раз, два, три, штирох факультетів,
А що платив вадій і такс і данин,
А питань цих доктор не вгриз і один.

В тривозі й турботі, ліниві й невстижні
З годин ростуть днини, а з днин ростуть тижні,
Ба, й місяці з тижнів,—іде реченець!
Вже й божого світа не тямить чернець.

Він блудить і нудить раз тамки, раз тутки,
В лісах і вертепах в найгірші закутки,
Аж раз, як забився в нелюдяний яр,
Його стрів Ганс Бендікс, кляшторний вівчар.

„Паночте,-- рік Бендікс,—вам що за притика?
Ви схудли, їй богу, як скипка, як тика!
Ой, боже, на вас бо нема вже й лиця!
Дання вам задав хто, чи кістку з мерця?"

„Гей, Гансе мій любий, дання це страшенне!
Пан цісар задумав закпить собі з мене
І дав три горішки мені на зубки,
Яких би й сам дідько не згриз залюбки.

„По-перше: коли він у княжім сенаті
На троні засяде в цісарськім орнаті,
Я маю точніську сказати—не жарт!—
Що він до гроша і до шеляга варт.

„По-друге: счислить я повинен до річі,
Коли йому кінно всю землю оббічи,
Не більше й не менше на хвильку, на
духа,—
Це діло—він дума—легеньке, як пух!

По-третє, я, бідний по-над всі прелати,
Повинен ще й думку його відгадати;
Він щиро признаєсь,—та в тім лише зло,
Щоб правди й крихітки у ній не було.

„А як цим питанням не дам я розсуду,
То вже тут і хвилі ігумном не буду:
Велить по всім краю мене він возить,
До рук хвіст ослячий, не віжки вло-
жить".

„Це все?—сказав Бендікс, та й ну рего-
таться.—
Паноче, кпіть з того! Та що це за
праця!
Вдягніть мене в рясу, в свій хрест і
клобук,
Я вам розітну цей нетесаний сук.

„Бо хоч я латин і в зуб не тямую,
Зате знаю добре, де раки зимують;
Що вчений не купить за чвертку срібла,
Того́ мені мати ще й з чубом дала".

Ігумен з утіхи аж скаче, аж плига;
Ганс Бендікс вже в рясі і хрест злотий
двига,
В чернечім плащі визира з каптуря
І їде щодуху у двір до царя.

Ось цар засідає в веселім сенаті
Високо на троні, в короні й орнаті:
„Скажи ж нам, панотче, по-правді, не в жарт,
На гріш і на шеляг, що я тепер варт?“

„За тридцять талярів продав Юда бога,
То вже ви хоч зліться, хоч дуйтесь як мога,—
Більш як двадцять дев'ять за вас не ялось,—
Вже ж ринським ви менше цінні, як Христос“.

„Гум,—цісар промовив,—причина не глупа,
Та й збито пихи тут вельможної купа.
І сам я ніколи, клянуся на честь,
Не думав, що цісар так дешевий єсть!

„Ну, отче, зчисліть тепер точно й до річі,
Як скоро конем мені світ ввесь оббічи?
Не більше й не менше на хвилю, на дух!
Цей розлік, міркую, вам легкий, як пух“.

„Мій пане, враз з сонцем в дорогу пустися
І все в однім кроці з ним рівно держися,
То, ручу хрестом цим, об'їдеш ввесь світ
За двадцять чотири години, як слід“.

„Га, га!—смієсь цісар,—не згірший погонич!
А коням на попас ні хвилі не зволиш?
Коли би та як би сим кроком все йшло,
То в нас би з полови все злото було.

„Ану, тепер тягте! Та майсь на обаці,
Бо будеш по краю чвалав на осляці!

Ну, що я гадаю фальшиве наскрізь?
Лиш з „як би“ й „коли би“ мені тут не лізь!“

„Гадаєте, що я ігумен з Санґаля“.
„Це ж так!—крикнув цісар.—Признає вся заля.“
„Це помилка, царю, без чуда, без чар,
Бо знайте, я Бендікс, санґальський вівчар.“

„До ката! То ти не ігумен з Санґаля?“
Покрикнув пан цісар, здрігнула вся заля,—
Та й зареготався.—„А то мені зух!
Від днесь ти ігумен, а вже не пастух.

„Я дам тобі перстень і дам патерицю,
А твій попередник гайда на ослицю!
Хай їде по краю, хай знає й спімне,
Що де хто не сіяв, там най і не жне!“

„Ой, вибачте, царю! Та все те химери!
Я ж темний і що ті літери, нумери—
Не тямлю! Латини ні бе, ані ме!
Що Йвась не навчився, те Йван не спійме“.

„То шкода й жаль дуже, мій Бендіксе Йваську.
Та випроси іншу якусь собі ласку.
Нас втішив твій дотеп веселий на мить,
То ж хай наша вдяка й тебе звеселить“.

„Мій царю, потреби мої нецікаві.
Та як ви направду на мене ласкаві,

То я собі плату благаю одну:
Ігумнові всю ви даруйте вину".

„Га, браво! Як бачу, то в тебе, Іване,
І розум, і серце—усе бездоганне!
Ігумену прогріх дарую оцей,
Тобі ж у додатку ще дам привілей.

„Ігумну з Санґаля знак царської власти:
Ганс Бендікс не ме вже овець його пасти,
І хай його йгумен, в мисль наших велінь,
До смерти задармо годує. Амінь!"

(Перекладено) Львів, д. 15 листопада 1903.

„Свобода" (Scranton, Pa), 1904, № 21—Ювилейне число, 26 травня, ст. 2.

І. Тиха хвилина

Минаюче літо, в пахучих завоях
Понад озерами півсонними в хвоях
Ти мчишся в далекі міста!
І я тут над озером стою затінним,
Край берега ж шляхом високим, осіннім
Без голосу лебедь літа.

І тихо й самітно крильми він махає,
В сріблястую хвилю нараз поринає,—
Ось шию над воду, щоб слухать, простяг;
І ще раз поринув і в хвилі сховався,
Знов виринув нагло і знов прислухався,
Що шепчеться в очеретах.

І тихо по хвилях він кружить, дворує,
Мене ж, наче сон який дивний, чарує,
Неначе моя це душа
Здивована цього життя тайниками,
Що б'ється й хвилює віками, віками,
Все бачить, відчуть поспіша.

І я одинокий на тихій болоні
Ті радощі мирні й проміння червоні
Вдихаю у груди тоді,
Я як увесь вникну в їх ясні глибини,
Хай щезнуть мої ті короткі години,
Як лебедя слід на воді!

II. Морські думки

О коб моє серце було
Тим морем глибоким під нами,
А всі його злі вороги
Були кораблями!

Отож би воно їх шпурляло сям-там
Між скелями свойого гніву,
А врешті проглинуло б їх за-любки
В безодню свою отемнілу.

Тепер воно тільки хвилина одна,
Поміж тисячами подібних,
Та все ж воно звільна гризе й підтина
Судно ворогів непотрібних.

Ми, хвилі, пливемо як вірний союз
Одна за одною без впину,
У всіх один ворог, безсоромний джус,
Його ми й караєм всю днину.

А вихор, дух бунту, і б'є нас і рве,
Аж піна з нас прище до неба,
Аж поки всі хвилі зі сну не зіб'є,
Бо спать непробудно не треба.

Нарешті розпався руїнний тягар,
Що ми довго на собі носили,
І не з плюскотом гонило, мов на пожар,
Погулять на ворожі могили.

З усіх берегів роздається луна
До самих небесних коркошів:
„Втонуло, втонуло з людьми і мишми
Судно брехунів і святошів!"

III. У морозні зимові дні

У морозні зимові дні,
У темний безнадійний час—
О, злудні про безсмертність сни,
Собі я з думки вибив вас.

Тепер же теплим, ясним літом
Я бачу, що зробив це влад:
Вінчаю серце новим цвітом,
Примари ж тихо в гробі сплять.

Купаюся в пречистій річці
І з хвиль холодних свіжість п'ю,
Любуюсь склепом тим блакитним
І кращих батьківщин не жду.

Тепер я зрозумів, лілієє,
Ти пишноцвітна, твій привіт:
Як цвіт твій, що ось тут ясніє,
Так само мушу й я зотліть.

ЛНВ. 1907, кн. XII.

ДЕТЛЕФ ФОН ЛІЛІЄНКРОН

«Hochsommer im Walde»

„П'ять день я обіду й вечері не їв.
Ні грошей, ні праці... далеко домів...
Без праці... лиш голод... Недоле тяжка!
Плетися, хилися без хліба шматка!"

Чого сей челядник у ліс повернув?
Чим ліс таким зимним на нього дихнув?
Чом висить розпука і сум на чолі?
Чом очі блукають з гилі до гилі?

Ховається сонце, тихесенько скрізь,
Лиш дрозд десь засвище і шепчеться ліс.
А що там та іва край ліса гойдає?
Вона чоловіка в гильках укриває.

Убогий клуночок на шнур він скрутив,
Ним шию і горло і карк охватив,
І скочив додолу—лиш хвильку трепався,
І з сонечком ясним на віки розстався.

Роса його мочить і сонце встає.
Ось іволга свище, зозуля кує.
Життя скрізь і радість, мов так тому й
буть,
Байдуже шепочуть вітри і гудуть.

Ось з ліса лісничий по стежці вертав,
Повислого вгледів і зараз відтяв,

До властей громадських дав знати мерщій,
Жандарми приспіли і два копачі.

Комісар в циліндрі нотатку вийма
І пише: „Забійства й рабунку нема!“
Гей, трупа в торупарню! Кладіть на дрючки,
На цвинтар у кут, де готові ямки!

А що того трупа ніхто тут не знав,
Він тільки число „триста десять“ дістав.
Триста дев'ять таких же пісок уже вкрив...,
Чи справді ж ніхто їх не знав, не любив?

ЛНВ. 1898, т. II.

Богиня Рома

Тягне військо Аппієвим шляхом,
Скорим кроком, курявою вкрите.
Он там ген на кра́ю виднокруга
Рим білієсь — мармурове море.
„Завтра наш він!—так Севе́р говорить. —
„Гей, орли! Летіте на добичу!"

Завтра? Рим тим завтром не турбуєсь.
Нині в цирку ій ґлядіяторів!
Вже юрбами в цирк спішать римляни
І знатні римлянки у носилках,
Із очей їх дика радість блиска,
А над цирком висить чорна хмара.

Ось понад сусідніми домами
Аж під небо велит-цирк здвигаєсь,
В сто воріт сто тисяч люду преться
І тоне в його нутрі глибокім.
Круг за кругом вище, ширше в'ється
Аж ген-ген під теє чорне небо.

В цирку писк, і шум, і рух, і гомін,
Кожний ступінь щільно людом вкритий,
Ось на сцені вже мечі блискають,
Гордо йдуть у бій ґлядіятори.
З хмари перша блискавка заблисла;
В цирку перша рана кров'ю трисла.

Блискають мечі ґлядіяторські;
В'ються, гнуться мускулисті тіла.
Тисячі очей слідять їх рухи,
З уст полуотворених жіночих
Вирвесь окрик подиву, вподоби,
Та не чути крику милосердя.

Втім який це крик страшний роздався,
Не зі сцени—з верхнього балькону,
Де, торкаючись чолом до хмари,
Стать спижева величня стояла,
Стать могучої богині Роми!
Відтам чути крик страшний, жіночий:

„Горе, горе! Завтра горем вкрите!
Ґлядіятор той, що там в арені
Кров сердечную з піском мішає—
Він щасливий! Завтра жить не буде!
Завтра горе! Мій вінок потопчуть!"

Всіх той голос прошибає жахом!
Зупинився бій ґлядіяторів
І завмерли всі сто тисяч люду.
Всі завмерли у німім мовчанню.
Та мовчить спижева стать богині;
Тільки грім гогоче в чорній хмарі.

Перекладено 1895 р.

Читанка руска для другої кляси середніх шкіл. Друге видання. У Львові, 1899. Накладом краєвого фонду.

Привіт Нілю

Розвидняєсь. Понад Нілем
Тихо в'ється каравана;
Мглу, що висить над рікою,
Золотить зоря рум'яна.

Ось край берега сріблястий
Голуб воду п'є під дубом,—
Онде ібіси п'ють воду
Сніжнобілі з чорним чубом.

Ніль, старий, поважний батько,
Про дітей своїх він дбає —
Щедро всіх кормить і поїть
І нікого не минає.

Ось їздець смаглявий їде
Попереду каравани;
Край коня йде пішо хлопчик
З звязаними взад руками.

Цей їздець — купець арабський,
Що йде в Теби кам'яні;
Хлопчик — Йосиф, що в неволю
Продали брати лихії.

Ось над ними голуб сплеснув
Срібносірими крильцями.
Йосиф слуха... Дивні шепти
Чути понад Нілю мглами.

„Хлопче, сум у твоїм оці!
Кров із твоїх ніг спливає...
Продали тебе в неволю, —
Але Ніль тебе вітає!

„Бідний, звязаний хлопчино,
Що рабом у край мій входиш,—
Усміхнесь до тебе доля, —
Жаль і біль свій нагородиш.

„Бідний Йосифе! Ти станеш
Паном жнив під Фараоном,
І брати твої прибудуть
К тобі з просьбою, з поклоном!“

Слухає тих шептів хлопчик,
І скріпляєсь серце хоре,
Поки тихо, наче сонний
Ніль пливе у синє море.

Ось народ снує стежками,
На ріці вітрила дмуться,
Наладовані верблюди
Звільна вниз, то вгору пнуться.

Ось жінки високі дзбани
Наповняють над потоком
І йдуть в город мірним кроком
Тихо, наче рік за роком.

А далеко за рікою
В світлі сонця на заході,
Мов сніжні, шпилі біліють
На пречистім небозводі.

Йосиф на їздця поглянув.
„Пане, мир тобі завсігди!
Як зовуться тії гори?“
„Сину мій, це піраміди!“.

Перекладено 1895 р.

Читанка руска для другої кляси середніх шкіл. Друге видання. Львів, 1899.

Гарунові сини

До своїх синів Ассура, Шегербана і Ассада
Мовить Гарун: „Діти, ваша днесь мені потрібна рада.
Як багдадський трон засів я, тьма врагів на мене б'є!
Як ви скріпите державу, впевните життя моє?

Рік Ассур струнký, вогнистий: „В поле рушу з полками.
Тешу машти! Пну вітрила! Вкрию море кораблями.
Коні вчу! Мечі кую я! Побудую ряд твердинь.
Ти пан моря і пан суші, сел, містечок і пустинь".

Хитро щось Ассад міркує і розсудно промовляє:
„Я твій сон безпечним зроблю, бо турбота сну збавляє.
Здайсь на мене! Поліційне міністерство дай мені!
Я підслухаю всі шепти, всі зідхання голосні.

„Шинкарям і голярам настановлю добру плату:
Будуть доносить, хто любить вас, а хто не любить, тату!"
Гарун усміхнувсь і мовить до найменшого: „Що ж ти,
Шегербане? Як міркуєш доходити до мети?"

„Тату, — мовить наймолодший, запалівши. — слід, мабуть,
Щоб твоєї крови капля тепла впала поміж люд!
Мілійонів долю маєш ти в руках отут на світі:
Кривда це на ближніх твоїх, — муть за це тебе судити.

„Щоб сплатить твій довг великий, що зріс вверх до громів близько,
Дай мені втонуть глибоко в темнеє життя ложисько.
Не шукай мене! Пропав я! Ні харчу не шли, ні в'юк!
Житиму як найбідніший тільки з праці власних рук.

„Молот, кельню взявши в руки, мулярем хочу я статись,
В твого щастя фундаменти сам бажаю вмуруватись!
Адже чаром сильний дім той, буде він віки тривать,
Як щось любе, дорогеє в фундамент замурувать.

„Слухай! З вулиці б'є гомін аж до твоїх ось палат!
Завтра буду я в тім тлумі, рівний їм, товариш, брат.
Де клянуть тебе піддані, — поздоровить хоч один;
Де ненавидять обдерті — любить хоч один, як син".

Паломник і туркеня

Ген то на Ливані в манастирі
Спочивав я по важкій дорозі.
Звільна ідучи хідником холодним,
Я спинився при старім малюнку,
Що в осібній красувавсь каплиці.
Дивний чар дихнув на мене з нього!
Хоч мальовано по-візантійськи,
Та яснів в нім тихий блиск любови:
В двері раю паломник вступає,
А при ньому молода туркеня
Рука в руку йде і око в око
„Що значить оця чарівна казка?"
Запитав я брата Анаклета,
Що мов тінь усюди повз за мною.
Похиливши очі, цей відмовив:
„Це, мій пане, не чарівна казка,
Але душеполезна легенда,

Списана на давнім пергамені
Для потіхи всім християнам вірним.
Паломник цей — мученик побожний,
А туркеня — мучениця божа;
Він умер камінням буччям вбитий,
А вона — припавши до порога".
Я казки люблю як Шегербан той,
Як Шегеразада балакуча!
То й прошу черця: „Скажи, пан-отче,
І мені легенду цю спасену!"
Радо волив Анаклет тій просьбі.

„Раз, літ тому дуже, дуже много —
Так написано на пергамені,
Що ще хлопцем вивчився основно —
Ишли побожні до святого гробу

І минали град Дамаск тривожно,
Не спочивши, не ївши, не пивши,
Бо Христа ненавидять в Дамаску!
І шумить колодязь край Дамаску,
Де львиная голова з пащеки,
Широко рознятої, пускає
Зимную погожую водицю.
Там оця туркеня воду брала.

Без фати, життям пашіють очі —
Літ п'ятнадцять чи шіснадцять мала, —
Отака туркеня там край студні
Дзбан високий звільна наповняла.
Паломники всі її минали,
Вниз похилі потупивши очі, —
Бо жінки турецькі чари діють.
(Та зламав Христос їх вражу силу!) —
Лиш один прохожий молоденький,
Майже хлопець, спраглий, відлучився

З товариства, к молодій туркені
Наближаєсь і напиться просить.
Звільна дзбан зняла вона, напився,
Звільна дзбан взяла вона на тім'я,
Йде до дому. Перед брами зводом
Обернула голову враз з дзбаном,
Бо все чула кроки за собою.
„Хлопче, стережися цеї брами!
Щоб не був тобі це вхід до смерти!
Бо зрадливі мої чорні очі,
А Христа ненавидять в Дамаску!"

„І ступає попід брами зводом
І тінистими йде вулицями,
А все чує кроки за собою.
Відчинила двері свого дому

І замкнула, та в своїй світлиці
Бачила очима духа свого,
Як лежав хлопчина на порозі,
На порозі перед входом дому".

„А як рано загоріло, вийшла
До хлопчини, гірко докоряє:
„Хлопче, геть іди з цього порога,
Щоб не був тобі порогом смерти!
Не хочу буть винна смерти твоїй!
Бо зрадливі мої чорні очі!
Всі поб'ють тебе палками нині,
Всі закидають тебе камінням,
І проллється кров твоя до смерти!
Бо Христа ненавидять в Дамаску.
Геть, мандрівче! Проч, жебраче впертий!
Чуженице! Бузувіре клятий!
Ось уста цілую. Ну, тікай же!"
Він хитнув відмовно головою,
І гнівна пішла собі туркеня.

„А як змрік запав, туркеня вийшла
Знов до хлопця, що підплив ввесь кров'ю
З многих ран, і гнівно докоряє:
„Геть, мандрівче! Йди, жебраче впертий!
Чуженице! Бузувіре клятий!
Бо зрадливі мої чорні очі,
І Христа ненавидять в Дамаску,
Не хочу буть винна смерти твоїй!
Змию я твої криваві шрами,
Обцілую ті глибокі рани, —
Лиш зречись розп'ятого на древі!"
Він хитнув відмовно головою,
Із плачем пішла собі туркеня.
Та вийшовши у свою світлицю,
Відчуває ухом духа свого

Паломника тихеє стогнання
На порозі перед входом дому.
Довго сон їй не спускавсь на вії,
А вкінці здрімала й сон уздріла.

„Бачить: шпиль стрімкий і страх високий,
Горі ним з побожними піснями
Пнуться путники до брами раю.
Передом один — святий страдалець,
Перед ним всі з честю чола хилять.
Ось Христос стоїть у зводі брами:
„Ти війди! Ти кров пролив за мене!“
Та війти ніяк не хоче путник.
„Спасе, тут я ляжу на порозі,
Буду ждати, аж вона прибуде.
Аж прийде вона, моє бажання,
Рука в руку, око в око вступить
У твій рай вона зі мною в парі
Христіянка, не магометанка“.

„В сні це чувши, залилась сльозами
Так рясними, що аж пробудилась.
Раптом скочила вона з постелі.
Зі ста сходів дому вниз злетіла:
Не було вже хлопця на порозі,
Лиш чорнілась кров'яна калюжа
При рожевім сонячнім світанні.
Вона вклякла на твердім порозі
І слізьми рясними камінь миє,
Теплі груди до каміння тисне,
Тисне міцно, мов дочутись хоче,
Чи не б'ється серце у камінню.
Та не б'ється серце у камінню,
Лиш у неї б'єсь, ледве не трісне.

„Ось стук кроків. Це вертали тії,
Що за браму винесли мертвого.

Боязко поріг вони минали.
Коли глянь, дівчина на порозі!
До дівчини, а вона без духа.
На порозі молода туркеня —
Христіянка, не магометанка" —
Доповів брат Анаклет побожно.

Два слова

Понад беріг Палестини сараценка молодая
День-в-день ходить. „Лондон? Лондон?". — корабельщиків питає
„Лондон"! — просить. Все надармо. Та не тратить духа, ні!
Аж на корабель бажаний човник перевіз її.

Радісно вона вступила на той поклад корабля.
Небо й море. І не гляне, де там рідная земля.
„Лондон"! — все одно питає і шукає і глядить,
Там де в хвилях пурпурових сонце хилиться спочить.

„Джільберт?" — мовить сараценка в сутолоці містовій,
А юрба сміється і кпиться, поки жаль не стало їй.
„Джільбертів сотки тут в місті". Та вона спішить, спішить...
„З'їдж, напийся! Покріпися!" Ні, їй власних сліз досить.

„Джільберт!". „Чи ж ніщо, лиш Джільберт?
А як звесь? Ану згадай!
„Джільберт!" Гей, це Джільберт Бекет, що
ходив у святий край,
Що там довго сох в неволі у пустині
десь, мабуть,
Аж дочка Еміра тайком його визволила
з пут.

„Паломниче Джільберт Бекет!" Гомін
Лондоном несесь.
Бач, виходить їй назустріч той, кого люд
кличе ввесь,
І веде в свій дім подругу, що так дивно
віднайшов.
Так два слова на край світа вірну за-
ведуть любов.

„Життя і Слово" 1895, т. III.

Ноги в огні

Ось блисло в пітьмі. В жовтім світлі —
замку мур.
Гуркоче грім. Їздець ось шарпає коня,
Зіскочив, стука в браму і кричить. Аж рве
Плащ з нього вітер. Він держить за
поводи
Сполохану коняку. Закратоване
Вузьке вікно заблисло золотом — і скрип!
І браму відчиняє пан.
„Я королів
Слуга, гонцем у Нім біжу. Прийміть
мене!
Вшануйте мундур королівський!"
„Буря б'є,

І ти мій гість. Твій мундур байдуже мені!
Ввійди і грійсь! Я захищу твого коня!"

У темну залу предків ось війшов їздець,
Освічену лиш слабо полум'ям в печі.
В непевнім миготінню того полум'я
Тут блисне гуґенот у панцирі грізний,
Там дама горда на малюнку давньому.
У крісло кинувсь перед огнищем їздець,
Глядить в рухливу грань. Глядить, пригадує...
І волос вгору встав. Він зна цей дім, цю грань...
Вогонь сичить. Дві ноги треплються в огні.

Стара шафарка до вечері стелить стіл
Сніжним обрусом. Панночка допомага.
Ось хлопчик дзбан з вином приніс. Тривожно так
На гостя діти глипнули й на вогнище.
Вогонь сичить. Дві ноги треплються в огні.

„Чи чорт! Та сама заля! Той сам герб!
Три роки тому... Гуґенотів сікли ми...
Слабенька, вперта дама... „Де твій пан? Скажи!"
Мовчить. „Признайсь!" Мовчить. „Вкажи його!" Мовчить.
Розлютився я. Та гордість! Шарпнув дрантя те...
За ноги вхопив, визув їх і в цей вогонь
Встромив глибоко. „Видай нам його!" Мовчить...
Пручається... Не бачив гербу в брамі, га?

І мусів тут проситься в гості, безуме!
Як в нім лиш крапля крови є, він вб'є
тебе".
Ось пан ввійшов. „Ти в мріях, гостю!
Їсти час".

Сидять. Ті троє в чорних одягах — і він.
Не йде молитва дітям на вуста. Глядять
На нього, витріщивши очі. Чарку він
Налив собі і перелив, ковтнув вино,
Зірвався. „Пане, дайте де заснуть мені!
Я втомлений, як пес!" Веде зо світлом
паж.
Та на порозі скинув оком він назад
І бачить, хлопчик шепче батьку в ухо
щось...
Мов п'яний, за пажем в свій покій іде.

Засунув двері. Обдивив пістолі, меч.
Знай виє буря. Склеп тримтить. Поміст
скрипить.
Тріщать східці... Гуде чийсь хід?.. Шелеснув крок?
Ні, це причудилось. Північний простукав
час.
Мов олово, тяжіють вії, сон звалив
Його на ліжко. З двору злива б'є в вікно.

Він спить. „Признайсь!" Мовчить. „Вкажи
його!" Мовчить.
Він шарпнув жінку. Ноги треплються
в огні.
І бухнув, засичав, покрив його пожар...

„Вставай! Давно пора в дорогу! Вже
світа!"
Це замку пан, що тайними дверми в покій

Ввійшов і став край ліжка — сивий, наче дід,
А вчора ще чорняві кучері вились.

Ось лісом їдуть... Розпогодилось. Тиша.
Відламаних гіляк на шляху повно скрізь,
Цвіркочуть ранні пташки, мов напів крізь сон.
В повітрі яснім хмари сумирно пливуть,
Мов янголи з нічних сторож вертаючи.
Несеться сильний земний запах з темних скиб.
Їздець зорить все в бік з-під лоба:
„Пане, ви
Розумний і оглядний муж, ви знаєте,
Я короля найвищого слуга! Простіть!
Дай бог нам не стрічаться більше!“
Пан сказав:
„Це правда! Короля найвищого слуга!
Важка була мені ця служба цю ніч!
Ти вбив, як чорт, мою дружину! І живеш!..
Моя є пімста, я віддам — сказав господь“.

ЛНВ. 1898, кн. IV.

Два сни

I

Мені згадався давній сон.
Було це в тім часі важкім,
Коли буйная молодість
Шаліла в розпалі гучнім.

Як мати цим журилася!
Аж раз поганий лист прийшов.

Що в нім було — ніколи я
На це відгадки не найшов.

Та мати лист читаючи
За серденько вхопилася
Рукою, мов би гадина
У нього люто впилася.

В ту ніч мені й приснився сон.
Іде матуся крадькома
В куток садка, де клен старий,
І заступ у руці трима.

І гробик вирила й туди
Тихенько серце занесла,
Зрівняла ґрунт та ще й дерном
Прикрила й мовчки геть пішла.

II

Я бачив сон: край неба брам
Зустрів тебе я мила:
При джерелі ти сіла там
І білі ноги мила.

Ті ноги білі, наче сніг,
Ти мила так раптово...
А вмивши раз, ти мила їх
Наново, все наново.

Я мовив: „Що так миєш? Чом
Так гірко плачеш, мила?"
Ти мовиш: „Бо в життю багном
Багном з тобою брйла".

ЛНВ 1898, т. I.

Усі

І мовив дух: „Устань!“ Було це в сні.
Я зір підняв в простори світляні
І бачив: Спас для учнів хліб ламає,
Пророцьку річ любовно промовляє,
І понад них його святе обличчя
Всю землю до стола свойого кличе.

І мовив дух: „Устань!“ Обрус як слід,
І многим вже заставлений обід,
І тисячі сидять поза столами,
Столів кінці щезають геть за мглами,
Та там, внизу, на сходах тих блідих
Як много ще голодних і худих.

І мовив дух: „Устань!“ Увесь простір —
Безмірна учта, доки сягне зір.
І щедро б'є життя криниця кожна
І жодна чарка не несесь порожня,
При кожнім сніп важкий і многоплодний,
Ніде не пусто, жоден не голодний.

ЛНВ. 1899. VII.

Теспезій

Мотив із Плютарха

Два старці спочивали в тіні пінії
Бік-о-бік над криницею погожою,
Де здибались знечевя, шлях верстаючи.
Вони балакали — сподобались один одному.
„Мене зовуть Евкратом, друже, а хто ти?“
„Я Арідеєм кликався чимало літ,
Та много літ уже зовусь Теспезієм“.
„Дві назви мав ти?“—„Так, Евкрате, дві я мав.

Послухай! Парубком я був гулякою,
Ганяв на конях в перегонах — мов вітри
Летіли коні. Піятика, гра, дівки,
Гнів, лютість, кров пролита вопіющая!
Я втік, та вслід за мною Евменіди йшли —
Хоч швидко біг я, все вони були при мні.
В ріку я кинувсь — з криком бухнули й вони
За мною, похідні їх блимали знад хвиль;
Я вдерсь на гору, заблудив, з обрива впав
І стратив пам'ять. Потім знов ожив — чи се
Був сон? М'яким, зеленим лугом я ступав,
Куди блаженні — так здавалось — тихими
Купками походжали, в квітах і вінцях.
Одного я пізнав і він пізнав мене:
Се мій свояк був, що недавно скинув прах
Життя земного, чесно свій проживши вік.
До мене він: „Привіт тобі, Теспезіє!"
„Пощо ім'я нове, чудаче дядику?
Як звеш мене? Чи ж я не Арідей тобі?"
Та кучері потряс він запахущії:
„Ще раз кажу: привіт тобі, Теспезіє!"
Тоді я справді пробудивсь. Кривавий я
Лежав на склоні, круки хижі в очі вже
Мені дивились. Що ж іще? Я іншим став,
Хоч коштом преважкої з серцем боротьби!
Та непорочне се ім'я нове мене
Скріпляло своїм звуком божеським.
„Прощай,
Евкрате!" — „Щасть-біг і тобі, Теспезіє!"

Шіллєрів похорон

Два світочі михтять понуро, вітер їх
І дощ щохвиля намагається згасить.
Сукно термосить на смерековій труні.
Ані вінця, та й за трупою ні душі,

Мов сквапно злочин там який у гріб
несуть.
Спішаться гробарі. Лиш хтось невідомий,
Плащем широким величньо обтулений,
Йшов за труною. Се був ґеній людськости.

Нідерляндський маляр

Маленький, ніжний образок
Малює майстер. Відхилився, любуєсь.
Стук-стук. „Ввійдіть!“ Війшов панок
флямандець
І гарна панна, статна як тополя,
Лице у неї аж лашить здоров'ям,
І шовк шумить і блискотять клейноти.
„Нам спішно, любий майстре. Мусиш знати,
Один збиточник напосівсь забрати
Мені дочку. Ось завтра їх весілля.
Змалюй мені портрет моєї доні“.
„В тій хвилі, пане! Ще лиш кілька штрихів“.
Ті веселенько стали край штилюґи:
На білій подушці лежить, мов сонна,
Прегарна голова дівоча. Майстер
Кладе найнижчий пупінок квітчастий
В її віночку на чоло зів'яле.
„Чи се з природи?“—„Так, з природи, пане.
Моя дочка. Учора поховали.
Ну, а тепер до вашої послуги“.

Л. Н. Вісник. 1902, XII.

Колюмб

„Чом блідий біжиш, Фернандо?
Що за вість несеш мені?
„Капітане, збунтувались
Ваші моряки буйні:
„Де той беріг? Як нам беріг
Не покажеться в цю мить,
Кинемось на капітана,
Довше вже йому не жить!“

Поки ще скінчив Фернандо,
Аж тут лютая орда
В капітанську тиху клітку
З криком, грюкотом впада.
„Зрадник! Обіцяв нам скарби,
Щоб на морі заморить!
Не даєш нам їсти, пити,—
Будем кров твою ми пить!“

Лагідно до них промовив
Капітан в тяжкій журбі:
„Як вам кров моя потрібна,
То беріть її собі.
Лиш цю ніч ще переждіте,
Лиш цю ніч пливіть, гребіть,—
А як завтра сонце блисне,
Що вам хочесь, те й робіть.

„А як завтра сонце блисне
І не вкажесь вам земля,

В ім'я боже вам на волю
І на смерть віддамся я".
„Добре,—моряки сказали,—
Завтра сонце як зійде,
А землі не буде видно,
То на тебе смерть прийде".

Потонуло сонце в морі,
Ніч прийшла. Колюмб не спить.
По безмежному просторі
Корабель пливе й шумить.
Зорі блимають, та згасла,
Ах, надії зірка знать!
Ні землі, ані рятунку
Не чувать і не видать!

Ой, не спиться-капітану!
На поруччя корабля
Спертий, все глядить на захід.
Де ж та дивная земля,
Що йому у снах являлась?
Близько, близько мусить буть!
І невже ж йому пропасти
І на неї й не зирнуть?

Чути хід. „Це ти, Фернандо?
Що за вість несеш мені?"
„Капітане, вже світає!
Чути крики у судні".
„Не лякайся, любий друже!
Божа воля є на все.
Хоч мені прийдеться вмерти,
Вас до цілі занесе".

Виринає сонце з моря,
Шум і гук у кораблі.
„Зрадник! Зрадник! Ошуканець!
Де земля? Нема землі!"

Попрощавсь Колюмб з Фернандом,
Аж тут лютая орда
В капітанську тиху клітку
З криком, грюкотом впада.

„Знаю я, чого вам треба,—
Капітан сказав до них—
Що ж, візьміть мене і киньте
В глиб оцих валів грізних!
Я спокійно вмру, бо знаю:
Божа воля є на все.
Близька наша ціль. Ще нині
Вас до неї занесе".

Та зневіреним, голодним
Вже не віриться ні раз.
„Зрадник! Зрадник! Ошуканець!
Тілький час дурив він нас!
Смерть йому! У море! В море!
Хай з рекіном розмовля!"
Втім з високої вартівні
Чути крик: „Земля! Земля!"

Стали всі, мов остовпілі,
І на захід вперли зір.
Мов рожевий поясочок
Завиднівся обрис гір.
Потім в ноги капітану
Всі вони упали враз,
А цей мовить: „Хай цей беріг
Звесь віднині: „Святий Спас" [1].

(Без підпису)

Читанка руска для третої кляси шкіл середних. У Львові, 1896.

[1] Американський остров, уперве відкритий Колюмбом, називається дійсно „Святий Спас", по спанськи San Salvador задля описаної тут пригоди.

Із німецьких народніх пісень

ПІСНЯ ПРО КРАВЦІВ[1]

Зійшлася раз кравецька
Компанія бучна,
Та й випили три копи,
Три рази по три копи
Наперсточок вина.

Зійшлася радить раду —
Та й рада ж говірка!
Засіло їх три копи,
Три рази по три копи
На кришці шаплика.

По раді хтіли вийти —
Замкнуло двір дівча!
Пролізло їх три копи,
Три рази по три копи,
Крізь дірку від ключа.

---

[1] Середньовікова цехова організація витворювала між цехами добру конкуренцію, але також обопільні передирки та насміхи, що відгукалися і в народній поезії. Як зразок таких насміхів, подаю тут перекладом пісню про кравців, друковану в гарній збірці Арніма й Брентано „Des Knaben Wunderhorn". Це також не поганий образець стародавнього німецького гумору.

І. Франко

На волі їм зібралось
На радощі пусті,—
Ну ж плигать їх три копи,
Три рази по три копи
На козьому хвості.

А з танцю до трактиру!
Та й бенкет почали ж!
Там з'їли їх три копи,
Три рази по три копи
Одну печену миш.

Як сніг упав глибокий,
Ну ж на санки тоді!
То їхали три копи,
Три рази по три копи
На козій бороді.

Пора додому їхать,—
Та коней не знайдуть!
То сіло їх три копи,
Три рази по три копи
На один лісковий прут.

А як прийшли додому,
Ну ж пити без кінця!
То випили три копи,
Три рази по три копи
Кватирочку винця.

Лягли всі п'яні спати
В опівнічній тиші,—
Поклалось їх три копи,
Три рази по три копи
В залізку без душі.

„ЛНВ" 1903, III.

Постіл у Росії

Агов, постіл іде по краю
по царській „вотчині“ далекій!
Палаци панські скрізь палають,
самі ж пани біжать навтеки.
Мужик сам впрошується в гості,
а де гостина не готова,
він пригадає панській мості
і Разіна і Пугачова.

По небі луни скрізь палають
від В'ятки до Симферополя,
і бистрі три їздці чвалають:
темнота, голод і неволя.
За день уйдуть їх дикі коні
сто тисяч миль без проволоки,
і не догонить їх в погоні
ніякий Ноґі, ні Куроки.

„Вже сорок літ, як із народа
кріпацькі скинено кайдани;
пощо ж нам, царю, та свобода,
коли чим жити нам не стане?
Панове п'ють, учтують сито,
не дбаючи на гнів господній.
Ми жнем для них і сіем жито,
самі все голі і голодні.

„Чи ж вічно нужда та сльозава
тягтися мусить в наші тропи?
Ні, ми жадаєм свого права,
ми бідні, темні, чорні хлопи.
А як іще й тепер над нами
ясніше сонце не зас'яє,
то ми змолотим вас ціпами
так, що й пан біг вас не пізнає!“

Таким то співом скрізь лунає
тепер російская земелька,
і кожний в співі тім пізнає
Степана нуту та Омелька.
У ноті тій глуха розпука
цих топче, а других підносить,
а в слід за ними Смерть штильгука
й зів'ялі стебла косить, косить...

„З Jugend"

„ЛНВ", 1905, IV, і „Новий Громадський Голос", Львів, 1905, ч. 15.

ГЕНРІХ ІБСЕН

До заплаканих потомків

Тепер його слава у вас на устах,
Тоді, як від ваших ударів поляг.

Він світло зажег, де ви в пітьмі корпили,
За теж його першого ви й осліпили.

Він гострим мечем воювать вас навчив,
І першую ж рану від вас получив.

Як з тьмою до бою він вирушив сам,
То ви помагали його ворогам.

Умер, і на пам'ять лишив вам, дивіть,
Свій спадок величній, святий заповіт.

Держіть його свято, щоб тихо вкінці
Заснув хоч у гробі в терновім вінці.

Метелик

Дівчино, метелику мій красовитий,
Ось-ось попадешся ти в руки мені!
Вже сітку я виплів, тебе уловити,—
В ній очка густії—мої це пісні.

„Коли я метелик крилатий, барвистий,
То дай мені нектар із цвітів спивать;

А як ти хлопчина веселий, огнистий,
Лови мене, але не думай спіймать".

Дівчино, метелику мій ненаглядний,
Вже сітка готова моя!
Вже лет тобі твій не поможе принадний,
Ще хвилька, ще хвилька, й спійму тебе я.

„Коли я метелик розкішний і ніжний,
То ще погуляю, як вольні вітри;
Та як мене в сітку свою ти спіймаєш,
То фарби із моїх крилець не зітри!"

Ні, бережно я посаджу на долоні
І в серці тебе заховаю,—
Отам ти гулятимеш вільно до віку,
У соняшнім світлі без краю.

До мого друга, революційного бесідника

Звеш мене консерватистом
В запалі балаки,
А я, відколи тямую,
Все собі однакий.

Роздебендювать з трибуни
Не моє це діло,
А зробить раз tabula rasa,
То й я стану сміло.

Я одну лиш у минулім
Революцію бачу,
Але вдрав же її майстер,
Не як ти, партачу.

О, вона затьмила славу
Всіх в пізніші літа,
Догадавсь, про яку кажу?
Про потопу світа.

Та й тоді чорт дулю вхопив!
Відможе до нині!
Хоч ввесь світ вода покрила,
Ноє спасся в скрині.

Нуко, ще раз даймо пробу
Практики старої:
Тут мужі, а тут ви станьте,
Від балак герої!

Ви води пускайте море,
Щоб ввесь світ покрило,
А я в своїому ковчезі
Попливу аж мило.

ЛН Вісник, 1906, VI.

Чи знаєш, брате

Чи знаєш, брате, як учать
Ведмедя танцювати?
На бляху, на залізную
Веде його вожатий.

Під тою бляхою вогонь
Розпалює помалу,
А скрипкою збуджа в душі
Любов до ідеалу.

Ведмідь реве, а скрипка гра;
Та ось знизу пригріло,—

На задні лапи зводить він
Своє могутнє тіло.

А скрипка скочно гра та й гра,
А вуйко здер головку,
То праву задню підійма,
То ліву без уговку.

Дрібніше, швидше скрипка гра,
Регочеться, то плаче,
І бляха дужче гріє, й він
Дрібніше, швидше скаче.

Сей танець пам'ятає вже
До смерти бідолаха;
В одно зіллявся скрипки тон
І розпалена бляха.

Зіллялись нерозривно так,
Що скрипку як почує,
То зараз в лапах запече,
І зараз він танцює.

Та не один ведмідь отак!
З ним, брате мій, посполу
І кожний з нас, поет, співак
Таку проходить школу.

Веде його іронія
З дзвінками та скрипками,
Стать на залізний тік життя
М'ягенькими ніжками.

Грижа розпалює вогонь,
Любов на скрипці грає,
І скаче бідний і співа,
Хоч з болю умирає.

І хоч не вмре, то так в душі
Зіллються нерозривно
Враження ті, любов і біль,
Що дивно, справді дивно.

І як лише почує він
Святі слова любовні,
То зараз будяться в душі
Терпіння невимовні.

Горить під ним залізний тік,
Горять небесні стропи,
І піднімається бідак
На віршові стопи.

Іронія на скрипці гра,
Жура кістками стука.
Поет танцює і рида—
І се зоветься штука.

„ЛНВ" 1901, VII.

ГАРАЛЬД ГАРДРАДІ

Пісня про дівчину з руської країни[1]

Край Сицілії далекої
Наш кораблик пролітав,
В пишних строях ми на покладі
Поставали, як і слід.

[1] Гаральд Зіґурдзон Гардраді, один з визначних норманських героїв, член норвезького королівського роду, належав до тих варягів, що на поклик князя Ярослава Мудрого прибули з-за моря до Новгорода й визначилися в службі у руського князя. Гаральд був не лише сміливим войовником, але також славним у своїм часі „скальдом", себ-то поетом, і головні відомості про його життя маємо власне в його віршах, які заховалися до нашого часу. З них дізнаємося, що, маючи 15 літ, він перший раз брав участь у битві; це була кривава битва з д. 29 липня 1030 р. під Стікляштадом, у якій погиб Гаральдів брат, король Оляф, прозваний святим. Гаральд поранений мусів утікати до Швеції і подався до Новгорода, де став на службу в Ярослава. Тут він здобув собі таку славу й повагу, що міг осмілитися просити в Ярослава руки його дочки Єлисавети, яка по матері була норманкою. Та Ярослав якось відмовився від того сватання і Гаральд покинув руську службу 1033 року й поїхав до Константинополя на службу до грецького імператора. І тут визначився сміливими воєнними вчинками та хитрощами, про нього подають відомість, що він здобув одно місто в Сицілії саме такими хитрощами, як Ольга здобула деревлянський Іскоростень, тоб-то замість окупу зажадав голубів, які потім із запаленими льонтами випустив на місто. В р. 1040 він брав участь у здобуттю атенської пристані Пірея і

Живо біг носатий човен наш,
Гордий, що героїв ніс...
Гей, в кого не мужняя душа,
Не посмів би плавать там.

А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Як ми з Трандами зустрілися,
Більше їх було, як нас,
Гей, тож люта і завзятая
Почалася боротьба!
Впав у бою юний наш король,—

записав своє ім'я норманськими руїнами на мармуровім льві, якого в р. 1687 венецький полководець Морозіні перевіз до Венеції, де він стоїть і досі. Та при Константинопільськім дворі збудилися проти Гаральда якісь підозріння та інтриги і 1043 р. його всаджено до темниці. Та змовившися зі своїми товаришами, він утік із тюрми, забрав свою багату добичу й захопив у пристані два кораблі, один із них, розірвавши ланцюг, яким була замкнена пристань, пішов на дно, а на другім Гаральд із товаришами втік на Русь. У тій утеці він по десятилітній службі в Візантії згадав свою любку „дівчину з Гардаріки" (руського краю) й уложив на її честь оцю пісню. Певна річ, пісню мусіли співати на Ярославовім дворі в Київі, при тім голосна слава й багата добича Гаральда приєднали йому не лише серце дівчини, але також прихильність батька, який віддав Гаральдові свою дочку за жінку. Про кінець його життя не знаємо нічого. Матеріяли про те життя, а також вірші Гаральдові зібрав шведський учений Рафн і помістив у другім томі своїх Antiquités russes, де уміщена також у латинськім перекладі оця пісня. Оці звістки і німецький переклад пісні поміщено в інтересній розвідці Рудольфа Абіхта „Das südrussiche Igor lied und sein Zusammenhang mit der nordgermanischen Dichtung", уміщеній у Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur за 1906 р. І. Ф.

Я відбився від нього геть...[1]
Гей, в кого не мужняя душа,
Не встояв би в бою тім.

А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Раз, дівчинонько, шіснадцять нас
З чотирьох проломів враз
Морську воду черпать мусіли —
Хвилі лютії ревли,
Заливали човен наш до тла,—
Та таки ми не дались!
Гей, в кого не мужняя душа,
Не посмів би плавать там!

А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Знаю вісім штук: умію я
Вірші голосні складать,
Їздить на коні прудкому, як змія,
Плавать в пінявих валах,
І на лижвах по снігу шмиглять,
Списом в оленя кидать,
Веслувать, як досвідний гребець,
Мечем, луком воювать.

А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Там на юзі жінка ні дівча
Не затаїть, а признасть,
Що ми вранці в южне місто те

[1] Натяк на згадану в нотатці битву з 1030 року. Король, що пав у тій битві, був рідний брат Гаральдів.

Впали наче звірі в снасть.
Там то брязк ішов від наших зброй!
Там то кров лилася з тіл!
Там то я ім'я своє вписав
На свідоцтво своїх діл [1].

А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

Я родився в Уплянді, де люд
Славно луки натяга,
А тепер, ненависні хлопам,
Човни вольнії мої
То до берега причалюють,
То йдуть в море, як чайки,
Як їх з берега позсовуєм,
Криють хвилі водяні.

А проте дівчина з руської країни,
Що в короні сяє, мене не приймає.

„ЛНВ". 1907, кн. II,

[1] Натяк на здобуття Пірея в р. 1040. Гаральд покликається на свідоцтво жінок і дівчат, бажаючи тим дати знати, що мужі (грецькі) всі були побиті і тому не можуть засвідчити цієї правди.

ВОЛЬФ ЕРЕНКРАНЦ ЗБАРАЗЬКИЙ

Вибір віршів

ПЕРЕДМОВА

Канікулярна спека, роблячи чоловіка безсильним і нездібним до поважнішої роботи, заставляє шукати розривки по відлюдних та тінистих закамарках, де нема сутолок і пекучих питань, царює легкий гумор та не надто гризька сатира, що освіжує духа й дає йому хвилю спочивку. Оця спека завела мене на хвилину в відлюдну й мало кому відому вуличку—жаргонову літературу наших галицьких жидів[1]. Зразки тої літератури, а спеціяльно поезії, я чув уперше ще 1878 р. у львівській тюрмі, і вже тоді мене зацікавила примітивна, середньовікова форма тих жидівських поезій; я чув тоді деякі вірші одного з давнішніх і малозначних, а проте й досі популярних жаргонових поетів Берка з Бродів (Berl vün Brod) і мене здивував особливо тихий гумор тих пісень, у значній мірі може й не свідомий, оснований на чудернацьких конструкціях самого жаргону, та при тім щирий реалізм у трактуванню предмету і та простота вислову, що так сильно контрастує із штучністю нашої конвенціональної—нехай не скажу схоластичної, поезії. Я тоді ж у тюремному дозвіллі пробував перекладати деякі з тих пісень на нашу мову, але ті переклади,

[1] В устах Франка слово „жид"—не образа, а звичайно вживана в Галичині необразлива назва євреїв.

писані крадькома олівцем на клаптиках паперу, попали в руки тюремного ключника й були знищені. Пізніше, 1880-81 р., часто буваючи в Дрогобичі й товаришуючи з жидівськими студентами та пролетаріями – християни, українці й поляки, переважно цуралися мене – я знов мав нагоду наткнутися на зразки жидівської поезії і переклав одну з них „Dus Lid vün dem Kapcan“ (пісню про бідолаху), що була друкована в останнім, недокінченім і неопублікованім н-рі „Сьвіта“. Пізніше, працюючи при „Зорі“ під редакцією Партицького, я познайомився з молодим жидівським ученим Ізидором Бернфельдом, який по моїй просьбі написав гарний і одинокий у нас досі огляд „Жидівська література гебрейська і жаргонова“ (Зоря, 1889, стор. 149-150, 170—172). Тоді ж при помочи того ж Бернфельда, а також мойого знайомого з Дрогобича, купця д. Гольдберґа, я роздобув дещо з видань тої жаргонової літератури і пробував власною лектурою вникнути дещо глибше й її духа. Особливо зацікавив мене Вольф Еренкранц, родом із Збаража, народній співак, що здобув собі славу в жидівських кругах не лише в Галичині, але також у Німеччині і на Сході. Він умер у Константинополі десь у початку 70-их років і лишив по собі двотомову збірку віршів „Makel Noam“ (Палиця ласки) та одноТомову збірку „Makel Chowtim“ (Палиця строгости), що визначається, так як і більшість його віршів, гострою сатирою на жидівську секту т. зв. хуситів і їх рабінів-чудотворців, т. зв. цадиків. Власне з першої збірки, з „Палиці ласки“ (по-нашому цей титул можна б передати „Хоч б'ю, та люблю“) я вибрав кілька віршів для принагідного перекладу, що мав бути надрукований у „Зорі“ разом із обіцяною мені д. Бернфельдом спеціяльною розвідкою про В. Еренкранца. Але тодішня редакція „Зорі“, що нерадо помістила першу розвідку д. Бернфельда, не хотіла далі „залазити в жидівщину“ і мій плян, як багато інших подібних, розвіявся. Та думка про перекладання з жаргонової поезії не покидала мене, і ось тепер подаю читачам „Л. Н. В.“ першу пробу її осущення.

Вірш „Meschiah-Zaiten“, який титул я передаю з огляду на її сатиричну тенденцію трохи відмінно, належить до найкращих творів Еренкранца і ще

й досі радує серця всіх свободолюбніших жидів, що в загвождженім та забобоннім хасидизмі бачуть велику перешкоду задля духового розвою жидівського народу. Знаючи всі тонкости думання й вірування хусита, Вольф Еренкранц не сердиться, не лається, не коментує й не полемізує, тільки просто групує й підкреслює деталі, щезає сам вповні за мальованим типом і оброблює його так тонко й вірно, що тільки тому, хто зуміє докладно вникнути в його психологію, виявляється сатиричне вістря і суверенний, ледве замітний сміх співака. Свою інтенцію він виявляє головно через живе контрастування побожного, тупого та фанатичного хусита, з епікурами, єретиками, під якими треба розуміти не лише християн, або може й зовсім не християн, а головно поступових, не ортодоксальних жидів. Тих епікурів малює автор зовсім устами й поглядами хусита, який таким робом характеризує сам найліпше свої погляди й почування.

Що переклад оцих сатир, що являються немов інтимнішою розмовою людей, з душою і способом думання так відмінним від наших, діло не легке і що перекладач не всюди може числити на відповідне зрозуміння з боку читачів, це таке ясне, що не потребує доказу. При тім же віршова форма Вольфа Еренкранца, при всій примітивності її версифікації, виявляє досить скомпліковану строфічну будову, тісно зв'язану з розкладом предмету і мабуть також із мельодією, невідлучною від тексту, що був призначений відразу не для друку та читання, а для усної продукції. Розложивши свою тему на шість мотивів (1. загальна характеристика, 2. їда і спосіб життя, 3. дім рабіна, 4. віз, 5. баня, 6. годинник) він присвячує кожному з них чотири строфи неоднакової довжини, а власне дві по 4 рядки, одну з 6, а одну з 5 рядків. Перша строфа кожного розділу кінчиться заповіддю „Ween Meschiah wird kümmen (Як прийде Месія)", а остання побожним зідханням „Oj, wie derlebt men schon dus (Ой, як би ж ми цього дожили)". Усі ті деталі будови вірші з невеличкими відмінами я заховав у своїм перекладі. Щоб дати поняття про розмір і ритм оригіналу, наведу тут пару строф у транскрипції на латинку.

Ось перша строфа вірші:

„Die Epicorsim mögen Züsetzterheit[1] reiden,
mer wellen es derzählen in Freuden;
ech hoff zü Gott, sei wellen bald verstümmen,
wenn Meschiah wird kümmen.

А ось інтересна своїми слав'янськими запозиченнями в мові третя строфа другого розд.

Auf die Bäumer wellen wachsen Kojlaczes ünd Bülkes,
der Bäcker wird nischt haben wus zü thün!
die Zweigen werden san Tschibükes ünd Lülkes
ünd die Blätter werden san Tütün.

І нарешті ще 4 рядки з третьої строфи третього розділу:

Mit gesalzene Fisch wird san brükiert,
ünd güter Waan fün alle Ecken;
die Wänd mit gril es ausgeschmiert,
alle Chassidim sollen lecken.

[1] Для язикословів німців, дослідників жидівського жаргону, тих, що довгі роки возилися з жаргоновим словом Nëbic (писали його для всякої певности Nebbich!) і виводили його то з сирійського, то з перського, то з арморейського, не знаючи, що воно українське нéбіг, частіше вживане в формі звателя: небоже,—для тих етимологів і слово Züsetzterheit буде не зовсім ясне, поки не знатимуть, що це репродукція слав'янського „до розпуку" і що жаргонове zü відповідає німецькому zer.

Месіянські мрії хусита

I

Нехай епікури говорять, хоч тріснуть,
А ми голоситемем повість утішну.
Вони заніміють—на бога надія,
Як прийде Месія.

Усі ті гільтаї, усі епікури
У рабіна будуть за підлі мешури;[1]
У довгих штанищах, ще й голоколінки —
Отак будуть рабіну чистить патинки.

Прийде ж епікурам боляче й свербляче,
І буде їм квасно і гірко ще й як!
А як на них рабін закрикне, закраче,
Обхопить їх страх і дріжак.
Пізнає в ту пору те плем'я ледаче,
Кого висмівало і шарпало так.

Хусити всі будуть в веселім настрою,
Хвалитимуть бога щосили,
І радість у них підійметься горою,
Коли епікурів попруть до могили,
Ой, як би ж ми того дожили!

II

Тоді нам не буде потрібно журиться,
Ні зичить на лихву, торгами трудиться,—
Що треба хуситам, все тут їм і стане,
Як тільки Месія настане.

---

[1] Мешурес—слуга.

Що їсти, що пити, солодко курити,
Уже те нам буде без труда;
Куди тільки глянеш і де лише станеш,
Скрізь повно господнього чуда.

Ростимуть на деревах пляцки та булки —
Без діла пекар похожає товстун;
На кожній гілячці цибухи і люльки,
А кожний листочок—тютюн.
А дощ буде падать з вина і горілки,
Та все для хуситів лиш тільки.

Будуть епікури на теє глипіти,
І буде аж жовч у нутрі їх кипіти;
Та скоро краплинку вина, шматок хліба
скоштують,
То зараз смак смерти почують—
Ой, як би ж нам те ще уздріти!

III

Ой, як би хотілось на дім подивиться,
Що буде ураз і божниця,
Де житиме рабін, святий боговидця,
Як тільки Месія явиться!

Не буде з каміння ні цегол коротких,
А з куглів, цинамону і пляцків солодких,
А в лямпці горітиме все оковита,
А трапеза буде налисником вкрита.

Поміст увесь буде з соленої риби,
А винні криниці в кутах дзюркотять,
А стіни покриті дриглями без хиби,
І будуть хусити дриглі ті лизать.

Здіймуть з неба місяць і в хаті повісять,—
Не згасне і гнота не треба втирать.

Як рабін обіда—ангели співають,
Хусити всі скачуть, танцюють, гуляють,—
А ті епікури знай зиркатимуть крізь
дірки,
І будуть у них провертаться кишки...
Ой, як би нам того дождать залюбки!

IV

А хто ж про чудовий той віз розповість,
Якого й сам цісар не має,
Що рабін дістане в дарунку, усім епікурам
на злість,
Як тільки Месія до нас завітає?

Із талесів[1] матиме буду, не з шкіри,
Колеса ялові пригнуті до міри,
А осі, кілочки з смолистого дерева ґойфер[2]
Бич з цицес[3], начеплених гарно на шойфер[4].

І візьмуть худібку, святу між усіми,
Якої тепер ще й на світі не чуть,—
Не буде то кінь, але пуру-адіме[5],—
Оцю у той віз запряжуть.

---

[1] Талес—тонка біла плахта, в якій жиди відправляють молитви.

[2] Ацай-ґойфер—рід шпилькового, дуже легкого й нетривкого, дерева.

[3] Цицес—обрядові нитки, що висять у кожного жида по боках.

[4] Шойфер—ріг, у який трублять у свято трубок.

[5] Пуру-адіме,—червона ялівка, яка не знала ще бугая й якими вожено кивот заповіта.

Фірманами будуть лиш сойфер і койре[1],
А рабін усе говоритиме з Тойре[2].

Посеред дороги він крикне як стій,
Отут йому вродиться страва й напій.
Глядітимуть там епікури, сховавшись за плоти—
І буде їх колька колоти.
Ой, як би дожити нам доти!

V

А хто ж про ту баню чудову згадає,
Якої тепер жодне місто не має,
Де буде наш рабін купаться і плавать як слід,
Як прийде Месія на світ?

З лілей та есройґім[3] збудовані стіни,
Обліплені воском свічок, що в Йомкіпур[4] горіли,
А дах ввесь святими секелами[5] буде побитий,
А воду до неї муть з райського ставу возити.

Ніхто з епікурів не зможе туди дочвалати,—
Відніметься сила їх ніг;

[1] Сойфер—писар, що переписує святі книги; койре—чтець, що відчитує в школі уступи з святого письма.

[2] Тойре—Тора, закон, властиво так зв. Моїсеєве П'ятокнижж'я.

[3] Рід квітів.

[4] Судний день.

[5] Секель—жидівська монета.

Самбатіян[1] буде камінням-корінням
шпурляти,
Щоб жоден єретик туди не добіг.
Осаннами битими[2] будуть там піч
натопляти,
Що виросли в рабіна біля доріг.

А як вийде рабін із бані потому,
То сяде на віз і поїде додому.—
А ті епікури глядітимуть, скриті в норі,
І жовч у них трісне в нутрі...
Ой, як би нам жить в тій порі!

VI

Пришлють йому дивний годинник із неба,
Бо знатимуть добре, що все йому треба
П'ятнадцять раз в ніч на годинник зирнути,
Щоб встати на хацос[3], не раньш, не пізніше мінути.

Із білого полум'я циферблят буде
І писані ангельським пальцем знаки,
Амід-унон і Амід-айш[4], слухайте люде,
Се будуть на дзиґарі тім сказівки.

Години тут битиме перун сірчастий
Для рабіна тільки й хуситів самих;
Вночі о дванадцятій півень вогнистий

[1] Мітична кипуча річка

[2] Geschlugene Hojschaner — пальмові гілки, яких уживають при молитвах у часі кучок.

[3] Хацос або х'цос — північ, час північної молитви.

[4] Амід-унон — стовп вогняний, і Амід-айш — стовп тіни, що за чергою вночі і вдень вели жидів із Єгипту через пустиню.

Із дзиґара вийде й запіє для них.
І буде ланцюг із веселки барвистий,
Що грає в красках світляних.

Оглухне ж уся епікурів родина,
Не знатимуть, котра пробила година;
Із злости заставлять свої всі дзиґарки
У рабінських слуг або в його ж кухарки,
А потім погублять заставні марки ..
О, якби прийшла вже пора та єдина!

Хусит про театр

А ми ж хіба світ не виводим на сцену?
І що нашу радість затлумить?
Ми маєм театр – божницю свячену,
А сцена у нас—це умид [1].

Баль-тфіле [2] при ньому у нас за артисту,
Душа золотая, без маски!
Поглянеш на нього, то радість пречисту
Почуєш, мов з божої ласки.

А як він співає, то не в однім тоні,
Що раз мітикує інакше,
І як тут хусити заплещуть в долоні,
То й бог тому браву рад также.

Як вам до вподоби паскудні актори,
Що наче скотина ричать?

---

[1] Умид—стіл у жидівській школі (божниці), при якім відправляють молитви.

[2] Баль-тфіле, той, що веде перед у молитві, Vorbeter.

А нам же огидливо слухать ті хори,
В яких бабіони квичать.

Скрипок нам не треба, ні труб, ні музики,
А спів наш не кращий від вашого, може?
В нас самі мужчини хор творять великий,
А не бабське плем'я, крий боже!

Та як ви в тім можете чести шукати!
Чи ж сором не виїсть вам очі!
І як же вам можна гріха не лякатись,
Та слухати вереск жіночий!

Та чи ж се чував хто в часи ті блажені,
Як люди затямили присно:
Та там вони голі гасають по сцені,
Розпатлавши коси навмисно!

Мужчини без шапки, ай вай, без ярмурки,
Лиш ляси-баляси все точить.
І з панною все лише грається в жмурки,
От-от їй ув очі не вскочить.

А всі собі скла ще беруть та льорнети,—
Мовляв: не добачають очі.
О, знаю, куди ви ті очі попрете:
Вам хочеться зиркать на литки жіночі.

Скажіть же самі ви тепер, бузувіри:
Не вірний сей доказ мерзенний?
А як на той світ вас покличуть до міри,
Куди вам, як не до геєнни?

ЛНВ, 1905. X.

Із жидівської поезії жаргонової [1].

Багач собі, наче король той живе,
А журиться, хоч і багатий;
Я бідний, зате ж і спокій мені є—
Не хочу я з ним ся міняти.

Гуляй же, капцане, гуляй,
Жури та гризоти не знай!

Багацькая жінка щодень за новим
Кавалєром біга—вертиться;
А от на мою й не оглянесь ніхто,
То й вірно мене вона держиться.

Гуляй же і т. д.

[1] Думка, самосвідомість, бажання освіти й поліпшення відносин людських є і будуть для нас симпатичні все і всюди, де тільки появляться, без огляду на форму. От тим то ми й приписуємо немалу вагу й жидівській поезії жаргоновій у Галичині (особливо ж жаргоновій драмі), котра, помимо середньовікової, а нераз і просто варварської, форми, всетаки, звертаючися прямо до темних і, з погляду загальнолюдської освіти, крайне занедбаних мас жидівських, вносить у них зароди здорової думки, обрядового скептицизму й почуття загальнолюдського, нераз вибігаючи далеко по-за рямки правовірного «хусидства». Всіх, що бажали би ближче познакомитися з обсягом і розвоєм цеї літератури у нас і в Росії, відсилаємо до гарної статті д. Бернфедьда «Жидівська література гебрейська й жаргонова», що була надрукована 1886 р. в «Зорі», а з свого боку поміщувати будемо в «Товариші» час-від-часу переклади поодиноких характерніших творів тої літератури. На перший раз подаємо «Пісню капцана», (т. є. вбогого жида, пролетарія), незвісного автора, записану 1882 р. в Дрогобичі від д. Зінґера і малюючу контраст суспільний між убогими жидами-капцанами і багачами-ойшерами. *Ів. Ф.*

Багач у сальонах високих сидить,
Життя йому бідне й незнане;
А я в закамарках вохких мушу жить—
Катар же—він скорше дістане.

Гуляй же і т. д.

При дітях багацьких прислуга тупцює,
Їдять, що захочуть, і п'ють;
Моїх голопупят ніхто не пильнує—
Зате вони здорові ростуть.

Гуляй же і т. д.

Ну ж, разом держімся усі капцани,
То й світ ввесь обернем без муки,
Хай з нас не кепкують багаті пани,
Не граблять ввесь гріш в свої руки!

Гуляй же, капцане, гуляй,
Жури та гризоти не знай!

Записав і переклав Ів. Франко.

Товариш. Письмо літературно-наукове. Рік I– 1888, ч. 1 (10 н. с. липня) стор. 89—90.

МОРІЦ РОЗЕНФЕЛЬД

І. **Моя пісня**

Із збірки «Lieder des Ghetto»

О вірте, не золота бренькіт мені
Викликує з серця пісні,
Не ласка панів та принуки
Настроюють струн моїх згуки.

Тільки рабське зідхання й стогнання
Викликає мій спів,
Те горюче співання й благання
За моїх убогих братів.

Отак зійшла юність, неначе у сні,
І мужа знесилюють труди.
Чим можуть за теє віддячить мені
Убогії люди?

У них лише сльози за сльози тепер
Замість золотої мамони;
На сльози то я міліонер
І плачу за міліони [1].

Неділя (Львів), 1911, ч 24

[1] Lieder des Ghetto von Morris Rosenfeld. Autor-Uebertragung aus dem Juedischen von Berthold Feiwel, mit Zeichnungen von E. M. Lilien. Fuenfte Auflage. Berlin, без року.

II. Пісня робітників.

Гребем ми роботу,
Шваркочуть машини,
Добра нагрібаємо много;
Та що ми наробим,
І що наспособим,
І що назгрібаєм,
Собі здобуваєм
Лиш голод, і муку, і більше нічого.
Шваркочуть машини
Щодня, щогодини,
Та що нам із того дурним?
Лиш мрії й надії
На кращії дії,
І праця без впину,
Така ж до загину,
І гнуться під ігом страшним.
Весело гуркоче
Наш „Зінґер“ [1] доночі;
Цей гуркіт приємний майстрам;
Та в гуркоті тому
Такому шпаркому
Бренять наші сльози,
Таяться погрози,
Гуркочуть прокляття усім лихварям.
Ми люди зарібні
Співати нездібні,
Лиш руки потрібні
Для власти й хвали багачам;
Гребем і гуркочем,
Поки долоточим
До вічности темної брам.

Неділя (Львів), 1911, ч. 29—30.

[1] Назва кравецької машини.

КСЬОНДЗ ЯН БРОЖЕК[1]

Даром

Із віршів польських гуманістів XVI—XVII в.

Ви, що привикли учитися даром і нас учить даром,
І будувати доми, одурисвітів улії, даром,
І правосуддя святого правицю підмазувать даром,
І королівські укази топтати без боязни даром,
Ще й у старців заповіти і спадки видурювать даром;
Ви, що народню мораль і спокій каламутите даром,
Підступи строїте—не за заплату, крий боже!—а даром,

---

[1] Ксьондз Ян Брожек (Broscius), професор краківської академії, славний польський математик XVII в., прихильник поглядів Коперника і Галілея, був автором найгострішої в тім віці в Польщі сатири на єзуїтів п. з. Gratis plebanski (1625). За три перші випуски того трактату, видані безіменно, засуджено друкаря на смерть, але Єзуїти „відпросили" його; четвертої частини, написаної по латині, Брожек не посмів друкувати, та вона заховалася в численних рукописах. Вона кінчиться невеличкою латинською віршею, що має титул „Gratis", нав'язуючи до єзуїтської перехвалки, що вони навчають даром. Подаю тут майже дословний переклад цієї вірші.

Скоро лиш в носі вам запах ще більшого
зиску закрутить,
Даром співаєте й даром доводите тих до
ридання,
Що їх прехитрими штуками гоните з дав-
ніх осідків!
Ви, що годиться вам даром дітей у бать-
ків відбирати,—
Вас я благаю сердечно, шановнії слуги
Ісуса,
Спільники щасні і но́вії божища глупого
віку—
Щоб раз убійства та війни забралися
з нашого краю,
Ви, що все робите даром, від нас заби-
райтеся даром!

Переклад з латинського

„ЛНВ“, 1906, V.

СЕБ. КЛЬОНОВИЧ

Старинний Львів

Досі про гай та бори я вам грав на селянській сопілці,
Та вже про села й міста дещо сказати пора.
З руських[1] усіх городів піднімається вище над другі
Краю цілого хвала, князь городів, святий Львів.

Радуйся, пристане праці і захисте смілої думки,
Віри старої красо, щирий поклін мій тобі!
В шкірі овечій вовки не гостюють у твоїй вівчарні,
Всяким покусам лихим замкнені брами твої.

Посеред міста чуткий стереже тебе архієпископ
І благочесним черцям чесні закони дає.
Староста славний з нутра виганяє усяку заразу
І до суставів усіх злу розійтись не дає.

---

[1] Руський—те саме що український, такий термін уживано в Галичині.

Світлий сенат помага свому пастирю в праці величній,
Єресі зрадна чума тут не пристане до душ.
Ще раз вітаю тебе, святий Львове, скало правовір'я.
Не відступай же повік з давньої чести стежок!

Славний осідком святим і прекрасними вежами славний,
Баштами ти і валом, мурами й замком міцний,
Спертий о мури, глядить із високого сугорба грізно
Замок, що геть навкруги здалека видно його.

Тут Геліконськії Музи веду я і пісні солодкі,
Щоб розігнали свій жаль і по лавроносній горі.
Радо приймають гостину, по місті отім похожають,
Віру, обичай, церкви, чесні встанови хвалять.

Честь тобі—кличуть ще раз—ти гостинне є, любеє місто!
Де яке в світі добро, в тобі знайдеться воно.
Що по сусідніх країнах потрохи, тут теє, там сеє,
В тобі, все зібране враз, радує серце і зір.

Ти поміж двох лихих скрут супокійно сидиш в середині,
Між ненастанних жарів і ненастанних снігів.
Бо хоч і ближчий ти трохи до хмарами вкритого краю,
Висунувсь аж до сторін, де вже царює Борей.

Все, що плекається там під огнистими зворотниками,
Все те далекі краї шлють добровільно тобі;
І що десь там поросло на далеких ледах бігунових,
Все те країна сніжна радо довозить тобі.

Чи дорогого каміння, чи золота, скарбу гірського,
Що є на світі добра, в тобі найдеться всього.
Вежі твої досягають шпилями до хмар тих синявих,
Об гребенясті дахи б'ються і плачуть вітри.

Трійці святої хвала відправляєсь в найвищому храмі,
Що в королівській красі прибраний пишно стоїть.
Другогох даму ім'я і шановне та чесне призвання—
Всякий це зна—надає божеське Тіло Христа.

Третя Бернардових слуг має в собі; важкі заповіти
Кірности[1] і чистоти щиро хоронять вони;
Стравою будь там якою вдоволені, світу чужії,
З наказу правил своїх бурії носять плащі.

Жебрану страву їдять і власним окуплену стидом,
Скупо здобуте добро маєсь в пошані у них.
Нічно і денно вони акафістами бога благають,
Часто привикли без сну ночі цілі проводить.

Часто і тіло своє батогами раз по-раз бичують,
Понад провини свої хрест свій і бідність несуть.
Ось вірменин волосатий, на масти пахучі багатий,
Безлік достатків цінних зі сходу сонця везе.

Шовки, тканини тонкі, золотую та срібну посуду,
Килими, що по землі турок собі простила.
Всяке коріння пахуче, цинамон і імбер і цукор,
Перець, мускатовий цвіт і червонявий шафран.

[1] Кірність—покірність.

Тут то, покинувши край свій батьківський,
осіли вірмени
До торговлі і міни вельми спосібний
народ.
Своїх священників тут провели собі й
святощі рідні,
В обряді своїм церкви гарні будують
собі.

Тут же і русин живе, що прихильний до
грецької віри
І усвячені свої обряди твердо держить.

* * *

Ну, та вже годі про них! Повертаймо до
гарного міста
І свою пісню о нім вже до кінця до-
ведім.

Ще би згадати про суди й про уряди всі
й про закони,
Ще про палати й сади і про прекрасні
доми;
Ще ж і про ратуш отой, що сарматські
крілі будували,
Що, наче сонце, блищить, пишно здви-
гаєсь, мов храм.

Це королівська оздоба, могучії, гордії
мури,
Соняшне світло у них вікна густі золо-
тить.
Стрімко тонкая вежа піднимаєсь до самої
хмари,
Входять підвалини в ад, зір доторкають
шпилі.

Лічить годинник часи, що звільна та мовчки минають,
Голосом рівним усе кожну хвилину значить.
Кожну годину він б'є і пригадує безповоротну,
Вчить, як високо той час кожному треба цінить.

Із латинської поеми Себ. Кльоновича „Roxolania".

Читанка руска для третої кляси шкіл середних. У Львові, 1896.

Геть із моїх очей!

„Геть із моїх очей!“—„Покорюся відразу“
„Геть із серця!“—„І серце присилую я“.
„Геть із тямки моєї!“—„Ні, сього наказу
Не виповнить тямка моя ні твоя.
„Як тінь стає довша, чим дальше по небі
Йде сонце з полудня над сам океан,
От так моя постать, чим дальше від тебе,
Тим важчий на тебе насуне туман.
„На кожному місці і в кожну хвилину,
Де грався я з тобою чи плакав в тиші,
Я буду при тобі, бо всюди частину
Лишив я своєї душі.
„Зайдеш у задумі в самітну комору
І брязнеш навмисно по арфи струні,
То зараз згадаєш: „Як раз в таку пору
Йому я співала ті самі пісні“.
„Чи гратимеш в шахи і злії пригоди
Твого короля заженуть до вира,
Подумаєш зараз: „Такі були ходи,
Як наша остання скінчилася гра“.
„Чи сядеш на балю спочить на мінутку,
Заким підтанешний ще бас загудів,
І місце порожнє, побачивши в закутку,
Подумаєш: „Він тут зо мною сидів“.

„Читатимеш повість, де явно чи скрито
Кохану пару розбила юрба,
То згорнеш ту книжку, зідхнеш сумовито,
Подумаєш: „Боже! Це наша судьба!“
Коли ж їй дав автор закінчення гоже,
По злиднях коханцям дав щастя й талан,—
Ти свічку згасивши подумаєш може:
Чому ж так і наш не скінчився роман?“
„Втім блискавка в пітьмі нічній замигоче,
Від шелесту листу проснеться тиша,
Пугач десь застогне, в вікно затріпоче,—
Подумаєш: „Може його се душа“.
„Так в кожному місці і в кожну хвилину,
Де грався я з тобою чи плакав в тиші,
Я буду при тобі, бо всюди частину
Лишив я своєї душі“.

„ЛНВ“. 1899. VI.

***

Судьбами різними в вир світа кинені
Стрічаємося ми, як різні два човни.
Твій в барвах все нових та в панцері мигоче,
Шовками вітер ловить, брилянтами блискоче,
А мій на волю бурі та морських страшил
Несеться без стерна з останками вітрил.
Як черв таємний грудь наскрізь йому пропоре,
І звізди в тьму зайдуть, компас я кину в море.
Розминемось. Чи ще стрінемось? Не ворожу.
Ти не шукатимеш мене, а я тебе не зможу.

Переклад писано 22. X. 1913. (Wielka utrata).

Непевність

Як тебе я не бачу, не зідхаю й не
плачу,
Та коли оглядаю, змислів теж не
теряю.
Та коли надто довго я тебе не
видаю,
То чогось мені треба, когось бачить
бажаю,
І мені в серці туга те кидає питання:
„Чи ти тільки подруга? Чи це, може,
кохання?“
Як з очей мені щезнеш, я не можу й на
мить
У душі своїй любий образ твій відновить:
Та проте почуваю я нераз мимохіть,
Що він тут ненастанно в тузі моїй стоїть.
І так знов мені туга повторяє питання:
„Чи ти тільки подруга? Чи це, може, ко-
хання?“
Хоч терпів я немало, не забаг ні на
цаль,
Щоб іти перед тебе, виливати свій
жаль;
Та йдучи без мети, хоч не знав я
дороги,
Сам не знав, як в твої заходив я
пороги.
Аж при вході журба задає знов пи-
тання:
„Чи це тільки дружба? Чи це, може,
кохання?“
Для здоров'я твого я життя не скупив би,
І по твій супокій я до пекла вступив би.
Хоч палкої жаги нема в серденьку моїм,

Щоб здоров'ям я був для тебе й супокоєм,
Все таки я собі повторяю питання:
„Чи я друг лиш тобі, чи це, може, кохання?"
Як долоня твоя лиш спічне на моїй,
Обіймає мене якийсь любий спокій.
І здається, що сном легким скінчу життя.
Та живіше мене будить серця биття,
І мені голосне задає знов питання:
„Чи це приязнь лише, а чи, може, кохання?"
І коли пісню цю я для тебе складав,
Віщий дух, мабуть, сам моїм духом владав,
І не зчувся я з диву, й було не втямки,
Як зложилися рими, полилися думки.
І оце на кінці знов кладу я питання:
„Чи надхнула мене лиш дружба, чи кохання?"

Переклад писано в жовтні 1913 р. (Wielka utrata).

В день від'їзду з Одеси

25 жовтня 1825 р.

Що ж, хоч кину цей город, хоч з очей би зникли
Жильці ті, що до мене серцем не привикли,
Про мій виїзд ніхто тут не буде в жалобі,
Ні одної сльозини не лишу по собі.
Чого ж той жаль невчасний став перед мною?
Ще раз до самітнього вертаю покою,
Немов про щось забувши. Зір мій невиразний

Ще раз верта й прощає цей покій
приязний,
Ті стіни, що так много ночей, ранків
много
Безцільного зідхання слухали мойого.
При тім вікні як часто вечір проводив я,
Виглядавши й не знавши, де й за чим ту-
жив я!
Встаю, як нудно стане вниз глядіти з до-
му;
Стук кроків в самотині чується самому—
Все від дверей до дверей кроків безупин-
них...
Числю, як мірним тактом стукає годинник,
Або хрущик-стукачик, в дереві укритий,
Стука до жінки, мов би хтів поговорити.
Вночі мені сни снились приємні, при-
вабні.
Ось і ранок! Чекають візники нахабні.
Їдем! Як без вітання вступав в ті
пороги,
Так їду без прощання. Щасливі до-
роги!
Тямлю, за молодих літ з любої країни
Від любих другів і від милої дівчини
Я їхав і дивився, як між деревами
Мене прощали друзі, махали хустками,—
Я плакав. Любо плакать, як серце гаряче;
Байдужна старість сто раз болючіше
плаче.
Мре легко молодий. Ще світа він не
знає,
Прожить в душі братів та другів він
гадає;
Та старець, що вже з віч йому зішла
полуда,

Не вірить ні в людські, ані в надлюдські чуда;
Зневірившися в світі і в самому собі.
Знає, що ввесь навіки він замкнеться в гробі.
Як полем, що під осінь ще з квітків не голе,
Мандрівне пролітає перекотиполе,
Далеко здуте вітром з корінця сухого,
Хоч напіткає рожу й у корча ціпкого
Спочить захоче й мертві вплутає долоні,
Та вітер вирве знов і пожене в розгоні,—
Так я ім'я незначне й чужоземні мощі
Носив на многолюдні вулиці ті й площі;
Рої дівчат хороших зустрічав я щодня...
Чи з них котра захоче пізнати приходня?
Метелика хлопчина гонить у розпалі...
Зловив, зирнув і кинув. „Лети собі далі!"
Летім! На щастя крил не бракне ще й поету,
Летім і більш ніколи не знижаймо лету![1]

Переклад писано 2 жовтня 1913 р.
(Wielka utrata).

До матері польки

О мати, полько, як у твого сина
В очах іскриться ґенія проміння,
Як із чола вздриш, що твоя дитина—
Горде, шляхотне польське покоління,—

[1] У перекладі я додав рядок 19 (Вночі мені сни снились приємні, привабні) і рядок 33 (Зневірившися в світі і самому собі) для доповнення строфічної будови (Ів. Франко).

Коли ровесник, кинувши забаву,
Йде до старця, який співає думи,
Або чоло наморщивши, з задуми
Слуха, як предків повідають славу,
О мати, полько, злі його забави!
Клякни перед іконою Болящої найперше,
І глянь на меч, що серце їй кривавить,—
І в тебе ворог прободе так серце.
Бо хоч у мирі світ і зацвіте цілий
І поєднаються і уряди й народи,
Твій син покликаний до бою без хвали
Й до мученичества без нагороди.
Вели ж йому в яскиню самітну
Заздалегідь іти, лежати на рогожі,
Вдихати гниль і вохкість, спать без сну
Із їдовитим гадом в однім ложі.
Там він навчиться свій під землю гнів ховати,
Думки свої в дні серця загрібать,
Мов сопухом гнилим, словами затруювати,
Потульним бути, як холодний гад.
Спаситель наш дитятем в Назареті
Ігрався хрестиком і на хресті й умер;
О мати, полько, я б твоїй дитині
Будучі забавки давав уже тепер.
В'язав би рученята ланцюхами,
Впрягав би до тачок щодня як слід,
Щоб не дрижав пізніш перед катами
Та на вид шибениці щоб не зблід.
Не піде він, як давнє те лицарство,
З хрестом святую землю здобувать,
Ані як новочаснее вояцтво
За волю кров'ю землю поливать.

Позов пришле йому невідомий шпигун,
Його поборе суд кривоприсяжний,
А боєвищем буде казамати бруд,
А присуд видасть ворог недосяжний.
А побідженому замість гробниці
Зістане деревище шибениці,
А слава лиш хіба—короткий плач жіночий,
Та згадка земляків у довгій пітьмі ночі.

Переклад писано в жовтні 1913 р.
(Wielka utrata).

Вступ до „Пана Тадеуша"

Про що тут думать на парижськім бруку,
З міста приносячи слух повний стуку,
Проклять і брехень, намірів невчасних,
Жалів запізнених, сварок нещасних?
О горе нам, збігці, що в рік страшний чуми [1]
Тривожні голови несли геть з краю ми!
Де лиш ступили ми, йшов страх поперед нас,
І кожний наш сусід здавсь ворогом в той час;
Аж поки нас ось тут в тісний взяли ланцюг [2],
І ждуть, чи скоро лиш з нас кожний спустить дух.

[1] Рік 1831 був, як відомо, роком першої та найстрашнішої появи заразливої пошести в Європі, званої холерою. Вона замінила собою давнішу чуму, яка, хоч і досі не вигасла в Азії, в Європі в XIX в. вже не появлялася. (І в. Франко).

[2] Міцкевич очевидно дуже прикро відчув ту військову організацію, в яку уняла Франція польську еміграцію. (І в. Франко).

А як, на жаль, цей світ не має вуха,
І лиш новин страшних щохвиля слуха,
Що з Польщі раз-у-раз б'ють, мов із кладовища,
І смерти скорої нам зичить страж найближча,
І ворог здалека нас вабить, як гробар[1],
Коли і в небі вже не бачимо надії,—
Не диво, що в людях всіх бачимо прочвар,
Що світ нам остогид, набридли власні мрії,
Що, розум стративши, на себе плюємо,
І серед довгих мук одні других жремо.
Знижаючи свій лет, хоч птах не боязливий,
Минути я бажав той пас громів і зливи,
І в пам'яті знайти край тіни та погоди,
Дитинячі літа, домашні загороди.
Щасливий з нас, хто, як лиш вечір западає,
З кількома другами при комині сіда,
І двері зачиня від гамору Европи,
І думкою в часи щасливі поринає,
Про рідний край марить і споминає.
Але про кров, що свіжо ще текла,
Про сльози, що від них вся Польща підплила,
Про славу, що ще не прогомоніла,—
Про них подумати душа ніяк не сміла.
Бо переходить же народ такії муки,
Що й найясніший зір темніє від розпуки,
Заламує сама відвага руки.

---

[1] Натяк на те, що російський уряд закликав польських емігрантів до повороту на вітчину, приріkаючи їм амнестію (І в. Франко).

В ті покоління, чорні від жалоби,
В той воздух, повен і проклять і злоби,
Туди не сміла думка полетіти,
Де навіть птахам громів лячно жити.
О мамо, Польще, ти так свіжо в гробі
Положена, що й сил нема співать
о тобі!
Чиї ж уста тепер кричати годні,
Що віднайдуть те слово чарівне,
Що чулість у розпуки твердь відхне,
Що віко з серць підійме кам'яне,
Осушить очі, сліз віддавна не голодні?
Колись, як пімсти рик львиний ущу-
хне,—
І прогуде рев труб і зламані впадуть
Фалянги ворогів, орел наш громом
бухне
Край давніх гнізд Хороброго, і тут
Наїсться тіл, ввесь кров'ю оплине,
І врешті крила на спокій звине,
Останній ворог з болю прохрипить,
Замовкне й світу волю сповістить,—
Тоді, увінчане дубовими листками,
Покинувши мечі і відложивши зброю,
Лицарство наше десь веселою юрбою
Засяде із жінками та дітками
Послухать про минулі бої й грози,
Тоді заплачуть над батьків судьбами,
І не сплямлять їх лиць тоді ті сльози.
Днесь нам, гостям, непрошеним у чужині,
В цілій минувшині, в цілій будущині
Одна країна лиш лишилася така,
Де щастя трохи ще блищить для поляка,—
Це край дитячих літ. На все він нам
зістане
Святим і чистим, як те перше кохання,

Не заколочене припімненням незгод
І не підламане надіями злудними,
Не перемінене потоком злих пригод.
Краї ті рад би я думками привітати,
Де рідко доводилося ридати,
Ніколи в гнів та лютість попадати,
Краї дитячі, де немов поздовж луки
Біг світом чоловік і знав лише цвітки
Хороші й гарнії, отруйні відкидав,
А на поживнії ні раз не поглядав.
Той край щасливий, хоч тісний та ясний;
Як світ ввесь божий, так він наш був власний.
Яке ж нам все було своє та рідне!
Як тямлю все, що нас там окружало,
Від лип розлогих, де у холодку в погідне
Полудне нас, дітей, не мало спочивало,
До кожного в потічку камінця,
Де кожний кутик був знайомий до кінця,
Аж до сусідської межі та загінця.
А як бувало і москаль явився,
То тим хіба нам пам'ятним лишився,
Що був у гарнім мундурі блискучім,—
Так ми вужа лише по шкірі знали...
І тільки того краю горожани
Одні друзями вірними зістали,
Одні опори в вирі тім ревучім.
Бо хто ж там жив? Братерство, свояки,
Сусіди добрі. Як хто з них умер,
Які ж приязнії були про них згадки,
І скільки пам'яток, жалоба як сумна!
Вірніший пану був слуга там, ніж тепер
Тут в чужині бува супругові жона.

Там вояк довше тямить свою зброю,
Ніж тут син батька; по собаки страті
Щиріш там жалують ловці багаті,
Ніж тут народ по свойому герою.
І помогли тоді приятелі розмові,
І слово до пісень моїх цей-той метав по слові,
Як журавлі ті в казці на дикім острові,
Понад заклятий двір весною летячи,
А хлопець там сидів заклятий, плачучи;
Птах кожний по перу йому до долу скинув,
Він крила приробив і до своїх прилинув.
О, щоб колись дожив я тої ще потіхи,
Щоб книга ця моя зайшла під сельські стріхи,
Щоб селянки, що там прядуть в зимовий день
І, проспівавши вже улюблених пісень
Про дівчину, що так гру скрипки полюбила,
Що слухаючи гри та й гуси погубила,
Про ту царівну, що хоч гарна як зоря,
Щовечір череду зганяла до двора,—
Аби взяли й цю книжку до руки,
Так само просту, як їх пісеньки.

Переклад писано 6—7 жовтня 1913 р (Wielka utrata) [1].

---

[1] «Wielka utrata», Адама Міцкевича, історична драма з рр. 1831—1832. з додатком життєпису А. Міцкевича та вибору його поезій у перекладі на українську мову видав др. Іван Франко. Львів 1914.—Поезії взяті з вступної статті про Міцкевича.

Господарський вечір

Із поеми „Пан Тадей"

Вже сонце на край неба круг свій похиляло,
Не так, як в днину ярко, та ширше палало,
Ціле розчервоніле, мов здорові лиця
В господаря, що, в полі вспівши обробиться,
Вертає на спочивок. Вже вогнисте коло
На бір спускаєсь; сумерк мов повзе навкволо
І пні й верхи й гілляки всіх дерев займає,
Мов в'яже їх докупи, мов ураз зливає;
Чорнієсь бір, мов палац той заклятий в лісі,
Над ним червоне сонце, мов пожар на стрісі.
Ось вглиб запалось, ще раз блисло поміж гільки,
Мов свічка між віконниць шпари мигне тільки.—
І згасло.

Враз утихла і серпів громада,
Що в збіжжу брязкотіла, втихла і левада,
Скрізь дряпана граблями: пан Суддя так каже,
У нього й труд кінчиться, скоро сонце ляже.
„Пан світа знає, доки працювати треба!
Його робітник—сонце; як зійде із неба,
То час і рільникові кидать працю в полю".
Так пан Суддя все мовив, ну, а панську волю
Окомон щирий мусів виповняти свято,
Так що й вози, в котрі вже накладать почато
Пшеничні копи, їдуть геть недовершені;
Втішаються тим дуже волики струджені.

З господарем посполу з поля, з ліса—
лану,
З пасовиськ, з лук вертає разом все до-
дому.
Тут, блеючи, овечки сунуть чередою
І куряву збивають; тихою ходою
За ними йдуть корови з мідними дзвінками,
Там коні ржуть, чвалають іглистими луками.
Все тиснесь до криниці, журавель високий
Скрипить і ллє знай воду в корита глибокі.

Суддя, хоч утомлений, хоч мав гостей
много,
Не занедбав в хозяйстві обов'язку свого:
Сам вийшов до криниці: в вечірню годину
Господарю найліпше оглядать скотину:
Чи сита, чи здорова, чи ввесь статок має;
Суддя ніколи слугам догляд не лишає:
Ті знають, що нічого перед ним не скри-
ють,
Він знає теж, що панським оком коні ти-
ють.

1895.

Читанка руска для другої кляси середних шкіль. Львів, 1899. Вид. 2-е. Без підпису.

Буря

Із поеми „Пан Тадей"

Ті хмарки ранішні, що зразу там і сям,
Мов галки чорнії, плили по небесам,
Роїться все густіш: лиш сонце похилилось
З полудня, стадо їх уже пів неба вкрило
Важкою хмарою; вже вітер ближче, ближче
Жене її, вона звисає нижче, нижче,

Густіє, клубиться вітрами вшир розперта,
Одним крилом немов від неба впів відderта;
Мов парус величній, надмуханий вітрами,
З полудня к заходу летіла небесами.

Часок була тиша, повітря лиш тремтіло
У мовчанці глухій, мов зі страху зніміло.
Лан збіжжя, що вперед аж до землі лягав
І колосками знов угору потрясав,
І хвилював, шумів, тепер не ворухнеться
І в небо погляда, наживши стебельця.
Тополі при шляхах і верби ті похилі,
Що перше, мов плачки при свіжій ще могилі,
Хилялись, довгими махали раменами,
Сріблясті кучері розкидавши з вітрами,
Тепер мертві, німі, із виразом жалоби
Стоять, мов статуя Сипільської Ніоби.
Осика лиш трясе сивавим листям живо.

Худоба, що верта додому все ліниво,
Тепер біжить гуртом, не жде на пастуха
І, пашу кинувшу, додому геть маха.
А бик ратицею ґрунт копле, рогом оре
І риком страшить гурт, немов віщує горе;
Корова в небо все велике зносить око
І рознима уста, зідхаючи глибоко;
А там курчить кабан і злиться, і квичить,
Ухопив збіжжя сніп і геть в свій хлів тащить.

Пташня сховалась в ліс, під стріхи, вглиб трави;
Лиш там ворóн гурток усів понад стави,
Прохожуєсь собі поважно по убочі,

До чорних хмар свої підносить чорні очі;
Хрипливо крякають, язики виставляють
І, крила звісивши, на купіль, знать, чекають.
Та, бачучи, що йде занадто сильна фуґа,
Знялись і в ліс спішать, мов чорна хмара друга.
Остання ластівка, що бистролетна й сміла,
Крізь хмари чорнії стрілою пролетіла,
Вкінці, мов куля, вниз нечутно, швидко сіла.

На захід ще земля, облита сонця блиском,
Понуро жевріла жовтаво-красним прискком;
Та хмара тіни шле довкола, наче сіти,
Щоб світло виловить і сонце задушити
Ще перед заходом. Мов коні цуґовії,
Сподом пролетіли три-штири суховії:
В туманах куряви танцюють і свистять
І сиплють краплями зернистими, мов град.

Втім схопились вітри, зчіпилися з собою,
Мов борються, ревуть, скаженою юрбою
Танцюють по ставах, аж мул зо дна здіймають.
Поскочили на луг, по лозах, травах грають,
Рвуть листя, і гильки, і перекоси трав.
Летять, мов жменями волосся хто би рвав
Та кучері—снопи. Вітри ще дужче виють,
Ось на ріллю падуть, клубляться, люто риють,
Рвуть скиби; вихор їх новий випережа,
Що вирвався з ріллі, мов земляна вежа.
Піднявся, сунеться, мов темний демон ночі,
Уперся лобом в ґрунт, пил сипле зорям в очі;

Що крок, то ширше дмесь, а верх десь в небі губить
І величезною трубою бурю трубить.
Вкінці ввесь той хаос води, гілляк, листків,
Соломи, куряви і трав, піску й цвітків
Вітри погнали в ліс і в нетрах в пітьмі ночі,
Мов тури, заревли.

А дощ раз-в-раз плюскоче
Густий, мов з решета; втім з неба рикнув грім;
Зіллялись краплі враз, мов струни ті зовсім,
Здається, землю геть спинають з небесами,
То бухають, немов з ведра, униз верствами.
Вже небо і земля у тьмі немов зрослись,
Тут ніч і буря враз розсілись, розляглись,
Часом ввесь видокруг із краю в край розприсне
І ангел бурі, мов безмірне сонце, блисне;
Лиш визирнув і знов закрив лице — пожар,
Втік в небо й перуном затріснув двері хмар.
Лютує буря знов, ллє злива, вітер грає
І темнота густа аж очі натискає.
Знов дощ тихшає, грім на хвилю мов засне,
Знов збудиться, ревне і водами ливне.
Аж ось спокій настав, лиш та верба тужлива
Шумить та в рівчаках клекоче, буха злива.—

Читанка руска для третої кляси шкіл середних. У Львові, 1896 стор. 94 96. Без підпису.

ПЕТЕРБУРГ

І. Дорога до Росії

Снігами в край, що раз та раз дикіший,
Летить кібітка, як в пустиню вітер.
І мої очі, як два соколи,
Кружать над непроглядним океаном.
Б'є буря їх, до суші не достигнуть;
Під ними клекотить живло вороже;
Ніде спочити, ні звинути крила;
Униз глядять і чують—там могила.

Не стрітить око ні гори, ні міста,
Ні пам'яток людей, ані природи;
Земля така пуста, така безлюдна,
Немов сотворена учора зночі.
Проте нераз мамут встає тут з глини,
Занесений ще хвилями потопи
І мовою чужою мужикові
Голосить, що той край давно создався,
В часах, коли ще Ной в потопі плавав,
Він торгував з азійськими краями.
Нераз і книжка, вкрадена в чужині
І взята силою з країн західніх,
Промовить, що земля та, не безлюдна,
Була вже матір'ю племен премногих;
Та вал потопи йшов по тих рівнинах
І не лишав слідів свого ходу.
Народів орди вийшли з гнізд тутешніх,
Слідів життя свойого не лишивши.
І десь далеко на альпейській скелі
Свій слід лишили звідси гнані хвилі
І дальше ще на пам'ятниках Риму
Голосять про розбійників тутешніх.

Край білий, білий і пустий і рівний,
Як карта, що для писання готова.
Чи ме на ній писати палець божий
І добрих ужиє людей за букви?
Чи він напише тут святую правду,
Що рід людський в любві повинен жити,
І жертви, се трофеї сього світа?
Чи, може, бога ворог віковічний
Прийде і в книзі тій мечем напише,
Що буть в кайданах людськості до віку,
І що трофеї людськости—кнути?

Над білим тим степом шаліє вітер
І куряву заметі верне й гонить;
Та море снігу б'ється, не чорніє,
Підняте вихром повстає із ложа,
І знов, неначе нагло скаменіле,
Паде огромне, одностайне, біле.
Часом зірветься ураґан страшенний
Із бігуна і, в леті невдержимий,
Мете степом аж понад Чорне море,
По всій дорозі котить снігу хмари.
Не раз кібітку з кіньми засипає
Як самум тих кочовиків лібійських.
На скатерті снігів тих одностайній
Стирчать де не-де мов чорняві стіни,
Стирчать мов береги якихсь островів—
Се північні бори, смереки та ялиці.

Впадає буря в ліс. Той ліс побитий ледом,
Навислий конарами[1] сніговими;
Там дерева старі, тверді немов ґраніт,
Шаління хуртовин видержують спокійно,
Верхи їх не повторять свисту бурі,

[1] Конарі—галуззя

А з їх глибин луна до неї не говорить.
І вихор, вдершися до тихого бору,
По крилах ледових та пуху сніговім,
Немов Наполеон, без опору біжить,
Аж обезсилений упаде й глухне в пущі.

Місцями в лісі вируб величезний:
З кори обдерті дерева у стосах
Стоять, неначе стіни під дахами,
І криють людність і звуться домами.
Де-де тих стосів тисячі при купі
В великім полі, всі одної міри,
Як кутаси шапок; дим буха з коминів,
Як ладівниці блискають віконця;
Доми рядами ставлені по парі,
Там штирокутник, тут півкруг великий,—
І полк домів такий зоветься город.

Людей стрічаю—у плечах широкі,
Широкі груди і карки товстючі,
Як північні ті звірі й дерева,
Здорові, сильні, так сказать—незломні.
Та в кожного лице, як їх країна,
Пуста, одверта й дика рівнина;
З їх серць, як із підземних тих вулканів,
Ще не пройшов огонь аж до лиця,
І не горить в розогнених устах,
Не застива в чола понурих зморщках,
Як в лицях західніх людей і східніх,
Через котрі чергою літ так много
Пройшло подій і заґ, надій і жалів.
Людські тут очі, як міста в тім краю,
Великі й чисті, і ніколи гамір
Душевний їх не ткне незвиклим рухом,
Ніколи не затьмить їх довгий жаль.
Здалека глянеш - гарні і пречудні,

В нутро війдеш — пусті вони й безлюдні
Людей тих тіло, як та пряжа груба,
В якій душа гусільниця зимує,
Поки не виробить собі до лету груди,
І крил не випряде, не витче й не оздобить.
Та як свободи сонце заясніє,
Який мотиль пурхне з тієї тканки?
Чи денний, що весело в сонці грає,
Чи нетля, те бруднє плем'я ночі?

Через пустиню тягнуться дороги.
Не промисл купців їх шляхи проторив,
Не витоптали караван копита;
Цар із столиці начеркнув їх пальцем.
Коли стрінув селище польське вбоге,
Або натрафив польських замків мури,
Село і замок зрівняно з землею
І цар дорогою засипав їх руїни.
Доріг тих в полі з-під снігів не видно,
Та в пралісі добачує їх око:
Простіські й довгі тягнуться на північ.
Блищать в лісах як русла рік у скелях.

Хто ж їздить по дорогах тих? Тут чвалом
Валить кіннота снігом притрясена,
А відтам чорнії ряди піхоти.
За нею ж вал возів, гармат, кібіток.
Се ті полки, що з царського указу
Ідуть зі сходу, щоб гнобити північ,
А інші з півночі йдуть на Кавказ,
Ніхто не зна, куди й по що він ходить,
Та й не питає. Тут могола бачиш
З лицем напухлим, скісними очима;
Там бідний хлоп з литовського села,
Блідий, журливий хорий крок волочить.
Англійські стрільби тут блищать, там луки,

І змерзлу тетиву несуть калмики.
Їх офіцери—сей в кариті німець
Під нуту Шіллерових слів чутливих
Валить по плечах стрічених салдатів;
Там француз, свищучи такт марсельєзи,
Серед філософічних мрій для карієри
Торгується з доставщиком калмиків.
Як найдешевше військо прокормити.
Що виморять тих диких половину,
Пусте, за те загарбають пів каси;
І як те діло вийде шито-крито,
Міністер піднесе їх в вищі кляси,
А цар дасть ордер за ощадність каси.

Летить кібітка—разом всі форпости.
Гармат лявети, хорих амбулянси
На бік з дороги! Де вона явиться,
Спихають навіть вождів екіпажі.
Летить кібітка—візника жандарм
Б'є кулаком, візник салдатиків
Валить бичівном, все тіка з дороги,
А хто не втік, того звалить кібітка.
Хто їде в ній, куди?—Ніхто й питать не
сміє.
Жандарм там їде до столиці спішно,
Мабуть когось велів приставить цар.
„Жандарм сей, може, їде з заграниці"—
Говорить ґенерал.—„Хто зна, кого зловив.
Ану ж король французький, швабський,
саський
Чи пруський царської зазнав неласки,
І цар рішив в тюрму його замкнути?
А, може, з своїх важний хто проштрапився?
Хто зна, чи не Єрмолова везуть?
Хто зна? Той в'язень, хоч на околоті
Сидить, та як же дико, гордо глянув!

Велика знать особа! Тлум возів
За ним—мабуть се тиск його дворацтва;
А всі—чи бач, які в них очі смілі!
Хто б думав, перші царські вельможі,
Чи ґенерали або шамбеляни,
Чи бач, а всі вони—малі хлоп'ята!
Що се значить? Куди летить та зграя?
Якогось короля підозрені сини?"
Так між собою старші гомоніли,
Кібітка ж просто гонить до столиці.

II. Передмістя столиці

Здалека видно вже, що тут столиця.
З обох боків великої дороги
Ряди палат. Тут щось, немов каплиця
З вежею і хрестом, там, мов копиці сіна,
Статуї під соломою та снігом.
Тут за рядом стовпів в коринтськім стилю
Домок з плоским дахом, для літа дача;
При нім японські, мандаринські кйоски,
Або з часів клясичних Катерини
Малповані клясичної руїни.
Доми всіляких стилів і смаків,
Як звірі з різних закутків землі
Стоять у парканах залізних, наче
В клітках окремих. Ось зовсім незрима
Палата рідної архітектури,
Виплід їх голови, дитина їх натури.

Яка ж чудова тих палат робота!
Стільки каміння на щовбах болота!
Щоб здвигнуть кесарів театр у Римі,
Не жалувано золота ріки;
В тім місці підлі прихвосні царів,

Щоб збудувать свої двори розкішні,
Пролляли море крови й сліз народніх.
Щоб камінь позвозить на тії обеліски,
Придумано десятки конспірацій,
Повбивано та згноєно невинних,
Пограблено й окрадено всі землі.
За кров Литви, за сльози України,
За польське золото заплачено всі ціни
За те, що мали Парижі, Льондони;
По модньому пристроєно будівлі,
Шампанським змито паркети буфетів
І витоптано танцем менуетів.

Тепер тут пусто—двір зимує в місті;
Двірські мухи, що за царським стервом
Скрізь тягнуться, теж в місто потягли.
Тепер в палатах тих лиш вітер грає,
Панове в місті, в місті й цар. До міста
Летить кібітка. Холод, снігу повно.
Годинники дванадцяту пробили,
А сонце вже хилилося на захід.
Склепіння неба наляга широко,
На нім ні хмарки, пусто й тихо, чисто,
Ні сліду барви, все бліде й прозоре,
Мов око путника, що вмер з морозу.

Ось-ось і місто, а над ним угору
Стирчать, немов городи піднебесні,
Стовпи і стіни, ґанки й різні мури,
Мов вавилонські висячі городи.
Се дим із двох сот тисячі коминів,
Що просто й густо виліта стовпами.
Одні блищать, як мармур карарійський,
А в інших, мов рубіни, іскри тліють:
Вгорі верхи їх гнуться, аж зіллються,
Зів'ються в ґанки, в луки заплетуться,

Малюють привиди дахів і стін.
Немов те місто, що нараз повстане
На дзеркалі Середземного моря,
Або явиться над піском лібійським
І вабить здалека мандрівців очі,
І все стоїть, і все немов тікає.

Вже підняли ланцюх, відперли браму,
Трясуть, питають, пишуть—і впускають.

III. Петербург

Давно колись, в часах римлян і греків
Люд будував міста при храмі бога,
В святих гаях, над джерелами Німф,
Або на горах ордам недоступних.
Так Рим збудовано, Атени й Спарту.
В часах ґерманських біля замку графа,
Що захистом для всеї був долини,
Тулилися хати до замкових валів,
Або за течією сплавних рік
Росли та багатіли з віку в вік.
Всі ті міста чи божество здвигнуло,
Чи оборонець або ремесло.

Який же початок російської столиці?
Чого забагли тисячі слав'ян
Залізти в крайній кут своїх держав,
Недавно видертий у моря і в чухни?
Земля тут хліба, ні плодів не родить,
Вітри приносять тільки сніг і слоти,
І небо тут або занадто зимне,
Або занадто гріє, гостре й змінне,
Як примхи деспота. Не хтіли люди;
Се болотне гніздо цар уподобав,

І будувать велів не місто людям,
Але собі столицю, щоб оцим
Своєї волі силу показати.

В сипкі піски й болотяні грязюки
Велів палів сто тисячів вігнати,
І тіл людських сто тисяч утоптати.
По тім на тих палях і тих тілах
Ґрунт заснувавши, інші покоління
Впряг до тачок, возів та кораблів,
Спровадив ліс дерев і стіс каміння
З далеких берегів або з морських безо день.

Згадав Париж—як стій бульвар паризький
Велів покласти. Бачив Амстердам,
Як стій і пристань збудував і тами.
Чув, що великі десь палати в Римі—
Давай палати! Що венецьке місто
Пів на землі, а половина в морі
Лежить, як гарна, чарівна Сирена—
Взнав дар і зараз у свойому місті
Каналами порізав багновище,
Позвішував мости й пустив ґондолі.
Так має Рим, Венецію й Париж—
Крім їх краси і блиску й мореплавства.
Між будівничими живе переказ,
Що Рим побудували людські руки,
Венецію ж самі боги здвигнули;
Хто бачив Петербург, той скаже може:
Здвигнуть його могли хіба чорти.

Всі вулиці побігли до ріки,
Широкі, довгі, як яруги в горах.
Доми великі з каменя та з цегли,
Мармур на глині, глина на мармурах;
А всі однакі і дахи і стіни,

Як корпус війська у нових мундурах.
На брамах безліч написів, таблиць;
По різних письмах і по різних мовах
Зір і слух блудить, як у Вавилоні.
Ось напис: „Здєсь Мегмет, кірґіский хан,
Сенатор, завідатель польських справ,
Шеф департамента". Знов напис: „Жоко,
Вчить по французьки з паризьким
акцентом,
Надворний кухар, водочний поборець,
Бас у орхестрі, надто шкіл дозорець".
Знов напис: „Здєсь жівйот Пячере Джоко,
Робив для царських фрейлін сальцесони,
Тепер держить для дєвіц панціони".
Знов напис: „Обитает пастор Дінер,
Кавалер царських ордерів премногих.
На казаннях людей навчає вбогих,
Що цар, се папст із божого веління,
Пан самовладний віри і сумління.
Взиває земляків всіх кальвіністів,
Соцініянів і анабаптистів,
Щоб, як велить їм імператор руський
І його вірний спільник король пруський,
Принявши нову віру й нову совість,
Усі зійшлися в однім спільнім зборі".
Тут напис: „Дамські строї", далі: „Нути",
Там роблять „дітські забавки", там „кнути".

По вулицях карити та ляндари,
Хоч величезні і що духу гонять,
На лижвах блиснуть, щезнуть так без звука,
Як в панорамі чародійські мари.
На англійськім кочі візник кацап:
Кожух його обсипав іней білий,
Обсипав бороду і вуси й брови;
Він ляска батогом, а передом на конях

Мчать хлопчики в коротких кожухах,
Свистять пискливо, юрби розганяють.
Перед тим кочем саночок громада
Розбіглася, як білих уток стадо
Перед судном. Тут люди всі біжать,
Мороз їх гонить, жоден не стає,
Не гляне, не говорить, очі жмурить.
Поблід, тре руки і зубами дзвонить;
І в кожного з уст видихана пара
Виходить простим, довгим, сірим стовпом.
Глядиш на сю юрбу, що димом буха,
То думаєш: се комини рухомі.

З обох боків міської сутолоки
Поважно сунуть два ряди великі,
Мов дві процесії в обхід церковний,
Або надбережні леди ріки прудкої.
Куди ж так звільна тягне ся орда,
Нечула на мороз, як бобрів череда?
Прохід тепер у сю годину в моді.
Мороз і вітер – та про те байдуже,
Адже ж сюди пройдеться пішо цар,
Цариця і всі охмістрині з нею.

Ідуть чиновники, маршалки, дами
У рівних відступах: один, два, три, чотири,
Як карти кидані з руки грача:
Король, ас, дама, хлопець чи десятка,
Вино чи черва, чорні чи червоні,
Падуть на сей або на той бік рівно
На тротуари вулиці шумної
Та на містки з блискучого граніту,
Вперед ідуть чиновники надворні:
Сей в теплім футрі та напів відкритім,
Щоб бачили його хрести чотири;
Хоч змерзне, то покаже всім ордери.

Він гордим поглядом шукає собі рівних,
І грубий суне вільним ходом жука.
За ним гвардійці, модні головуси,
Тонкі і прості, як подвижні тики,
В пів тіла туго звязані, як оси.
Далі чиновники з карком похилим
Глядять з-під лоба, кому поклониться,
Кого штовхнуть, від кого сторониться.
А кожний з них гнучкий, зігнутий вдвоє,
Тісняться і повзуть, як скорпіони,
По середині дами, пестрі, наче рій
Метеликів, плащі та капелюші!
Блискоче кожна з них паризьким строєм,
Мигтять ніжки у футряних ботінках;
Їх лиця білі то мов рак червоні.
Се Салямандри півночі: п'ють вітер,
Слотою дишуть, тиють [1] від морозу.

Втім двір від'їздить. Стали всі рядами.
Вози підбігли, мов великі човни
Посеред пливаків у купелі глибокій.
Вже перші сіли в повози і щезли,
За ними розбрилися піхотинці.
З них не один сухітним кашлем бухне,
Та проте мовить: „Оце гарний прохід!
Царя побачив, перед генералом
Вклонився низько, з пажем побалакав".

В тій сутолоці йде людей громадка,
Від всіх відмінна лицями й одінням;
Ледве котрий з них зиркне на прохожих,
Та місту придивляються в задумі.
По фундаментах, стінах та вершках,
По тих залізах і по тих гранітах

[1] Тиють—товстіють.

Чіпляють очі, мов би трібували[1],
Чи міцно всаджена там кожна цегла;
Потім в розпуці руки їх звисають,
Мов з думки: сього людям не звалити!

Подумали—пішли. З їх одинадцяти
Остав один і засміявся злобно,
Стиснув кулак, підняв і вдарив люто
О камінь, мов грозив усьому місту.
Потім на груди заложивши руки,
Стояв задуманий і в царський двір
Уткнув обі зінки, як два ножі.
Був він тоді подібний до Самсона,
Що взятий зрадою, закутий в пута
Так думав під стовпами філістинів.
На гордеє чоло його недвижне
Враз тінь упала, як сукно на труну.
Бліде лице став сумерк покривати,
Мов вечір, що вже з неба вниз спускався,
Його лице насамперед вкривав,
Щоб відтам дальше морок свій розкинуть.

По правім боці вулиці пустої
Явився другий чоловік—не путник,
А бачилось, столиці давній житель,
Бо, роздаючи людям милостині,
Звав кожного з тих бідних по ім'ю.
Сих про жінок питав, тих про дітей.
Відправивши усіх, оперся о граніт
На набережній і водив очима
По стінах будівель і по шпилях двора,
Але на путника ні раз не кинув оком,
А зір спускав, коли йшов поуз нього
Бідняк, каліка чи салдат жебручий.

[1] Трібувати—пробувати.

Підняв до неба руки й думав довго,
В лиці мав вираз розпачі гіркої.
Глядів як ангел, що з небесним хлібом
Зійде в чистилище між грішні душі,
І бачить там цілі народи в муках,
І чує, як терплять, терпітимуть віки,
І знає наперед, як ще далеко
До їх спасення та до їх свободи.
Опертий над каналом він заплакав,
Гіркі ті сльози капали на сніг,
Та бог збере їх всі та почислить,
Віддасть за кожну море осолоди.

Було вже пізно, лиш ті два стояли,
Оба самітні, і хоч одалік,
Нарешті вбачили один другого,
Вдивлялись довго обопільно в себе.
Той, що направо був, зблизився перший.
„Мій брате—мовив,—бачу, ти тут сам,
Один сумний, напевно із чужини.
Коли потребен в чім, мов[1], ради бога!
Я християнин із польського народу
І здоровлю тебе знаком хреста й погоні".

Та путник, надто вглиблений в задумі,
Хитнув лиш головою й віддалився.
На другий день, коли думки у нього
Помалу проясняться й верне пам'ять,
Він, певно, пожаліє того трохи.
Коли зустріне того чоловіка,
То, певно, розпізнає й заговорить,
Хоч не пригадує його обличчя.
Та в голосі його й в словах було щось
Знайоме й близьке путника душі—
Може, коли йому щось снилося про нього.

[1] Мов—скажи.

IV. Пам'ятник Петра великого

Два юнаки під вечір на дощі
Стояли під одним плащем рука в руці;
Один той путник з заходу прихожий,
Незнана жертва царського насилля;
Другий поет російського народу,
По всьому сівері піснями славний.
Пізналися недавно, але близько,
Лиш кілька днів—і сталися друзями.
Їх душі вищі понад світські звади,
Як дві споріднені альпейські скелі;
Хоч їх гірська ріка на віки розірвала,
Як вчують шум розлучниці своєї,
То хилять к' собі піднебні вершини.

Щось думав путник про Петра статую,
А бард російський стиха так промовив:
„Ось першому з царів, що сотворив
се чудо,
Друга цариця пам'ятник здвигнула.
Вже цар відлитий в велитня подобі
Сів на хребті бронзового коня
І ждав на місце, де б з конем тим стати.
Але не міг Петро стоять на власнім
ґрунті,
За мало в вітчині було йому простору.
По ґрунт для нього вислано за море,
Щоб вирвати з фінляндських берегів
Ґорб гранітовий. Сей, на пані слово,
Пливе по морі, сунеться землею.
І в місті горілиць паде перед царицю.
Вже горб готов, летить цар з міди литий,
Цар кнутовладний в позі римлянина,
Кінь вскакує на гранітову скелю,
Стає на обриві і знявсь на задні ноги".

Не в тій поставі сяє в давнім Римі
Любимець люду, кесар Марк Аврелій,
Що тим ім'я своє від разу вславив,
Що шпигів та доносчиків відправив;
А погромивши дерунів домашніх,
Над берегами Рену та Пактоля
Ватаги варварських наїздників розбивши,
Вертав до сумирного Капітоля.
Чоло погідне, гарне, благороднє,
На нім блиск думки про добро
народнє,
Рука піднесена, немов довкола
Благословить підданих міліони,
Другою ж вільно поводи коневі
Держить, мов розгони його гамує.
Відгадуєш, що люду множество
Його стрічало з окриками: „Кесар!
Отець наш кесар із війни вертає".
А кесар звільна в'їхав у той натовп,
Всіх оглядав батьківськими очима.
Кінь їжить гриву, порскає ніздрями,
Мов знає, що везе всім милую особу,
Везе опікуна тих міліонів,
Сам здержує жар живости своєї.
Усякий може приступить і батька
Побачить зблизька. Кінь ступає рівно,
Мов певним шляхом у безсмертну славу.

Цар Петр коневі попустив вудила,
Знак, що летів, тратуючи на шляху,
І зразу вскочив аж на сам шпиль
скелі.
Шалений кінь підняв копита вгору,
Ось-ось упаде й розіб'ється в штуки.
Вже вік стоїть і скаче, та не впаде,
Мов водопад із кам'яної скелі,

Морозом сціплений, над край безодні
звисне;
Та скоро сонце свободи заблисне
І вітер західній огріє всі ті панства.
Що станеться з каскадою тиранства?

V. Перегляд війська

Ось величезна площа! Всяко звуть
Її. Одні говорять, що се псарня:
Тут цар вправляє пси, поки їх пустить
На лови. Інші звуть її чемніше
Уборною: тут цар свої убори
Примірює, трібує, поки вбраний
В мечі, карабіни, списи й гармати,
Піде від владарів поклони відбирати.
Красуня, що збирається на баль двірський,
Не стільки часу перед дзеркалом
Проводить і не стільки жестів і ґримасів
Показує, як цар щодня на своїй
Тій площі. Інші бачуть саранчарню
В тій площі, мовлять, що тут цар годує
Насіння хмар тих сарани страшної,
Що, випасена, вилетить колись
І землю всю покриє та спустошить.
Дехто зве площу точилом хірурга,
Бо тут цар раз-в-раз лянцети шліфує
Поки, простягши руку з Петербурга,
Втне так, що вся Європа се почує.
Та поки збагнеш, як глибока рана,
Наложиш пластер проти крови втрати,
Цар перетне пульс шаха і султана,
І кров ізпустить із серця Сармати.
Зви, як хто хоче, в урядовій мові
Ся площа зветься: ревії військові.

Десята—ранок—вже ревії час.
Тиск люду тихий площу окружає,
Мов чорний беріг озеро те біле.
Юрба тіснится, звільна пре вперед.
По площі, як над плесом риболови,
Літають звинні донці і драґони,
Передніх в голови тильцями пік стусують,
Найближчих плечі й вид нагайками
карбують.
Хто виліз наперед, як жаба із багна,
Взад тім'я подає і карк в юрбу втискає.
Здалека чути грім глухий та мірний,
Як кування клевців чи лускання ціпів;
Се бубни, голосні провідники полків.
На гук їх тягнуться ряди подовж степів.
Їх много, різні всі, але в однім убранню,
Зелені, та в снігах чорніються здалека:
Колюмна кожна, мов ріка та, надпливає,
І в площі, мов у озері, втопає.

Тут, Музо, дай мені вуста Гомерів сотні,
І в кожні вправ по сотні язиків,
І пера дай усіх бухгальтерів,
Щоб міг назвать я всіх полковників,
Офіцерів і підофіцерів
І почислити рядових героїв.
Та ті герої так собі подібні,
Одноманітні, муж при боці мужа,
Як коней ряд, що хрупають при яслах,
Або колосся, звязане у сніп,
Як нивка конопель зелених в полі,
Як вірші книги, як скиби загонів,
Як петербурзьких розмови сальонів.

Лиш те завважив я, що з москалів одні
Від інших вищі на п'ять, на шість цалів,

Мосяжні букви мали на шапках.
Мов лисинки малі—се ґренадери;
Було три ровти їх, самих вусатих.
За ними нижчих здвиг стояв великий,
Мов огірки під листям на грядках.
Щоб розпізнать полки тих піхотинців,
Потрібний бистрий зір природознавця,
Що розрізняє викопані з глини
І називa родами дощівниці.

Ось загриміли труби—се кіннота!
Полки розличні: уланів, гузарів,
Драгонів; в них шапки, кираси, колпаки;
Хто б думав, що якийсь тут капелюшник
Товарів своїх пестрий ряд розставив.
Нарешті в'їхав полк; мужі, як дуби,
Окуті в мідь, як самоварів ряд,
Під ними кінські морди, як гаки.
Полки, в так різних зброях і убраннях,
Найліпше тут по конях розрізняти.
Нова се тактика: що полк—однакі коні:
Се згідне також з руським обичаєм.

Писав ще Жоміні, великий генерал,
Що кінь, не чоловік—найперша річ в кінноті;
Про се давно вже знали росіяни,
Бо в них за доброго ґвардійського коня
Купити можеш добрих трьох салдатів.
Для офіцерських коней ціни штири:
За доброго коня дай музиканта,
Комедіянта або писаря,
А в дорогий час навіть кухаря.
Казенні клячі, з'їжджені, худії,
Ті теж, що ними лязарети возять,
Коли грачі в грі ставлять їх на карту,
Числять усе: дві жінки—одну клячу.

Вернімо до полків. Наперед в'їхав карий,
За ним знов карий англізований [1]
А далі два гніді, буланий п'ятий,
Гнідий знов сьомий, восьмий мишоватий,
Дев'ятий на великих конях, а десятий
На меренах; знов карий без хвостів.
Дванадцятий мав самі лисі коні,
В останньому були самі вороні.
Гармат заїхало всіх сорок вісім,
А ящиків більш як удвоє того,
Всіх двісті штук, поверха судячи;
Бо щоб у хвилі добре почислити
В тій масі коней, в натовпі людей,
На се потрібний зір Наполеона
Або російського доставщика набоїв;
Сей, не зважаючи ні коней ні людей,
На ящики лиш глипне, зараз злічить,
Скільки в котрому він украв набоїв.

Вже площу вкрили мундури зелені,
Як трави, що луку весною криють;
Де-де лиш ящик з поміж них стирчить
Подібний до болотяного птаха,
Або зеленкуватої блощиці;
При нім гармата зі своїм ляветом
Чяпить, мов чорний той павук лабатий.
Павук той кожний має штири ноги
Передні, штири задні; перші звуться
Канонієри, другі бомбардири.
Коли павук сидить на шляху тихо,
То кожна з ніг тих десь собі гуляє,
Немов від тулуба зовсім окрема.
А тулуб сам собі в повітрі висить.
Та скоро тиха, сонна та гармата

[1] Всі коні з задертими хвостами.

Прокинеться, розбуджена наказом,
Як тарантул, котрому в ніс дмухнути,
Стяга лапки, коліна підхиляє,
Надується і виприсне отруту,—
Так і при ній передні каноніри
Зразу при горлі довго, швидко в'ються,
Як муха, що арсеніку скоштує,
Усівши, чорний пищик довго миє;
Потім ніжки передні взад відверне,
А задніми вертить, задом кивае;
Нарешті всі ніжки в боки розкине,
Затреплеться і здохне від отрути.

Полки стоять. Глянь, їде, їде цар!
При нім старі на конях адмірали,
Тиск ад'ютантів, далі генерали
З боків і з-заду, а сам цар спереду.
Ввесь збір на диво пестрий, цятканистий,
Як арлекіни. Повно там стрічок,
Ключів, нумерів, мінятюр, пряжок.
Сей пояс має жовтий, інший синій,
На кожнім звізд, кілець і хрестиків
Спереду й заду більш як ґудзиків.
Всі світяться, але не власним світлом;
Проміння йде на них з очей царя.
Тут кожний генерал, се ясний червячок,
Що гарно світиться в часі купальських
ночей;
Та скоро ласки царської весна пройде,
Ті хробачки теряють свої блиски;
Живуть, в чужину утекти не сміють,
І вік кінчать безвісно у болоті.

Усякий генерал іде до бою сміло;
Коли його там трафить куля, має
Чуття, що цар йому ласкаво усміхнеться.

Коли ж цар стрілить неласкавим оком,
То генерал від разу блідне, слабне,
А інколи на місці й умирає.

Серед дворян бувають статочніші,
Великі душі, та гнів царський чують;
Не ріжуться від нього, не хорують,
Лиш їдуть у село, в свої палати
І відтам пишуть: сей до шамбеляна,
Той до метреси, до двірської дами,
Ліберальніші навіть до фірмана.
І знов помалу до двора вертають.
Так з хати пса вікном кинь, то він здохне;
Кіт мявкне тільки і стає на ноги
І в хату знов вернуть шука дороги,
Якоюсь діркою знов влізе зтиха;
Так стоїк, поки в службу верне тріумфально,
В селі балакає тихенько-ліберально.

Цар мав зелений мундур з ковніром
З самого золота. Цар мундура
Ніколи не скида; військовий мундур,
Се царська шкіра; цар росте, живе
Й гниє салдатом. Ледве царський син
З колиски вийде, зараз той паничик,
Для трону вроджений, мундурик дістає
Козацький чи гусарський, а замість
Забавок дітських шабельку та бичик.
Читаючи склади, шабелькою махає,
І нею в книжці букви зазначає;
Коли його вчать танців гувернери,
Він бичиком такт танців вибиває.
Як дорослe, то вся його забава
Салдатів до своїх кімнат збирати,
Командувати ними вліво, вправо,

Вправляти в полк у муштру й в батоги.
Так кожний цар до трону готовався,
Тож хвалить і боїться їх Европа.

Поправді кажуть поляки з Красіцьким:
„Mądry przegadał, ale głupi pobił".
Петра Великого нехай святиться пам'ять!
Він перший царопедію таку создав,
Царям дорогу до всевладства показав.
Побачивши в Европі мудру людність,
Сказав: „Росію зевропеїзую,
Обріжу одяги і бороди обголю".
Сказав і тут боярам та князям
Поврізувано поли, як шпалери
В саду французькім. Дав указ, і зараз
У мужиків та купців бороди
Вниз полетіли, як від граду листя.
Петро впровадив бубни і баґнети,
Поставив тюрми, устроїв кадети,
Дам танцювать заставив менуети,
І ввів їх силою в товариство мущин.
Він на гряницях поставляв сторожу,
Позамикав пристані ланцюхами,
Создав сенат, шпіонів і вельмож,
Горілки відкуп, ранґи і паспорти,
Вмив мужика, прибрав і обголив,
Озброїв і кишені нарублив,
І з дивом крикнула уся Европа:
„Петро уцивілізував Росію!"

Його наступникам лишилося хіба
Брехнями кабінети засипати,
На поміч деспотам баґнети посилати,
Устроювать пожежі й різанини,
Держави довколичні грабувати,
Підданих окрадать, а чужинцям платити,

Щоб оплески здобуть у німців та французів
І славу сильного та мудрого правління.

Французи, німці, зачекайте трохи!
Бо як в ушах вам залящать укази,
А град кнутів сипнеться вам на в'язи,
Освітять вас пожежі ваших міст,
Тоді урветься ваше славослов'я.
Коли велить вам цар хвалить і обожати
Сибір, кібітки, казамати й кнути,
То будете царя піснями забавляти
Зовсім на інші, як сьогодні, нути.

Пан Шатобріян, речник і поет,
Був у Єрусалимі, на Голгофі
Сидів нераз і вихваляв Христа
В державі Магомета, дуже гарно
Про мучеників також говорив.
Та як ізроблено його міністром
І в королівську він попав дружину,
Страх полюбив царя він Олександра.
Хвалить його в газетах і з трибуни
Вінчає, мучеників позабувши,
І велича царя, що мучить Польщу.

Скромніші німці, бо зовсім не дбають
Про міністерства й приязнь королів;
Досить, коли москаль пришле їм ордер
Або почесний титул конзулів,
Або професора, що сином був шевця,
Йменує шляхтичем, російським дворянином.
Він ввесь день пишно ходить по спацерах,
Або при пиві засіда в ордерах,
А ввечір пише, славлячи царя,
Скільки настрочать липські книгодруки.

Цар, як у круглях куля, між стовпці
Влетів, спитав: „Здорово, молодці?“
„Здраствуй, цар батюшка!“ ревнуло збірне
тіло,
Неначе сто ведмедів заревіло.
Дав розказ, розказ вискочив крізь зуби,
Впав, як спука, в губу коменданта,
А потім, з рота летячи до рота,
Аж на останнього упав сержанта.
І наче камінь, що з гори зірветься,
Що раз то швидше й швидше в низ несеться,
Аж у глибоку скотиться долину
І там стократним ехом відіб'ється,—
Зойкнули зброї, брязнули шаблюки,
Змішалося все в гомоні однім.

Вам полишаю се співать, французи!
Ви прибули з Парижа до Москви
На ті руїни, що самі зробили,
По свіжих трупах вашого народа,
Щоб оспівати царську корону,
Славити мудрість та ласку правління,
Як не славив ніхто ще з москалів.
Ви вроджені хвалителі бенкетів,
Різні, заборів, рабства й завойовань.
Для вас народність—забобон пустий.
Вам тільки буть співцями та хвальцями
Тих царських військових ревій.

Хто бачив на лінійнім кораблі
Котел великий, де вариться каша?
Бурлить, а в воду кілька пар матросів
Від разу сипле круп з чотири бочки,
Потім весел десяток у кітлі мішає.
Хто зна французьку соймову палату,
Більшу й сто раз шумнішу від кітла,

Коли комісія проєкт у ню внесла,
І вже надходить черга на дебату?
Европа, здавна гноблена й голодна,
Вся думає, що там варять свободу.
Ліберальізм із уст, як з помпи, буха.
Про віру хтось на початку згадав,—
Палата буриться, шумить, не слуха...
Хтось вільність пригадав,—в кітлі не
закипіло...
Хтось нагадав про королівські пляни.
Про гноблених людей, царів і деспотизм,
Палата знуджена кричить: „A l'ordre!
A l'ordre!"

Аж тут міністер скарбу, як з дрюком,
Вбігає з бюджетовим рефератом,
І починає мішать в промові цифри
Процентів, мит, оплат і реманентів;
Палата прискає, шумить, кипить, гуде,
І шумовини аж під небо пре.
Народи тішаться, бояться кабінети,
Аж всі нарешті дізнаються зразу,
Що шум увесь був лиш про брак монети.

Хто бачив кашоварний той котел,
Або той парлямент, той легко зрозуміє,
Який там шум повстав серед полків,
Коли царів наказ у них влетів.
Враз триста бубнів затарабанило,
Як лід Неви, коли на штуки присне.
Піхота роздалася в довгі лави;
Колюмни сунуть одні за другими,
У кожній комендант і тамбор на чолі.
Як сонце цар стояв, полки ж довкола
Немов планети котяться і кружать.
Втім цар кивнув, і зграя ад'ютантів,

Мов з клітки горобці або хорти зі свори,
Метнулися в той круг з шаленим криком,
І вслід за тим піднявся ще страшніший
Крик генералів, майорів, сержантів,
Гук тарабанів, писк музикантів.
Нараз піхота, як з якоря линва
Розвинена з точила, простяглася шнуром.
Кіннота в рух, полки зближаються,
Зливаються, стають суцільним муром.

Які були там дальші обороти,
Як бистра, непоборная кіннота
Летіла сліпо на карки піхоти,
Мов стадо псів, роз'ярене трубою
На звязаного сиплеться ведмедя,
Якому ланцюхом зав'язано пащеку;
Як та піхота скупчилась, стіснилась,
Наставила оружжя, як їж кільці,
Почувши, що над ним гарчить собака;
Як врешті всі їздці в останнім скоці,
Мов шарпнені уздою, лет спинили;
Як взад і вперед тягано гармати.
Як лаяно по руськи й по французьки,
Тих арестовано, сих в морди бито,
Як мерзли там і з коней ізпадали,
І як царю по тім ґратулювали,—
Занадто се важка для мене тема.
Коли б здолів її, списав би море слів,
Та Муза тут, як бомба серед лету,
Спадає й гасне в немочі хвилевій.
При головному штурмі тих маневрів,
Як той Гомер при боротьбі богів,
Я, чується, готов би задрімати.

Вже військом перероблено всі рухи,
Про які цар лиш чув або читав;

Серед видців вже гомін утихав;
Уже й сукмани, делії, кожухи,
Що вколо площі густо скрізь чорніли,
Кожне в свій бік помалу розбрилися.
Всі вже померзли, всім вже нудно стало,
В палаті царській вже снідання ждало.
Всі посли заграничних королів,
Що, не вважаючи на студінь і нудоту,
Для ласки царської не сміють пропустити
Перегляду, і все кричать: „Чудесно!
Славно!“
Вже повторили, може, сотий раз
З новим завзяттям давні компліменти,
Що цар як тактик в плянах незглибимий,
Вождів в услузі має знаменитих,
А хто не бачив, той не няв би віри,
Які хоробрі й вірні всі жовніри.
Розмова асисти кінчилась, як звичайно,
Кепкованням з дурниць Наполеона.
Вже кожний на годинник поглядав,
Лякаючися дальшої паради,
Бо всім мороз тріскучий дошкуляв,
Нуда в'ялила, голод ослабляв.

Та цар іще стояв і видавав коменди,
Полки свої булані, сиві, карі
По двадцять раз пускає і спиняє,
Піхоту раз стіною видовжає,
То знов у квадратовий стрій втискає.
Отак і грач старий, хоч партнера не має,
Мішає і збира і знов мішає карти,
І хоч самого вже лишило товариство,
Він картами і сам себе забавить.

Вкінці цар знудився, коня нараз звернув,
І щез у сутолоці генералів.

Стояло військо так, як цар його покинув.
І довго з місця рушиться не сміло.
Вкінці ревнули труби й барабани,
І двісті тих колюмн кінних і піших
Знялись і в гирлах вулиць потонули.
Які ж відмінені, ні трохи не подібні
До бистрих тих гірських потоків, що
Зі скель валять мутні хвилі з ревом,
Аж в ясне лоно озера віллються,
Там відпічнуть, свої очистять води,
А потім легко у нові проходи
Блискучі котять, смарагдові хвилі!
Полки війшли тут чисті, свіжі, білі,
А вийшли стомлені, облиті потом,
З розтопленого снігу почорнілі,
Обризькані толоченим болотом.

Всі відійшли, актори і видці.
На площі самітній, пустій зістало
Лиш двадцять трупів; сей у білім ввесь,
То був їздець: тамтого не вгадаєш,
Яке убрання, так у сніг забитий,
Стратований копитами кінськими.
Ті змерзли, стоячи на фронті як стовпи,
Поставлені метою для полків;
Сей збившися в піхотному ряді,
Дістав в лоб кольбою і впав між трупи.
Беруть їх із землі поліціянти,
Несуть ховать мертвих і недобитих.
Один поломані мав ребра, другий
Гарматним колесом роздавлений навпів—
Кишки криваві з черева полізли;
Три рази страшно крикнув з під гармати.
Та майор відгукнув: „Мовчи, цар чує!“
Салдат так звик до послуху старшим,
Що зуби закусив; його ледве живого

Плащем прикрито, бо коли цар часом
Уранці бачить так страшенну рану
І натще глипне на криваве м'ясо,
То двораки в нім чують кепський гумор:
Не свій, сердитий він у двір вертає,
Там жде його заставлене снідання,
Та він в той день не може їсти м'яса.

Останній ранений усіх зачудував:
Грозили, били, але все надармо,
Він не послухав навіть генерала,
Кричав, стогнав і проклинав царя.
Незвиклим криком зваблена юрба
Над мучеником царської паради
Шептала зтиха: „Наказ коменданта
Він віз кудись, втім кінь ізноровився
І став як вритий; тут швадрон їзди
Наскочив ззаду; звалено коня,
Зіпхнуто вояка, і понад ним
Кіннота, мов рікою, поплила".
Та коні гуманніші від людей:
Всі перескакували через нього,
Один лише попав його копитом,
Зламав рам'я: кість тріснула надвоє,
Продерла мундур і стирчала вістрям
З зеленого сукна, страшенно біла.

Лице салдата зблідло як та кість,
Та сил не стратив; другою рукою
Водив то в небо, то в видців громаду,
Немов благав чогось і в своїм болю
Давав їм голосно якісь поради.
Які—ніхто не знав, ніхто не скаже.
Невільні слухачі помалу розійшлися,
На питання нерадо відмовляли,
Що ранений не говорив по руськи,

Лиш тільки зрозуміти було можна:
„Цар“, „до царя“—щось мовив про царя.
Говорено, що стоптаний салдат
Був молодий рекрут, литвин із роду,
Син графа чи вельможного князя.
Із шкіл насилу відданий в рекрути,
Мав коменданта, що ненавидів
Ляхів; сей дав йому навмисно дикого
Коня, мовляв: „Хай зломить карк ляшуга!“

Хто був, не знати, і по тій події
Його вже назви не назвав ніхто.
Ах, прийде час, що тої назви, царю,
Чорти шукати-муть в твоїм сумлінню.
Чорт витягне її з поміж тих тисяч,
Які згноїв ти в рудниках підземних,
Під коні кинув на затрату вічну.

Узавтрі одалік за площею почули
Виття собаки—в снігу щось чорніло.
Прибігли люди, викопали трупа;
Він по параді тут лишився на ніч.
Се був на пів мужик, на пів салдат,
Острижений, та довга борода,
Мав шапку футряну і плащ військовий,—
Напевно офіцерським був слугою.
Сидів він на великій шубі свого пана,
Тут лишений, щоб ждав на дальший наказ,
Тут і замерз і сніг його присипав;
Тут вірний пес знайшов його й завив.
Замерз, а в теплу шубу не вгорнувся!
Одну зіницю сніг йому засипав,
Та друге око навіть і по смерти
Не зажмурилось, звернене на площу,
З якої дожидало свого пана.
Пан велів сісти, і слуга сидів;

Велів не встати з місця—він не встав,
І не повстане, аж на страшнім суді.
І досі вірний пану, хоч без духа,
Рука держала й досі панську шубу,
Пильнуючи, щоб хто її не вкрав;
Другу хотів за пазухою гріти,
Та не влазили вже замерзлі пальці.
А пан і досі не згадав про нього;
Чи мало дбалий, чи лиш обережний?

Був догад, що се офіцир приїзжий,
Який прибув недавно до столиці,
І на параду йшов не з обов'язку,
А щоб там показать нові еполети,
З паради, може, на обід пішов,
Коли йому моргнула куртизана,
А, може, до товариша грача зайшов,
І там за картами про денщика забув,
А потім шуби і слуги відрікся,
Щоб не признать, що мав з собою
шубу,
Не міг морозу видержать, як інші,
Як цар видержував сам особисто,—
Бо ще б сказали: „Їздить неформально
На огляд з шубою, і мислить ліберально".

О, бідний хлопе, смерть твоя геройська,—
Для пса заслуга, гріх для чоловіка.
Яка за неї вдяка? Пан згадає:
„Він був до смерти вірний, як собака".
О, бідний хлопе, чом же з мого ока
Сльоза пливе і серце в мене б'ється
При думці про твій вчинок? Жаль мені
Тебе, нещасний слав'янине! Бідний
Народе, жаль мені твоєї долі...
Один лиш знаєш героїзм—неволі.

VI. Олешкевич

День перед петербурзькою повінню 1824 р.

Коли мороз як найтугіше пражив,
Враз небо зсиніло і плямами чорніє,
Подібне до лиця замерзлого в снігу,
Коли його тепло у хаті розігріє,
І він тепла набравши, не життя,
Не дише, лиш воняє сопухом гниття.
Повіяв теплий вітер. Ті димóвії стовпи,
Що мов величній ліс над містом бовваніли,
Розповзлися по небі туманами,
І з димовим дощем на землю впали.
Сей дим спливав по вулицях річками,
Мішаючися з парою вохкою;
Топився сніг і поки звечоріло,
Залив всі вулиці рікою болотною.
Санки, кочі й ляндари пощезали,
Їх знято з повозів; колеса загриміли
По міськім бруку. Та в димах і в парі
Ніяких поїздів на вулицях не видно;
Лиш блиски ліхтарень мигтять де-де у млі,
Як блудні вогники на темному багні.
Над берегом огромної Неви
Йшла путників громадка молодих;
Вони все сумерком ходити люблять,
Щоб уникати виду станових,
І шпига не здибать в пустому місці.
Ішли, говорячи не руським язиком;
Часом котрийсь затягне пісню зтиха,
Часом стають і очі обертають,
Чи хто не слуха?—Ні, не чуть нікого.

Блукали ніччю над руслом Неви,
Що тягнеться немов стіна альпейська,

Аж зупинилися, де між гранітом
Вниз до ріки прорубана дорога.
Там унизу побачили здалека
Когось з ліхтарнею над самою рікою.
Се не шпіон, бо що шпіонити в воді?
І не перевізник, бо хто б плив поміж
криги?
І не рибак, бо не тримав нічого
В руках, лише малий паперу зшиток.
Зблизилися—він не звернув уваги,
Шнур підтягнув, який звисав у воду,
І вузлики злічив і записав;
Мабуть, там міряв глибину води.

Ліхтарні відблиск, від води відбитий,
Паде на зшиток сірого паперу
І на лице, похилене над світлом.
Жовте, як хмара на західнім небі.
Лице те гарне, благородне, строге;
Очима пильно він читав у зшитку,
А чуючи прихожих кроки й гомін
По-за собою, не спитав, хто ходить,
І тільки легко так кивнув рукою,
Немов просив, аби стояли тихо.
Було щось дивне в тім кивку руки,
І подорожні ставши ту ж над ним,
Гляділи і шептали, сміючися,
А далі стихли всі і нічичирк.
Один заглянув у лице й пізнав
І шепнув іншим: „Так, се він". — „А хто
він?"
„Маляр—і поляк з роду, Олешкевич.
Тепер він радше ворожбит-віщун,
Бо вже давно відвик від фарб і пензля,
Лиш біблію читає та кабалу.
І, кажуть, навіть з духами говорить".

Та ось маляр устав, зложив свій зшиток,
І промовляв неначе сам до себе.
„Хто завтра доживе, страшне побачить чудо.
Се буде друга, не остання проба;
Стрясе бог підніжок Ассура трону,
Стрясе основи міста Вавилону.
Та проби третьої не дай дожити, боже!“
Промовив, путників лишивши над водою,
А сам з ліхтарнею пішов помалу
Угору сходами і щез за парканом.
Ніхто не зрозумів значіння слів його.
Одні задумались, а інші всміх,
Гукаючи: „Дивачить наш віщун“,
Постояли в тім сумерку ще хвилю,
А далі мовчки розійшлися живо.

Один лише додому не вертав,
На сходи скочив, біг по набережній
За малярем; його не було видно,
Лише ліхтарня здалека мигтіла.
Хоч у лице не глянув маляреві
І не дослухав того, що про нього
Говорено, та голос чув його,
І віщії слова в душі його тремтіли.
Згадав на хвилю, що вже чув сей голос,
І біг що сили темним тротуаром.
Ліхтарня, швидко несена, мигтіла,
Не раз щезала в памороці мглистій,
Неначе гасла, а втім разом стала
Серед пустелі на широкій площі.

Подвоюючи кроки, подорожній
Добіг на місце. Серед площі купу
Каміння бачить, а на камені
Одному, бач, маляр старий стоїть.

Відкрита голова, плащ вітер розвіває,
До неба праву руку підіймає,
А в царський двір свій зір він затопляє.
Шептав до неба, мов молився богу,
А потім голосно промовив сам до себе:
„Цар ще не спить! Глухая ніч довкола.
Спить вся двірня, а тільки цар не спить.
Ще ласкав бог послав на нього духа,
Що прочуттям його остеріга про кару.
Та цар заснути рад, на силу жмурить очі,
Засне глибоко .. Скільки разів досі
Мав остороги від свойого духа,
А ще страшніші сонніï видіння!
Він не так злий колись був чоловік,
Але зійшов помалу на тирана;
Від нього добрі духи відступили,
А він з літами що раз глибше й глибше
Впадав у міць чортівську. Ще одно
Останнє, тихе почуття людське
В душі загасне, як плохенька мрія,
А завтра знов підхлібники пихою
Наповнять душу, підіймуть ще вище,
Аж всю її потопче Сатана.

„Ті в низьких домиках піддані бідні
За нього перші кару потерплять.
Бо грім, коли в мертвії речі б'є,
Все б'є в найвищі дерева та вежі;
Та між людьми найбільше б'є внизу,
Найменше винних перших убиває.
Заснули в п'янстві, в розкоші та сварах,
Вже не проснуться, бо заллє вода.
Спіть супокійно, як безтямні звірі,
Поки постигне вас у сні гнів божий,
Як той стрілець, що в лісі все вбиває.
Поки дійде аж у ведмежу ґавру.

„Там!—Чую! - Вирвалися вже вихри
З ледів полярних, як морські страшила,
Вже з хмар собі поприпинали крила,
На хвилі сіли, знявши з них окови.
Вже чую, як морська безодня стекло
Бурха й гризе запори ледовії,
Під хмари мокру шию підіймає.
Вже—чую, ще один ланцюх тримає,
Та швидко й сей зірвуть—гук молотів вже
чуть".

Так мовив і почувши, що хтось з боку
Підслухує, здув свічку й щез у пітьмі.
Заблис і щез як прочуте нещастя,
Що несподівано у серце вдарить —
І промине, страшне, але незрозуміле.

Сей текст просторіший на 60 рядків від звичайного тексту видань сеї поеми. Ті рядки були написані, але потім перед друкуванням повичеркувані автором. Із автографа їх опублікував др Біґеляйзен у своїм виданню „Dzfera Adama Mickiewieza, t. II. Lwów 1893", ст. 323—325.

До другів росіян

Сю поему другам росіянам присвячує автор

Чи згадуєте ви мене? Я, скільки раз
Про другів своїх смерть, в'язницю
Та вигнання згадаю, думаю
Й про вас, і ваші лиця чужоземні
У моїх мріях мають право громадянства.
Де ж ви тепер? Та благородна шия
Рилеєва, яку я по братерськи
Стискав, за царським присудом повисла
До дерева ганебного прип'ята.
Прокляття тим народам, що мордують

Своїх пророків! Та рука, яку
До мене простягав Бестужев, і поет
І вояк, та рука відірвана
Від зброї і пера й запряжена
Царем до тачки, нині в рудниках
Копає десь, закована обік долоні
Якогось поляка. А інших з вас
Постигла, може, ще лютіша кара.
Може хто з вас, чином чи ордером
Заплямлений продав свобідну душу
На віки вічні за цареву ласку,
І нині біля царського порога
Поклони б'є. А може не один
Продажним язиком його тріумфи славить
І тішиться, як мучать його другів.
Може хто з вас у моїй вітчині
Себе кривавить кров'ю моїх рідних,
І величається перед царем,
Немов заслугою, прокляттям їхнім.
Коли до вас, далеких від свобідних
Народів, аж на північ залетять
Сі скорбні пісні й над ледовим краєм,
Мов журавлині крики, залунають,
Хай вільність вам, як журавлі весну, звіщають.
Пізнаєте мене по голосі. Допоки
В неволі був я, мовчки, наче вуж,
Я просмикався й деспота дурив,
Та вам я відкривав чуття мойого тайну.
Для вас я голубину простоту
Все мав; тепер же сю отрути чашу
В світ виливаю. Так, гірка й горюча
Моя та мова, виссана з тяжкої,
Важкої горести моєї вітчини,
Із сліз і крови моїх земляків.
Нехай же жре й палить вона не вас,

А ваші пута! Хто з вас скаргою
На мене кине, буде скарга та
Для мене як собачеє щекання
Пса, що так довго й так терпливо в стужі
Звик до припону, що готов кусати
Ту руку, що припін той хоче розірвати.

Переклад писано в Криворівні
15—25 серпня 1910.

Смерть полковника

Глухий ліс, хатка в нім лісникова,
Рота стрільців її окружає;
При воротах сторожа полкова,
А в кімнаті полковник конає.
З сіл селян посходилося троха,
Знана їм слава й міць того мужа;
Ся сидить при воротах і шльоха,
Той пита: „Чи пан скоро подужа?“

Ось полковник коня окульбачить
Повелів і зовсім осідлати,
Перед смертю ще рад його бачить;
Велів вести до себе до хати,
І принести свій одяг стрілецький,
Свою шаблю, рушницю й ладунки.
Старий вояк він рад як Чарнецький,
При смерти попрощать ті риштунки.

А коня вже як вивели з хати,
Ксьондз до неї війшов з паном богом[1].
Стали з жалю вояки зідхати,
Люд молився, клячучи за порогом.

[1] З паном богом—з причастям.

Та й старі Костюшківські вояки,
Що не раз чужу кров проливали,
Та ніколи не плакали,—таки,
З ним прощаючись, ревно ридали.

Скоро світ, у каплиці дзвонили.
Війська вже не було коло хати,
Бо вже скрізь москалі заступили,—
Люд зійшовсь тіло лиш оглядати.
Ось лежить він на простім посланню,
В руці хрест, в головах сідло й бурка,
А при боці шабелька й дворурка!
Та сей вождь, хоч в вояцькім убранню—
Яке гарне, дівоче лице!
Які груди! Ах, дівчина се!
Се литвинка—герой! Sancte Pater!
Вождь повстанців, Емілія Плятер.

Переклад писано дня 28 травня 1913.

Нічліг

Наш начальник над озером Троцьким
По ковганському бою ночує;
Стрільці в гаю засіли табором.
Сей до ран своїх мох прикладає,
Той рушниці ладна, набиває,
Замки їх обережно м'якою
Обвиває з берези корою;
Інший спать хоче, плащ ізвиває
І під голову знай підкладає.

Всі поснули. Стоїть лиш сторожа,
І начальник сну також не має.
Він під деревом в сумерку ліса
Сидячи, важку думу думає.

Сухе дерево, та на нім плоди,
Що відстрашуть і найголодніших;
Се не яблока висять, ні груші,
Тільки дві там повішені душі.

Се шпіони, се царські слуги:
Ось прусак довгоногий звисає
У білявих панчохах, а другий
Жид, що землю пейсами змітає.

Вожд не спить. На колінах рушниця,
Зір шукає знайомого згір'я
За водою; там дім його власний,—
Він очима пасе його й міря.

Ось над згір'ям луна... Чи грім вдарив?
Грім у нас не вдаряє в ту пору.
„Мати божа! Се, мабуть, пожежа!
Рятуй діти! Се дім мій палає!"

„Де патролі? На коні! На згір'я!"
А втім чуть: лім тріщить, людський гомін...
„Хто йде?"—голос із гаю озвався.
Се вертають патролі, і зараз
Увесь табор з просоння піднявся.

„Де начальник? Велике нещастя!
Страшні вісті приносять патролі.
Один мовить: „Жону твою вбито!"
Другий мовить: „І діти згоріли".

„Та московського гершта спіймали".
„Хто він?"—„Француз, не старий, вродливий.
Палить села у службі московській,
За заплату б'є люд безоружний".

Вожд, немов від ударення грому,
На пожежу знай мовчки вдивлявся.
Як з вікон огонь бухав та з дому,—
Гріший жар в його серці займався.

І над табором тихим, здумілим
Жах заляг, стоїть тиша понура...
Вожд мовчав, як мушкет перед стрілом.
В дім глядів, потім крикнув лиш: „Шнура!“

Два кати тут надбігли воєнні,
Шнур готовий вже мали для форми;
Рукави заложили за поли,
Ковнір здерли йому з уніформи.

Втім летить хтось. „Хто йде?“—„Люд із богом!
Наше гасло! Пізнайте свойого!“
Скинув плащ,—на нім мундур кракуса,
Білий сурдут з червоним вилогом.

„Збив Скшинецький, збив на лоб, на шию,
Збив під Вавром Розена й Гейсмара!
Набрав в'язнів і гармат багато!
На Литву йде!.. Най живе Скшинецький!“

Кричав вояк, сміявся та плакав...
Ах, кому не був милий край рідний,
Той не буде так плакать, той бідний!
А начальник? Він не забалакав.

Він хрестом лежав, довго молився.
Встав і рік до француза: „Свобідний!
Геть від ніг моїх, не упідляйся!
Днесь карать я нікого не здібний“.

Написано д. 29. березня 1832. Перекладено д. 30 травня 1913. «Петербург», «До другів росіян», «Смерть полковника», «Нічліг» друковано в «Wielka utrata».

Ордонова редута

Нам стріляти не веліли, і вступив я на гармату,
І зирнув довкола: двісті вже гармат реве завзято.
Артилерія московська нас обходить навкруги
Довго, просто і широко, як морські береги.
І я бачив їх ватажка: прилетів, мечем махнув,
І, як птах, свойого війська він одно крило звинув;
З-під крила ж ізбита вкупу виливається піхота
Довгим-довгим чорним валом, наче лява із болота,
Пересипана баґнетів іскрами. Неначе круки
Чорні стяги теє військо ось ведуть на смерть, на муки.

Проти них стирчить біленька і вузенька, гострокута,
Мов той бик, що море боре – то Ордонова редута [1].
Шість гармат усього мала, що все куряться й блискочуть,
І не стільки слів летючих у гніву уста цокочуть,
І не стільки мислей мигне в час розпуки у борців,
Скільки з тих гармат летіло куль і бомб і картачів.

[1] Укріплений шанець.

Глянь, ґранат в колюмну, в саму середину порина,
Наче ляви брила в воду, полк ввесь димом заслоня...
І ось ще ґранат у димі,—ряд під небо ввесь летить,
І вже лисина велика у колюмні мерехтить.

Куля ось летить, здалека грозить і шумить і виє,
Мов бугай реве до бою, шарпається й землю риє.
Вже допала, мов боа той у рядах свій скрут звиває,
Грудьми палить, рве зубами, самим віддихом вбиває.

Найстрашнішої не видно, тільки чуть її сичання;
Видно, як валяться трупи, чути ранених стогнання.
А як з краю в край колюмну провертить і просверлує,
То немов посеред війська ангел смерти промандрує.

Де ж король, що ті громади висилає на різню?
Чи дає відваги приклад, ставить грудь свою міцну?
Ні, сидить п'ятьсот миль відсі у своїй столиці нині,
Цар, великий самовладець всього світа половині.

Зморщив брови—і кібітки тисячами чвалом
скачуть;
Підписав—і тисячами матері за дітьми
плачуть.

Лиш кивне—кнути засвищуть від Фінлянді
дії до Хіви...
Владарю, як бог могучий, а як сатана
злосливий!
Коли турків за Балканом пуджають твої
гармати,
І посольство йде з Парижа, щоб стопу
твою лизати,
Лиш Варшава наругаєсь твоїй силі й твому
трону,
Підійма на тебе руки і стягає ту корону
Казимірів, Болєславів із твоєї голови,
Бо ти вкрав її й споганив, омиваючи
в крові.

Цар дивується—від страху петербуржців
дрож бере;
Цар розсердився—зі страху все дворацтво
стоя мре.
Та вже сипле військо; в нього бог і віра
і зоря—
Цар. Цар сердиться,—помрімо, та розрадуймо царя!
Вождь Кавказький із пів світа сили—гей на
супостата!
Вірний, справний і невтомний, наче кнут
у жмені ката.
Крик: „Ура! Ура!“ Вже близько шанців,
і в рови їх купи
Сунуться, замість фашиння там свої складають трупи.

Вже чорніються на білих палісадах подовж валу...
Ще редута в середині, ясна з вистрілів розпалу,
Червоніє понад черню, як мотиль до муравлиська
Вкинений блищить, та суне мурашня густа, вже близька...
Згас... От так редута згасла. Чи ж остання вже гармата,
З ложа зіпхнена, зарила гирло у пісок, щербата?
Чи бомбардієр останній кров'ю запал свій залив?
Згас огонь. Москаль вже шанці й огорожі розвалив.
Де ж ручне оружжя? Нині працювало більше, знать,
Як на княжих всіх парадах доводилось працювать.

Вгадую, чого замовкли, бо не раз видав битви,
Як боролась горстка наших з цілим навалом Москви.
Як годинами кричали лиш два слова: „Паль! Набий!"
Дим спирає дух у груді, від утоми всяк слабий.
А тут все гремить команда, вояк став слугою пушки,
Врешті робить без команди всі ті рухи самотужки,
Без розваги і без тямки, без чуття, як млин. Не вмисне

Вояк лиш наб'є, торохне, приклад до ноги
притисне,
Знов наб'є і знов підносить від ноги
стрільбу на око,
Аж рука у порошниці довго, сквапно
і глибоко
Шпортала — нема патрона! Вояк зблід
і захитався,
І набою не знайшовши, вже з карабіном
розстався.
Чув, як зброя розігріта руки палить, кров
стинає,—
Випустив її, валиться... поки вб'ють, він
сам сконає.

Так я думав. А на шанці ворогів вже
лізла купа,
Мов хробацтво наповзає скрізь на теплого
ще трупа.

Ув очах мені стемніло, сльози тру, гляджу
на вал,
Аж тут чую, що до мене мовить щось мій
ґенерал.
Крізь люнету він, оперту легко на моїм
плечі,
На той штурм, на тії шанці довго зорив,
мовчачи.
Потім вимовив: „Пропала!" З під люнети
в хвилі тій
Кілька сліз закапотіло... Рік до мене:
„Любий мій,
Молодий зір від скла ліпший. Глянь-но
добре на той вал!

Знаєш Ордона? Чи бачиш, де він?“ —
„Пане ґенерал,
Чи я знаю? Там стояв він, там гармату
навертав...
Щез. . Ні, я знайду, догляну... Дим закрив
його. Пізнав!
Серед найгустіших клубів диму я не раз,
не раз
Бачив руку ту, що рухом роздавала нам
приказ!
Бачу знов! І бачу руку, тую блискавку
ясну:
Він махає нею, грозить, держить свічку
запальну.
Вже беруть його, вже гине—ні, в льох
скочив, у пропасть!“
„Добре!“—ґенерал озвався.—„Він їм по-
роху не дасть“.

Тут блиск, дим,—хвилину тихо, і гук, наче
сто громів.
Від дерну, піску, каміння воздух ввесь по-
гас, затьмів.
І підскочили гармати, мов стрельнули їх
роти,
Покотились на колесах, та запалені
льонти
Не натрафили на панви. Покотився дим
клубами
Просто в наш бік і густими огорнув нас
туманами.
І ніщо не було видно, лиш ґранатів блиск
різкий.
Та ось дим помалу рідне, сиплються до-
щем піски...
Я поглянув на редуту: де був вал і палісади

І гармати й наших горстка й наших воро-
гів громади,—
Щезло все, як сонна змора, тільки та
земная брила
Розторощена зіває—мирова для всіх могила.

Там і ті, що боронили, й ті, що вдерлися
в сей вир,
Вперве в жизні заключили щирий, віко-
вічний мир.
Хоч сам цар велів би встати всім салдатам
„на ура“,
Ні одна душа московська не послухає
царя.
Тут зариті стільких сотень імена й тіла
і мова...
А де душі їх? Не знаю. Знаю лиш, де
Ордонова.
Він патроном шанців буде, бо велика
правда те:
Знищення у добрій справі так як творен-
ня—святе.
Бог сказав слова: „Да будеть!“ Бог: „Да
згинеть!“ проче,
Коли правда і свобода від народів утече.
Коли землю самовлада опов'є і гордість
люта,
Так як вкрита москалями та Ордонова
редута;
Бог, караючи драпіжну ровту злобою
затруту,
В воздух висадить сю землю, як Ордон
свою редуту.

Перекладено восени 1907 р., друковано в фельєтоні „Діла“ ч. 255 того ж року.

Чати

З садового підслуха
Воєвода без духа
В замок—лютий, тривожний вбігає;
Відхиляє заслінки,
Глянув в ліжко до жінки,
Глянув, дрогнув, а жінки немає.

Зір блука по покою...
Ввесь тремтить, і рукою
Сиві вуси теребить і дума,
Сам не свій від гризоти;
Взад закинув вильоти,
Й козака покликає Наума.

„Гей, козаче, ти хаме!
Чом у саду при брамі
В ніч ні сторож не став, ані пес ні?
Бери торбу борсучу
І янчарку гайдучу
І з клинка ось гвінтований кріс мій!“

Взяли зброю, погнались
І до саду закрались...
У навислій гільками альтані
На лавчині, як мрія,
Щось у тіні біліє,—
Се сиділа, вся в білому, пані.

І одною рукою
Крила очі в кіс звою,
Крила груди рубком сорочини,
А другою від стану
Відпихала незвану
Руку вклякшого обік мущини.

Він стиска їй коліна,
Промовляє: „Єдина!
Чи вже вся моя, вся моя втрата?
Навіть тії зідхання
І ручок тих стискання
Воєводи покрила заплата?

„Я хоч так тебе палко
Стільки літ любив, галко,
І любити-му й сліз лити ріки,—
Він не любить, не сплакне,
Лиш шкатулою брякне,—
Ти йому віддала все на віки.

„І щовечір він буде
На лебежій тій груді
Старий лоб свій в тебе колисати,
З твоїх уст коралевих
Із тих личок рожевих
Мені видерті розкоші ссати!

„Я на конику вірнім
Під промінням вечірнім
Біг у стужі та слоти охоче,
Щоб вітати зідханням
І прощати бажанням:
„Добра ніч! Довгі пестощі в ночі!“

Вона все ще не слуха...
Він щось шепче до вуха—
Нові жалі та нові закляття!..
Аж тремтючи, стомлена
Опустила рамена
І упала до нього в обняття.

Воєвода з козаком
Поклякали за кряком,

І добули з-за паса набої;
Відкусили зубами
І прибили стемплями
Жменю пороху й кульок по двоє.

„Пане,—тут козак мовить,—
Якийсь біс мене ловить!
Я не стрілю до тої дівчини.
Як я курок відводив,
Дрож по мені проходив,
І скотились на панву сльозини".

„Тихо, кодло мерзене,
Бо заплачеш ти в мене!
Ось тут порох сухий на панівку!
Підсип запал, а живо
Нігтем вичисть кресиво,
І пали у свій лоб, або в дівку!"

„Вище! Вправо! За ціллю!
Жди, аж перший я стрілю!
Молодому дам добру догоду".
Козак змірив і вцілив,
Не чекаючи стрілив,
І потрафив в сам лоб воєводу.

Перекладено дня 25 грудня 1907, друковано в Літ.-Наук. Віснику за липень 1908 р. ст. 18—20.

Втека

Він воює — рік минає.
Може вмер, що не вертає...
Панно, жаль літ молодих!
А ось їде князь-жених.

Князь гостюється у дворі,
А панна плаче в коморі,

Її очі – блискавиці;
Помутніли як криниці.
Її личко – місяць в повні –
Гасне, наче дві головні,
Гасне врода, в'яне цвіт.

Мати в горю... Князь не ждав.
Князь на заповіди дав.
Свадьба їде шумно, тлумно...
„Не ведіть перед вівтар,
А везіте на цвинтар,
Постеліть мене у трумно!
Вмру я, як він не жиє;
Тебе, мати, жаль уб'є!"

Піп у сповідниці ждє.
„Доню, час!"—Вона не йде.

Ось кума йде, відьма віща.
„Геть жени попа із місця!
Бог і віра—сон-мара.
Вже ж кума сплете весілля!
Знає много, бо стара.
Має папороть, чар-зілля...
Ти коханка маєш дари,—
Ось зроблю могучі чари.

„Його волос в вужа звяжи,
Дві обручки ураз зложи,
З лівой руки кровцю пусти!
А на вужа будем клясти,
В дві обручки будем густи,
За тобою мусить прийти".

Панна грішить, їздець спішить;
Кляла духа—клятви слуха,

Зимний гріб відмок у мах[1],—
Панно, панно, чи не страх?

Втих, дрімає двір замковий.
Не спить панна. Із нарожа
Північ б'є. Мовчить сторожа,
Панна чує брязк підкови...
Британ мов би очумів,
Лиш завив і занімів.

Заскрипіли внизу двері.
Хтось іде в сінях холодних...
Відчиняє трої двері,
Трої всі одні по одних...
І сідає на постелі.

Люба, мила йде розмова...
Втім рже кінь, сова гукає.
Час ударив. „Будь здорова!
Кінь мій рже, мій кінь чекає.
Або встань, сядь на коня,
І навіки будь моя!"

Місяць світить, їздець летить
По чагарах і корчах —
Панно, панно, чи не страх?

Кінь, як вітер, полем дмуха,
Несе лісом, в лісі глухо...
Тут і там в сухій ялиці
Ворон вистрашений кряче;
В лозах вовчії зіниці
Миготять як ліхтарі.

[1] Відмок у мах — відімкнувся в одну хвилину.

„Вчваль, мій коню! Коню, вчваль!
Місяць вниз іде з-за хмар.
Поки вийде місяць з хмар,
Нам скакать на десять скал,
Десять рік і десять гір,—
За годину піє кур“ [1].

„Де везеш мене?“—„До дому.
Дім мій на горі Мендога.
В день отверта всім дорога,
Ніччю їздим по крийому“ [2]
„Маєш замок?“—„Так, є замок,
І замкнутий, хоч без клямок“.
„Милий мій, з конем спиняйся!
Ледве всиджу на облуці“.
„Мила, за сідло чіпляйся!
Що взяла ти в свої руці?
Чи мішочок до роботи?“
„Ні, та се „Ołtarzyk złoty“ [3].

„Не спиню, біжить погоня!
Чуєш, як дуднять болоня?
Перед конем пропасть лежить...
Кидай книжку, хай кінь біжить!“
Кінь немов тягару збувся,
Десять сяжнів в яр метнувся.

Понад багна, манівцями
Мчаться. Тьма. Вогонь-блудник
Перед ним, як провідник,
Від могили до могили
Підліта; де пролетить,

[1] Піє кур—співає півень.
[2] По крийому—скрито.
[3] Польська молитовна книжочка (Ів. Фр.).

Слід блакитний полишає,
А в той слід їздець шугає.

„Милий, що се за дорога?
Тут не знать сліду людського!“
„Добра й ся, коли тривога.
Криво їде, хто тікає,
А в мій двір слідів немає.
Піших гостей він не знає,
Бо везуть багатих цуґи,
А несуть убогих слуги!“

„Вчваль, мій коню! Коню, вчваль!
Блиска вже зоря на сході...
За годину вдарить дзвін.
Поки вдарить ранній дзвін,
Перескоч ще пару скал,
Через гори й через мур,—
За годину другий кур“.

„Любий мій, здержи вудила!
Кінь злякався, вбік садить...
Повно скель, дерев на шляху,—
Щоби де не зачепить!“
„Любко, що в тебе за шнурки,
Що там висять із кишонки?“
„Любий мій, та се пацьорки,
І шкаплірик і коронки“.

„Шнур проклятий! Шнур зненацьки
Мигає коневі в очі.
Глянь, тремтить, ось-ось в бік скочить.
Моя люба, кинь ті цяцьки!“

Кінь немов позбувсь тривоги,
Просто вбіг п'ять миль дороги.

„Що за цвинтар се, мій милий?“
„Мур, що замок мій переже“.
„А хрести ті, ті могили?“
„Не хрести се, тільки вежі.
Мур проскочим, і в пороги!
Тут на вік конець дороги.

„Стій, мій коню! Ось наш двір!
Ти прибув, нім піяв кур.
Стільки рік і скель і гір!
А тремтиш тут, коню мій.
Знаю, знаю, що там єсть:
Нас обох болить той хрест“.

„Чом ти станув, мій коханцю?
Зимні роси мене мочать,
Зимний вітер віє вранці...
Вкрий плащем, бо вся дріжу!“

„Мила, притулись, прибудь!
Зложу скрань на твою грудь“...
„Голова моя палає,
І каміння загріває“.
„Що за гвоздик там зі стали?“
„Хрестик, що ще мама дали“.
„Хрестик гострий, як стріла,
І ранить мене і палить.
Кинь його, кинь геть сю мить!“

Хрест на землю впав і щез.
Їздець панну в пів притис,
З уст, очей огнем заблис.
Людським сміхом рикнув кінь,
Перескочив чвалом мур.
Дзвони б'ють, запіяв кур...

Поки блисла зірка ранна,
Щезли кінь, їздець і панна.

На цвинтарі тиша опять,
Камні лежать, хрести стоять;
Один гріб пустий гуля,
Свіжо зрушена земля...
Піп на гробі хрест поставив,
За дві душі службу правив.

Перекладено дня 26 грудня 1907, друковано в Літ. Наук. Віснику за липень 1908, ст. 20—24.

І. Голос, що кличе в пустині

Інколи з бурею враз прориває́ться
В уха юрбі безупинній
І вожакам, що брехні покланяються,
Голос, що кличе в пустині.

Цей та той кинеться жахом наповнений,
Збридне м'яке йому ложе,
І затремтить, мов убійник ізловлений,—
Та зрозуміти не може.

І замирає неясний нікому
Голос, що кличе в пустині,—
Знов спить злочинець на ліжку м'якому,
Але покути не діє й донині.

ІІ. Приходиш до мене

Приходиш до мене, не мовиш нічого,
А тільки показуєш рани свої,
Смертельную блідість лиця неживого
І кров'ю забризкані шати твої.

Жалібниї очі звертаєш на мене
І зір твій у серце вбиваєш, мов ніж,

Аж смерти обличчя грізне і студене
Я чую при собі ясніш і ясніш.

В душі моїй стид і розпука гуляє,
Терплю я всі муки конання,
І регіт проклятих довкола лунає,
І тріскає серце з страждання.

„ЛНВ". 1899. V.

І. На канонії [1]

Жив я в ту пору на Канонії
В сусідстві неба,
І слухав зблизька сфер гармонії,
Молився до Феба.
І жив безжурно, як вчить наш тато
Поет Горацій,
Любив я книги, любив дівчата
І муз і грацій.

Хоч там поеми мої незгірші
Брали під пляцки [2],
Щоніч писав я скажені вірші
А la Словацький.
І замість сліпать без відходу
Над corpus juris,
Я славив усміхи і вроду
Варшавських „гуріс".

Раз мене спутав зір сусідки
Любовним лихом—
(Де вже не ставить Амор сітки!
Навіть під стрихом!)
Та не буває для поетів

---

[1] Канонією називається один квартал у Варшаві, де живе біднота.

[2] Пляцок—коржик.

Любов без шкоди:
Тоді дряпнув я сім сонетів
І штири оди.

Життя при мріях бігло стиха,
Немов ідилля;
Не завдавала серцю лиха
Горда Маріля.
Хоч моїм співам вторив, бувало,
М'явкіт кіточий [1],
То все до співу (їдячи мало)
Був я охочий.

Обік дітей кормив громадку
Швець кривонога;
До стелі підносив він дратву,
Голос до бога.
В бою з бідою, що йшла з ним вальсом,
Жив і дер пельку;
Той швець мене ще геть перед Смайльсом
Учив „Self-help"-у.

Зліва сусіду мав я артисту
На мандоліні;
Грав він не чисто, та пивав чисту
В кожній годині.
Щоночі бренькав, зимно чи парно,
В клітці злиденній;
Це мені приклад був, як то марно
Згибає геній.

Третій панок був, мав свободу:
Емерит [2], братку!

---

[1] Кіточий—котячий.
[2] Емерит—пенсіонер.

Шорана пив холодну воду,
Склянок з десятку.
Носив зелені окуляри
І чорний пластер,
Держав канарків штири пари,
Курив все кнастер.

Досить бувало жартів, утіхи
В кружку тім нашім:
Нераз до пізна реготи, сміхи
Трясли піддашшям.

Кпив емерит із струновладця,
А швець з поети,—
Так, родом з різних сфер, миряться
Тіні край Лети.

II. Ель молє рахмім [1]

Було це на подвір'ю Іцкової хатки
В літній вечір. Дістався я туди лишкрадьки.
(Відчужує і ділить, не єдинеє віра!)
Внизу шапок, халатів збилась купа сіра.
Женився Іцко шмáтник з ватниці дочкою.
Цікаві й гості двір ввесь залягли юрбою.
Було негарне місце, люди всі звичайні.
Сполошені три гуски ґеґали край стайні,
На ґанку проти сонця схли брудні перини,
З кухні бив запах диму, риб і смаженини,
В кутку дві верби мерли на сухоти хорі.

[1] Словами „Ель молє рахмім" (Боже, повний милосердя) починається жидівська пісня по покійнику. В часі шлюбного обряду, коли одно з наречених є сирота, цю пісню співає „хазен", тобто співак. (Увага автора).

Мов світло в шабас, в небі так горіли зорі,
Блакить де-де встилала хмар легеньких
вовна
І ніч була мов царським маєстатом повна.

Іцко під пурпуровим, ветхим бальдахимом,
В святочнім строю, світлом облитий і ди-
мом,
Стояв—смаглявий хлопець, півмуж, пів-
дітвак ще.
В жидів любов хапає чоловіка натще,
Веде на осліп в темний вир, мов серед
ночі,
І кидає зненацька в обійми жіночі.
В юрбі були буденні постаті, з якими
В крамах, торгах стрічаться звикли ми
щоднини:
Тандитники, фактори, купці, шаповали.
Їх лиця бородаті в духоті палали;
Їх світлом золотили воскові „гавдулі"—
Свічки, що враз зливали свої блиски чулі,
Мов меч у херувима з блискавок увитий.
Часом схилялись чола, мов лан житом
вкритий,
Шваркотали, та скептик не знайшовсь
між ними,
Котрому би ті форми видались смішними.

Платком закрили в Іцка вид; один жва-
віший—
Не священик, а простий жид, лише блід-
ніший
І сумніший від інших, озирнувсь і звільна
Співав щось. Невесела пісня та весільна.
Їй хлопців рудавих вторували крики
І всього тлуму шемріт півщирий, півдикий.

На образ цей цікаво я глядів—і зимно.
Іцко, хоч в блисках світла, що чадило
димно,
Поважний на сміттю, мов храму це
пороги,—
Для мене був лиш Іцко, лиш шматяр
убогий.
І інші всі звичайні, прозаїчні сильно,
Мов люди, що кохають однаково пильно
Свої пейси і віру і своє курмання.
Хоч місяцеві блиски й світла миготáння
Їх лицям додавало відтінків таємних,
Та не було в них туги, поривів надземних.

Втім спів замовк, в просторі затонув
глухому.
Відперто з брязком вікна весільного дому,
Де, плачучи, сиділа молода з жінками.
Ось хазен понад нею замахав руками
(Сам бородатий, очі жевріються ясно)—
Згадав про її батька, що вмер перед-
часно
І не діждався бачить цього свята нині.
Тут плач великий знявся, а він в тій
хвилині
Серед жіночих хлипань і зойків і шуму
Затяг жалібну пісню, похоронну думу:
„Ель молє рахмім".

Зразу, хоч слізьми не вбога,
Плила спокійно пісня, несучи до бога
Сердечний біль, розсудком тлумлений
ще в собі;
Так плаче син дорослий на батьківському
гробі.
Та ось, набравшись суму, що від гробу віє,

По іскорці теряла віри і надії,
Міцніла і в вир болю кинена без грані,
В палких сльозах тонула і в жінок риданні
Вже не одну могилу, гробів мілійони
Оплакує і, з болю в'ється і загони,
Старії кладовища рясно слізьми росить,
Жидівські кості, що їх по всім світі дóсить
Розсіяно, як зернят піскових в пустині,
І те, що вся сійба та може марно згине,
І те, що на могилах знай бур'ян паліє,
І те, що у потомках дух батьків маліє,
І що та ніч неволі довга та безкрая!
Вже не стіснялась, рвалась, мов вода
шумная,
Коли реве по бурі, вся від піни біла.
Співак в очах мав іскри, грудь його
тремтіла;
Чоло відкрив, над ліве ухо зсунув шапку,
Піт капав. Спів порушив і каліку-бабкй,
Паралічем розбиту, труп живий жіночиу:
Її скляні, мертвецькі заросились очі.
Всі плакали, зняла всіх туга невдержима.
А як спімнула пісня і Єрусалима,
Ту матір, що хоч сяє здалека, мов перла,
Та для дітей найперших вже від віку
вмерла,
Спімнула безпощадне доленьки знущання,
Наруги, бідність, муки, вигнання й блу-
кання,
І щастя, що пропало і вже більш не
встане,—
Біль дужчав і ятрились гірше серця рани,
По всіх розпука люта шибла духом диким
І вибухли зневір'я окриком великим.
Я слухав спів; відчути мав я вже спромогу.
Ті люди, що так важко жалуються богу,

Минувшим славним горді, сліз відвічних
повні,
В очах моїх зробились величні й шановні.
Вже щезли плями й лати, вже мене ні
трошки
Не бридили халати, пейси, Іцки й Мошки.
І щезла вся буденність з лиць тих боро-
датих.
Я опинивсь—на яві—в краю мрій багатих.

Подвір'я... Ні, долина це в квітках леліє
Ген десь у стін Ливану, що в блакиті мріє,
І гаєм темних кедрів знай шумить-співає.
Долину срібним світлом місяць обливає,
Пустиня навіває запалом кохання,
А пальми вахлярами темними холодять.
Між небом і землею ангели проходять,
З гори глядить Єгова і всміхаєсь радо,
Благословить долину і людей і стадо.
А люд молитву шепче, кланяється пану;
В повітрі віє запах нарду і шафрану,
Ріка, мов вуж сріблястий звившись, тоне
в морі,
І наче світло в шабас, так палають зорі.

III. Під обухом

Тебе любив я, чар твій, хист,
Вершин гущаву, де вітри грають,
І кожну квітку, кожний лист,
Гаю! Гаю!

А нині серце змучив гріх
І вітер стогне, як плач по раю,

І вже б тебе я любить не міг,
Гаю! Гаю!

Колись любив я твій кришталь,
Що рвав і мрії в журчання бистре,
І розливав мій сум і жаль,
Дністре! Дністре!

А нині б я в глухому сні
Сховавсь в холодне лоно бистре,—
От тимто ти страшний мені,
Дністре! Дністре!

Лан колосистий, запах трав,
Вдихав здоров'я в серце кволе,
Я славив плід твій, цвіти рвав,
Поле! Поле!

На моїй ниві хопта росте,
Зерна нема, стебло лиш голе—
То й ти для мене чорне, пусте,
Поле! Поле!

Коли підняться дух хтів мій,
Я біг на верх ваш, в сині простори,
Де ближче, ясність, спокій—
Гори! Гори!

Днесь не шукаю в небі знаків,
В темні ті земні зарившися нори,
Нині б на вас я підняться не смів,
Гори! Гори!

Хоч і важкий ти хрест мені дав,
Ніс я і вірив: він допоможе;
В пітьмі я світла в тебе благав,
Боже! Боже!

Нині в безмежних блуджу млах
І думка рветься й тіло не може,
Навіть до тебе згубив я шлях,
Боже! Боже!

ЛНВ. 1899. V.

АНДРІЙ НЕМОЄВСЬКИЙ

I

Мені снилось, що я птах,
Що верстаю в сонці шлях,
Понад бурі, понад гори,
Понад землі, понад море.

Мені снився щастя май
І свободи ясний край
І братерство, любі речі...
Снились мрії молодечі.

II

Що завтра дасть? Ті самі мли,
А в млах ті самі сни.
А свіжий ранок коли загляне,
То пустка духа ще ширша стане,
А сліз ще свіжих не мало кане.

Що завтра дасть? Ті вічні сни,
Ті вічні сльози, вічні мли...
І тільки в мізку думи нові
Будуть снувати коло надії,
Як коло свічки нетлі нічної.

III

Вони вам говорять, що юність, то май,
А гонять вас шляхом могил!

Вони вам говорять: любити, то рай,
А пера обдерли вам з крил!

Вони вас так любо стискають рядком,
А лютість з очей їм пала;
Вони вам чоло оплітають вінком,
Аж кров потече вам з чола.

IV

Останній танець плив, баси ревіли,
Дівчата мліли, паничі шаліли;
А в наші серця, мов в альбом, вписала
Вогнисту строфу нічка карнавала.

Пустий, порожній був балевий гомін,
Та на устах у нас заблиснув промінь
І сполучив їх поцілуй любовний
В салоні, що був гостей, свідків повний.

Вже світло гасло, було пусто в залі,
А ми собі усе ще присягали
Любов і вірність при грімкій басолі;
Та більше ми не бачились ніколи.

V

„З чола нам давненько спав чести вінець“—
Шепочете—й личко палiє.
Гей, сміло, хлоп'ята! Та ж світ нині ввесь
В розпусному танці шаліє.

Пощо нам, хлоп'ята, та гордая честь
Худая в лавровому листі?
Пощо нам тягар той носити, як хрест,
По спідлення стежці спадистій?

VI. **Кузня**

Гуркочуть колеса, дим чорний клубиться,
Вісь світа циклопи кують в глибині;
Тріщить вже старий світ, та поки
звалиться,
Його на новім осадять бігуні.

Гуркочуть колеса, б'ють важко циклопи,
Їх очі від диму сльозами зайшли...
Аж стіни трясуться! Бий міцно! Гей, хлопи,
Брак жару? Все щастя мечіть під кітли.

Гуркочуть колеса, жар буха, сталь прище,
Останні надії вже з димом пішли.
Гей, сміло, циклопи! В велике вогнище
Кидайте розпуку свою під кітли.

VII

Входить осінь блідолиця
В жовтім листю мість[1] корони,
Мовить: „Вийди подивиться,
Нині в мене похорони".

„Вітер думку грає сумно,
Бір пісні співа тужні—
Твою вѐсну вложу в трумно,
Поховаю твої мрії".

„Не піду я на могили,
Там де хор співає сумно,

[1] Мість—замість.

Там де весну в гріб зарили,
Людські мрії склали в трумно".

Шепче осінь блідолиця:
„Ні, цей погріб тут у тобі!
В твоїм серці зв'яло листя,
В твоїх думах гріб при гробі".

ЛНВ. 1899. V.

М. НЕКРАСОВ

Рідні сторони

Споминки поміщицького сина

І ось вас бачу знов, знакомії місця́,
Де шу́мне а пусте батьків старих життя
Плило серед забав, безмисности та чванства,
Брудних розпусних діл, щоденного тиранства;
Де рій придавлених, трясучихся рабів
Все завидів життю послідніх панських псів;
Де довелось мені сей білий світ уздріти,
Де я ненавидіть навчився і терпіти,
Но де ненависть я в душі скривав часом
Огидно, і ставав—на хвилю—паничем,
Де з серця мого, що перед часом зотліло,
Спокій, чуття святе так рано відлетіло,
Де не дитинних вже забагань і тривог
Труючий жар палив дитиняче нутро.
Ось сірий дім старий. Він запустів, заглух,—
Не видно ні дівчат, ні псів, двірні, ні слуг.
А що колись було!.. Ще тямлю: всіх давило
Тут щось,—в старих, малих так важко серце било,
А я до няньки біг . . . . . .

Ох, молодість моя бурлива і погана!
Відрадних споминок в душі й сліду немає,
А все, що ми[1] життя обпутало зарана[2],
Що, мов проклін важкий, так серце ми стискає,
Все, все тут почалось, у моїм ріднім краї!
З обридженням по нім мій погляд блудить знову!
Я рад, що стято в пень тінистую діброву,
Де в спражні[3] дні було так холодно, спокійно.
Я рад, що стадо онь худе повзе повільно
Над висхлов річкою,—що засіви згоріли,—
Що хиляться на бік пусті, понурі стіни
Дворські, де бреньк чарок і голоси пісень
З глухими стонами мішалися день-в-день,
І де лиш той один, що всіх собов давив,
Свобідно віддихав і повертавсь і жив.

Переклав Е у д а й м о н.

1879 „Культура“ 1925.

В селі

З самого рана понурий, дощливий
нині почався деньок нещасливий...
Хтів я пройтись, та до кості промок,
хтів працювать, та не збереш думок...
Бач, вже й смеркаєсь... Не видно й зірниці!
Ось дві бабусі зійшлись край кирниці,
ведра поставили, слово ід слову...
Ну-ко, послухаю я їх розмову.

[1] Ми—мені.
[2] Зарана—зарання.
[3] Спражний—гарячий.

Дем'яниха:

Май-бі, кохана!

Касяниха:

Як, кумко, живесь тобі?
Все плач і все не досить?
Все таки серденько з жалю знай рвесь тобі,
чорная дума не спить?

Дем'яниха:

Як же не плакати, кумко?—Пропала я!
Серце скімить і болить...
Вмер, Касянишечко, вмер ти, коханая,
вмер і в могилі лежить.

Ну, та й напав же на клятую гадину
син мій—леґінь же то був!
Сорок ведмедів прошпиг на рогатину,
на сорок першім схибнув.
Ростом високий, рука, мов залізная,
груди, мов вилита мідь...
Вмер, Касянишечко, вмер ти, болізная,—
Але ж бо здох і ведмідь.

Шкіру з проклятого здерли; дістала я
грошей сімнадцять рублів;
все за небіжчика душеньку склала я,—
бог би ї в царстві пригрів!
Пані ще добра від себе щось нищечком
на панахиду дала...
Вмер, моє серденько, вмер, Касянишечко!
Ледве домів я зайшла!

Вітер термосить хатину убогую,
весь подрухотаний тин...
Я, мов безумна, блукаю дорогою,
чи не вертає мій син?
Взяв би топір,—ще біда не послідная,—
Живо все зладив би сам...
Вмер, Касянишечко, вмер, моя рідная!
Що з топора ми[1]?—Продам!

Що ж тепер зроблю старенька, безрідная?
Всьому приходить кінець!
Осінь слотлива, зима непривітная—
хто довезе ми дривець?
А як ця тепла подресь кожушиночка,
хто нових зайців наб'є!
Вмер, Касянишечко, вмер сиротиночка!
Дармо стрільба зогниє...

Вір ми, сердешна: ураз слізьми миюся,
світ ввесь обридлий мені...
Ляжу в комірці, тенетами вкриюся,
мов наряджена вже... Ні,
смерть не приходить! Відлюдно волочуся,
дармо лиш жáлоблю всіх...
Вмер, Касянишко, й мені за ним хочеться,—
ох, якби тільки не гріх!..

Ну, чень і так я сю зиму також піду
край мого синочка спать!
Швидко хатина розпадесь до посліду;
нікому поле зорать;
пані від'їздить, підмога послідная,—
жебрати годі слабим...

---

[1] Ми—мені (народня форма).

Вмер, Касянишечко, вмер, моя рідная!
Швидко й мені йти за ним!..

Плаче стара. А мені що за діло?
Що й сумувать, як нічим помочи?
Слабне моє перетомлене тіло...
Спати час!—Ах, чи засну ж я вночі?..

Мирон

Сьвіт, 1881, № 1, ст. 10—11.

Княгиня Трубецька

1826 р.

З поеми „Русские женщины".

Часть перша.

I

Тривка, легка, вигідна, крита,
на славу зроблена карита;
сам граф-отець всього пильнує,
її осмотрює, трібує.
„Впрячи шість коней до карити!
Внутрі ліхтарню засвітити!"
Сам подушки вклав до дороги,
з ведмедя шкіру стеле в ноги;
молитву шепчучи, в куток
святий завісив образок
і—заридав... Донька-княгиня
кудись вночі від'їздить нині...

II

„Так, рветься серце з жалю нам!..
Но, отче рідний, що ж
робить і в чім, скажи ти сам,

найти потіху мож?
Один, хто б міг потішить нас,
тепер... Прощай, прощай!
Благослови доньку ще раз
на путь в далекий край!

„Бог-зна, чи ввидимось ми знов.
Нема надії, ні!
Прощай і знай: твою любов
і сльози ті рясні
я буду вічно пам'ятать
в далекій чужині...
Не плачу,—но тебе лишать
важенький жаль мені!

„Бо обов'язок тяжчий ще
і вищий кличе мя...
Прости, ріднесенький, мене!
Не плач, не плач! Дарма!
Далеку путь, нелегку путь
встелила ми судьба;
но насталена в мене грудь,—
та ж я—твоя донька!

„Мій краю рідний, ох, прости,
нещасний краю мій!
Прощай, злощасне місто, й ти,
гніздо недолі всій!
Хто бачив Льондон і Париж,
Венец'ю й Рим минув,
ти того блеском не зманиш,
но милий ти мні був...

„Щасливо молодість моя
минула в мурах тих;
твої балі любила я,
їзду з тих гір крутих,

любила плюск Неви в порі
літньої тишини,
той пляц на березі її
з героєм на коні...“

. . . . . .

III

Тривка, легка, вигідна, крита
жене по го́роді карита.
Вся в чорнім, наче мрець, бліда
княгиня їде в ній сама;
секретар батька (ввесь в хрестах,
щоб наводить на стрічних страх)
з услугов[1] їде передом,
набік люд гонить батогом.
Столиця вже геть-геть за ними...
Далека ж бо їзда княгині!

Туга, холодная зима...
На кожній станції сама
виходить пані нетерпливо:
„Перепрягайте коні живо!“
Візницькій службі для принуки
дукати щедро тиче в руки.
Но путь нелегка. В двадцять день
ледве доїхали в Тюмень.
„Ще десять днів як так проскачем,
то швидко й Єнісей побачим“,—
сказав секретар до княгині,
„сам цар не пожене так нині!“

---

[1] З услугов—з прислугою (народня форма).

IV

Гей, далі! Чимраз тяжча путь,
і серце все щемить,—
но сни спокійні, тихі йдуть:
їй молодість ся снить.
Багатство, блеск! Високий дім
на березі Неви,
широкі сходи вкрив килим,
перед ґанками льви.
Ряд пишних заль, багатих заль
від світла аж горить.
О, радість! Се дитячий баль,—
чу!—музика гримить!
Рожеву бинду їй вплели
до жовтої коси
і цвіти, строї принесли
невгадної краси.
Татусь—рум'яний, сивий ввесь—
Її між гостей зве:
„Ну, Катю,—та ж ся сукня днесь
всіх з розуму зведе!"
Їй любо, любо без границь.
Круг неї, мов вирок,
цвітник дитячих милих лиць,
дитячих головок.
В параді старші, де лиш глянь,
і діти, мов цвітки:
хрести, атласи, шовку ткань,
бреньчачі підківки...
Танцює Катя, радість, скік,
не мислить ні о чім.
І золотий дитячий вік
проходить їй... Потім
вже інший час, і баль новий
їй сниться: ось при ній

стоїть красавець молодий,
щось любе шепче їй...
А далі знов балі, балі...
вона цариця їх...
знатних панів, послів цілі
рої круг них двоїх...

„О, милий, чом ти так сумний
в веселім крузі тім?"
— Навкучив, мила, світ шумний,
ходімо геть, ходім!—

V

І ось поїхала вона
в широкий світ із ним.
Круг них пречудна сторона,
пред ними—вічний Рим...
Ах, ясні до послідньої
хвилини в нас ті дні,
коли, сяк-так із рідної
зірвавшись сторони,
з хмарної півночі на час
злинемо в южний край!
Ніхто над нас, ніхто до нас
не тикаєсь... Гуляй
усе лиш з тим, хто любий нам,
як хочеш, так і жий;
днесь звиджуєш старинний храм,
а завтра йдеш новий
дворець, руїни оглядать...
А що за втіха їй
з коханим мужем поділять
усі думки свої!

Під чаром тої красоти,
глибоких повний дум
по Ватікані ходиш ти
і в серце ллється сум;
кругом замерлий світ, і ти
не тямиш о живім,
аж з диву годі отрястись
за кілька хвиль по тім,
коли покинеш Ватікан
і вернеш в світ живий.
Тут рже осел, крізь шум фонтан
спів чути голосний,
на ринку торговля кіпить,
продавці звуть: „Сюда!
Ось перли, мушлі! Прошу пить,
ось ледяна вода!“
Танцює, їсть юрба ціла,
дересь, гуде, мов рій...
Тут косу чорну, мов смола,
римлянці молодій
бабуся чеше. День жаркий,
крик люду вкучив нам,
найти би тінь де, супокій!..
Зайдім у перший храм!
Тут не доходить жизні шум,
тут холод і тиша
і напівзмрік... До тихих дум,
знов склонюєсь душа.
Святих вгорі, що в небі звізд.
Їх лиця сяють в тьмі;
з мозайки й порфіру поміст,
з мармуру стіни всі...
Як любо слухать моря шум!
Німий сидиш цілі
Години, — в дусі ясних дум
проносяться рої...

До сонця! Стежкою крутов,
ген, де товар пасуть!..
І що за вид перед тобов!
Як легко дише грудь!
Чим раз жаркіший южний день,
на зелені долин
нема й росинки... Йдім лишень
під тінь розлогих пин[1]!

Княгиня тямить всі ті дні,
всі хвилі, кожний хід,
в її душі лишили вни
незагладимий слід.
Не завернуть часу коліс,
втіх давніх і надій,
так як по них пролитих сліз
не завернути їй!..

VI

Розвіявсь любий сон. Нова
картина, сон новий:
забута богом сторона,—
властивець—пан грізний
і роботящий раб-мужик
з похиленим чолом...
Як перший панувати звик,
так другий вік рабом!
Їй сняться купи бідаків
по нивах, по лугах,
їй сняться стони бурлаків

[1] Пина (Pinus Pinea)—одно з найбільших і найкращих шпилькових дерев, росте в полудневих краях (Ів. Фр.).

на Волги берегах...
І страх пройняв її до дна,
ні їсти їй, ні спать,
і свого милого вона
спішиться розпитать:
„Чи ж всюди так? Нема й слідів
достатку в краю всім?“
— Ти в царстві нищих і рабів!—
сказав коротко він.

VII

Вона прокинулась. Га, там
по заметі сніжній
жалібний брязк — то брязк кайдан!
„Ей, стій, візниче, стій!“
Се арештантів парт'я йде,—
щось серце стисло враз—
княгиня гроші їм дає.
— Спасибі! В добрий час!—
І довго лиця їх потім
привиджуються їй
і годі їх прогнать зовсім,
хоч в сні знайти спокій.
„І мій так милий йшов туди
тим шляхом... всі вони!..
Та сніг засипав їх сліди.
Жени, візник, жени!“

VIII

Пустіша путь, чим дальш на схід,
і дужча лють бере;
хіба за триста верст стоїть
містечко бідне де.
Зате як радісно глядиш
на темний ряд домів!

Но де ж ті люде? Всюди тиш,
не чути навіть псів.
Під стріху всіх мороз загнав,
п'ють чай з нуди. Он там
салдат пішов, хтось віз попхав,
десь бубнять в тарабан...
Замерзли шиби... Там з вікна
капинку блис огонь...
Церкви... при виїзді тюрма...
Візник лус батогом:
„Вйо, діти!" — Рівень знов гладка,
доми, мов вітер зніс...
Направо гори і ріка,
Наліво темний ліс...

На тіло стомлене, слабе
не йде до раня сон,
їсть серце туга; думка йде
за думкою тягом:
то про приятелів верзесь,
то про тюремний мрак,—
а втім нараз їй видаєсь,
не знати відки й як,
що небо — лист, зірки на нім
немов пісок блищать,
а місяць — в ляку [1] кров'янім
притиснена печать.

Минулись гори; далі лиш
рівнини без кінця,
іще мертвіше! Не вглядиш
живого деревця.
„А, ось і тундра [2]!" — воркотить

[1] Ляк — переляка (сургуч).

[2] Тундра — сибірський степ, літом звичайно багнистий. (Ів. Фр.).

візник, старий степняк.
Княгиня пильно в даль глядить
і думаєсь їй так:
„Аж тут неситий чоловік
за золотом женесь!
Воно лежить в коритах рік,
в грязькім болоті десь.
Не легко го знайти на дні,
смерть літом в болотах,
но сто раз гірше в глибині,
в підземних рудниках!..
Там тихо, наче в гріб війти,
там нерозсвітний мрак...
Пощо, проклятий краю ти,
найшов тебе Єрмак?..“

IX

Знов пітьма ночі налягла
і місяць знов зійшов;
княгиня довго не могла
заснуть в задумі знов.
Заснула. Снить: на камінній
вежі ввершку стоїть;
довкола місто, знане їй,
бентежиться, шумить;
на ринок пре, мов вал ріки,
безмірний люду здвиг:
попи, купці, урядники,
мужицтво поміж них;
пестріють сукні, атлас, шовк,
кожухи, сіряки...
Якийсь уже стояв там повк,[1]
іще прийшли повки,

[1] Повк—полк.

звиш тисяч люда,—в збитий ряд
всі сперлися. „Гурра!“ кричать,—
стоять, чогось мов ждуть...
Народ балакав, позівав,
ледве-де сотий понимав,
що се зчинилось тут...
Зате посміювавсь під вус
та радо руки тер
знайомий з бунтами француз,
столичний фризієр...

Ось військо надійшло нове.
„Піддайтесь!“—крикнув хтось;
баґнети й кулі му[1] на те
в одвіт: „Не піддамось!“
Якийсь бундюжний ґенерал
влетів в каре, грозить почав—
з коня го мов змело.
Зблизився другий ід рядам:
„Обіцюєм простити вам!“
Застрілили й його.
Ось сам митрополіт іде
з іконами, з хрестом:
„Покайтесь, братіє!“—зове,
„Припадьте ниць чолом!“
Ті слухали, хрестились враз,
но відповідь одна:
„Йди, батьку, геть! Молись за нас!
Се справа не твоя!“
Тоді гармати навели,
почулось: „Пер-ша-я! па-ли!“

. . . . . .

Княгиня пам‘ять потеряла
і стрімголов з вежі упала.

. . . . . .

[1] Му—йому.

X

Їй сниться довгий і вогкий
з підземним ґанком двір.
При кожній двері вартовий,
всі двері на запір.
Глухий, мов прилив моря, плеск
несеться з тих склепів,
брязк замків, пут, оружжя блеск
при світлі ліхтарів;
стук кроків вдалі серед стін
і довгий гук від них,
годинників тужливий дзвін
і крики вартових.
Вусатий, з сивов головов,
з ключами інвалід—
„Ходи, жалібнице, за мнов!“
сказав їй тихо вслід:—
„я проведу тя д‘ ньому,—цить,
твій муж живий, здоров...“
І вна за ключником спішить
дрижащою ходов.

Ідуть, ідуть... аж ось вкінець
заскрейцав ключ і ту ж
пред нею він—живий мертвець,
її нещасний муж!
На груди д‘ньому впала вна,
питає серед сліз:
„Скажи, що діять?...
. . . . . .
Відваги вистарчить мені,
на все готова я...
Чи тре просити?..
. . . . . .
О любий, що ти мовиш? Я
не чула твоїх слів!

То та страшенна стукотня,
той крик слова зглушив!
Пощо тут третій серед нас?"
— Дитина ти, душе!—

„Пора!"—сказав той третій враз,—
„Досить розмови вже!.."

XI

Княгиня зойкнула, глядить
залякано кругом,
розпука груди їй давить:
не все було тут сном!

На небі місяць мов дрімав,
сніг сипавсь з-під саней,
наліво чорний ліс стогнав,
направо—Єнісей.
Тьма. Вколо ні душі. Візник
на козлі задрімав,
голодний вовк в ярах лісних
сердито завивав
та вітер бурхав і свистів
в затоках берегів;
туземця дивно дикий спів
конав серед степів:
важков жалобою тремтів
невідомий язик
і в серці болізно щемів,
мов в бурю чайки крик.
Княгиня змерзла; в ночі тій
мороз ще дужче тис.
Упали сили; ні, вже їй
не видержать!.. Завис

в душі смертельний ляк... „Відав [1],
я не доїду там!“
Візник давно вже не співав,
дав волю бігунам,
передніх коней не видать...
„Гей, ти живий, візник?
Чого втих? Не схоти лиш спать!“
— Не бійтесь, я привик!

XII

Летять. З замерзлого вікна
нічого не видать,
від себе гонить сон вона,
та годі сну прогнать!
Він волю хорую її
в хвилині переріс,
мов чар, в далекії краї
стомлену перенiс.
Краї ті, знані їй давно,
принадні, як колись...
Там сонце гріє ув-одно,
пестять слух співи птиць
і филі шепчуть їй: вітай!
всміхаєсь все кругом...
„Се южний край! Се южний край!“
Говорить все очам.
На синім небі ні смужка,
долина вся в красках,
до сонця міниться ріка,
на долах і горбках
знак безконечної краси,
непроминущий май,
а сонце, море і ліси
звенять: „Се—южний край!“

[1] Відав—відай, мабуть.

В долині, між хребтами гір
морем голубим
Ірна мчиться в мріючий простір
утішна, поруч з ним.
Дорога їх—розкішний сад,
з дерев спливає аромат,
на деревах, мов жар, горить
рум'яний плід з гилин,
крізь темні галузки мигтить
небес і моря синь;
на морі мріють кораблі,
вітрило мелькне десь,
а гори, оповиті в мглі,
оперлись до небес.
Як чудні їх краски! Рубін
недавно ще там тлів,
тепер вершок їх голих стін
топазом запалів...
Ось мул утерханий бігцем
іде в цвітках, дзвінках,
за мулом женщина з вінцем
і з кошиком в руках.
Вона кричить їм: „В добрий час!"
сама ж сміється знай,
і цвітів в'язку вергла враз
на ню... Се южний край!
Край смаглих, рослих римлянок,
любви і вічних рож...
Чу! мельодичний голосок!
Чу! струн дзвеняча дрож!..

Се южний край! Се южний край!
(дзвенить з усіх тих змін).
Ти з любим знов і знов вам рай,
бо знов свобідний він!..

Часть друга

I

Вже другий місяць гнеть мине;
невпинно день і ніч жене
княгиня в своїм критім возі,
а ще кінця нема дорозі.
Секретар батька так втомився,
що під Іркутськом з ніг звалився,
заслаб... Два дні вона го ждала,
і в дальшу путь сама помчала.

В Іркутську ждав її коло брами
начальник містовий:
сухий, як гриб, як тика, прямий,
високий і блідий.
Під футром, що ся з пліч зсувало,
на мундурі хрестів чимало,
на шапці з когута косиці...
Старий рубач нахмурив лиці,
за щось налаяв візника
і поспішив в ту мить,
щоб дверці критого візка
княгині отворить.

Княгиня.
(входячи в кімнату на станції).

Гей, до Нерчинська! Запрягать!

Губернатор.

Прийшов я—бачить вас.

Княгиня.

Кажіть же свіжі коні дать!

Губернатор.

Затримайтесь на час.
Дорога в нас така лиха,
вам треба відпочить...

Княгиня.

Спасибі, не втомилась я,—
путь скоро ся й скінчить...

Губернатор.

А все ж ще з вісімсот верстов,—
но найгірша біда,
що ще поганша тундров тов,
ще тяжчая їзда.
Та й урядово вам сказать
я маю пару слів...
Я мав те щастя—графа знать,
сім літ при нім служив...
Отець ваш—світлий чоловік
і серце золоте;
я повен вдячности повік
для нього, і проте
рад виплатить донці його
прислугою яков...

Княгиня.

Але ж мені не тре нічо!
(Отвираючи двері до сіней).
Мій повіз вже готов?

Губернатор.

Аж як я скажу, то в той час
вам повіз подадуть.

Княгиня.

То дайте ж наказ, прошу вас!..

Губернатор.

Та ба!—ось в чім вся суть:
з послідпов почтою приспів папір...

Княгиня.

І що ж в нім, що?
Чень не вертать мені домів?

Губернатор.

Се найкраще б було.

Княгиня.

Но хто ж прислав вам? Що таке
він пише? Що ж, чи там
робили з батьком жарт? Та ж все
він вистарався сам!

Губернатор.

Ні... сього б я не смів сказать...
Но ще далекий світ...

Княгиня.

То що ж задармо й час терять!
Гей, живо там впряжіть!

Губернатор.

Ні, я ще наказу не дав ..
а я тут—цар! Пійміть
і сядьте, пані! Графа знав
я ще від давніх літ.
Він хоч, не кажучи нічо,
пустив від себе вас,
но від'їзд ваш, то смерть його...
Верніть домів сейчас!

Княгиня.

Ні, раз рішилась я стоять—
достою до кінця!
Не тре вам і розповідать,
як люблю я вітця.
Но обов'язок в хвилі тій
велить го покидать
святіший, вищий... Кате мій!
Кажіть же запрягать!

Губернатор.

Воно то так, я знаю сам,
що дорогий вам час;
но чи ви знаєте, що там
за доля жде на вас?
Нужденна наша сторона,
тамта—бідніша ще!
Коротша там, ніж тут, весна,
зима—страшніша ще.
Так, вісім місяців зима
і ніч ще в тім часі!..
Людей там мало без клейма,
зате без серця—всі;

свобідно ходять в кра́ю сім
там тільки варнаки;
страшливий там тюремний дім,
глибокі рудники.
Сам-на-сам з мужем говорить
зовсім не пустять вас:
в казармі спільній скажуть жить,
а страва: хліб і квас.
П'ять тисяч каторжних! Кленуть
талан нещасний свій,
по ночах свари, крик знімуть,
забійства і розбій;
грізний, короткий суд на них,
що аж подумать ляк!
І серед тих людей страшних
прийдесь вам жити... Так!
Не надійтесь, щоб вборонив,
щоб пожалів вас хто!
Невже ж, як муж ваш провинив,
вам гинути за то?..

Княгиня.

Страшна, то знаю, доля жде
тут мужа мойого,—
то ж і моя нехай буде
не краща, як його.

Губернатор.

Але хіба ж вам жити там?
Той клімат вас уб'є!
Я мушу витолкувать вам:
не їдьте далі вже!
Ах, вам під небом жить таким,

де воздух у людей
не паров—пилом ледяним
виходить із грудей?
Взимі тут студінь, вихру стон,
в короткий жар літній
з непросихаючих багон
Зарази відпар злий!
Страшний це край! Із нього пріч
тікає й дикий звір,
коли тримісячная ніч
наляже на простір...

Княгиня.

А прецінь люди й тут живуть.
То чень привикну й я...

Губернатор.

Живуть? Но молодість свою
тут загрібати? А?
Тут мати, вродивши доньку,
сніжнов водов змива́.
Ревуча буря ніч цілу
колише, мов жива,
а будить диких звірів рик
вокруг лісних хатин
і пугачів скажений крик
серед пустих рівнин.
З глухих лісів, з глибоких рік,
щоб корм здобуть собі,
закріп туземний чоловік
з природою в борбі.
Но ви?...

Княгиня.

Най смерть буде моя—
не жаль мні ні за чим!
Я їду там! Повинна я
умерти разом із ним!

Губернатор.

Так, ви умрете, но вперед
замучите його,
подвоїте неволі гнет
і мук. Ось для чого
не їдьте, майте згляд над ним!
Та ж лекше чень йому,
як трудом втомиться важким,
прийти в свою тюрму,
на голії дошки лячи
І з грубим сухарем
заснуть... А добрий сон вночі—
невольник став царем!
В рідню го мчить чар сонних крил,
і вас він в сні пізнасть;
до дневних трудів сон той сил,
спокою му додасть.
При вас—й тих снів не знатиме,
що з ними б муку зніс,
бо в собі почуватиме
причину ваших сліз.

Княгиня.

Ах! Радше вам би заховать
для других всю ту річ!
Тортури ті не видавлять
сльозинки з моїх віч!

знакомих кинувши, рідню,
коханого вітця,
я, що задумала, сповню
незломно до кінця—
свій довг! Я сліз не принесу
в проклятую тюрму,
я гордість, гордість в нім спасу,
я сил додам йому!

. . . . . .

Губернатор.

Прекрасні мрії це!
Но чи їх стане на п'ять день?
Не вік же вам тужить!
Повірте ви мені лишень:
захочесь ще вам жить.
Тут хліб черствий, тюрма і встид,
тут нужда й вічний тиск,—
а там балі, там світ манить,
там воля, честь і блиск.
Хто знає?.. Може... бог судив
вам з іншим вік кінчить?
Закон зовсім вас увільнив...

Княгиня.

Ви що?.. Ви що?.. Мовчіть!

Губернатор.

Я щиро раджу вам ще раз:
вертайте радше в світ.

Княгиня.

Я щиро дяку шлю для вас
за добрий ваш совіт!
. . . . . .
Ні, вже в той вирубаний ліс
мене не заманять,
що до небес недавно ріс,
де днесь лиш пні стримять.
Вертать в той омут пустоти,
огидства і брехень?..
Там тому щастя не знайти,
хто раз зрів ясний день!
. . . . . .
Забути, хто мене любив,
кого любила я?..

Губернатор.

Но він себе й вас погубив!
Подумайте, дитя:
За ким тут жаль? За ким любов?

Княгиня.

Досить, досить тих слів!

Губернатор.

Не будь у вас шляхетна кров,
я й слова б не повів.
Но ось, позанехавши все,
ви рветеся в тюрму;
то чень хоч гордість вас спасе!..

Дістались ви йому
з багатством, розумом, з ім'ям,
з вірливою душов,
а він не дбав о те, щоб вам
вкрасить життя,—пішов
за своїм маревом пустим
і ось—знайшов спокій!..
І що ж?.. Чи бічи вам за ним,
як служниці якій?

Княгиня.

Ні, я не служниця яка,
Я жінка, женщина!
Нехай судьба моя гірка—
вона мні не страшна!
О, як би другу люблячи,
він позабув о мні,
знайшла б я сил досить в душі
забуть о нім! Но ні,
лишень для вітчини любов—
соперниця моя,
і як би ще зблудив, то знов
йому простила б я!..

Княгиня втихла. Замовчав
також упертий генерал.
„Ну, що ж, чи зволите казать
мою кариту запрягать?"

Не одвічаючи нічого,
глядів він довго на підлогу,
відтак сказав, в задумі мов:
„Заждіть дозавтра"—і пішов.

II

На другий день те саме знов:
просив і намовляв,
і знов опір твердий знайшов
сердешний генерал.
Вкінці не міг достоять їй,
не стало слів і сил,
і довго в мовчанці важкій
по хаті він ходив,
а далі мовив: „Так і буть,
вас не спасти уже!
Но знайте, йдучи в дальшу путь,
прийдесь вам стратить все".

Княгиня.

Та що ж ще можу стратить я?

Губернатор.

Те, що й ваш муж втеряв:
папір цей підписати тра:
зречись всіх своїх прав!

Старий замовк. Запевне ждав,
що суть тих слів страшна
княгиню зломить, страти прав
злякається вона.

Княгиня.

У вас вже сива голова,
а дітський ще ваш суд!
Чи справді наші вам права
правами ся здають?

Ні, не затужу я до них,—
Сейчас собі беріть!
Де зре́чення? Підпишу вмиг
І—запрягать кажіть!

Губернатор.

Ви що? Папір цей підписать?
Госпо́дь вас освіти!
Та ж це значить—убогов стать
і в простий стан війти,
утратити до крихти все,
що вам отець ваш дав
і що колись в наслідця ще
по собі б записав!
права посідання всі—геть,
права шляхетства враз!..
Ні, ви подумайте вперед,—
прийду потім до вас.

III

Пішов—ввесь день не приходив...
настала ночі тьма;
княгиня, наче тінь, без сил
пішла за ним сама.
Та генерал ї не приняв,—
слабує,—чуть було.
П'ять день, покіль він слабував,
їй, мов п'ять літ, пройшло.
На шостий день прийшов він сам
і грізно став казать:
—Княгине, я не в праві вам
карити й коней дать!
ні, вас етапом поведуть
з конвоєм...

Княгиня.

Що ж це знов?..
Но так, то й місяці пройдуть
в дорозі!..

Губернатор.

Так, з веснов
в Нерчинську станете, коли
дорога вас не вб'є.
В годині ледве три версти
закований іде.
На половині дня—пристáнь,
з заходом дня—нічліг,
а стрів в степах де ураган—
закопуйсь живо в сніг.
Т-так, не поспішна це хідьба:
той впав, тамтой ослаб...

Княгиня.

Не добре зрозуміла я,
що це — той ваш етап?

Губернатор.

Під вартов козаків, з ружжям
набитим у руках,
етапом ми злодюг ведем
і каторжних в ланцах.
Вони збиткують, де хто зміг,
гляди лиш—всі втечуть,
так ужевками скрутять їх
по парі—і ведуть.

Трудненька путь! Каторжників
п'ятсот туди піде,
А до Нерчинських рудників
третина не дійде:
дорогою, мов мухи, мруть,
а найбільше взимі...
І вам, княгине, йти в ту путь?
Радніш верніть домів!

Княгиня.

О, ні, і того ждала я!
Но ви — без серця, ви!..
. . . . . .
Чому б відразу не сказать?
Вже йшла би я давно...
Кажіть же партію збирать, —
іду, мні все одно!

IV

—Ні, ви поїдете сейчас!—
старий аж глухо скрикнув враз
і внурився до землі.
—Як я вас мучив... боже мій!
І з віч по тварі[1] по старій
скотились сльози дві.
—Простіть, я мучив вас отак!
Но мучився і сам...
Бо наказ був — запори як
найтяжчі ставить вам!
І чи ж вам їх не ставив я,
чи не робив, що міг?
Бог свідок! Но душа моя

[1] Твар — лице.

боліла за двоїх...
Тюремним сухаром твердим
і каторжним життям,
етапним походом важким
і прав усіх взяттям
я вас старався налякать,—
не налякались ви!
І хоч би мав я не вдержать
на плечах голови,—
не можу вже, не хочу вже
вас довше катувать!
Вас трійка там в три дні звезе!

(Отвираючи двері, кричить):

Гей! Зараз запрягать![1]

Мирон ***

„Світ", 1881, ч. 4, ст. 66—68.

---

[1] Сю поему написав Некрасов в 1872 р. Княгиня Трубецька, женщина „високого світу", кидає родину, зрікається багатства й вигід і їде за своїм мужем, декабристом, зісланим в 1826 р. царем Николаєм I до Нерчинська на вічну каторгу. Полковник кн. Сергій Трубецький був одним з гарячіших членів великого „Тайного Товариства", котре бажало звалити абсолютне царське самодержавіє, а ввести конституцію в Росії. Николай I усмирив, піднятий 14 грудня 1825 р. частю війська, бунт у Петербурзі й переловив усіх верховодів „Тайного Товариства", з котрих п'ятьох: поета Рилєєва, Пестеля, Сергія Муравйова, Бестужева-Рюміна і Каховського повішено 14 липня 1826 р., а 114 осіб, головно зі шляхти й офіцерів, зіслано в Сибір, у тім числі й кн. Трубецького. Жінка його Катерина пішла за ним до Нерчинська й умерла в Іркутську, не діждавшись увільнення мужа. Допервa Олександер II 1855 р. помилував оставших ще при життю декабристів, між ними й Трубецького, котрий умер 1860 р. в Москві.

Ніч. Розкошів ми всіх...

Ніч. Розкóшів ми всіх скоштували.
Що ж робити? Не хочеться спать.
Ми б тепер і молитися стали,
та не знаєм, чого нам бажать.
Побажаєм тим доброї ночі,
хто терпить усе в ім'я Христа,
в кого сльози не зрошують очі,
і не стогнуть німії уста;
Чиї руки все в праці та в мýці,
полишаючи нам привілей
віддаватися штуці й науці,
поринать серед мрій та ідей;
в кого вся життьовая дорога
йде в глибокій безпрóсвітлій тьмі,
без знання про права́ і про бога,
мов без свічки в підземній тюрмі.

„ЛНВ". 1903 II

Зелений шум

Іде-гуде Зелений Шум,
Зелений Шум, весняний шум!

Пустуючи, розбігався
Нараз вітрець теплесенький:
Торкне́ корчі вільховії,
Підніме з цвітів хмарою
Пилок—кругом зелене все,
Повітря і вода.

Іде-гуде Зелений Шум,
Зелений Шум, весняний шум!

Тихенька в мене жіночка
Наталка Патрикеєвна,—
До рани приложи!
Та сталась їй пригодонька,
Як літо жив я в Пітері...
Сама, дурна, й призналася,
Напух би їй язик!
Заперла в хаті нас зима
Лиш самодруг з невірною.
Ув очі лютії мої
Глядить—мовчить вона.
І я мовчу, та дика злість
Спокою не дає:
Убити—жаль сердешної,
Стерпіти—сил нема!
А тут зима скаженая
Реве і день, і ніч:
„Убий, убий невірницю!
Перелюбника страть!
А ні—ввесь вік промучишся,
Ні в день, ні в довгу ніченьку
Спокою не знайдеш.
В лице твоє безсоромне
Сусіди наплюють!"
Під рев зими-хуртовини
Зміцніла дума лютая—
Я й ніж вже гострий злагодив...
Та гульк, весна прийшла!

Іде-гуде Зелений Шум,
Зелений Шум, весняний шум!

Мов молоком обсипані
Стоять сади вишневії,
Тихесенько шумлять;
Пригріті теплим сонечком

Шумлять мов підбадьорені
Соснові ліси;
А обік свіжим листячком
Шепочуть нову пісеньку
І липа блідолистая
І білая березонька
В зелених пасмах кіс.
Шумить тросник, хиляючись,
Шумить високий клен...
Шумлять, а все нове таке,
Нове, весняне все...

Іде-гуде Зелений Шум,
Зелений Шум, весняний шум!

Ослабла дума лютая,
Ніж падає з руки,—
Одна все пісня чується
Мені в лісах, в лугах:
„Люби, допоки любиться,
Терпи, допоки те́рпиться,
Прощай, поки прощається
І бог тобі суддя".

„ЛНВ" 1903 II.

З роботи

Добривечір, жінко! Добривечір, діти!
Напився б... Ну, й холод пройма!
„Не тямиш, горілку всю встигли допити
З десятником вчора?.." —Ну, ну вже, дарма!
Загріюся чей і без неї я грішний...
Ти тільки гнідого на тік...
Намлівся він з голоду в весну сердешний,

Як сіна не стало й на лік.
Ой, як я втомився!.. Ну, що, примістила?
Ну, борщику теплого з'їм!..
„Та я нині, любий, в печі й не топила,—
Дровець нам не стало зовсім".
Га, що ж, без борщу повечеряю
грішний,—
Гнідому б ти вівсика трохи дала...
Та ж він обробив за це літо, сердешний,
Чотири півмірки тягла.
От хоч би й сьогодні з дровами...
Там кара!
Дорога погана... Що, й хлібця нема?
„Ввесь вийшов, небоже... В сусіди
прохала,—
Аж завтра дасть рано..."—Дарма!
Просплюся мабуть і без хліба грішний...
А ти б під гнідого соломки ще тиць!..
Адже ж за зиму цю вивіз він сердешний
Лиш триста й чотири ялиць!

„ЛНВ" 1903 II.

Невідомому другові

Умру я швидко. Спадок геть ледачий.
О, рідний краю, я лишу́ тобі.
Під диким тиском вік минув дитячий,
А молодість в завзятій боротьбі.
Недовга буря зміцнює нам сили,
Хоча на мент бентежить нам спокій,
Та довга нас униз на віки хилить,
Лишаючи в душі ран боязкій
Тихі бажання. Вражінь тих огидних
Роки на мні лишили вічний знак.

Як мало знав відхнення хвиль свобідних,
О, краю рідний, твій сумний співак!
Яких завад не зустрічав він згодом
Верстаючи свій шлях мов уночі!
За краплю крови спільную з народом
Дрібний мій труд в заслугу полічи!
Не торгував я лірою, та руки—
Коли грозила доля, зла змія—
Фальшиві з ліри добували згуки...
І ось сьогодні одинокий я!
А зразу йшов з громадкою гучною,—
Та де тепер мені шукати їх?
Одні давно розсталися зо мною,
Других я й сам не пущу на поріг.
Одні живі ще, горем недобиті,
А інші вольні вже з земних оков...
За те, що я лишився сам на світі,
Що я ні в кім опори не знайшов,
Що друзів тратячи, я з кожним годом
Врагів стрічав щораз густіший рій,
За краплю крови спільную з народом,
Пробач мені, о рідний краю мій!

Я мав мету твої співати болі,
Народе, що терпцем дивуєш світ,
І кинуть хоч промінчик світла-волі
На шлях, яким тебе провадить біг.
Та люблячи життя з принадами мілкими,
І звичкою прив'язаний до них,
Я до мети йшов кроками хиткими,
Себе для неї посвятить не міг.
Тому й мій спів безслідно перелинув
І до сердець народа не дійшов:
Одно лише я в ньому ясно кинув:
До тебе, рідний краю мій, любов!
За те, що нидіючи з кожним годом

Її в душі зумів я зберегти,
За краплю крови спільную з народом,
О, краю мій, гріхи мої прости!

„ЛНВ". 1903. II.

Забудь

Забудь! Не тям про дні журби,
Нуди, зневір'я та злобй,
Не тям про бурі та про сльози,
Про дикі зависти погрози.

Лиш дні, коли тобі любов
Ясніла радісно, як май,
І шляхом ти бадьоро йшов,
Благослови й не забувай!

„ЛНВ". 1903. II.

ВОЛ. СОЛОВЙОВ

I

У цариці моєї високий дворець,
На сімох він стовпах золотих;
У цариці моєї блискучий вінець
Від алмазів горить дорогих.
У цариці моєї в зеленім саді
Краса рож і лілей розцвіла,
І сріблястий потік у прозорій воді
Ловить блиск її кіс і чола.
Та не чує вона, що струмок шепотить,
І не гляне вона на квітки;
Блиск очей лазурових скорбота тьмарить,
І жура заповнила думки.
Вона бачить: в північній десь там стороні,
Де мороз і туман і біда,
З злою силою тьми у нерівній борні
Нею лишений друг пропада.
Свій алмазний вінець відкида на цю вість,
Двір лишає і золото все,
І до друга невірного—нéжданий гість—
Своє серце пречисте несе.
Мов над трупом-зимою весна молода,
Вся блискуча схилилась над ним,
І покрила його, мов зірниця бліда,
Променястим покровом своїм.
І розпалися темної сили до тла,
Чистим полум'ям ввесь він горить,

І з любов'ю в чудових очах почала
Стиха другу вона говорить:
„Знаю, воля твоя, наче морська струя;
Клявсь ти вірність мені хоронить,
І ти клятву зламав, та чи ж зрада твоя
Могла серце моє відмінить?"

II

Люба, здавна, як і нині,
Адоніса в гріб складали:
Плач і крик лунав в пустині,
Жалібно жінки ридали.
Люба, здавна, як і нині,
Адоніс вставав із гроба,
Не страшна його святині
Сил ворожих дика злоба.
Люба, нині в злій пригоді
В гріб любов свою ми втисли,
Та ген там, на темнім сході,
Її зорі знов заблисли.

III

Хай осінь вчасная сміється надо мною,
Хай іней посрібля на тім'ю волос мій;
З тремтінням весняним стою перед тобою,
Ввесь повний радощів і молодечих мрій.
І з любим образом не рад я розлучиться...
Досить мені тих страт і змагань борні!
І все життя, з яким так важко обличиться,
Якоюсь казкою здалось тепер мені.

IV

Любий друже, чи не бачиш,
Що все те, що видно нам,
Тільки відблиск, тільки тіні
Від невидного очам?
Любий друже, чи не чуєш,
Що ввесь шум в життя погоні,
Це лиш відгук недоладний
Віковічної гармоньї?
Любий друже, чи не знаєш,
Що одно на всьому світі—
Це лиш те, що серце серцю
Промовля в німім привіті?

V

Спека без ясности, хмари безводнії,
Міської шум веремії,
В серці зажуренім думи безплотнії,
Порив безкрилої мрії.
Жду, поки змора новая насунеться,
Думи проллються слізми,
І над журою розбитою вирине
Личко твоє, наче сонячко з тьми.

VI

Всі питання—пусте! Всі розмови на бік!
Я до тебе лечу, як до моря потік,
Без вагань і без дум любий образ ловлю,
Тямлю те лиш одно, що безумно люблю.
В тихім блиску зорі я тебе пізнаю,
В світлі неба ввижаю усмішку твою,
А коли мені вмерти прийдеться без тебе,
Над тобою зорею засяю на небі.

VII. Das ewig weibliche

Слово-упімнення до морських чортяк.

Морські чортяки мене полюбили,
Всюди за мною слідами женуть:
В Фінському морі недавно ловили,
Я в Архіпелаг—вони вже і тут.
Видно, чорти хочуть смерти моєї,
Як то і слід по закону чортам.
Бог вам чорти! Та я, бачте, не цеї...
Я вам себе ще зламати не дам.
Краще самі ви послухайте слово,
Що я сказати хочу вам сейчас:
Стадом господнім зробитись наново,
Любі чорти,—це залежить від вас.
Тямите, як серед цього-ось моря,
Там, де стояв Амафунт і Пафос,
Вперве в життю вам нежданого горя
В давнюю пору зазнати прийшлось?
Тямите: рожі і піна скрізь біла,
Блиск пурпуровий на синіх вирах?
Тямите: образ чудового тіла,
Ваше збентеження, сполох і страх?
Та красоти цеї першої сила
Якось не довго була вам страшна;
Дикую злість на хвилину втишила,
Але зм'ягчить не зуміла вона.
В ту красоту, ви, чортяки голінні,
Шлях собі тайний ви швидко знайшли,
Смерти й гнилизни пекельне насіння
В гарний цей образ ви сіять могли.
Знайте ж бо: вічно жіночеє нині
В тілі безсмертнім зіходить до нас:
В світлі незгаслім нової богині
Небо і море зіллється ураз.

Все, чим та світська Венера приємна,
Радість домів і лісів і затиш,
Матиме в собі й краса та надземна,
Тільки чистіш і сильніш, і повніш.
Дармо до неї шукати вам ходу.
Мудрі чортяки, чого ж вам ревти?
Те, що напнулось і мучить природу,
Вам не спізнати й не перемогти.
Горді чортяки, ви ж таки мужчини,—
З жінкою биться, це ж нечесть для вас!
Ну, хочби тільки для цеї причини,
Любі чорти, піддавайтесь сейчас!

VIII

Який же сон важкий! Все мари та відміни
До мене тиснуться і пруть валом;
І дармо тут шукать святої тої тіни,
Що доторкнулася мене своїм крилом.
Та як зігнусь під тиск зневір'я й злої зміни
І в жаху дикому поникне голова,
Торкає знов мене крило святої тіни,
Лунають знов її таємнії слова.
Який же сон важкий! Все мари та відміни
Товпляться, стіснюють мій шлях, ростуть, ростуть...
І ледве чути вже далекий голос тіни:
„Не вір хвилевому, люби і не забудь!"

IX

Бідна любко! Втомила тебе ця дорога,
Затуманились очі, зів'яв твій вінок...
Так заходь же до мене спочити, небого,
Бач, на заході гасне деньок.

Де бувала і відки ти йдеш,
Я не буду питати, серденько;
Лиш мене по ім'ю ти кликнеш,
Я до серця притисну тихенько.
Смерть і час, то царі на землі,
Та марнії на нас їх окови;
Все кружляє, щезає у млі,
Та недвижне лиш сонце любови.

X

Шум далекий водоспаду
Через ліс сюди несесь,
Тиху навіва розраду
Із затемнених небес.
Лиш вгорі склепіння біле
І лиш білий сон землі...
Втихло серце наболіле,
Всі тривоги щезли в млі.
Непорушную відраду
Чуєш мов у любім сні...
Шум далекий водоспаду
Гомонить у тишині.

XI. На кораблі ніччю.

Тільки ймення одно я зумів прошептать
За зіркою, що канула в море[1];
Побажати не встиг, та вже й пізно бажать:
Все пропало, і щастя, і горе.
Беріг скрився давно і пустий ввесь обрій
Голубою дріма рівниною;
І такая пустеля в душі самітній,
Як ось та перед мною й за мною.

[1] Натяк на відоме вірування, що коли висловити якесь бажання в хвилі, як бачиш падучу зірку, то воно сповниться. І. Ф.

XII

І знов важкий туман насовується звільна
Забутих серцем лиць і мрій, що час розніс;
Перед невідомим схиляються коліна,
По незабутньому течуть потоки сліз.
Не по утраченім, о, ні, воно знайдеться!
Та тої хвилі жаль, що згибла без знака:
Її не воскресить—і звільна, звільна ллється
За нею вічности лінивая ріка.
Чи, може, й це мана? В минулім тінь розвійна
Забутих серцем лиць і мрій, що час уніс?
Перед невідомим схиляються коліна,
По незабутньому течуть потоки сліз.

XIII. **Сонне серце**

Що цеї ночі з тобою вчинилося?
Ангол надій розмовляв із тобою?
Чи під час бурі ти вчора втомилося
Й перед новою ти спиш боротьбою?
Тихо шепчуться хвилі іскристії,
Тихо всміхається небо й чудово,
Тільки далеко діброви безлистії
Враз зашумлять і замовкнуть наново.

XIV

Вітер з за́хідніх сторін
Сльози навіває...
Плаче небо, стогне ліс,
Со́снами хитає.

Це з країни мертвяків
Голосіння линуть...
Серце чує і тремтить,
Сльози ринуть, ринуть.
Вітер з заходу затих,
Небо усміхнулось,
Але з краю мертвяків
Серце не вернулось.

XV

А як бажання тікають, мов тіні,
А як присяги—пустії слова,
Пощо ж нам жить у тій тьмі блуканини,
Пощо ж нам жить, коли правда мертва?
Вічність пощо для пустого змагання?
Вічність пощо для брехливих словес?
Що життя варто, живе без вагання,
Вищая сила в оковах не гнесь.
Вищую силу хто в собі вчуває,
Той не рида по дитячому сні.
Це ж життя—жертва, і правда живая
Сяє безсмертна в зогнилій труні.

„ЛНВ". 1901. I.

Із М. Н. (з російського)

В тюрмі

Казні, немов комірки у вощині,
Стрійно і тісно рядами стоять;
Люди в тих казнях, мов чети бджолині,
Тихо, без діла, без думки сидять.

Порохом густо присипані стіни,
Мов би всю казню коврами накрив;
Воздуху, світла немає, ні зміни
Так, як ума ні сумління в панів.

Як тим горіхам в твердій їх лушпині,
Так тут вигідно і нам за стіною.
Розкіш та й годі! Ми в тій скалубині
Сильні, проворні, як мухи зимою.

Писано (переклад) 1878 р. „Культура" 1925.

Гімн Діві неба

Спів про битву з Газдрубалом, Кархедонців вожаком,
Спів про гук, смертельний стогін, про молитву і хвалу.
Славить силу Діви неба Емпедокл його зложив,
А вложив в нього про старця Емпедокла Теобул.

I

Всі, хто здужає боротись, зранку б'ються на стіні,
Всі правителі народу в храмі Діви знай сидять,
Ми ж на площі перед храмом, люд ввесь, зранку стоїмо,
Де естрада і трибуна; Діви статуя при ній,
Спершися на лук рукою, ген на захід позира.

Глухо здалека шум бою долітає аж до нас,
Долітає відси й відти,—штурм іде з усіх боків.
Та глядить на захід Діва, руку луком підпира;

Все так статуя стояла, чуда в тім не бачив люд.
Так! Сліпі не бачуть чуда, а сліпими ми були.

В храм біжать почерез площу за гінцями вслід гінці;
Поміж люд герольди ходять і розносять вісті їх.
Не вгаває штурм завзятий, та тверда надія в нас:
Обіцяє нам побіду наш тямущий полемарх.
Крепкі мури Акраганту, сильні вояки його,
Береже нас Діва неба, не лякає ворог нас.

Час минає, штурм завзятий, і важкий для наших бій,—
Та наш сторож—Діва неба, порятує своїх слуг.

Час минає, південь близько, вже втомляє наших бій,—
Та всесильна Діва неба, оборонить своїх слуг.

І біжить з лицем веселим і кричить юрбам гонець:
„Я правителям народу вістку радісну несу:
Вже хитатись починають Карxедонськії ряди".

Слава силі Діви неба. Славний буде день оцей.
Вся Сіцілія враз з нами величатиме цей день.

II

Гей, залляли ввесь острів наш Кархедонскії полки.
На три війська розділив їх воєвода Газдрубал:
На Панорм послав Ганнона, сам пішов на Лілібей,
З третім військом Гамількара вислав насупроти нас.
Принесли нам тую вістку Газдрубалеві посли:

„Слухайте, ви Акраганці, і на розум все беріть.
Слово вам від Газдрубала,—слова він не звик ламать.
Много сил у Гамількара і відважний дух його,
Ваші смілі, та їх мало, з поля він змете їх геть.
Працьовиті і багаті всяким скуством славні ви,
Щільним кругом крепких мурів город свій ви обвели,—
Та у вас не стане сили мури ті оборонить:
Поведе він невідхильно штурм на них з усіх боків,
Вашим віддиху не буде, битвами він змучить їх,
Змучених зіб'є з становищ і на мури він відресь,—
А тоді не знать вам ласки! В тім не Гамількара власть.
Навіть Газдрубал, хоч добрий, не поможе вам тоді.

Бо розлючених, півдиких хто ж потрафить зупинить?
Тож піддайтесь Кархедону, буде ласкав Газдрубал,
А на слово Газдрубала буде ласкав Кархедон".

І правителі народу потвердили річ послів:
„Ми правителі народу, та народ той—це наш пан.
Правди нам таїть не вільно, ми й не втаїмо її.
Віроломні Кархедонці, та правдивий їх вожак.
Много сил у Гамількара і відважний дух його;
Наші смілі, та їх мало, важко буде битись їм.
Хочете в неволі жити—пощадить вас Газдрубал,
І на просьбу Газдрубала пощадить вас Кархедон,
Та, міщане Акраганту, встиду місту не зробіть!"

І послам ми всім народом відповідь таку дали:
„Мовте Газдрубалу: „Грекам від неволі краще смерть.
Будь що будь, не піддамося, будем битись до кінця".
В ясний південь нам здалека показались вороги.
Сміло наші вийшли в поле, важко буде битись їм!

Много сил у Гамількара, з поля він змете їх геть,
Окружить він наші мури, гряне штурмами на них!..

Та здалека, між горбками зупинився з військом він,
Окопав горбки ровами, шанцями рови вкріпив.
Крепкі мури Акраганту, Діва неба—захист їх!
Глянувши на наші мури, воєвода завагався.

І правителі народу з нами радуються враз,
Та мовчить, сумний, в задумі старець мудрий Емпедокл...
І правителі народу геть пішли з поміж юрби.
Та минули хвилі втіхи, нарозумився народ:
„Він прикинувсь, що вагуєсь. Він нас хоче ошукать!“
Вістуни по місті ходять, закликають нас на збір,
І правителі народу так на зборі мовлять нам:
„Ми звеліли воєводі, щоб оглядний в битвах був“.

Виходили в поле наші, Гамількар став проти них;
Осторожно бились наші, бився слабо Гамількар;
Напирали дужче наші—за окопи він ховавсь.
Так тяглося це ввесь місяць: бився слабо Гамількар;

Так було ввесь день ще вчора: бився слабо
Гамількар.
Та нараз, уже над вечір, крепко битись
він почав,
Швидко наших випер з поля, мури наші
окружив.
Засипать взявсь наші фоси,—к ночі вже
засипав всі,
А засипавши спочинув, тихо ніч цілу
стояв.

Ждав він ранку—і діждався, а тоді на
штурм пішов,
Силою страшною разом вдарив із усіх
боків.
Діво неба! Ти наш захист! Порятуй же
город свій!

Довго нам грозила згуба, та побіди
близький час:
Почали оце хитатись Гамількарові полки!
Слава силі Діви неба. Врятувала город свій,
І рятунком Акраганту всю Сіцілію спасла:
Бо спічнуть по битві наші і к Панорму
поспішать,
Розіб'ють вони Ганнона і Панорма
увільнять,
А з вояками Панорма кинуться й на
Лілібей...

III

Близько, близько час побіди! Ось зполудня поб'ємо!—
Отаку прислав нам звістку наш тямущий
полемарх.

І правителі народу радуються з нами враз.
Лиш правителів дорадник, друг народу,
друг богів
Щось закрив лице руками. „Що ти плачеш, Емпедокл?“
Він мовчить і тихо плаче, далі вийшов
з-між юрби.
„Це він з радости так плаче“—гуторить
собі народ.

Швидко хвиля втіх минає та в ожиданці
повзе.
Час повзе, повзе помалу, з битви вісточки
нема—
І правителі народу відійшли з-поміж юрби.

Час минає, вже зполудня з битви вісточки нема.
Вже полудне геть минуло,—з битви вісточки нема.
Щож так довго вість бариться? Чи побіду
нам звістить?..

Час повзе, повзе помалу, з битви вісточки
нема.
Зачинили двері храму, там нарада йде
якась...
Час повзе, повзе помалу, з битви вісточки
нема!..

„О, міщане і міщанки,—вістуни говорять
нам,—
Вість була від полемарха, це таємний був
гонець.
Ось правителі народу просять вас послухать їх“.

І правителі народу на естраду вийшли всі.
„О, міщанки Акраганту, ви краса його
і честь!
О, міщане Акраганту, силу духа всю
зберіть!
Вість була від полемарха, радились над
нею ми.
Зпозаранку до полудня був тут сам лиш
Гамількар,—
Вже й хитатись починали Гамількарові
ряди.
Та в полудень від півночі до його́
прибув Ганнон...
Плачте, плачте по Панормі. З вами
й ми ридаєм враз...

„Полемарх не тратив духа, підпомоги не
просив.
Та ось з заходу над лісом встали куряви
клуби:
Це веде від Лілібея Газдрубал свої
війська,
Що від цих двох військ сильніші і відва-
гою й числом,
А від всіх цих військ страшніший геніяль-
ний їх вожак:
Від Кірени до Тартесса в битвах лютих
без числа
Всіх противних Карxедону поневічив Газ-
друбал.
Він передній полк провадить, зверхній
провід сам обняв.
Плакать вам по Лілібеї—з вами й ми
ридаєм враз...
Плакать нам по Акраганті... Підпомоги
наші ждуть!..

Полемарх сказав нам теє: підпомоги
треба їм!

„О, міщане і міщанки, діти предків славних ви:
Газдрубал обняв начальство, вам пощаду
прирікав,—
О, міщане, ви сказали: „Будем битись до
кінця".
Ми й сказали воєводі: „Підпомоги в нас
нема;
Всі брати, хто битись може, зранку
б'ються на стіні.
Воєводо, ти це знаєш, то й не жди вже
підпомог!
Підбадьорить хтів ти військо, та дурить
його дарма:
Ти скажи братам всю правду, це їх духа
не злама.
Без надії на побіду будуть битись до
кінця.
Кожний вояк там потрібний, тож гонців
ти нам не шли."

І затихли, заридали і зійшли з естради
вниз.
І ридали всі ми довго, аж втомилися
ридать;
І мовчали всі прибиті, та й мовчать не
стало сил.

„Кожний вояк там потрібний і не буде
нам звісток!"
„Знаємо що буде з нами і звісток не
треба нам!"

„Та герої наші браття, нуж устояться вони?“
„Що геройство проти сили? Переможе Газдрубал!“

Йдуть сперечки... Чути стогін... Час повзе.
Вісток нема.
Скрізь ридання, крик розпуки спорів шум перерива.
„Що й гадать? Нема надії“. Стогін дужчає кругом.
Час повзе, вже вечір близько. Спір затих, надій нема.
Згідні всі: „Нема надії, то й не хочемо її!“
Скрізь ридання, крик розпуки стогін здавлений глушить,
І в гармонії смертельній все в один злилося шум.

„О, міщане, і міщанки,—вістуни говорять нам,—
Полемарх прийшов із битви, вісти з битви сам приніс,
І правителі народу просять вислухать його“.
І воскресла в нас надія—о, нерозуме людський!
Всі ми збіглись до трибуни, і тиша настала скрізь.

Ось він! Кроками важкими на трибуну виходжа
Втомлений у довгій битві мов дідусь—могутній муж,
Ввесь покритий пилом битви, ввесь кривавий, чорний ввесь,
І зібрав всю силу духа і промовив полемарх:

„Я із битви, вісник смерти. Краща грекам смерть від пут!
О, міщане Акраганту, славний буде день оцей.
Усю ніч не згасне пурпур вечерової зорі!
Предки в нас були хоробрі, славу в битвах здобули.
І як славних предків діти билися ми увесь цей день.
Прояснились наші очі, тіні предків нам видні:
Там на хмарах пурпурових віють ясні тіні ті
І приймають ув обійми тих, що нині полягли.

„Від героїв, рідних ваших, я приношу просьбу вам:
Бенкет радісний готуйте. Много рож у вас в садах,—
Нуте ж живо вить віночки, надягать святочний стрій,
Щоб почавсь наш пир при світлі вечерової зорі!
Мало нас живих лишилось, ворогів щохвилі більш;
Зранку ми б'ємось невпинно—не стає вже наших сил;
Потомились наші руки, притупилися мечі.
Відступаємо вже к місту—Карходонці гульк на мур!
Запаліть всі враз будинки! Виріжте жінок, дівчат!
Краще гинуть їм з рук рідних, ніж в неволі пропадать.
Та допоки греків стане, в піснях славитимуть нас!

О, міщанки Акраганту, згідні ви на пир такий?“

Він ослаб і на естраду звільна зіступать почав.
„Славитимуть нас грекині, поки греки в світі є!
Радо йдемо на пир цей! Добре радить полемарх.
Ріжте нас, брати, супруги. Від неволі краща смерть.
І в одежах пурпурових, у вінках із білих рож
Почнемо свій пир при блиску вечерової зорі!“

Втім, мов вихром підійнятий, на трибуну верх юрби
Вийшов згорблений, простуєсь, свіжий мов у цвіті літ,
І підняв до неба руки, в небо погляд свій підвів
І могучим словом-громом відізвався Емпедокл:

„Власть правителями править сходить на мене́ з небес:
Серцем чую голос Діви і устами проповім:
О, міщане і міщанки, не пропаде Акрагант!
В людях нам нема рятунку, та всесильні небеса:
Не від греків сила греків, від Олімпу сила їх.
Ви служили Артеміді—вірним вірна є вона

І зійде вам на підмогу ваша Діва із небес.
Ви боротися не вдатні і послабли руки в вас—
Не в руках і не у вдатку, в серці греків сила їх:
Сила серця з неба кличе вашу Діву в поміч вам.
Ви правителі народу, ось вам перший мій наказ:
Посилайте за оружжям, роздавайте всім його!
Ви, дівчата, до богині всі припадьте в молитвах:
Їх почує Діва неба і зійде на поміч вам,
Дужі стануть ваші руки, серце ворога здрігнесь.
Я ж тепер уряд найвищий архонтарха [1] сам беру
І до битви ввесь народ я до побіди поведу".

І дівчата до богині всі припали в молитвах:
„Браття наші згибли в битві, Кархедонці йдуть на мур—
Ти рятуй нас, Артемідо, в статую оцю зійди!"

Статуї лице паліє, очі блиснули вогнем!
„Сходить нам на поміч Діва!"

Сміло в битву верглись ми.
Піднимає руки Діва, натягає лук тугий!
Сипле стріли Діва неба, перхли в розтіч вороги.

[1] Архонтарх — вожак над вожаками.

Крепкі мури Акраганту, сильні вояки
його;
Та коли знеможе військо, ворог вже
війде на мур,
То—

Всесильна Діва неба вірна тим,
хто служить їй.

Житє і Слово. 1895. IV.

ІЗ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ ЕПІКИ

Зрада жінки Груя Новаченка

Вук, Сирпске Песме III, 7 (34—45)

Сів наметом Новаченко Груйо
Між горами вище Дренополя;
Під наметом сів, вино спиває.
Син Степанчик вина доливає,
Максимія край намета шиє,
Злотом шиє по білому шовку.
Обізвався Груйо Новаченко:
„Максиміє, моя жінко вірна,
Сторожи ти там перед наметом,
А я ляжу трохи припочити".
Максимія край намета шиє
Аж ось йдуть три турки вояки.
Обзиваєсь Степанчик дитина:
„Ей, ти бачиш, Максиміє мамо,
Ось надходять три турки вояки.
Піду зараз тата розбудити!"
Відмовляє Максимія красна:
„То не турки, синку, не вояки,
То є, синку, три купці-молодці,
Несуть викуп татові твойому".
Та дитина не слухала мами,

А побігла тата розбудити.
За ним вдоскіч Максимія, мама,
Догонила в дорозі намета,—
Як не вдарить п'ястю по личеньку!..
Та й так легко вдарила дитину,
Що та тричі перекинулася,
Три здорові вилетіли зуби,
А чотири з місця захитались.
Втім зблизились три турки-вояки!
Максимію богом привітали:
„Бог на поміч, жінко молодая,
Певно, ти є жінка юнакова.
Що за витязь шлюб узяв з тобою?"
„Помай-бі вам, три турки-вояки!
Я є жінка Груя Новаченка!
Груйо витязь шлюбував зо мною".
Промовляють три турки-вояки:
„Ей, ти пані, Груєва дружино,
Видай ти нам Груя Новаченка!
У Груя ти в чистім шовку ходиш,
У нас будеш по шовку ходити,
Будеш срібло й золото носити,
Будеш наша ти вельможна пані,
Будеш часто у гості ходити,
Що-п'ятниці з другими панями".

Два турчини з коней позлізали,
Третій турчин почав промовляти:
„Стійте, турки, горе вашій мамі!
Ще ви в бою з ним не трібувались!
А я знаю Груя Новаченка!
Ще як мав він п'ятнадцять годочків,
Проходив я ось тут поміж гори,
А він сидить, дукати рахує.
То я крикнув з-за гори на нього:
Дай, гадаю, хлопець ізлякаєсь,

Ізлякаєсь, у ліс ісховаєсь,
Гроші кине, я їх позбираю.
Але хлопець серця не такого,
Не такого серця юнацького!
Згорнув гроші, у кишеню вкинув,
Та за мною по горі в погоню!
Я був кінно, Груйо пішоходом:
Коли б не гілка ялиці крутої,
Що му шапку з голови зірвала,
Їй-же богу, був би мене вхопив!
Та поки він шапку зняв з гілляки,
Я заскочив в зелену діброву.
Розмахнувся Груйо булавою,
Та як кинув з усієї сили,
Щоб мене з коня повалити!
Та не трафив мене, ні конини,
Але трафив у круту ялицю:
Так легенько ту ялицю вдарив,
Аж ялицю із корінням вирвав,
Аж гілками та на землю впала".
Не посміли турки йти в намета,
Лиш пішла там красна Максимія,
Вона Груйї руки ізв'язала
І до стовпа шнуром обмотала,
Що був, може, сорок ок вагою.
Тоді турки на нього натисли,
І як скочив Груйо Новаченко,
Три турчини піддвигнув на собі,
А четверту жінку Максимію.
І хотів він від турків тікати,
Та жаль стало Степанка дитини.
„Горе, горе мені, боже милий!
Моє дитя турки заневолять,
Моє дитя побусурманиться,
То де ж піде моя душа грішна?"
З-за дитини туркам він віддався.

А як турки Груйя в руки взяли,
Дали жінці коня сиваника,
Повели їх в місто Дренополе,
А як були в пів дороги шляху,
То заплакав Степанко дитина:
„Милий тато, Груйо Новаченко!
Болять ноги у Степанка твого.
Я не можу попри коні бігти!
Турки д'горі не дають спочити,
Канчуками б'ють помежи очі".
Сльози ронить Груйо Новаченко:

„Ой, Степане, дитятко кохане!
Чим же тато тебе порятує,
Коли в тата пов'язані руки?
Йди проси ти, маму Максимію,
Може б мати тебе підсадила
Вперед себе на сивого коня".
Просить хлопець маму Максимію:
„Максиміє, моя мамо мила,
Підсади мя на сивого коня!
Болять ноги у Степанка твого,
То й не можу поряд з кіньми бігти".
А та сука, собачого роду,
Ще нагаєм з коня затинає:
„Геть від мене, ти собаче плем'я!
Мала б тебе на коня саджати,
Не була б вас дала туркам в руки!"
Доїхали близько Дренополя.
Розіп'яли два намети з шовку:
Ув одному Груйо і Степанко,
У другому гарна Максимія.
То два турки пішли в Дренополе,
Третій в шатрах лишивсь на сторожі.
А як прийшли турки перед пашу,
То й говорять паші Дренопольцю:

„Гей ти, пане, пашо Дренопольський,
Славний же ми полон полонили!
Полон славний—Груйо Новаченко,
Ще й Степанко, Груйовий хлопчина,
Його жінка, гарна Максимія!
Що за гарна та Груйова жінка,
В цілім краї їй пари немає!
Що за личко—хоч в Стамбул к султану!"
Сягнув паша у сакви глибокі,
Та й дає їм сто дукатів зараз.
„Ось вам, турки, сто дукатів в руки,
Іжте, пийте до завтра до рана.
А як рано полон приведете,
Ще осібні дари вам дарую:
Місце аги чи маєтки земські".

Пішли турки скрізь по Дренополю,
Шукаючи солодкого меду.
Не найшли ж бо солодкого меду,
Лиш в одної корчмарки Марії,
Груйової в бозі посестриці.
„Гей, Маріє, дай нам меду много!
Славний бо ми полон полонили!
Полон славний! Груйо Новаченко,
Ще й Степанко, Груйовий хлопчина,
Його жінка гарна Максимія!
А яка ж то гарна жінка тая,
Що вже гарна, а ще краще вбрана!"
Як почула корчмарка Марія,
Та почалась слізьми обливатись,
А від турків рукавом вкриватись:
„Леле, Груйо, в бозі побратиме!
Тричі ти мя рятував в пригоді,
Тричі ти мя визволяв з неволі,
А це й сам ти в неволю дістався!"
Дає туркам солодкого меду,

А сон-зіля до в-пів досипає,
Що від нього сон твердий буває:
Щоб турки твердо засипали,
Поки Груйо не слобонить руки.
Пішли з корчми два турки вояки,
Мід солодкий понесли з собою.
А як прийшли під свої намети,
То засіли мід солодкий пити.
Максимія меду доливає,
А котрому долле меду склянку,
То той її зараз поцілує,
То той її попід шию гладить.
Попилися три турки вояки,
Попилися, як землиця чорна,
Та й заснули, наче повмирали.
Тоді стала жінка Максимія,
Тоді стала ось так міркувати:
„Як я ляжу поміж ними двома
То третьому жаль на мене буде".
Все гадає, одно здогадала:
Звила шати і білії руки,
Всім трьом ляже в головах півперек.

А як стало з ночі й опівночі,
То заплакав хлопчина Степанчик:
„Леле, тату, дуже я голоден!"
Відмовляє Груйо Новаченко:
„Ой, Степане, дитятко кохане,
А що ж тобі тато допоможе,
Коли в тата пов'язані руки!
А йди, синку, під намет до мами,
Та вкради ти гострий ніж у мами,
Розріж мені на руках мотуззя,
Тоді тато тебе нагодує".
А дитина роду лицарського,
Свобідного серця юнацького:

Підкралося під намет до мами,
Та й украло гострий ніж у мами.
Та дитині пригода тяженька:
Ніж великий, дитина маленька,
Ледве ножа дотягло до тата,
Ледве вгору підняло обіруч,
Навернуло ножа на мотуззя,
Та й тягає ножем по мотуззю,
Аж розтяло на руці мотуззя
Та врізало й Груя в праву руку.
Закапала з руки чорна кровця,
Крикнув хлопець, як гадюка люта:
„Леле, тату, я тебе скалічив!“
Відмовляє Груйо Новаченко:
„Не лякайся, синку мій, Степане,
Це не йде кров із руки моєї,
Це кров крапле з мотуза твердого“.
А як Груйо руки слобонились,
Тоді Груйо встав на рівні ноги,
Та христиться, поклін покладає.
Спогадав він отця Николая
І неділю і Хрестові муки,
Чесні, славні євангельські книги,
А тоді взяв оковану шаблю
Та й пішов до турків під намета.
Не рубав їх по білому горлу,
А рубав їх у шовковий пояс,
І з трьох турків шестеро зробилось.
Тоді збігав в місто Дренополе
До посестри корчмарки Марії,
Взяв у неї вина і горілки,
Взяв у неї ще й білого хліба
І м‘якого ягнячого м‘яса.
Тоді сів він в шовковім наметі,
Нагодував себе й сина свого,
Та й став дзвінко, голосно співати.

Пробудилась гарна Максимія,
Вона будить трьох турків вояків:
„Встаньте, турки, смуток мамі вашій,
Чогось Груйо зв'язаний співає!"
Як підняла шовкові покривці,
Як уздріла, що турки розтяті,
Тоді стала та й думку думає:
„Милий боже, що мені робити?
Як я схочу відси утікати,
Та ж від Груя й кінь втекти не може,
Де ж втекти тут жінці слабосилій?"
Одяглася, руки навхрест склала,
І сама йде до Груя в намета.
Кинулася Груйові в обійми,
Цілувала в шовковий нагрудник:
„Ой, мій мужу, Грує Новаченко,
Мене бідну вчарували турки!"
Відмовляє Новаченко Груйо:
„Максиміє, ти зраднице клята!
То живії тебе вчарували,
А мертві тя до мене прислали!"
Устав Груйо на лицарські ноги,
Поздіймав він шовкові намети
Та й поїхав у ліси, у гори
Знов на давнє своє шатровище.
Розіп'яв там шатро шовковеє
Та й до жінки отак промовляє:
„Максиміє, ти зраднице клята,
Чи волиш ти свічкою світити,
Чи волиш ти шаблю цілувати?"
Відмовляє гарна Максимія:
„Ой, мій мужу, Грує Новаченку,
Не хочу я шаблю цілувати,
Твоя шабля кров'ю обкипіла.
Буду тоді свічкою світити,
Ні одної нічки спать не буду".

Ой піднявся Новакович Груйо,
Та взяв її за правую руку,
Скинув з неї шовки і атласи,
Скинув з неї з голови хустину,
Скинув її гердани зо шиї,
Лишив її у самій сорочці.
Облив її воском і смолою,
Ще й посипав порохом сірковим,
Обвив її ще й м'яким повісмом,
Обілляв горілкою міцною,
Вкопав її по пояс у землю
Та запалив на голові коси,
А сам взявся зимне вино пити.
Його жінка мов свічка палає.
Як до чорних очей догоріла,
Максимія стала говорити:
„Ой, мій мужу, Грує Новаченку,
Не жаль тобі моїх кіс русявих,
Що так часто руки тобі тисли"?
Пожалій хоч очей моїх чорних,
Що нераз ти цілував так палко.
Догоріла до білого личка,
Максимія знов благати стала:
„Ой, мій мужу, Грує Новаченку!
Не жалів ти очей моїх чорних,—
Пожалій хоч личенька білого,
Лицю мому нема в краю пари.
Много скарбу дав за те твій тато,
На лице те біле задивившись!"
Відмовляє на те слово Груйо:
„Максиміє, ти зраднице клята!
Правду мовиш, я це добре знаю:
Лицю твому нема пари в краю,
Много скарбу дав за те мій тато,
На лице те біле задивившись.
Та хай радше в огні спопеліє,

Ніж мя має туркам продавати!"
Як до білих грудей догоріла,
То заплакав Степанчик дитина:
„Любий тату, Грує Новаченку!
Ой, згоріли моїй мамі груди,
Ті що мене згодували, тату,
Ті що мене підняли на ноги!"
Стисло Груя жалем за серденько,
Як поглянув на дитя Степана,
І заллявся сльозами рясними.
Що лишилось, те згасив скоренько,
Схоронив у землю грішне тіло.

Переклад з сербського.

„Житє і Слово", 1895 т. III.

Мати св. Петра

Вук, Сирпске Песме I, 208—(133—4)

Святий Петро у рай іде,
За ним мати бігом біжить
І говорить стара мати:
„Стань, зажди-ко, сину Петре,
Візьми мене в рай з собою!"
Святий Петро відмовляє:
„Ой, вернися, моя мати!
Кілький вік ти вікувала,
А про рай ти і не дбала:
Ні голодних не кормила,
Ні прагнущих не поїла,
Ні ти голих зодягала,
Ні ти босих зобувала,
Ні сліпому не вділила,
Ні за душу приносила.
Тільки одно повісемце

Ти на троє розділила
І три рази ти зідхнула:
„Ой, ти моє повісемце!
Куди тобі волочиться
Та по горах, по долинах,
По старецьких по торбинах!“
Ще говорить святий Петро:
„Ой, вернися, моя мати,
Зв‘язуй кожне волоконце,
Зв‘язуй одно за другеє
Та лізь по них аж до неба!“
Вернулася стара мати,
Ну в‘язати волоконця,
Одно в‘яже до другого,
Лізе по тих волоконцях,
Щоб долізти аж до неба.
Прорвалося волоконце.
Впала мати на дно пекла.

Найбільші гріхи

Вук, Песме I, 209 (134–5).

Серед раю дерево,
Дивоглядна дафина.
Дивні плоди родила,
Злоті віти пустила,
Злоті віти, срібний лист.
А під нею постеля
Всяким квітом встелена,
А найбільше васильком,
Рум‘яними рожами,
На ній святий спочива,
Святий отець Микола.
Прийшов к нему Ілія,
Воєвода громовий:
„Вставай, отче Миколо,

Та ходімо в діброву,
Та збудуймо корабель,
Будем душі возити
З цього світа на той світ".
Відмовляє Микола:
„Спам'ятайся, Іліє.
Воєводо громовий!
Адже ж нині неділя,
В неї не слід робити,
Лиш христити, вінчати,
Русі коси чесати,
Біле лице вмивати".
Знов говорить Ілія,
Воєвода громовий:
„Вставай, отче Миколо,
Та ходімо в діброву,
Та збудуймо корабель!"
Устав отець Микола,
Пішли вони в діброву,
Збудували корабель,
Перевезли всі душі
З цього світа на той світ,
Тільки трьох душ не могли:
Одна душа грішная:
Кума в суд водила;
Друга душа грішная:
З сусідами сварилась;
Третя душа найгрішна:
Дівку з розуму звела.

Невдячні сини

Вук, Песме I, 204 (123—4)

Породила дев'ять синів мати,
Породила, сама повдовіла;
Всіх їх мати вдова згодувала
З веретена, з ручної роботи,

Згодувавши, вісім оженила.
Як дев'ятий став синок женитись,
То він маму в ліс виправляє.
„Іди, мамо, в зелену діброву,
Бо до мене сватове прийдуть
Та тобою гордувати будуть,
Бо ти в мене стара та недужа.
Іди, мамо, у ліси зелені,
Щоб тебе там дикі звірі з'їли!"
Пішла мати в зелену діброву,
Іде шляхом, важкі сльози ронить.
Здибались їй два прохожих хлопці:
„Помагай біг, бабусю старенька!
Де це ти так зраня поспішаєш?
Чи так рано встала хусти прати?"
Мати плаче, говорить не може,
За сльозами ледве промовляє:
„Родила я дев'ять синів любих,
Сподівалась поміч мені буде.
Родила їх, сама повдовіла,
Вдовуючи всіх їх згодувала
З веретена, з роботи ручної.
Восьмерих я їх і поженила,
А як став ось дев'ятий женитись,
То дев'ятий в ліс мене відправив,
Щоб мене там дикі звіри з'їли".
Ой, говорять два прохожих хлопці:
„Заверніся ти, стара бабусю,
Подивися, що синове діють".
А як мати назад повернула:
Дев'ять синів—то дев'ять каменів,
А невістки—лютії гадюки,
А гадюки по каменях в'ються.

Переклад з сербського.

„Житє і Слово", 1895, т. III.

Діякон Степан

Сербська легенда

Вранці рано встав Степан діякон
У неділю та ще й до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої.
Та не йде він до церкви молиться,
Але йде він на широке поле,
Там він сіє білую пшеницю.

Аж надходять два старці старії.
Ім'ям божим Степана вітають:
„Бог на поміч, дяконе Степане!"
І Степан їм віддає вітання:
„Щасти бог вам, ви, старці прохожі!"

Промовляють знов старці прохожі:
„Бійся бога, дяконе Степане!
Що тобі це за тяжка неволя,
Що ти нині встав уранці рано
У неділю та ще й до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої?
Чи то в тебе розум помутився,
Чи ти може, брате, потурчився?
Чи відрікся ти своєї віри,
Хрест господній потоптав ногами,
Хрест господній і закон Христовий?
Що ти нині встав так пораненько
У неділю та й ще до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої
І тут сієш білую пшеницю?"

Відмовляє їм Степан діякон:
„Ой, бог з вами, старці мої любі!
Перед вами правди не сховаю.
Ані в мене розум помутився,

Ані то я, браття, потурчився!
Не відрікся я своєї віри,
Хрест господній не стоптав ногами,
Хрест господній і закон Христовий,
Та мені є та тяжка неволя,
Що держу я в своїм білім домі
Дев'ять німих, дев'ять невидющих
І кормлю їх з жінкою моєю.
Для них бог це в гріх мені не вмінить".

Промовляють старці між собою:
„Ну ж, загляньмо ще в дім Степановий,
Що там робить його вірна жінка,
Як прийме нас, чи буде нам рада?"
І пішли до дякона додому.

Рано встала Степанова жінка
У неділю та ще й до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої
І щиняє білую пшеницю.
Аж надходять два старці старії,
Ім'ям божим її привітали:
„Бог на поміч, жінко Степанова!"
І вона їх богом здоровила:
„Щасти бог вам, ви старці прохожі!"
Промовляють знов старці прохожі:
„Бійся бога, жінко Степанова,
Що тобі це за тяжка неволя,
Що ти нині вранці рано встала,
Вранці рано у святу неділю,
До схід сонця, до служби святої
І щиняєш білую пшеницю?
Чи то в тебе розум помутився,
Чи ти може, сестро, потурчилась?
Відреклася ти своєї віри,
Хрест господній ногами стоптала,

Хрест господній і закон Христовий?
Що ти нині встала так раненько,
У неділю та й ще до схід сонця,
До схід сонця, до служби святої
І щиняєш білую пшеницю?"

Ім говорить жінка Степанова:
„Ой, бог з вами, старці мої любі!
Скажу я вам все по щирій правді:
Ані в мене розум помутився,
Ні я, браття, туркинею стала,
Ні своєї віри відреклася,
Хрест господній під ноги не брала,
Хрест господній, ні закон Христовий,
Та мені є та тяжка неволя,
Що держу я в своїм білім домі
Дев'ять німих, дев'ять невидющих
І кормлю їх з господарем своїм.
Для них бог це в гріх мені не вмінить".

Промовляють два старці до неї:
„В ім'я боже, жінко Степанова!
Дай дитя нам, дай свойого сина,
Свого сина з срібної колиски.
Те дитя ми мусим заколоти,
Кров дитячу з нього виточити,
Кров'ю білий дім твій покропити:
Що німе є, щоб проговорило,
Щоб сліпе є, щоб видюще стало!"
Важко дума жінка Степанова,
Довго дума,—та й надумалася:
Віддала їм сина із колиски.
То старці ті сина закололи,
Кров червону з нього виточили,
Кров'ю білий дім ввесь окропили:
То німі всі враз проговорили,

А сліпії всі видющі стали.
І забрались два старці старії,
Вийшли з богом у свою дорогу.
Поглядає жінка Степанова
На колиску срібну свого сина:
А в колисці син сидить здоровий,
В ручці має ябко золотеє.

Промовляє жінка Степанова:
„Милий боже, за все тобі слава!
Приходили два старці старії,
Закололи із колиски сина,
Кров дитячу з нього виточили,
Ввесь дім білий кров'ю окропили:
І німі всі враз проговорили,
А сліпії всі видющі стали.
А синок мій ось живий в колисці,
Золотистим яблучком іграєсь!

Син з колиски так до неї мовить:
„Мамо люба, мамочко солодка!
Не були це два старці старії,
А були це ангели святії".

Читанка руска для другої кляси середних шкіл. Друге виданє. У Львові, 1899.

Жінка багатого Гàвана

Сербська народня легенда

Видав розказ господь бог
Трьом небесним ангелам:
„Ой ви, мої ангели,
Три небесні воїни!
Йдіть ви з неба на землю,
Справте гуслі жалібні
Із сухого явора,

Та підіть ви по світу,
Як ті бджоли по квіту,
Від райського віконця,
Від сходячого сонця;
Кожну хату вшануйте,
Всяку віру трібуйте;
Чи про бога всі знають,
Ім'я боже шанують?"

Ой, взялися ангели,
З неба до землі зійшли,
Гуслі ясні зробили
Із сухого явора,
Та й вандрують по світу,
Як ті бджоли по квіту,
Від райського віконця,
Від сходячого сонця;
Кожну хату шанують,
Всяку віру трібують;
Всюди бога люд знає,
Ім'я боже шанує.
Аж приходять перед двір,
Де жив Гаван багатир—
А було це, як на те
У святую неділю.
І стояли ангели
Літню днину до півдня,
Аж їх ноги зболіли,
Білі руки зомліли,
На тих гуслях граючи,
Від собак боронячись.

Аж ось війшла Єлена,
Гордовита ґаздиня,
Гаванова дружина.
Перед нею ключниця,

А за нею служниця,
Павляними крильцями
Холод віє над нею.

І винесла Єлена,
Гордовита ґаздиня,
Крайчик хліба згорілий,
Що в п'ятницю мішений,
У суботу саджений,
У неділю вийманий.
Не дає їм Єлена
Так, як пан-біг приказав,
Але вергла на землю,
Ще й попхнула чоботом:

„Ось вам, старці божії!
Що це в вас за бог такий,
Що не може своїх слуг
Сам при собі прокормить,
Тільки їх до мене шле?
В мене свій бог дома є,
Той, що збудував мені
Тії двори кам'яні,
Дав столи ті срібнії
І худоби без ліку".
З тим і вийшли ангели.
Пострічався їм Степан,
Вірний Гаванів слуга.
Кажуть старці до нього:
„Ей ти, брате Степане,
Ударуй нас, чим можеш!"

Відмовляє їм Степан:
„Браття, старці божії,
Не маю я нічого,
Крім ягнятка одного.

Ой, служив я в Гавана,
Вірно дев'ять літ служив:
Не дав мені нічого,
Крім ягнятка одного,
Молока я випрошав,
Те ягнятко годував:
І тепер ягнятко те
Краще з всеї череди.
Радо би вам дав його,
Та от вражі чабани
Його вкрали уночі".

Промовляють ангели:
„Добре, брате Степане!
Сли так в серцю, як в устах,
Гнеть ягнятко тут стане".
Озирнувся наш Степан,
Аж ягня його йде там
Через поле, блеючи,
Радується Степаном,
Як матір'ю рідною.
Взяв Степан ягнятко те,
Тричі його цілує
І старцеві дарує:
„Ось вам, браття вбогії!
Най вам, буде на страву,
Пану-богу на славу,
А мені в заслуженьку".
„Добре, брате Степане".
Віддалились ангели
І ягня те понесли.

А як стали ангели
Перед божим престолом,
Та й говорять господу,
Що видали на землі

(Все це пан-біг ліпше зна,
Ніж вони б сказать могли).
І говорить господь бог:
„Слухайте ви, ангели,
Йдіть із неба на землю
Та й ідіте до двора
Гавана-багатиря
І зробіть на тім дворі
Озеро болотяне.
І візьміть ви Єлену,
Гордовиту ґаздиню,
Прив'яжіть їй на шию
Білий камінь студений,
А на камінь начепіть
Діяволів проклятих,
Най тягають по муках,
Наче чайку по морю".

Читанка руска для другої кляси середних шкіл. Друге виданє. У Львові, 1899.

ІЗ БОЛГАРСЬКИХ ПІСЕНЬ НАРОДНІХ

Пісні гайдуцькі

Браття наші болгари, що живуть за Волощиною, з тамтого боку Дунаю аж геть поза високі балканські гори, донедавна ще, бо до самого 1878 р., жили в тяжкій турецькій неволі. Правда, не треба собі гадати, що турки тільки й робили, що різали, пліндрували та грабували болгарів. Простому народові болгарському жилося під турками яко-тако, а багатим болгарським купцям та багачам (що там звалися з-турецька чорбаджіями) та вищому духовенству, що тягло руку з турецьким урядом і звичайно походило з греків, жилося й зовсім таки добре. Уряд турецький не дуже мішався до справ громадських і церковних, дозволяв заводити громадам болгарські школи й правити службу божу, і

тільки вже в послідній часі не дозволяв відновлювати церков православних.

Далеко більше, ніж самі турецькі устави, при тіснювали болгар турецькі великі урядники (баші, садразами і т. д), турецькі жандарми (заптії), турецьке військо (нізами, іничари, а в послідніх часах башибузуки). Вони часто без суду, без права вривалися в хати болгар, забирали дівчат до турецьких гаремів, накладали на села й міста несправедливі та тяжкі данини, били, калічили та й мордували людей, особливо тоді, коли їм здавалося, що ті люди думають проти них бунтуватися.

Як сказано, в супокійні часи такі насильства лучалися рідко, хоч при всьому безладдю турецької управи болгарин ніколи й не міг бути безпечним свого добра й життя. Але в разі якої найменшої ворохобні, опору проти властей або змови до бунту нещасливі бували цілі села й містечка болгарські. Право турецьке давало в такім разі вищим урядникам турецьким неограничену власть над життям і смертю „райї" (т. є. підданих). У такім разі баші випускали на збунтовані оселі своїх посіпак; і в разі опору палили села, вішали людей цілими десятками, грабували добро, а навіть коли опору не було, все-таки грабували й перли людей окованих у тяжкі пута до міст, до поганих турецьких в'язниць.

А вже найпильніше слідила власть турецька за всім, що могло би підняти духа й народню свідомість болгарського народу. Народні вчителі й сільські священики переносили на своїх плечах найбільше нещасть і переслідувань. Ніякої, хоч крихітку свобіднішої газети ані книжки болгарської з народнім напрямом уряд. не дозволяв друкувати; виходили вони то в Сербії, то в Румунії, то в Росії і за їх виписування та читання накладали турки на болгарських патріотів тяжкі кари, майже так само, як тепер робить уряд російський з книжками та газетами українськими [1]. Правда, до такого самодурства, як уряд російський, турки ніколи не доходили; не видавали декретів, у котрих би попросту касувалася болгарська мова, так, як наша мова була скасована в Росії в р. 1886 царським указом. Навіть у часах найтяжчого притиску виходили в Болгарії. в містах

[1] Мова тут про царський уряд.

Софії, Тирнові, Пловдиві, а також у самім Царгороді, хоч якінебудь болгарські книжки та газети. Та все-таки тяжка була доля болгарського народу й болгарської освіти під турками, тим тяжча, що власне самі болгари ніколи не забували своєї славної минувшиний народньої самостійности, ніколи не переставали заявляти сяк чи так своїх прав на свобідне життя й людську гідність. Робили вони це, як уміли, але робили ненастанно, довгі сотки літ. От і не диво, що коли по сотках літ надійшла пора, корисна для розвою народнього і свобідних думок, болгари здужали зустрінути ту пору не як темне, забите й несвідоме стадо, але швидко показалися її гідними і проявили значний степень політичної дозрілости. Це найліпше свідоцтво, що теперішня свобода не прийшла їм задармо, не впала з неба, але була в значній мірі їх власною заслугою і плодом їх крови, довголітніх змагань. Як це сталося, ми надіємося показати дальше словами самих болгарських пісень та доданими до них увагами.

Першою, ще напівнесвідомою, але всенародньою спробою супротивлення проти турків було гайдуцтво. Котрому болгаринові палася яка кривда від турків чи від кого другого, або котрий якнебудь опинився на світі круглим сиротою, без кола і двора, ішов „у Балкани", т. є в величезні ліси, що покривають балканські гори. Там у лісах і полонинах гуляли ті гайдуки, так як колись наші опришки, і відтам нападали вони більшими або меншими дружинами на доли, на села й містечка, на двори турецьких башів або й своїх таки багатих чорбаджіїв, грабували, мстилися за кривди свої народні. Кидалися нераз і на поменші відділи турецького війська, на жандармів і поліцію турецьку, і вже певно, що не щадили їх, бо знали, що й самі вони не будуть мати пощади, коли попадуться в їх руки. З усіх сторін Болгарії бігли особливо молоді, гарячі хлопці в „гайдуки", і гайдуцтво в Балкані, помимо всіх старань уряду турецького, помимо лютих кар і мук над спійманими гайдуками, не переводилося від самого турецького завоювання аж до посліднього часу, тільки що в послідньім часі воно

прийняло вже зовсім свідому, політичну й народню подобу.

Ось деякі пісні про давніх болгарських гайдуків, вибрані й переведені мною із збірника славного болгарського письменника й борця за свободу народню, Любена Каравелова.

І. Сирота йде в гайдуки

Остався Кенчо сирітка
Всього півгоду від роду,
Остав без тата, без мами.
Росте наш Кенчо сирітка
До дванадцятого року.
Ніде нікого немає,
Хто б Кенча зволив навчити,
Як має поле орати,
Батьківські ниви справляти
Та й ще дідівські баштани.

Сів Кенчо, сів край долини
Під самодивів [1] вербою,
Почав він думку гадати:
Куди дорогу держати?
Яку роботу робити?
Чи хліб робити на полі?
Глядіти челядь в господі?
Здрігнувся Кенчо, підскочив,
На інше діло рішився:
Піде він, Кенчо, в гайдуки,
Сіктиме лоби турецькі!
І скликав Кенчо дружину:
В кого ні тата, ні мами,

[1] Самодивами зовуть болгари віщих духів, ніби наші русалки абощо. (Ів. Фр.).

В кого ні брата, ні роду,
Хто не лякається крови,
Не чує болю від рани.
І рушив Кенчо із ними
На Витошеву планину.

Вони літ дев'ять ходили,
Багато скарбу набрали.
Ніхто за Кенча не знає,
Ні паша, ані той кадій [1],
Ні цар Солиман в Стамбулі.
Прознав про Кенча владика
Із того міста Софії,
Пішов владика до паші.

— Єй, пашо, владо турецька,
Чи знаєш ти, чи не знаєш
Про того Кенча войводу?
Що водить Кенчо юнаків
І розбиває хороми,
Турецьких коле жандарів,
Громадить жовті дукати
На Витошевій планині?
Згромадив скарбу багато,
Згромадив скарбу без ліку,
Що буде міхів з півсотні.

І скликав паша жандари,
Заптії та яничари,
Та нізапи та сіпаки
І шле на Витош-планину,
Велить їм Кенча спіймати.
Ой, загриміли пищалі,
Ой, заблищали шаблюки,

[1] Кадій—суддя турецький. (Ів. Фр.).

Багато турків упало,
Та поранили ж і Кенча:
На кожнім ставці по ранці,
А на серденьку дві рані.

Узявся Кенчо тікати
В село велике Габрово.
До тої Йонки шинкарки,
До Йонки, свої посестри.
Прийшов до Йонки та й каже:
— Послухай, Йонко посестро:
Будь ми за маму й сестричку,
Аж ми ті рани погоїш!
Як ми ті рани погоїш,
То ти нанижу намисто,
Намисто з жовтих дукатів,
Кісники з рупій турецьких.

До Кенча Йонка говорить:
— Ой, Кенчо, мій побратиме!
Я ти ті рани погою,
Лиш відречися навіки
Цього страшного гайдуцтва!
Купи ти волики сиві,
Ори ти ниву родючу!

І Кенчо Йонці поклявся,
Що ради тої послуха,
Що те гайдуцтво покине,
Що купить волики сиві
І буде поле орати.

Аж ось загримали стрільби
У Неготині великім:
Це сербські хлопці повстали
Колоти турків кривавих

І яничарів поганих;
Не може Кенчо стерпіти,
Хапає цівки з клиночка
Та й так до Йонки говорить:

— Гей, Йонко, люба посестро:
Юнак не втерпить без бою!
Не юнака річ орати
І голе поле копати!
І рушив Кенчо в дорогу,
В гайдука Велка дружину.

II. Чого хотіли гайдуки?

Гей ти, Мургашу-планино,
Багатий в пашу Мургашу,
І для зимівлі ти добрий,
А для гайдуків найліпший!
Там рушив Дончо войвода,
Його болгарка родила,
Болгарськов груддю кормила
І так до сина казала:
— Гей, Дончу, плем'я болгарське,
Я тобі шаблю зготую,
На плечі цівку повішу,—
Іди ти в гай зелененький,
Збери ти хлопців-молодців
І бийте турків поганців:
Щоб рідну землю відбити,
Дітей з неволі вернути,
Жінок від ганьби вхистити,
Батьківську славу згадати,
Нещасну неньку помстити.

III. Скривджений слуга шукає правди в гайдука

Остався Димчо сирітка,
Без мами Димчо, без тата.
Пішов мій Димчо на службу
До плевненського кадія.
Служив там Димчо недовго,
Недовго, лиш дев'ять років.
І просить Димчо заплати,
А кадій так йому каже:
— Єй, Димчо, хлопче дурненький,
Хто тя на теє направив
Від мене грошей просити?

А Димчо кадію каже:
— Ніхто мене не направив,
Направила мя робота,
Та моя служба тяженька,
Що свої волі не має.
Я дев'ять літ уже служу,
На тебе, кадію, роблю
І дев'ять сотень жадаю,
Щоб ти віддав мені гроші!

І каже кадій до Димча:
— Не ворохоб ми ся, Димчо!
Дурний ти, хлопець, зелений!
Ніде ти, хлопче, не бачив,
Щоб слугам платили каді.
І жалко Димчові стало.
Зібрався Димчо в дорогу
На ту троянську планину,
Згори він крикнув до яру:
— Гей вуйку, вуйку, Страшиле,

Страшиле, страшний войводо!
Озвися, най к тобі прийду,
Свою ти кривду розкажу.

Зачув го в ярі Страшило
І до дружини говорить:
— Дружино вірна, присягла,
Біжіть там, Димча найдіте
І приведіте до мене!
Побігла живо дружина
Великим бором-чагаром,
Ведуть вже Димча в долину
Перед Страшила приводять.
І каже Димчу Страшило:
— Ну, Димчу і мій сестринче,
Чого прийшов ти в ті гори?
Чого ти вуйка покликав?

І каже Димчо Страшилу:
— Гей вуйку, вуйку Страшиле,
Прийшов я к тобі на скаргу:
Оце літ дев'ять служив я
У плевненського кадія—
Не дав ми й дев'яти грошей.
Питає Димча Страшило:
— А вмів би ти нам сказати,
Як одчиняються брами
Від кадійської палати?
А Димчо вуйкові каже:
— Та ж дев'ять літ там служив я!
Страшило й каже дружині:
— Дружино вірна, присягла,
Хапайте живо топорці,
На стрільби свіжі кремінці,
В постоли добрі ремінці,—

Ходімо в город у Плевну—
Плевненських турків побити,
Та ще й кадія зловити!

І в Плевну в город упали,
Кадія живо спіймали,
Обухом в плечі гримали,
Та ще й шпигали ножами.
Страшило ж каже дружині:
— Беріте, хлопці-молодці,
Дукати жовті мірками,
А мідні гроші шапками!
Бо тії гроші криваві,
З удів убогих надерті,
Сирітським потом нажиті.
І каже кадій Страшилу:
— Страшиле, страшний войводо,
Бери си гроші й що хочеш,
Лишень пусти мя живого.
Страшило кадію каже:
— Живий останеш, а бідний,
То будеш дерти ще вдвоє.—
Йому головку зрубали
І в полонину забрали.

IV. Дівчина сприяє гайдукові

Впронадилася Тодорка
Щорано й вечір по воду,
Аж там за місто до броду.
Там з своїм милим стрічалась,
З Ільком із города Сливна,
З дружини Сави войводи.
Три дні ходила Тодорка,
Три дні Ілька не застала,

Лишень застала Ахмеда,
Що був турецький жандарин.
Сидить Ахмед на каменю
І чистить шаблю криваву,
І миє цівку довжезну,
І до Тодорки говорить:
— Тодорко, гарна дівчино,
Щось тя ся маю питати,
Тільки скажи ми всю правду.
Чи в вас Ілько не буває
Із Сливна, славного міста?
Пообіцяв мені паша
Капшук червоних дукатів,
Коли Ілька му спіймаю,
Щоби на паль го всадили.
Тодорка й каже Ахмеду:
— Ахмеде, заптій турецький,
Щодень Ілька я видаю,
Щодень божистий, щорано;
Він батька мого приятель,
І батька мого, ще й стрия.
Ходи зо мною додому,
Сховайся в темну пивницю,
А я там Ілька покличу
І заманю го в пивницю,
Там йому зв'яжемо руки
І відведемо до паші,
Капшук дукатів дістанем,
Пополовині розділим.
Ахмед взяв цівку на плечі,
Зібрався, рушив що духу
В Тодорчиную пивницю.
Сховався в темнім задвірку
І став Ілька дожидати.
Тодорка ходить по двору
І до Ахмеда говорить:

— Ахмеде, заптій турецький,
Піду я ще на гостинець
Та подивлюся по шляху,
Чи там Ілько не надходить,
Отой поганий розбійник?
От і замкнула пивницю,
Ще й двері ковбом підперла,
Та й на Ілька погукнула:
— Гей, Ільку, Ільку мій милий,
Сам тобі ворог спіймався!
Ілько покликав дружину;
Вони Ахмеда спіймали,
Назад му руки зв'язали,
Його на паль посадили.

„Зерна", літ.-наук. додаток до „Буковини" (Чернівці) за р. 1888.

Дрімаючий манах.

Що співи поважні в понурому хорі
Вже зносяться ‘д гòрі,
Що братчиків купка його дожидає,—
Він бідний не знає.

Що морщить ігумен мохнаті бровиска
І гнів в оці блиска,
Бо той, що днесь прім мав, ще й досі дрімає,—
Він бідний не знає.

Щось ніжно так гладить лице його й очі,
Мов коси дівочі...
Роса мов на квітах пахучих іграє,—
Но що це?—не знає.

Тьфу! сон це поганий! недогар проклятий
Гріха—дотліває...
Но що з тими снами життя він утратив—
Він бідний не знає.

Із чеського перекл. Мирон.

Зоря, 1885. 18.

Скрипач

Вмер старий скрипач;
Роду не покинув,
Лиш лишив громаді
Скрипку і дитину.

Як звичай велить,
Все майно списали,
Колисать дитину
Бабу напитали.

Навіть на колисці
З уряду печать,—
О дитя ж най дбає
Божа благодать.

То дитя бабуся
Тож здала на бога,
А сама заснула
На печі небога.

Аж нараз в опівніч
Схопилась: хатину
Освітило світло
Місячне, як в днину.

Ах, а при колисці—
Аж зціпив їй страх!—

Там скрипач старий
З скрипкою в руках.

Над дитя схилившись,
Смиком потягає,
Тихо, м'яко скрипка
Мов квилить—ридає.

„Ангелику мій,
Відкрий оченята,
Срібним голосочком
Відзовись до тата!

„Я тебе не лишу!
З голоду, як я,
Згибла б ти тут швидко,
Донечко моя.

„В бурю від порога
Гнали б тя у світ—
Ох, бо серце людське
Зимнеє як лід!

„А хоч в злото, шовки
Вберуть тя рясні,
Та зате затопчуть
Душу у багні.

„Ти ж ходи зі мною!
Внебеса полинем,
На рожевій хмарці
Сядем, відпочинем.

„І глядітимем
На ту землю з раю,—
Чудних пісеньок
Я тобі заграю.

„В снах чарівних, любих
Будуть все нам сниться
Золоті зірки,
Ангеляток лиця!“

І дитя цілує...
„Хрест святий при нас!“—
Скрикнула бабуся,—
Привид щез ураз.

Смотрить місяць в вікна,
Шелестить ялиця;
Знов бабуся спить—
Гарне щось їй сниться.

Рано війт прийшов,
Випивши флящини,
А стара колише
Неживу дитину.

Скрипки теж нема!
От і всі до баби:
— Де добро громадське?
На стару бий - забий!

Що вона толкуєсь,
Що клянесь без міри:
„Казку кажеш, бабо!“
І не ймуть їй віри.

Заридала баба:
„Гей, вже світ кінчиться!
Вже і в те не вірять,
Що старому сниться!“

Переклав Мирон ***.

„Зоря“, 1886, Ч. І.

З „Космічних пісень“

У зорях небесних великий закон
Написаний золотолитий,
Закон над закони: свій рідний край
Над все ти повинен любити.

Та ж всяка планета зна, сонце своє,
Що к собі її притягає,
І кожна звіздная сім'я
Також вітчину свою має.

Тому то комета так блудить і б'єсь
В просторі від краю до краю,
Бо кинені в безмір атоми—назад
В вітчину свою стежки шукають.

Календар Товариства „Просвіта“ нар. 1891. У Львові, 1890.

ЯН СВАТОПЛЮК МАХАР

Гусова мати

Так бачу ось тебé! Світличка скромненька,
Яка по селах ще й тепер буває,
На лавці жіночка сидить край коминка
І до вікна в задумі поглядає.

Рідке волосся вже вкриває висхлу скрань,
Постаріло лице з турботи й праці,
Вниз гнеться зір м'який і не горить як грань,
А сяє тихим блиском резиґнацьї.

На лоні рученьки зложила зціплені,
А в нім життя ворушиться новеє;
І думи ясні, мов мольбою скріплені,
Що було й буде, все ведуть поперед неї.

Свій слюбний бачить день. В неділю це було,
На небі миготіли вже зірниці.
Танок під липою... Весілля прогуло...
І з мужем вперве йшла тут до світлиці.

Ішла заквітчана. В долоні крепкий муж
Стискав її горючу руку нині.
А жар будущих хвиль з обох тих юних душ
Лив рум'янець на личенька невинні.

В дверях спинилися, і сум якийсь і страх
Перед незвісним враз притьмив душі
бажання:
Це крок грядущих днів у темних тих
кутах
Лунав, неначе тихеє зідхання.

З благанням, з вірою зложила руки враз,
Палкі уста молитву прошептали;
Внизу пищав кларнет, гудів поважно бас,
Дівчата ще весільної співали.

І бачить довгий ряд днів, місяців і літ,
Те сіре, одностайне пасмо;
І з ними плив отак її маленький світ
Без наглих бур і втіх, повільно, ясно.

При праці полевій огрубли руки їй,
Чоло поморщилось, лице змарніло;
В хазяйській праці тій знайшла собі спокій,
І бог благословив їх кожне діло.

А літнім вечором на лавці край воріт
В кружку жінок сідала; говорили
Про простий побут свій і про далекий світ,
Що з нього вісті тут аж доходили.

Як цісар велично женився четвертий раз.
Яку нова цариця силу має:
Підкови гне, в трубу закрутить срібний ваз,
І стіл ударом п'ястука ламає.

Побожний цісар є, костел, бач, змурував,
Його вежа самою міддю крита;
Сюди з Німеччини велично дарував
Обрус Вероніки, рам'я святого Віта.

В недільний день, коли блискучий сонця
пруг
В світлицю лив мов золоту обнову,
Сідали до стола вона й коханий друг,
Про боже слово ведучи розмову.

Ій любий був сівач, що брав зерно з сівні
І сіяв: лиш одно зерно з насіння того
В ріллі сховалося і парости буйні
Пустило, й пташки в них хвалу давали богу.

Їй в серці жаль чомусь було того зерна
Гірчичного, зерняточка дрібного,
Що вмерти мусіло, щоб парість та буйна
З сторичним плодом вибуяла з нього.

Життя Марії теж любила. Бачила
Її, дівча чорняве, карооке,
Сільське, простеньке, та посольством
ангела
Підняте в небо ясне та високе.

І бачила її як матір. З нею враз
Всі втіхи матері переживала.
Лиш на Голгофі біль її душею тряс:
„Чом, боже, скорше мати не сконала?“

І йшов так довгий ряд днів, місяців і літ,
Те сіре, одностайне пасмо;
І з ними тихо плив її маленький світ
Без наглих бур і втіх, спокійно, ясно.

Часом на слюб ішла свояків своїх,
На погріб, до хресту—лиш в неї в хаті
Було так пусто: тут не чувсь дитячий сміх,
Плач, тупіт ноженят. Немов по страті

Стискалось серце їй, коли осінній дух
Став на безплодне подихати тіло,
Черствіли руки, зрід волосся темний пух,
Запали груди, личко пожовтіло.

Та змилувався бог, як у святім письмі
Над Сарою: живе її дитина!
Це буде пізній цвіт в осінній борозні,
Її надія і любов єдина.

Це, певно, буде син. Що богом даний нам,
То й ми його дамо на жертву богу;
У слід хрестителя хай зветься він Іван,
Що простував перед Христом дорогу.

Хай богу служить він, щоб з уст його
плило
Святеє слово, всім потіха в тьмі ворожій.
Парафію візьме і все його село
В нім батька чтитиме. При службі божій

За батька й матір він положить жертви
часть;
Прийме Христос у руки преласкаві
І тим двом душенькам із милосердя дасть
Куточок у своїй небесній славі.

Хай вдасться в неї він, не нинішню,—
з тих літ,
Коли в лиці цвіт юности розцвівся!
Ті ж карі очі, той волосся темний спліт,
Що над чолом їй кучерями вився.

„ЛНВ". 1898. т. I.

Оріянда[1]

„... і ось великий князь коменду втратив
над фльотою, й сюди, до Оріянди
послав його цар-батюшка сердитий.
Бо грішні пляни пріли в сивім лобі
великокняжім дядька Константина,
дух бунту жив у велетенськім тілі:
ходив на бездоріжжя, бідолаха,
і, царська парість, слухав нігілістів.
Що повну кару царський гнів на нього
не кинув, це тому, що добрий був
наш батюшка і правий чоловік:
судив і милував і ждав покути
й поправи...
А голубчик наш сидить
ув Оріянді, відбира листи,
розписує таємні маніфести;
його посланець їздить з повним міхом
із Ялти в Севастополь; гордо морщить
чоло великий князь і злобно блиска
своїм орлиним, недослідним зором.

Аж збулася судьба. Стоїть так раз
наш Константин Миколович і жде,
як звичай мав, післанця з Петербурга;

---

[1] Оріянда, розкішна місцевість у Криму, близько Ялти, де містяться палати російських великих князів. Цими днями в газетах була відомість, що там знайдено таємну друкарню і склад заборонених книжок та революційних проклямацій. Оріянда має вже з цього погляду свою легенду,—доказом оцей прегарний вірш Я. С. Махара, написаний ще 1899 р. і поміщений у його поетичній збірці Výlet na Krym, v Praze 1900, стор. 103-106.

І. Франко.

посла нема й нема; та їде в трикінь
сухий англієць у клітчастих шатах,
крізь окуляри загляда в червону
свою книжечку й глипає кругом цікаво,
от, як то вже ті англічани вміють.
Велить спиниться, мов чужий к чужому,
йде до великого князя—лиш моргнув
тайно.
Це нігіліст був—шепнув два-три слова,
що все пропало, схоплений післанець,
що в Оріянду з цілим почтом їде
сам комендант із „третього відділу“—
вклонився, в трійку сів, поїхав далі.

Великий князь що духу завернувся,
ось по цих сходах скочив довгим кроком,
вбіг в кабінет: стіл, скрині відчиняє,
паперів тиск із них на землю горне,
з лямп керосином бух—і черк сірничку...

І вийшов, і у парк; де перш стояв,
там знов стає, назад схристивши руки.
І жде. Аж бач, іде той генерал
в цивільнім одязі, що й не пізнати.
— Куди?—великий князь до нього гримне.
— Тут, в Оріянду, з царського наказу.
— Сюди йди, рабе!—і кинув до сходів.
В тій хвилі вибух золотий язик
на рівний дах, вискакували інші
в плащах чорнявих вікнами й тяглися
до неба вверх—палає Оріянда.

Великий князь сміється, що аж очі
слізми заходять, і ще й підганяє
жандармські душі:—Йдіть, голубчики!
Що стали? Ах, раби ліниві, так

сповняєте царя свойого волю?
Та й ще при мні, государевім вуйку?
Розжалуєм! Сибір на вас, собаки!
Так кпив...

Тоді лишилось з Оріянди
те, що тут бачимо...

Поводир грубий,
Професор у якійсь московській школі,
піт утирав.

Тим стінам окоптілим
була блакить за стелю. Обгорілі
стовпи лежали під ногами нам.
Вирізувані платви теж гнили тут.
Мітлисті трави виростали в шпарах
мозайкових помостів заль, а в дірах
у мурі ріс розхідник та стирчала
солома з гороб'ячих гнізд...

„ЛНВ". 1905. IV.

Переклад з чеського.

КАРЕЛЬ ГАВЛІЧЕК БОРОВСЬКИЙ[1]

Хрещення святого Владимира

Перша пісня

Перун і Владимир

Цар Владимир сів на троні
В день свого патрона,
Вислав драба[2] з тим наказом
До бога Перуна:

„Загрими в сей день, Перуне,
Замість канонади!
Жаль набоїв,—адже в бої
Много їх пропаде.

„Загрими в сей день, Перуне,
Замість канонади,
Та й прийди до мене випить
Чашку чоколяди".

Драб прийшов до Перунович,
Стукає завзято,
Зараз дівчини питає:
„Чи дома пан тато?"

[1] Переклади Боровського вийшли окремою книжкою: Карель Гавлічек Боровський „Вибір поезій". Переклади з чеського Івана Франка. Львів 1901.

[2] Драб—ракло, босяк, ланець.

„Дома, дома, пане драбе,
В великій світлиці,
Сів з іглою на ослінчик,
Лата ногавиці“.

„Шле вам цар наш, пане татку,
Царські привіти;
Маєте йому в сей празник
Трошки загриміти“.

Як почув се батько Перун,
Аж чоло нахмурив,
Люто скочив із ослінця,
Геть штанами шпурив.

„Радше пасти гуси в полі,
У болоті гнити,
Ніж у того Владимира
За бога служити.

„Пла́ти мало, служба клята,
Праці до упаду,
А тут ще йому на празник
Виробляй параду!

„Бач, ось при останній бурі,
При тій блискавиці
Як на теє пропалив я
Діру в ногавиці.

„Мало пла́ти, мало зривків,
І приносів мало,
Що хоч стане на капусту,
Не стає на сало.

„Їм печеню лиш у свято,
Воду мушу пити,
Ледве можу при тій службі
Жінку прокормити.

„Та й то лекціями більше
Мушу намагати,
По фізиці гімназистам
Години давати.

„Якби ще не перепало
Від селян копійки,
То не мав би я в неділю
Й на чарку горілки.

„До чого така робота?
Чорту на вечеру!
А на тую чоколяду
Я йому нас....

„Цар не цар, празник не празник,
Все мені одно!
Не хочу́ гриміть! Чи з того
Маю що? Г....

Драб стояв увесь затерплий,
Як короп у гречці:
„Що за мова, пане тату!
Спам'ятайтесь преці!

„Адже ж я у царській службі,
Так як усі люди;
Як я се скажу цареві,
Що вам за се буде?“

Та Перун як впав у лютість,
Посягнув у скриню,
Витяга на пана драба
Свою громовину.

Драб так довго не барився,
Вискочив дірою
Та й побіг до Владимира
З тою новиною.

„Ваша царськая величність,
Доношу з покором,
Що тото, що мовив Перун,
Повторити сором.

„Не гримить, на мене тюкнув,
Як на пса з-за плота,
На величність вашу ригнув
Гидку лайку з рота.

„Може цар ту чоколяду
(Мовив) сам зіжрати,
А йому на царську службу,
Вибачте, нас....

„Царський празник, мов, а бз....
То йому одно,
І з царя йому цілого,
Вибачте, г....“

Як почув цар Володимир
Тее грубіянство,
Плюнув, вилаявся в матір,
А з ним і все панство.

Шле чотири поліцейські
До Перуна з гону:
„Припровадьте грубіяна
До царського трону!“

А як вийшли поліцейські,
Крикнув їм в віконце:
„Гей, лишіть його дозавтра!
Нині ще не конче.

„Годі нині з грубіяном
Празник бунтувати;
Завтра йому всиплем бобу...
Вертайте до хати!

„Наплювать нам на його ті
Громовії стріли!
Маємо свої гармати,
Щоб нам загриміли.“

Вислав флігель-ад'ютанта
По штири батерії,
Щоб стріляли на вівати
При царській вечері.

Іли, пили, розливали,
А музики грали,
Аж міністри на животах
Пасів попускали.

Пили пиво, пили вина,
Їли м'ясо, тіста;
Не одному офіциру
У швах мундур тріска.

Верещали, танцювали
Довкола світлиці,
Піф, паф, пуф летіли корки
З пляшок, мов з рушниці.

Хто там був, той певно впився
І позбувся туги,
Ніччю ж кожного додому
Розносили слуги.

Друга пісня

Господарство

Одна гора висока,
А другая нижче;
Хто своїх музик не має,
Той у пальці свище.

Поки пили, балювали
У царя в покою,
Цілий день той був бог Перун
В поганім настрою.

„Хто не був ніколи богом,
Той нехай сміється:
Се життя не так легеньке,
Як кому здається.

„Рано встане: до снідання
Росу тра кропити,
Місяць до хлівця заперти,
В сонці натопити.

„Тут чортяк, нічної мари
У мішки затикать,
А там зірок тю-тю, тю-тю!
В курятник іскликать.

„Кожна пташка, кожний хрущик,
Слон чи то блощиці,
Має рано свій прожиток
З божої скарбниці.

„А вже як устануть люди,
Там така содома,
Що від вереску не тямиш,
Чи всі в тебе дома.

„Хто не мав ніколи в вусі
Мухи ні мурашки,
Той не знає Перунові
Ранні придибашки.

„Там то крику, там благання,
Що аж вухо в'яне:
Сей співа, зідхає, шепче,
Той псалтиру тягне.

„А чого хотять від мене,
Годі й пригадати;
Одурів би, хто б усе те
Хтів запам'ятати.

„Сей здоров'я, ся дитини,
Той хліба й омасти,
Ті, щоби я не позволив
У фабриках прясти.

„Сей блага, щоб його сіну
Я поміг сушиться;
Той знов, щоб його корові
Поміг отелиться.

„Сей мужик дощу благає,
Щоб лен ріс в коліно;
Другий знов погоди просить,
Аби сохло сіно.

„Сей тепла, а той морозу,
Третій хоче зміни;
Сьому хліб щоб дорогий був,
Тому низькі ціни.

„Що старих баб сотворив я,
Страх мені як гидко!
Як не лишать мене мучить,
Витрощу їх швидко.

„Грім їх бий! Щоб не заклясти,
Вже моя незмога.
Хай коза дасть мало вдою,
Вже біжить до бога.

„Сам ніхто не хоче дбати,
Лиш за все б молився,
Мов той бог йому одному
До служби згодився.

„Тут сушити, там мочити,
Тут гноїти поле;
Сю свиню лічи: об'ївся,
Ну, і колька коле!

„Ся мене дні й ночі мучить:
Замуж вийти ласа;
Сей блага, щоб його жінка
Швидко простяглася.

„Той в льотерії виграть хоче,
Молиться до неба;
Ті ж, що асекурувались,
Тим пожежі треба.

„Ах, падлюки! Коб не був я
Надто добротливий,
Здруцкав би вас на повила,
Як гнилії сливи!"

Нюх табаки з пересердя!
Мов з гармати чихнув,
Аж заблисло, загриміло,
Дощ на землю жбихнув.

Ой так, брате! Богом бути,
То не легка справа!
Бріксен[1] насупроти сього,
Се чиста забава.

Пізно в ніч, як стихло в світі,
Люд покинув рити,
Хтів Перун неборачисько
Люльку закурити.

Поки в свою „дебрецинку"
Пхав „султана" стиха,
Ну ж йому читать канони
Пані Перуниха!

[1] Бріксен—кріпость у південнім Тиролю, одно з місць, де за часів абсолютизму карались найтяжчі переступники, головно політичні. (Ів. Фр.).

„Вже ж я за дверми крізь шпарку
Чула правду щиру,
Що сказав ти через драба
Царю Владимиру.

„Ей, не дрись з царем! Говорю,
Ти слухать не хочеш:
З тим опозиційним духом
Ще в нещастя вскочиш.

„Кожному ти в очі бризнеш,
Що на думці, зично,—
Тим то кожний є твій ворог.
Чи ж се політично?“

А як жінка так воркоче
Й лає раз-по-разу,
Не лиш мужа, й бога може
Довести до сказу.

Ах, Перуне, Перуночку,
Жаль тебе і шкода.
Завтра ж бо тебе чекає
Пресумна пригода.

Ой, Перуне нещасливий,
Як ти міг в тім тоні
Наганьбить царя і пана
Так без церемоній?

Ой, Перуне, що ти здумав,
Нещасливий боже?
Утікай! Бо як спіймають,
То й грім не поможе.

Воєнний суд

Боже! Бути поліцейським,
Там то вжитки гарні!
Кого хоче, того вхопить,
Пре до буцегарні.

Кожний мусить його чтити;
А хто не до шмиги,
За зневагу поліцейських
Махай до хурдиги!

Чтіть же, діти, поліцейських!
Хто нарушить права,
Тому ззаду патиками
Заплатить держава.

Вислухайте в осторогу
Сей мій спів умильний,
Що напроти поліцейських
Сам пан-біг безсильний.

Ось ведуть його вже в путах,—
Він іде мов курка,
Два його за плечі тягнуть,
Третій ззаду штурка.

„Лиш ведіть мене по гумнах,—
Та ж я під надзором!
Не робіть мені по місті
Привселюдний сором!“

Та на гумнах Перуниха
Якраз на потоці
Випирала Перунятку
Щось там на сорочці.

Як пізнала свого мужа,
Наробила крику;
З мокрим праником напалась
На його опіку.

Але Перун добродушний
Сам її втишає:
„Сховай, жінко, меч до піхви,
Час мій наступає".

В Перунихи й поліцейських
На гумні йде звада,
А в дворі законовідів
Над Перуном рада.

І вже Перун у кайданах
Ляг у цюпі спати,
А юристам параграфів
Годі підшукати.

Бо той, хто давав закони,
Не гадав ніколи,
Щоби цар міг навіть бога
Взять на протоколи.

Вранці входить апеляц'я
До царя тривожна,
Що закона на Перуна
Підшукать не можна.

Цар лиш глипнув, потім крикнув:
„Ви осли нездарні!“
По воєнний суд посланців
Вислав до касарні.

Суд воєнний се змайструє,
Мов з'їсть з маслом каші,
Бо він має всі закони
В однім патронташі.

Суд воєнний на цивільний
Дивиться звисока:
Він не судить по законах,
Лиш шах-мах від ока.

Суд воєнний — вовче горло,
А жолудок щуки:
Чи хто винний, чи невинний,
Проковтне без муки.

Суд воєнний, мов той творець,
По одному слові
Присуд правно закріплений
Мав напоготові:

„На основі проклямацій
Зверхньої коменди
І законів найновіших
Карної куренди,

„За зневагу маєстату —
Злочин капітальний,
Заспротивлення, непослух,
Викрик неморальний

„Присуд став: на шнур Перуна
За гак зачепити,
Та ми з ласки дозволяєм:
У Дніпрі втопити.

„Та на пострах непокірним
Так з ним має бути:
Прив'язать за хвіст коневі
Й до ріки тягнути".

Був там ще в тюрмі газетник,
Також гарна квітка,—
За те, що кпив собі з бога
І не вірив в дідька.

Суд його при тій нагоді,
Щоб не було свару,
Засудив у раз з Перуном
На ту саму кару.

Четверта пісня

Перунів заповіт

Слухайте, християне любі,
Ту сумну пригоду,
Як скінчив свій вік божище
Руського народу.

В кого серце надто чуле,
Хай заткає уші
І хай змовить отченашик
За померші душі.

Приплели його за ноги
До хвоста кобилі,
Тягнуть шутром чи болотом —
О, нещасні хвилі!

За ним того газетника
По ровах і скалах
На хвості волік жорстоко
Препоганий валах[1].

Так їх царські ті катюги
Дуже збиткували:
Всі калюжі у Києві
Ними вимітали.

Притягли їх аж над воду
Схляпаних як шмата,
І в Дніпрі їх потопили
Як сліпі котята.

І без сповіді, як лютри,
Вони повмирали,
Лиш останнє помазання
З болота дістали.

Сам то я не був при тому,
Лиш читав ту штуку,
Що списав про сеє Нестор
Внукам на науку.

„Так то йде на сьому світі,
Все минає з часом:
Нині ти святим та божим,
Завтра свинопасом.

[1] Валах — кінь.

„Нині вам, боги сараки [1],
Люд кадила палить,
А завтра вас, наче сміття,
У калюжу звалить.

„Нових богів собі творять,
Що їм більш догодні:
Кого вчора повісили,
Той їм бог сьогодні.

„Все минуще на тім світі,
Навіть царство боже,
Мов трава, перетрівати
Над свій час не може.

„Лиш царі та самовлада
Та слота понура
Потріва віки вічисті,
Як юхтова шкура".

Так Перун промовив, поки
Віддав богу душу;
Так я чув — як брешуть інші,
Й я брехати мушу.

Сам я се не виссав з пальця,
Мушу знать ретельно,
Бо за се б я на Шпільберґу [2]
Опинився певно.

[1] Сарака — бідака.

[2] Шпільберґ — кріпость у Моравії, місце кари тяжких злочинців. Ще в 60-их роках туда посилали злочинців також і з Галичини, так що в устах нашого народу назва цього місця, перероблена по нашому на „Грай-гору", ввійшла в приповідку. (Ів. Фр.).

На Шпільберґу, на Куфштайні[1]
Страх твердеє ложе;
Навіть пташки там співають:
„Царя храни, боже!“

Хто царя чтить і рот хрестить,
Мине злу пригоду,
А хто не чтить, той буде пить
Вічно голу воду.

П‘ята пісня

Безбожність на Русі

Так дійшло з малої речі
До важкого діла:
Руський люд лишивсь без бога,
Церква повдовіла.

Нам би се було байдуже,
Не велика хиба:
В нас сьогодні кожний ксьондзик[2]
Зробить бога з хліба.

Та руснаки[3] тої штуки
Ще тоді не знали,
Як втопили свого бога,
Іншого не мали.

---

[1] Куфштайн — кріпость у Горішній Австрії, також місце кари для тяжких злочинців. (Ів. Фр.).
[2] Ксьондзик — попик.
[3] Руснак — українець.

Страх пішов по всім народі:
Світ скінчиться живо!
Бо ніхто не чув від предків
Про такеє диво.

Та світ все однакий, люди
В нім не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зіб'єш в нім піни.

І на Русі без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Старші люди умирали,
А родились діти;
Чесні люди йшли до праці,
А п'яниці — пити.

Вишні к Петру достигали,
К Матці мак з города;
Як дощу доволі впало,
То була погода.

Сонце тільки вдень світило,
Місяць тільки внічку:
Вліті всякий прів, зимою
Грівся у запічку.

Жито треба було сіять,
Хмиз ріс сам під плотом;
Працював мужик руками,
Але шляхтич ротом.

Хто платив, той між панами
Уважався своїм;
Голод стравами втишали,
А спрагу напоєм.

Ріки всі бували мокрі,
А тверде каміння,
А халупник[1] все балакав:
„Багач без сумління".

Шляхтич не братався з тими,
Хто простого роду;
Але шинкарі мішали
До горілки воду.

Молоді ходили швидко,
А старі помалу;
За кожну хвилину втіхи
Йшла хвилина жалю.

Хто мав мало, того ссали
Ще п'явки до віку;
Мудрих людей було мало
А дурнів без ліку.

Хто жебрак був за Перуна,
Жебрав і потому,
А хто був душа правдива,
Того гнали з дому.

Бо світ все однакий, люди
В нім не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зіб'єш в нім піни.

---

[1] Халупник — незаможник.

То й на Русі без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Та за теє попсувалась
Церковна машина,
Бо попам у їх млиночку
Луснула пружина.

Хлоп, то хитрий лис від роду
До крайньої нитки:
З того втоплення відразу
Вимацав пожитки.

Перестав шістки[1] давати
На служби та треби
Та молебні, бо нема, мов,
Пана бога в небі.

На всеночне не ходили,
Водосвять не стало;
З голоду дяки вмирали,
Попам спласло сало.

Стали діятися чуда:
Кров текла з ікони,
Чиста панна породила
Чотири дракони.

Бачили знаки на небі
Невидющі люди,
А баби вже голосили,
Що судний день буде.

[1] Шістка—10 копійок.

Бачили знаки на небі
Й на землі з'явиська,
А баби вже голосили,
Що потопа близька.

По весіллю народилось
Дитя за чверть літа:
Пухирі купуйте, люди,
На потопу світа!

Шоста пісня

Авдієнція

Владимир сидів на троні
В своїй резиденції
На звичайній, всім доступній
Своїй авдієнції.

Тиск міністрів, тайних радних,
Двірської голоти —
Стали просто муж при мужі,
Як коли у плоті.

Коло них, зігнувшись луком,
Мов осли ті в парі,
Препокірненько клячали
Пани секретарі.

В руках пера, при чересі
Чорнило в петлиці,
І прив'язаний іззаду
Мішок на петиці'ї.

Позаду пани жандарми,
Царські очі й руки.
Зладили про всякий случай
Добру лавку й буки.

А на площі перед троном
У страху і скрусі
Петенти[1] вірно-піддані
Лежали на пузі.

Та сей раз на авдієнц'ї
Надзвичайно шумно,
Бо зійшлось з цілої Руси
Духовенство тлумно.

Тут попове і дякове,
Що співають в хорі,
Тут паламарі й біскупи,
Навіть провізори.

З ними остання послуга —
Гробарі, сестриці,
Дзвонарі і свічоносці
Й баби проскурниці.

Ось туркочуть барабани:
Хай усякий слуха,
Що цар зволив відчинити
Свої світлі вуха.

Тут усі ті божі слуги
В однодушній спілці
Ну ж зідхати, нарікати,
Наче погорільці.

[1] Петент — прохач.

Всі попове і дякове,
Що співають в хорі,
І паламарі й біскупи,
З ними й провізори.

Тут остання вся послуга:
Гробарі, сестриці,
Дзвонарі і свічоносці
Й баби проскурниці.

„Що вам треба?“ — цар питає
Під навісом синім,—
А вони всі в один голос:
„Гинем, пане, гинем!“

Тут попівство шле з між себе
Царю депутац'ю,
А один за всіх промовив
Ось яку орац'ю:

„Славний царю Владимире,
Хоч повік владай нам!
Та як вбив нам пана бога,
Іншого надай нам!

„Нам все одно, сей чи той бог,
Який будь хай буде,
Щоб лиш був хтось, перед ким би
Мали боя[1] люди.

„Особливо хлоп без бога,
Наче звір, озлиться,
Ще й не буде мав до кого
За царя молиться.

[1] Мали боя — мали страх, боялись.

„Мусить хтось пускать на хлопа
Грім і град і хмару;
Нам без бога жить не змога,—
Бога дай нам, царю!“

Очевидно ся промова,
І розумна й щира,
Трафила у саме серце
Царя Владимира.

Мав він серце страх м‘якеньке,
Як всяке панятко,
Бідненький, не міг би вбити
Навіть і курчатко.

„Не турбуйтесь, мої вірні!
Лиш держіть присягу.
Вашу просьбу зволю взяти
Під зрілу розвагу“.

Сьома пісня

Міністерська рада

Вечором сидять міністри
В тайнім кабінеті;
Тут був бог проти звичаю
Перший на тапеті [1].

В головному у всіх думка
Тут була тотожна,
Що без бога з простолюддям
Видержать не можна.

[1] Бути на тапеті — бути на порядку дня.

Але далі у дрібницях
В самім лоні ради
Виявились, так як всюди,
Дві різні засади.

Стара школа похваляє
Службу при дотації,
А новіша всюди хоче
Найму й ліцитації [1].

Пан міністер справ внутрішніх
Мовив: „Світлий зборе!
Об'явім в газетах конкурс,
Буде й діло скоре.

„Зголосяться кандидати
Без зайвої праці,
І цар вибере, хто ліпші
Мав кваліфікації".

Пан міністер заграничний
Радив стежку пряму:
У чужих газетах справі
Тій зробить рекляму.

„Бо не буде чей ні в кого
При оцій обсаді
Й думки, щоб домашній дехто
Сів на тій посаді.

„Лиш молодика нізащо!
Старших є немало,
Що в практиці й хлопістиці [2]
Зуби поз'їдали.

[1] Ліцитація — продаж з торгів, вільна продаж.
[2] Хлопістика — наука про хлопа, селянина.

„То ж не слід для чести краю
На рублі скупиться,
Хай про сеє відповідно
Знає заграниця".

Та міністри фінансові,
Се народ упертий,—
Той хотів, щоб тут прилюдний
Конкурс був одвертий.

А хто буде з всіх найменше
За працю жадати,
Тому треба безоглядно
Сю службу надати.

Ще й з умовою: всі срібні
И золоті предмети
Із церков в потребі будуть
Братись на монети.

Лиш коби папери в курсі
Вдержати al pari [1],
Се найстарше, а все інше,
То лиш лярі-фарі [2].

---

[1] Al pari—біржевий термін, значить дослівно: на рівні. Держати курс цінних паперів al pari значить: дбати про те, щоб вони в грошовім торзі мали таку ціну золотою або срібною монетою, яка написана на них (номінальна). За часів абсолютизму кредит Австрії був так підірваний, що державні папери ніколи не могли довести до такої ціни. (Ів. Фр.).

[2] Лярі-фарі — італійська фраза, значить: пусте балакання (Ів. Фр.).

Будівель міністер радив:
Поки сі алярми [1],
Із манастирів хоч де-де
Поробить казарми.

Поки місце обсадиться,
Цар повинен первий
Мати хоч якийсь пожиток
Із тої перерви.

Пан міністер судівництва
Те ще мав додати,
Щоб прилюдно у газетах
І про те згадати,

Що новий бог по контракту
Має довг приймити:
За кожну присягу ложну
Зараз громом бити.

Бо то кожний парх вже нині
З царської причини
Бреше, присягає й суд ввесь
Підійма на кпини.

З дивним пляном виступає
Міністер освіти:
Щоб ту божеську посаду
Вдові полишити.

Вона ж може на свою-руч
Взять собі в підмогу
Проворного єзуїту
Чи муллу якого [2].

[1] Алярм — тривога.
[2] Мулла — мусульманський духовний (Ів. Фр.).

Се, мовляв, дешевше буде
І піде до ладу,
І він сам їм в перших хвилях
Де в чім дасть пораду.

А він зроду був попович,
То й гадав, що вміло
Сам під фірмою вдовиці
Поведе се діло.

Міністер війни балакав:
„Діловодство боже
Кожний з старших генералів
Попровадить може.

„Він привик до дисципліни
І царя ме чтити,
А ще й скарб йому не буде
Пенсії платити.

„З всіх найліпше б се потрафив
Маршал Комішпетер [1];
Він в тім майстер, щоб на хлопство
Пускать „доннерветтер".

„Ще йому там для концепту
Можна приділити

[1] Маршал Комішпетер — таке було жартливе прізвище князя Віндішгреца, що в червні 1848 р., яко губернатор Чех, велів бомбардувати Прагу, а в осени того ж року облягав і бомбардував Відень і був одним з найзавзятіших слуг реакції (Ів. Фр.).

Деякого літерата,
Що б в письмі був битий [1].

„Так зведем попівство з військом
Під одну команду,
І зорганізуєм цільно
Ту церковну банду".

Пан міністер поліційний
Без шуму, в секреті
На письмі подав проєкт свій
В замкненім пакеті.

Бо поліція, як кицька,
Рада в пітьмі ходить,
А прилюдне ясне світло
Їй на очі шкодить.

Хоч проєкт свій запечатав,
Та хай трупом впаду,
Як не вгану, що цареві
Він дав за пораду.

Певно: сповідь, єзуїтів,
Чистець від припадку,
І покору і терпливість
При вині й оплатку.

Рай по смерти в товаристві
Ангелів крилатих,
Всяка власть походить з неба,
Тлум чортів рогатих.

---

[1] Гавлічек натякає тут очевидно на роль, яку при австрійськім міністрі Меттерніху грав талановитий, але безхарактерний письменник Генц. (Ів. Фр.).

Пісня восьма

Камарилля

Як у всіх царів, так малась
І на Русі сила
Старша над всі міністерства —
Двірська камарилля [1].

Хай нам Франца Шумавського
Мине зла пригода [2]!
Він сказав, що камарилля
Є женського рода.

Ще ж Владимир був і ласий
На той довгий волос;
Володів як лев мужами,
Жінками як кнороз.

Одну жінку мав норманку,
А одну грекиню,
Дві мав чешки, обі лепські,
Одну болгариню.

Ще й метресок мав принцесок:
Триста у Білграді
Двісті в селі Берестові,
Триста в Вишеграді.

---

[1] Камарилля, дослівно: комірка; в 1848 році так називали придворну партію, що завзято противилась усім поривам народів до свободи і вживала різних інтриг та поганих способів, щоб здусити революційного духа (Ів. Фр).

[2] Франтішек Шумавський, автор чеської граматики (Ів. Фр.).

А крім тих казарм де-не-де
Ще якийсь фільварок:
Кацик в Гессен-Каслю стільки
Не має каварок [1].

А тітки ще, матірки ще
До них доложити,
А із їх сповідниками
Все те помножити:

О, була се камарилля,
Наче Чімборассо [2]!
То сенат усе готовий,
Мов у ятці м'ясо.

О, було ж там кандидатів,
Та було протекцій!
Як боги топити, там аж
Цар набрався лекцій.

Всі на нього напирали,
Кожна інше верзла,
Мало голова цареві
З того не обмерзла.

Ввечір Клим старий приходить
Царя визувати,
А цар ну ж йому свій клопіт
Ввесь оповідати.

---

[1] Гессен Кассель, одно із німецьких удільних князівств. Німецькі князьки в ту пору славились неморальним життям (Ів. Фр.).

[2] Чімборассо—гора в Америці в тодішніх географіях подавалася як найвища гора на землі.

Клим старий у всім цареві
Наймудріше радив,
Камариллю і міністрів
Він за ніс провадив.

„Климцю, Климцю, хоч ти вибав
Нас із сеї звади!
Я, бідак, із тим жіноцтвом
Дать не можу ради".

А Клим, як лиш цар роздягся
І в постелю вклався,
В урядовую газету
З чобітьми подався.

Став їм щось там диктувати—
Чобіт під пахою:
„Як се завтра там не буде,
То вам курти скрою".

А на другий день ввесь Київ
Здивувавсь не мало,
Як в газеті урядовій
Ось яке стояло:

„В ім'я царського величчя,
Що владіє краєм,
На вакантне місце бога
Конкурс отвираєм.

„Ближчі вказівки й умови
Пани кандидати
В міністерстві поліційнім
Можуть оглядати".

Розлетілася та новість,
В куций стиль одіта,
По телеграфічних дротах
На всі кінці світа.

А за день по всьому світі,
Наче бджоли в леті,
Забреніли телеграми
В кожніській газеті.

В Римі патри кардинали
„Під Червоним Раком"
Покріплялися шорана
Вином і араком.

Пан кардинал Шамшуліні
Тільки моргнув оком,
На „Augsburger Allgemeine" [1]
Кидається скоком.

Дав налить Lacrymae Christi [2]
Склянку двохквартяну,
Вихилив, і зараз рушив
Впрость до Ватикану.

Там не стукаючи, з шумом
Вбіг він до покою,
Розбудив отця святого
Тою новиною.

---

[1] Augsburger Allgemeine Zeitung, звісна ліберальна газета, мала в цілій Европі славу задля багатства і докладности своїх відомостей, про які тоді, в часах цензурного тиску, було дуже трудно.

[2] Lacryma Christi—рід вина, дослівно: Христова сльоза.

Скочив папа, ще й сорочки
Не зустиг надіти,
А вже крикнув, щоб ладнались
На Русь Єзуїти.

Дав усіх їх на дорогу
Гостро підкувати,
І велів для них окремий
Марш скомпонувати.

Дев'ята пісня

Єзуїтський марш

Благословенно ім'я—
У Києві хапатня.

Агнче божий, вземляй гріхи міра—
Настане там наша віра.

І во вишніх богу слава—
Той Владимир, то роззява.

Ізбави нас адських мук!
Не пускаймо його з рук.

Хваліте його во звуці струн!
Наш бог послушніший ніж Перун.

І сошедшаго со небес—
Наша віра покірна як пес.

Воплощеніє Твоє предивно—
Вір в те, що розуму противно.

Свят, свят, свят господь Саваос —
Усіх новаторів на стос.

Іже премудростію вся сотвори—
Всі газети чорт бери!

Достойно і праведно єсть—
Старим часам усяка честь.

Богоглаголивий Аввакум—
Ліпша глупота, ніж ум.

Вся сили небесния да поють—
Тут уже нам віри не дають.

О, дражайшая паче злата—
Руснаки будуть нам вірить, як телята.

Тебе бога хвалим—
А ми на Русь валим.

Гріх ради отпущення—
Щоб нам там спеклась печеня.

Ісполнь небо і преісподня—
Там нам буде масниця щóдня.

Во превишнія палати—
Масно їсти, довго спати.

Создателю всея твари —
Почекайте но, кав'яри!

Рцем всі, от всея душі рцем—
І до баликá бігцем.

Поєм всемірную славу—
Наш живіт стравить кожну страву.

Слава во вишніх богу!—
Сім фунтів м'яса мало на одного.

Ім'я твоє превознесу—
Як нема шинки, з'їм ковбасу.

Царю небесний, Душе істини—
Збан вина п'ю до дна без захлистини.

Славу твою кто может ізречи—
Кухарка добра вдень і вночі.

О, ізбраний сосуде—
Щоб лиш не бачили люди.

Возвеличися аки Сара—
Хто не вміє робити чудес, той нездара.

Будет же нощ і тьма—
Коли грошей нема.

І сотвори душу його, ідіже—
Як дають, то бери, що влізе.

Віїну предо мною єсть мой гріх—
Сам не давай нікому, лиш бери у всіх.

Возрадуємся і возвеселимся вонь!
Найбільш нам приносить пекольний вогонь

Всяческая мимо ідуть, аки сінь—
А ми все перебудем. Амінь.

Десята пісня

Конкурс.

Віє вітер чорноморський,
Аж степами шумно;
Збігаються до Києва
Кандидати тлумно.

Віє вітер від заходу,
У Києві тьмиться;
Кожна віра себе хвалить,
А з іншої кпиться.

Вислав папа декрет з Риму,
Печать як талірка:
„Що та грецька віра варта?
Що в колачі дірка.

„Жодна церква, яко церква,
Не єсть безумовна,
Римська церква між усіми
Найбільше церковна".

Царгородський патріярха—
Печать наче миска:
„Не вір, царю, антихристу,
Бо він брехні бризька.

„Жодна церква, яко церква,
Не єсть безумовна,
Грецька церква між усіми
Найбільше церковна".

І синедріон рабінський
„Шулем-шулем"—пише:
„Не вір грекам, ні римлянам,
Чти Мойсея вище.

„Жодна церква, яко церква,
Не єсть безумовна,
Та жидівська між усіми
Найбільше церковна".

Та-бо й муфтий магометський[1]
Дреться як репета:
„Геть побий ті пси невірні,
Держись Магомета!

„Жодна церква, яко церква,
Не єсть безумовна,
Мусульманська між усіми
Найбільше церковна".

В царськім дворі на Подолі
Пси за кість гризуться,
Так і тії різні секти
На конкурсі жруться.

Чорт там знає всі їх назви,
Але як честились,
З того руські перекупки
Багато навчились.

Отоді був добрий празник
На фактори й служки:
Пили юшку із окрайців,
Їли все пампушки.

А що їм на тім конкурсі
Так цвіла пшениця,
Відтоді їх називають
„Божа зарваниця".

[1] Муфтий—магометський духовний.

Тирольські елегії

I

Світи місяченьку,
Світи помаленьку
З-поза сірих мряк!
Як тобі сей Бріксен сподобався?
Ну, не крився так!

Стій ще, не спішися,
Крихту зупинися,
Не кладися спать,
Щоб я міг з тобою хоч годину
Побесідувать.

Не тирольське бидло —
Се по мові видно,
Місяченьку мій!
Не бійсь, я не жоден „treu und bieder“ [1]
Я тут лиш в тюрмі!

II

Я із того краю,
Де музики грають, —
Грав я на трубу,
А вона на злидні
Тих панів у Відні
Вибуркла зо сну.

[1] Treu und bieder—вірний і щирий, так звичайно титулували себе прихильники реакції й абсолютизму в Австрії.

Щоб їм в шовку й злоті
По тяжкій роботі
Було тихо спать,
В одну нічку глупу
Шлють жандармів купу,
Щоб мене узять.

Північ вже минула,
Саме третя була
Година лишень,—
Край мойого ліжка
Став жандарм, як свічка,
Каже: „Добрий день!“

При ліжку жандари,
Далі комісари
В чесній параді:
Золоте ковнір'я,
А на чаках пір'я,
Та й ще при шпаді.

„Ну-ко, годі спати,
Пане літерате,
Просимо вставать!
Хоч гості нічнії,
Ми не є злодії,
Ми царський уряд.

„Здоровлять у Відні
Вас панове гідні,
Сам Бах цілує.
„Чи здоров?“ питає,
Ось вам посилає
Листячко своє“.

В ясний час чи в темний
Я все дуже чемний.

„Ох, простіть—кажу—
Славні мої гості,
Що я лиш в сорочці
Тут при вас лежу!“

Але Джока чорний,
Мій бульдог моторний
Як не зчинить крик!
Англійський апортус—
На свій Habeas corpus [1]
Він від малку звик.

Вже ось-ось сердитий
Мав переступити
Один параграф;
На преславну владу,
Кинувшися ззаду,
Гаркнув: „Гаф! гаф! гаф!“

Я не думав много,
Як жбурну на нього
Царський Gesetzbuch [2]!
Дзявкнув, захитався,
Під ліжко сховався,
Запер в собі дух.

III

Як підданий, братку,
Звик я до порядку,—
Та й мороз був, страх!

[1] Habeas corpus англійський закон, що запевнює кожному нетикальність особи й домашнього вогнища без судового вироку.

[2] Книга законів.

Тож очнувшись трохи,
Я надів панчохи
При славних панах.

Аж тоді те кляте
Листя став читати—
Є в мене ось там!
Знаєш урядову
Ту німецьку мову,—
Прочитай і сам.

Пише Бах до мене
Наче лікар вчений,
Що в чеській землі
Нездорово жити,—
Клімат відмінити
Конче тра мені.

Що в Чехах не гарно,
І душно і парно,
Дим гіркий і пиль.
Смрід страшний із тої
„Октройованої“ [1],
Реакційна гниль.

То він добре дбає,
Бричку посилає
По мене оце,
Що на кошт державний
В край здоровий, славний
Мене понесе.

---

[1] Октройована,—тобто надана самим правительством, а не ухвалена парляментом, австрійська конституція з д. 4 березня 1849 не була введена в життя і проте ще в 1850 році не була й формально скасована.

Ще й жандари, брате,
Муть мене благати,
Не щадячи слів,
Як би честь величню
Через скромність злишню
Я принять не хтів.

IV

Що робить—не знаю!
А ще звичай маю
Глупий, їй же ну!
Жандарам, поліц'ї
Нічого на світі
Відмовить не втну.

А ще й пан Дедера,
Друг мій не від вчера
Просить поспішать:
„Маєм ще одного,
Так як вас, самого
Нині з ліжка взять.

„Ніяких пакунків,
В дорогу лаштунків
Не треба вам брать;
Вас буде держава,
Мов мати ласкава,
Кормить, зодягать.

„Поки чеським краєм,
Тайком їхать маєм".
Я сказав: „Авжеж!"
Що то чемність може!
Хоч тебе жре й гложе,
Радо шию гнеш.

І ще дав тепера
Мені пан Дедера
Много мудрих рад,
Як в різні моменти
Бахові пац'єнти
Мають знати лад.

Вабить і благає,
Мов Сирена грає—
Чоботи я взув,
Вдяг камізельчину,
Сурдут, кожушину,
А штани забув.

Коні і жандарми
Ждуть вже коло брами,
Кличуть: „Гей!" та „гов!"
„Ще хвилинку, братця,
Дайте попращаться,—
Буду враз готов!"

V

Місяцю, рогачу!
Ти жіночу вдачу
Добре мусиш знать.
Що з ними на віку
Горя чоловіку—
Не тобі казать.

Ти дивився стиха
Не так много лиха,
Не так много чвар,—
Біль і сум подібний
Знаєш ліпш, ніж бідний
Брат наш газетяр.

Мати, сестри, жінка,
Донечка Зденчінка,
Дитятко мале,
Коло мене стали
І тихо ридали...
Лишенько моє!

Хоч я з горем знався,
Твердо гартувався,
Хоч старий козак,—
Та в тій хвилі, звісно,
В грудях стало тісно,
В очах темно так...

І я сквапно, братку,
Шапку под'єбрадку
На чоло натис,
Щоб „раби лукавих"
Моїх сліз кривавих
Не достереглись.

Бо жандари вражі
Край дверей на стражі
Стали наче мур,
Прибравши по праву
Сю сумную яву
В цісарський бордюр.

VI

Трубки голос в'ється,
Туркотять колеса,—
В Іглаву шлях наш;
За нами ж, аби ми
Дещо не згубили,
Верхи скаче страж.

Он там видно трошки
Костелик боровський
На горі самій.
Глипнув він на мене
Крізь вікно замглене:
„Ти се, синку мій?

.Та ж при мні тут близька
Є твоя колиска!
Та ж ти в мні хрестивсь!
Вікарю старому
Служив в божім дому
І пильненько вчився.

„А від мене, сину,
Ти пішов в чужину,
Щоб вогню добуть,
Щоб містам і селам
Світочем веселим
Освічати путь.

„Як то час збігає!
Тридцять літ минає,
Як знав тебе я!
Але ж, синку, пробі,
Що се там при тобі
За процесія?..“

VII

Іглаву минав я,
А все думку мав я:
У Шпільберґ, чи ні?
Над Дунаєм синім
Куфштайн став мов клином
В голові мені.

Аж коли остався
Куфштайн—щоб запався!—
Праворуч від нас,
Я почув, що в горах,
У альпейських зворах
Приємніш сто раз.

Глупа то їзда є
Тому, хто не знає,
Де їде й за чим?
Гір краса, гра тої
Трубки почтової—
Все брехня і дим.

Всюди віз мазали
Та перепрягали—
Матері їх біс!
Радше б підмазали
В Відні й поладнали
Той державний віз!

Лиш одна встанова
Славна, ані слова,
А то телеґраф!
Все він перед нами,
Де ми стати мали,
Шпарко вісті слав,

Щоб поліц'я, брате,
Мов старанна мати,
Де станем на ніч,
Нас могла приймити,
Ліжко постелити,
Натопити піч.

У Будейовицях—
Се сказать годиться—

Я з Дедером пив,
І мені—не фрашки!—
Він чотири фляшки
Мельнику[1] купив.

Чи в нім непривичний
Дух патріотичний
В той час підступив?
Чи бажав він, братку,
Щоб про Чехи й згадку
Я в вині втопив?

Мельницьке вино
Випив я давно,
А тепер італьське п'ю ввесь час,
Та в обох, мій сивий,
Є той сам бурливий,
Бунтівницький квас.

VIII

А тепер, мій друже вірний,
Киньмо тон сей елегійний,
В героїчний перейдім!
Про таку тобі погоню
Пісню я тепер задзвоню,
Що й чортам не стид би всім.

З Райхенгалю до Вайдрінґу
Мусиш знати дорожинку
По тій кручі кам'яній?
Всі цісарські інтимати[2]

[1] Мельник – місто в південній Чехії; в його околиці продукують вино, зване мельницьким.

[2] Інтиматами (довіреними писаннями) звались цісарські розпорядження, видавані для самих властей і не призначені для загальної відомости.

Її розоктроювати
Не потрафлять, брате мій.

Там то гори, там то скелі!
Величніші, ніж усеї
Глупоти людської гнет;
А край шляху карколомна
Западня така бездонна,
Як військовий наш бюджет.

Темна ніч, немов святая
Наша церква. Шлях крітає
Вниз, немов з підра на тік.
„Стій!“ не вспів Дедера крикнуть,
А в тім коні як не смикнуть,—
Геп! і впав з кізла візник.

Вихром коні почвалали,
Мов чорти за ними гнали,
Віз по скелі торохтить,
А візник лежить та й крехче,
Потім сів і вогник креше,
Щоб хоч люльку закурить.

Стрімко вниз, мов із дзвінниці!
Віз, мов хвіст той у лисиці,
Вправо шасть і вліво шасть!
Бачиться, ось-ось з розгону
Нас в яку діру бездонну
Всіх ураз в архів віддасть.

Ах, а я був наче в раю;
Гріх чи два, а я не знаю
Раю більшого над сесь [1],
Коли бачу, як боїться

[1] Сесь—сей.

Наша славная поліц'я,
Туманіє і трясесь.

Втім прийшла мені на гадку—
Біблій чтець я пильний, братку—
Йони приключка сумна,
Як його в тяжкую скруту,
Щоб втишити бурю люту,
В море кинули з судна.

„Киньмо жереб—повідаю.—
Поміж нами, я гадаю,
Дуже грішний хтось сидить.
Кого вкаже жереб, треба,
Щоб для перепросин неба
Мусів з воза вискочить!"

Ще не встиг я се сказати,
Поліційники й чекати
Жереба не хтіли... Гов!
Зо страхом безумним в серці,
Вирвавши з повоза дверці,
Поскакали стрімголов.

Ах, зрадливий світе, клятий!
Он в рові, задравши п'яти,
Славна варта вся лежить,
Арештант же у повозі
Сам саміський по дорозі
Четвернею гордо мчить.

Ах, ти власте, мудра власте,
Що народи хочеш пасти,
Мов телята на шнурку,
А й на те твоя несила,
Штири коні без вудила
Кермувати у візку!

Без вудил, без поштальона,
В пітьмі, западня бездонна
Покрай шляху без поруч,—
Так чвалав я сам в повозі,
Наче вихор по дорозі
Із отих альпейських круч.

Гей, чи тож мені боятись
Із життям на ласку здатись
Полохливій четверні?
Я ж—австрійський обиватель!
Що ж ще гіршого, Создатель,
Може статися мені?

Так я з зимним супокоєм
У гарячім серці своїм,
І з цигарою в устах,
Мов цар гордий і здоровий
Просто перед дім поштовий
В добрих причвалав думках.

Зараз—взір всім арештантам—
Без опіки й стражі сам там
Повечеряв я з смаком,
Поки варта знакомита,
Вся обдряпана, оббита,
Приштильгукала пішком.

Спав я смачно, але власти
Не вгавали всю ніч клясти
Та стогнати залюбки;
Арніку на рани клали
Та горілкою мазали
Пообббивані задки.

Оттакий конець тієї
Епопеї! Я до неї

Не додав ніщо й на зуб.
І ще нині у Вайдрінґу
Потвердить тобі все, синку,
Пан почтмайстер Далеруп.

IX

В Бріксені ми стали,
Більше вже не мали
В дорозі пригід.
Начальство тюремне
Видало за мене
Дедері лиш квіт.

Ся паперу картка
Замість мене щпарко
До Чех побіжить,
Мене ж сіромаха
Двоголова птаха
В кігтях тут держить.

Лиш тюремна влада,
Ключники й громада
Жандармерії,
Се мої пригожі
Ангели сторожі
В тій Сиберії.

Цар Лавріи

Був собі старенький
Цар добрячий раз;
Се було давненько
І не близько нас:
Штири гори і три моря сині
Ділять Чехи від тої країни,
Де він берлом тряс.

Ув ірляндськім краю
Жив той цар Лаврін.
Ей, то гарну казку
Знаю я о нім!
Сип-но, жінко, в кухоль варенухи,
А ви, хлопці, тихо наче мухи!
Я вам розповім.

Досі люд ірляндський
Лавріна хвалить,
Бо не був він здирця
Ні захланний жид:
Чужу працю гарбать мав за сором,
Люд не мучив рекрутським набором,
Бідним давав жить.

Лиш одну мав хибу
Той предобрий пан,
Що на голярів був
Дуже злий тиран:
Лиш раз в рік він стригся й підголявся,
В довгих патлах і кудлах пишався,
Мов кудлач-баран.

Та ще гірш бувало:
Лиш яр скінчиться,
І голяр обголить
Царські лиця,
Жде на нього дивная заплата,
Та не сріблом, але з руки ката:
Шнур, шибениця.

Дивувались люди,
Гризла всіх та вість,
Що сей цар предобрий
Мав такую злість.

Та що цар дасть, те їдять підданці,
Так привикли з часом і ірляндці
Сю глодати кість.

Голярі лиш звикнуть
Не могли ніяк,
Бо та шибениця
Кепський має смак!
Та що діять? Терпи, що припало!
Бо для бунту їх було за мало,—
Бачив сеє всяк.

Тож рік-в-рік, бувало,
Як лиш май почнесь,
Сходиться на раду
Цех голярський ввесь:
Там кидали жереб сумовитий,
Кому стригти Лавріна й голити
Й висіти прийдесь.

Випав жереб, випав:
Літом Кукулин
Мав царя голити,
Удовиці син.
Як почула се вдовиця мати,
Аж зомліла, почала ридати:
„Ах, мій Кукулин!“

Послужив цареві...
Взяв його вже кат,
Щоб криваву плату
За ту службу дать.
Аж тут мати крізь тлум люду пхаєсь,
Що є сили квапиться, хапаєсь,
Щоб за ним благать.

„Царю, ах, се син мій,
Мій єдиний рай!
Пробі, молюсь к тобі:
Милосердя май!
Я ж без нього бідна сиротина!
Згину радше я сама за сина,
Лиш його віддай!

„Царю, пане любий,
Чи ж се людський лад:
Се хлоп'я невинне
Щоб повісив кат?
Муж мій згиб у службі краю того
А ти хочеш оце й сина мого
В мене люто взять?

„Ні, ти нелюд, царю,
Безсердешний жрець:
Рік-в-рік через тебе
Гине молодець.
Пусто, дурно, лиш за царські вуси
Кат невинно чоловіка дусить!
То ти наш отець?"

Тут царя—о диво!
Стид тяжкий пройняв;
Та ще більш він в серці
Милосердя мав.
Не розгнівавсь, лиш зідхнув глибоко,
Слізьми жалю заперлилось око,—
Зупинить казав.

Всім велів геть вийти,
Крім Кукулина;
Сей іде к цареві
Блідий, як стіна.

Цар на троні, зняв свою корону...
„Ну-ко, синку, наблизись до трону,
До бальдахина!

„Присягни й довіку
Виявить не смій,
Що в волоссю бачив
На главі моїй!
Буде вік твій радісний, не чорний:
Доки жити, будеш ти придворний
Царський брадобрій".

Рад присяг хлопчина,
З волі скористав...
Швидко вчула мати,
Яким паном став.
Царя голить день-в-день перед світом,
То цар більше голяра вже літом
Вішать не казав.

Тішилися люди:
Добрий цар Лаврін!
Лиш одну мав хибу,
Та й ту справив він.
Та ще більше, ніж ввесь люд ірляндський,
Цех славетний цирульно-голярський
Тішився з тих змін.

Вже голяр на царськім
Брика оброці;
Радується мати
На кожнім кроці:
Вже на фраку ордер промінистий,
Злоті звізди, вишивані лиштви,
Бритва при боці.

Та що варті звізди,
Золотистий фрак,
Коли в серці горе
Наче гострий гак?
Що в волоссю криє цар патлатий,
Про се вічно, як той гріб, мовчати
Мусить неборак.

Гусоньки ґеґочуть,
Лебеді мовчуть;
Хто скрить хоче тайну,
Голярем не будь!
Рот голярський, як млинок теркоче,
Що лиш знає, виповісти хоче,
Язичок, як ртуть.

„Ах, мій любий сину,
Що в тебе за гриж?
Вдень нема спокою
І вночі не спиш!
Був ти втішний, личенько рум'яне,
А се зблід, все тіло чахне, в'яне...
Що тобі? Скажи ж!"

„Мамочко, для мене
Ради вже нема".
„Синку, хто питає,
Той багато взна.
Є тут в лісі скитник чудотворець,
Усіх людських болів переборець,—
Він твій біль злама".

Мовив дід у лісі:
„Знаю я твій гнет:
Ти голяр, мій синку,
І знаєш секрет,

Та не смієш зрадити нікому...
І не буде легше серцю твому,
Аж се скажеш геть!

„Близь села Віклова
При спливі двох рік
Є верба дуплова
Вже предовгий вік:
Їй ти шепни в тиху нічну пору
Свою тайну,—скинеш з серця змору;
Се єдиний лік".

Зараз в ніч голяр наш
З дому в путь махнув.
Знать, чи дід рік правду,
Чи, бува, брехнув?
Нашептавши все вербі дупластій,
Що цар криє в кучмі тій кудластій,
Він здоров вернув.

Швидко після того,
Як подужав він,
Пир бучний задумав
Справить цар Лаврін.
З всього краю панночки і пані
Поз'їжджались, прошені і звані,
К царю на поклін.

Був обід, а потім
Ряд блискучих заль
Заповнився гістьми,
Розпочався баль.
А на тую радість превелику
Цар замовив чеську музику,
Щоб гулять не жаль.

З чехів дома якось
Невеликий слід,
Та за те в чужині
Повен їх ввесь світ:
Музиканти, возні, арфяниці,
Комісари, сірники з Сушиці—
Де лише їх ніт!

Йшли на баль музики,
Аж пан Червічок
В поспіху від баса
Згубив протичок;
А як стали в Віклові край броду,
Зуздрів тую превелику шкоду
В устю двох річок.

При вербі дупловій
Став він, думав щось...
„Чи шукать кілочка?
На баль спізнимось!
Прут з верби вріж—направлена шкода!“
А що з того вийшла за пригода,
В сні б не приверзлось!

Вдрав цареві штуку
З басом—ух, ух, ух!
Як на балі смиком
Дав по струнах рух,
Рявкнув бас, все в залі заглушає:
„Цар Лаврін ослячі вуха має!
Цар є довговух!“

Тут Червічка з басом
Вивергли за пліт.
Та вже вішать баса
Пізно і не слід...

Так то тайна, за яку на стричку
Мерли хлопці, завдяки Червічку
Розійшлася в світ.

Що ввесь світ від баса
Вже дізнався вмить,
Не було резону
Під волоссям крить;
Тож почав наш цар по тому балі
Довгі вуха вже не в футералі,
А явно носить.

А як стих гармідер
По якімсь часі,
То царя ще ліпше
Полюбили всі:
Всім здалось ще й краще, по-лицарській—
Довгі вуха при короні царській
В їх цілій красі.

Тут кінчиться повість.
Віват цар Лаврін!
Стриг і брив до смерти
Його Кукулін.
Бо не взнав цар, як то донеслася
Його тайна басові, а з баса
На великий дзвін.

Не всі такі верби,
Як та в Віклові,
Не такі й баси всі,
Як Червічкові,—
Тож як ме вас чим язик свербіти,
Нашепчіть се, мої любі діти,
Вербі дупловій!

ІЗ ДРІБНИХ ПОЕЗІЙ

І. Думка на Бательовській горі

Вмирає сонечко, вмирає,
За гори до німців спадає
і тане.
Шумава та наша кривава
Тужливо за сонцем до німців
ще гляне.
Гук дзвонів над нами лунає
І край ввесь навіки лягає
до труни.
Над села, міста, понад ріки
Мла, наче завій той жалібний,
знай суне.
Вмирає народ мій, вмирає,
І ангели сторожі линуть
від нього.
І книгу життя люду мого
Господь замика в сю хвилину
навіки.
Останній син краю в зневірі
Оперся край муру німого
на лірі;
Спів жалю скінчився і з муру
Співак впав в могилу враз з краєм,
і ліра.
Вмираєм! Вмираєм! Вмираєм!
І сонце за гори спадає
і тане.
Лиш наша Шумава кривава
Тужливо за сонцем до неба
ще гляне.

1841 – 1844.

II. Моя зоря

Як маленьким ще я був,
Ні на чім не знався,
То любив я кожного,
Світ мені всміхався.

Радо татка слухав я,
Радо слухав мами,
І з сестричкою лічив
Зорі, що над нами.

Одну знала матінка,
Що так любо зирка:
„Подивись, Карольчику,
Оце твоя зірка".

Знав я свою зірочку,
Часто з нею грався:
„Зірко, зірко, зірочко,
Тут до мене стався!"

А як школи перейшов,
То став атеїст я,
І не вірив в бога, в рай,
В пекло ані в піст я.

І про зірку я забув,
Про матусю свою,
Небо теж загнівалось,
Затяглося млою.

І сховалась зірочка
За хмарні коверці,
І блукав по світі я,
Пусто було в серці.

Аж коли тебе пізнав,
Юлечко-пташатко,
Знов побачив зірочку—
Твоє серденятко.

Моя зірка давняя
Вже на нас не зирка:
З вірою дитячою
Згасла й моя зірка.

1846 - 49.

III. Пише нам Шузелька

Пише нам Шузелька[1]
З Франкфурта стихонька:
„Ходіть німцям помагати,
Бо їх коле колька".

Ой ви, німці, хами,
Не граємо з вами,
Що собі ви наварили,
Висербайте сами.

Німеччина ваша,
Але Чехи наші,—
Не дуйте нам із Франкфурта
До чеської каші.

[1] Шузелька—німецький публіцист родом із Чехії, перед 1848 роком гарячий противник абсолютизму й емігрант. в 1848 р. був членом франкфуртського парляменту; пізніше був довгі літа борцем за федеральний устрій Австрії і рівноправність народностей.

Бо Франкфурт здригнеться,
За шапку візьметься,
Як чеський лев з'їжить вуси,
Хвостом замахнеться...

Гей, festina lente[1],
Швабський парляменте!
Дамо тобі на прочисток,
Жди лиш, сакраменте!

1848.

IV. Десь того не видко

Що вас радувало, десь того не видко,
І не має того, що нам втішно:
Що нас радувало, панам було гидко...
Ой, нема вже того, що нам втішно.

Що ж се за устава без сойму, без права?
Що ж се за устава—стан облоги?
Се така устава, як суха отава,
Як суха отава й міх полови.

Все таке нам сунуть, що лиш тільки плюнуть,
Все дають нам більше,—ой, данини.
Самі октроївки, на шию верівки...
Годі вже терпіти! К чорту з ними!

1850.

[1] Festina lente—латинська приповідка, значить: квапся помалу.

V. Китиця

Віє вітерець реакційненький[1],
Біжить Франтичок та до Дунаю,
Набира води до подєбрадки:
Водою надплив уряд до нього,
Урядець красний, чорножовтенький...
Ой, став Франтичок уряд лапати—
Гепнув, ой гепнув, між два стільчики.

„Ой, коби я знав, уряде масний,
Щоб я міг тебе справді дістати,
Я б радше державсь аристократів.

„Ой, коби я знав, уряде масний,
Що ти б міг мені на все лишиться,
Зрадив би я всю демократію.

„Ой, коли б я знав, уряде масний,
Що можеш таки втекти від мене,
Я б таки держав з демократами".

1850.

VI.

Все то, все то, все то так і виглядає,
Що пан Шварценберґ[2] у конституц'ю грає.
Все то, все то, все то так і виглядає,
Що він конституц'ї пута накладає.

---

[1] Оця пісенька—жартлива перерібка звісної „Китиці" з Короледвірського рукопису, перероблені на нашу мову Шашкевичем. Хто був той „Франтичок", виведений героєм сеї перерібки, може нам бути байдуже; пісенька має і без того свій загально-психологічний інтерес.

[2] Князь Шварценберґ був президентом реакційного міністерства, що від 1849 р. взялося на розвалинах революції заводити абсолютизм і за десять літ довело Австрію на край загибелі.

Той стан облоги, се не дурниця,
З часом в систему має зміниться;
І все та хвиля ближче та ближче,
І конституц'я на ладан дише.

Шкода того часу, як то ми повстали,
Як ми конституц'ю мов у сні дістали!
Шкода того часу, як то ми повстали,
Що ми вас тоді не знали!

Були б ми вас знали, та на віз наклали,
Вивезли за межу, там вас висипали!
Шкода того часу, як то ми повстали,
Що ми вас тоді не знали!

1850.

VII. На хліб ми працюєм

На хліб ми працюєм, чужий ним пасеться;
Ми гірко бідуєм, а він з нас сміється.
Чекай же ти, враже, урвесь тобі раз,
Не вічно ж ти мусиш сміятися з нас!

Чи так то, чи сяк то, а все якось буде,
Про пару драбів тих не вигинуть люди;
Та ж сонце не світить лиш на пустоцвіти,
А ми тебе, німче, не хочем терпіти!

VIII. Пісня чехів з р. 1850.

Зле, матінко, зле,
Шварценберґ іде!
Один іде генерал,
Другий іде кардинал—
Зле, матінко, зле![1]

[1] Сім'я Шварценберґів — найбагатша магнатська сім'я в Чехії і мабуть у цілій Австрії. Назва Шварценберґів нерозривно зв'язана з многими найпогамшими і найсумнішими картами австрійської історії.

Зле, матінко, зле!
Шварценберґ іде:
Один держить карабаш,
Другий клепче „Отченаш“—
Зле, матінко, зле.

Зле, матінко, зле,
Шварценберґ іде:
Один із них архипіп,
А другий дурний як чіп,—
Зле, матінко, зле!

IX. Вічне життя

Не журись, душе моя,
Що наш вік короткий,
І що там по смерті дасть
Нам пан біг солодкий.

Безконечний світа круг,
Невгамовне діло,
І безсмертний є твій дух
І безсмертне тіло.

Що люд смертю назива,
То ще не кінчина,
Се лиш так, як западa
В театрі куртина.

Дзінь-дзінь дзвоник... Се значить:
Акт один скінчився,
І вид сцени на момент
Навісом закрився.

Передягнуться грачі,
Кожний в іншій ролі,
Але актів вічний біг
Не стає ніколи.

1854.

X. Гріб

Синку, не все одно,
Де в гробі лежати:
Не давай же на цвинтарі
Себе поховати.

Не знайдеш там чести:
Як бур'ян здоровий,
Спасуть тебе кожне літо
Попівські корови.

Краще в самотині
Дай себе зложити,
І вели на своїм гробі
Липку посадити.

Під липкою, синку,
Весело лежати:
З весни будуть на ній гарно
Пташечки співати.

Як зацвіте в липні
Та липка кріслата,
То сідатимуть під нею
Хлопці і дівчата.

Липка з тебе виссе
Соку медового,
Пильні бджілки зберуть меду
До вулика свого.

То й по смерті, синку,
Будеш мати славу:
Будуть панночки тобою
Солодити каву.

1854.

XI. Із Епіграмів

I

Чесному грозить тільки голод,
Злодію тільки шибениця;
Чеський письменник може похвалиться:
Йому грозить голод і шибениця.

II

Павлу гірше, Петру ліпше —
Зависні, мовчіть!
Єретикам дав бог розум,
А попам живіт.

III

Не йди, Грицю, на лід з паном,
Знай се в осторогу:
Пан поховзнесь, а за нього
Хлоп зламає ногу.

IV

Кожний свій пай робить,
Любий пане мій:
Хлоп із гною жито,
А ти з жита гній.

V

Доказує щосили ксьондз добродій,
Що розум наш по райськім плоді
Без помочи бога
Не стоїть нічого.

Панотче, правда! Що там довго править!
Я вірю вам, ще більше вірю навіть;
Ваш розум і з поміччю бога
Не стоїть нічого.

VI

Чи диво, що п'ять риб і п'ять хлібів
П'ять тисяч люда наситили раз?
Адже ж се чудо ще й до наших днів
Живить так много тисяч чорних ряс.

VII

Питаєш, чи Йона, пророк ніневітський,
Був місіонар єзуїтський?
Ні, не міг буть. Ось в чім хиба:
Проковтнула Йону риба;
Єзуїт же, ручу вам,
Проковтнув би рибу сам.
Не був єзуїт, бо та риба безвісна
Три дні його мала в нутрі і не трісла.

VIII

Ах, оригінальність! Як же
Я за нею тужу!
Усі люди йдуть по мості.
Я піду в калюжу.

IX. **Професор історії**

Зна історію—повірте мені,
Середні віки по середині,
Стародавню всю позабув уже,
До новітньої не дійшов іще.

X. **Академія природничих наук**

Наша академія
Від свого породу
Раз-у-раз досліджує,
Спитує природу:
Тільки, братця, в тім біда,
Що природа не відповіда.

XI.

Бог батько дав нам заповідей десять,
Щоб у рай війти,
А церква, мати наша, скоротила
Їх в одну: „Плати!“

XII. **Мізантроп**

Щоб від чортівських вас спасти покус,
Всю кров свою пролив за вас Ісус;
Та я, коли найдуть на мене злі хвилини,
За вас не дав би навіть трохи слини.

XIII.

„Що тобі не мило, не чини другому,
Знай се, любий сину!“
Говорив учитель школяру малому,
Торгаючи за чуприну.

XIV

Не стає нам для театру
Чотирьох річей дрібничних:
Дому, публіки, акторів
І поетів драматичних.
Тож на акції, панове, раджу вам
Будувати чеській Музі храм.
А як акцій купу пустите між люди,
І цегол багато виробите в лет,
То акціонер вам кожний зараз буде
Актор, публіка або поет.

XV

Здавен-давна цар російський
Позволя своїм дворянам:
„Можеш мати душ хоч тисяч,
Тільки розуму не тра нам".

XVI

Ягоди з одного поля
І Самсон і Гнат Лойоля:
Один менше, другий більше
Напустив лисиць у збіжжя.

XVII. **Напис на єзуїтській колегії**

Люляй, люляй, чеський краю!
Спи тихенько, ти мій раю!
Ніч надходить! Люленьки!
Прилетіли лилики.

XVIII. Згода

Кличете до згоди з наміром таємним:
„Те роби, чого захочем ми!“
Та я собі тую згоду так толкую:
„Чого хочу я, робіте ви“.

XIX. Наслідки битви на Білій горі

Поки в Чехах єретикам
Було м'яко й тепло,
Вони мали в Чехах небо,
А по смерті пекло.

Аж як, Фердинанде другий,
Нам надав тебе бог,
То ми мали в Чехах пекло,
А по смерті небо.

XX. Чеська молитва

Святий Яне Непомуку,
Май над нами свою руку:
Хай на нас бог зробить,
Що зробив на тобі,
Щоб язик наш також
Не зогнив у гробі.

РУМУНСЬКА НАРОДНЯ ЛЕГЕНДА

Майстер Маноля

У долині Арджіку прекрасній
Їде воєвода Раду Чорний
В супроводі слуг і війська свого,
На коні і в панцирі зі сталі.
А за ним із мірами й келнями
Їде крепких мулярів десяток;
Під будову манастирську місця
Раду тут найкращого шукає.

Їдуть так невитоптаним шляхом,
В тім пастирську князь почув фльояру
І побачив на луці цвітистій
Череду і пастуха край неї.
„Друже!—мовив князь до парубіки,—
День і ніч по Арджісі ти ходиш,—
Може бачив ти таку будову,
Що нескінчена стоїть край річки?“

Відложив пастух свою фльояру,
Перервав свою тужливу пісню...
„Бачив те, чого вам треба, пане,
Та не смів там поступить ногою.
Уникаєм місця того в південь,
Бо проймає жах вблизу тих мурів;
Пси мої завиють, як їх бачу,
Мов би смерть ішла поперед нами“.

„Гей же! Гей же!“—крикнув Раду втішно
І верстає шлях собі до мурів,
Потім кличе мулярів до себе
І ось що говорить їм поважно:
„Манастир я тут покласти хочу,
Та най буде в храмі цьому затиш
І най буде найкраща обитель,
Моя гордість, мого роду слава!“

То ж послухайте мене, майстрове,
Й ти, Манолі, перший поміж ними!
Вдасться вам, що не вдалось нікому,
Буде й зиск вам, як не був ні в кого.
Дам вам грошей, зроблю з вас боярів,
Не скупитиму ні коштів, ані дарів.
Та як вам не вдасться ця будова,
Навіть бог вас не спасе від мене,
Всіх живцем в мур тут замурую“.

Жваво мулярі взялись до діла,
Розміряють розміри по шнуру
І на широчезних фундаментах
Зносяться грубезні стіни муру.
Але кожний день—нова їм праця,
Та бо кожний день—нова їм мука,
Бо що зроблять зранку аж до ночі,
Те вночі в розвалинах грохоче.

І глядить понуро та зловіщо
На розвалини ті воєвода.
„Як не вдасться вам оця будова,
Смерть чекає вас у лютих муках“.
Воєвода—пан немилосердний,
І тремтять всі мулярі зо страху,
Та що зроблять за день тяжким трудом,
Те вночі з гучним валиться громом.

Обезсилений упав Маноля,
Сон тяжкий склепив йому повіки,
Але швидко він зі сну збудився:
Незвичайний сон йому приснився,
Схопився і кликнув: „Гей, майстрове!
Слухайте, який нам вихід з горя
І який успіх дає нам доля!“

Коли тільки я заснув уперве,
Кликнув хтось до мене проникливо:
„Не скінчити вам будови цеї!
Що збудуєте все буде падать,
Поки згідно женщини одної,
Чи сестра це буде, чи дружина,
Яка перша вийде вам настрічу,
Не дасте на смерть її живою,
Не вмуруєте в стіну будови!“

То ж як має діло нам щастити,
Най ізв'яже нас страшна присяга:
Перша жінка, що надійде вранці,
Най нехибно буде жертва смерти.
Чи сестра це буде, чи дружина,
Гробом їй буде стіна оцяя!
Чи заплаче муж, чи брат за нею,
Ми не вступим! Присягайте згідно!“

Сталось так, і по короткій ночі,
Ледве зоря край неба скрасила,
Виліз на руштування Маноля
І глядить, хто сну його важкого
Впаде жертвою. І бачить, скорим кроком,
Закриваючи лице від сонця,
Жінка йде, найкраща, наймиліша
З усіх жінок—його дружина вірна.

Похололо в серці у Манолі
І пройняв його біль невимовний,
Але скоро він на все рішився
І душею богу так молився:
„Всемогучий боже, зроби ласку,
Вели хмарам із мокрого лона
Жбухнути потопу на дорогу,
Аби жінка не дійшла до мене,
Аби смерти жертвою не стала!“

І бог вислухав його молитву,
З хмар дощу потоки полилися,
Мов залляти світ увесь хотіли,
Страшні громи потрясли землею.
Але жінка не злякалась бурі,
Бо тягла її любови сила;
Між потоками спішила сміло,
Хоч вода усю її мочила.

Бачить це Маноля й руки ломить,
Бо ж він сам собі накликав горе.
І ще раз він богу помолився:
„Пошли, боже, ти вітри страшнії,
Повали ти скелі кам‘янії,
Щоб дорогу жінці загатили,
До загибелі не допустили!“
Але вітер жінку не спиняє,
Вона йде і радістю вся сяє.

Позирнули всі майстри понуро,
Як побачили Манолі жінку,
Позирнули, бо порозуміли,
Що він сам собі накликав долю.
А Маноля з силою розпуки
Жінку взяв, жартуючи, за руки
І в провалині стіни поставив

І промовив: „Стій тут, моя мила,
Поки ми в стіну цю кам'яную
Не вмуруємо тебе живую!"

Люба жінка жарт за жарт приймає,
Стала там, де він її поставив,
А Маноля камінь закладає,
Далі другий, і стіна зростає.
Починає жінка вже благати:
„О, Маноля, що робиш зі мною?
Чи ти на життя моє наважив?
Як не змилуєшся над жоною,
То тямуй, що в животі у мене
Є твоя єдиная дитина!
Яка ж смерти нашої причина?"

Чує це Маноля й тихо плаче,
Але рук не поклада від діла,
Своє горе в серці замикає.
І мурує, стіну завершає.
Щезла вже в стіні його дружина,
Він останній камінь закладає,
А з нутра доходить такий голос:
„О, прощай! Жона тебе прощає!"

Довершили мулярі будову,
Довершили гарную на чудо.
Князь приїхав, і народ зібрався,
На нову будову дивувався.
„Довершили ви преславне діло!"—
Мовив князь майстрам.—„За це вам буде
Честь від мене й гойная заплата,
А тобі Маноля, майстре славний,
За це діло вікóвічна слава".

Узяли майстри свою заплату
І пішли, лиш сам Маноля в горю
На вежі манастиря лишився.
Що йому заплата й вічна слава,
Коли стратив він свою дружину?
А як темна ніч по дні настала,
Із вежі він кинувся вдолину.
Знайшли трупа його під стіною,
Де він впав на землю головою,
З-під стіни там виплила криниця,
В ній від сліз соленая водиця.

Писано (переклад) 10-11 червня 1912 р.

Неділя, Львів, 1912, ч. 33.

Думи і пісьні найзнатніших европейських поетів

(Вибір)

ЙОГАН ВОЛЬФҐАНҐ ҐЕТЕ

Прометей *

Ти небо своє, о Зею, вкривай
Чорними хмарами
І, як той хлопчик, що стинає
З бодяччя головки, іграй
З дубами й скалами;
Но на землю мою в тебе сили немає,
Ні на хату мою, що не ти її клав,
Ні на вогнище те,
Що не ти його жар роздував,—
Хоч і завість палить там тебе!

Що нужденніше під сонцем, як ви,
Боги?
Ваша святість лиш тим
Мізерненько живе,

---

*) Поезії, починаючи від „Прометей" Ґете (ст. 628) до „Переміна рослин" Ґете (стор. 650), друкувалися в збірці: Думи і пісні найзнатніших европейських поетів. І. „Вибрав і видав Іван Франко. Дрібна Бібліотека. Львів, 1879, 8^0, ст. 30 + (1).

Поезії „Заказані книжки" Гайне і „Цар Довговух І" Гайне, що були поміщені в цій збірці, передрукував Франко в збірці „Вибір поезій" Г. Гайне, 1892 року. В нашому виданні передруковуємо їх разом з іншими перекладами з Гайне.

Що вам в жертву мій син—
Чоловік принесе.
А не будь він убога дитина,
А не май він надії на вас—
(Нерозумна надія, зрадлива!)
Ви би з голоду гибли всі враз!

Як я ще дитиною був,
Не знав ані що, ні куда;
Не раз я блудящії очі звернув
На небо, немов там недоля моя
Найти могла вухо до послуху пильне,
Найти могла серце прихильне,
Немов там потіха була!

Хто допоміг мені
В тяжкій з Тітанами війні?
Хто спас мя від смерти страшної,
Вирвав з неволі?
Чи не ти, моє серце горюще,
Все те звершило?
А ти, молоде, незнающе,
А щире—йому ще,
Вічно сплячому, дармо подякою било!

Я—хилити чоло
Перед тобов? За що?
Чи зболілому ти
Полекшив коли болю?
Чи ти сльози коли
Осушив нещасливому в горю?
А чи силу твою
Не дала ти[1] рука всемогуща часу,

[1] Ти—тобі (народня форма).

Не дала ти предвічна судьба,
Котрій ти підвласний, як я?
А хіба ж ти гадаєш,
Що я маю цуратись життя,
І в пустиню втечи, бо ні збулась ні одна
Надія молода?

Тут я сиджу і творю
Людей на образ свій,
Людей, що враз зі мною
Прийматимуть горе і біль,
І питимуть розкіш і втіху до дна,
І не будуть кланятись тобі,
Як я!

МИХАЙЛО ЛЕРМОНТОВ

Вечірня дума

Сам-самотній по дорозі йду я:
Ген блищить дорога кремінна;
Тиха ніч; простір глас бога чує
І з звіздою гуторить звізда.

В небі так спокійно, так пречудно;
Спить земля в півсвітлі голубім...
Що ж мені так важко і так нудно?
Жду чого? Чи жалую по чім?

Ні, не жду я щастя від недолі
І минулих літ не жаль мені;
Лиш спокою дайте, волі, волі,
Щоб забутись в вічнім, тихім сні...

Та не в тім холоднім сні могили
Я б бажав навіки так заснуть,
Щоб спокійно кров лилась у жили,
Віддих тихо підоймав ми[1] грудь.

Щоб невпинно долітав до мене
Тихий спів про братство і любов
І щоб, в листя строючись зелене,
Дуб хитавсь, шумлячи, наді мнов.

ФЕРДИНАНД ФРЕЙЛІҐРАТ

Спом'яніть

Чи хто молотом важким кує,
Чи хто в полі жито жне;
Чи хто в ям ся глибині трудить,
Щоб на страву заробить;
Хто гребе на кораблях веслом;
Хто за пряжею-ільном
При варстаті ткацькім заробля,
Щоб жила його сім'я:

Честь, поклін усім робітникам,
Мозолистим всім рукам!
Кожній каплі поту, що паде
В труді, честь нехай буде!
Всім, що орють, коплють і садять,
Всім, котрих держить варстат!
Честь, і тим, що хоч в біді самі,
Мислі сіють в голові!

[1] Ми - мені.

Чи то по бібльотеках тісних—
Гниль та пиль лиш коло них;
Чи то книгарям на зиск вони
Драми пишуть, романи;
Чи для грошей мусять, для скупих
В глупствах бабратись чужих;
Чи учену панщину робить,
Греку та латину вчить:

Кожний з них—убогий пролетар!
Нужда—пан їх, голод—цар!
Кожного грижа до кости жре,
Бідність в тихий гріб кладе!
Власть, системи, глупий пересуд
Їх, як кожного, гнітуть.
О, і їм кров теплу з серця, бач,
П'є дітей голодних плач!

Не одного то я знав колись:
З серця пісні му лились,
А недолі, бідности огень [1]
Пік го [2], гриз го день-у-день.
Мов у клітці птах, ся він метав,
Мов у колесі пищав,—
Недостаток гриз го день від дня
І сушила го грижа.

Але хоч блідий, слабий—не впав,
Працював, учив, писав;
Хоч здоров'ям пахли на дворі
Цвіти, чари весняні...
Соловія розлягався спів...

---

1 Огень—огонь.
2 Го—його (народ. форма).

Підпідьомкав перепів...
Він, зарібник духа, тим часом
Сліпав в кліті над письмом.

І хоч дух надвір, на волю рвавсь,
Він усидів, не подавсь.
„Адже й це поезія! Та ж це
Людське горе, це—життя!"
А коли часом змагав го біль,
Говорив він сам собі:
„Будь-що-будь,—я честь не скаляв,—
Для людей я працював!"

Но вкінці не стало сил му[1] вже,—
Впав, як в бою муж паде.
Лиш часом в гарячці ся зривав,
Давні пісні споминав:
В тиху ніч мов молодів він знов,
В серці живо грала кров,
І свобідно дух його злітав,
Земні пута з крил скидав.

Вже давно в могилі він лежить,—
Вітер понад нев шумить
І бур'ян поріс,—нема й хреста,
Де він, бідний, спочива.
Жінка й діти між людей пішли
В горю, сльозах і грижі;
Бідні! Їм лишилось від вітця
Чесне лиш його ім'я!

Честь, поклін усім робітникам,
Мозолистим всім рукам!
Кожній каплі поту, що паде
В труді, честь нехай буде!

[1] Му—йому.

Всім, що орють, сіють і садять,
Всім, котрих держить варстат!
Честь і тим, що, хоч в біді самі,
Мислі сіють в голові.

ГЕНРІХ ГАЙНЕ

Розмова царя з швабом

Стара байка

„Не стану я, як Фараон,
Дітей в ріку метати,
Ані, як Ірод-поганин,
В пень бідняток рубати!

„Я рад забавитись з дітьми,
Як ген то Христос-спаситель;
Пустіть ідо мні дітей! Нехай
Прийде тут швабик-урвитель!“

Так цар сказав. Слуга побіг,—
Вернув,—а з ним явилось
Велике швабське хлоп'я й до ніг
Цареві поклонилось.

І мовить цар: „Ну, що ж,—ти шваб?
Лиш сміло, синку, сміло!“
—„Вгадали!“—відповів му шваб—
Мене швабське лихо їло!“

—„Ти, певне, з роду „сімох швабів?“—
Спитав цар.—„Ні, мій царю,—

Один лиш батько зродив мене,—
За більше я не знаю".

„А що,—спитав цар,—в Швабії
Сесь[1] рік хороші книдлі?"
—Біг заплать,—каже шваб,—ввідуть[2]!
Лиш щось роки обридлі!"

—„А є ще великі люди в вас?"—
Спитав цар.—„Не чувати
Великих,-—шваб му відповів,—
Лиш найбільш череватих".

І мовить цар: „Ну, бачу, ти
Не дурень, мій небоже,—
Як кажуть про тебе". А на те
Шваб каже: „Бути може".

Цар мот[3]: „А то звичайно шваб
Пантрує свеї хати,
Скажи ж ми, що поперло тебе
В чужину йти блукати?"

Шваб мот: „Лиш борщ та буряки
День-в-день варила мати;
Якби хоч трохи м'яса, то
Не був бим рушивсь з хати".

„Проси мя о що хоч",—рік цар.
Шваб бух цареві в ноги.
—„О, царю, віддай нам свободу назад,—
Ввесь люд тя[4] просить вбогий!

[1] Сесь—цей.
[2] Ввідуть—увійдуть, нічого собі.
[3] Мот—скорочене мовить (народня форма).
[4] Тя—тебе.

—„Для волі преціньь, не для пут
Створила нас природа!
О, царю, дай нам той скарб дорогий,
Котрий зовесь – свобода!“

Глибоко зрушений цар став,
Картина,—милий боже!
А шваб си[1] рукавом втирав
З очей пливучі сльози.

Вкінці рік цар: „Пречудний сон!
Бувай здоров,—май розум!
Ти, видно, трошки не в своїм умі,—
Тож скажу відвезти тя возом,—

„І ще ти[2] двох добрих товаришів дам,
Двох щирих жандарів. Вони тя
Допруть до границі. Прощай, я спішусь,
Бо йду на муштру дивиться“.

Це чулої бесіди чулий кінець,—
І вірте мому[3] слову:
Ніколи вже цар не кликав дітей
До себе на розмову.

ТОМАС МУР

Тебе забути?

Я? Забути тебе?
Поки серце ми[4] б'ється у груді,
Бідний краю мій, все
Вно для тебе лиш битися буде!

[1] Си—собі.
[2] Ти—тобі.
[3] Мому—моєму.
[4] Ми—мені.

І чим більше терпиш,
Чим у тяжчій ти стогнеш недолі,
Тим я люблю тя більш,
Гарячіше бажаю ти волі!

Якби ти на ввесь світ
Був багатий і сильний, мав волю,
І був найкращий цвіт,
І був найярча перла у морю,—
Ох, то серце моє
Мліло б з радости в тій же годині,
Лиш чи вміло б тебе
Гарячіше любити, як нині?

Но хоч в крові ти днесь,
У несказаних муках, мій краю,—
Я, твій син, твій увесь,
Тим щиріше тя, дужче кохаю!
І, мов пелікан, п'ю
З лона матері разом із кров'ю
Тільки силу нову
Із безмірнов, новою любов'ю!

ПЕРСІ БІШ ШЕЛЛІ

Озімандіяс

Сонет

З країв далеких путник повертає
І каже: Велит камінний стоїть
В пустині; ніг вже, ані рук не має,
І збоку голова в піску лежить.

Но на лиці гордий безмірно вид,
Залізна воля і погорда злая,

Що топче скутий, невольницький світ,—
Усе те в рисах кам'яних триває.

А всподі напис, вкована в ґраніт:
„Я—Озімандіяс, цар всіх царів,—
Глядіть, раби, на мене і тремтіть!"

І більш нічо. Мертва, суха, німая—
Пустиня граєсь фалями пісків
І звільна, стиха камінь заливає [1].

ГЕНРІХ ГАЙНЕ

Грішні душі

Крізь шпари вітер холодний свистить,
А в бідній, темній хатині
Дві „грішні душі" поруч лежать,—
Їх лиця нужденні, аж сині.

І мовить одна з тих грішних душ:
„Тули мя до свеї груди,
Вуста до моїх вуст тисни,
А чень ми лекше буде".

І мовить друга з тих грішних душ:
„Гляджу в твої очі, о милий,
То й голод і холод забуду, і всю
Недолю, що ми пережили!"

Вони цілувались з сльозами в очах,
В сердешних обняттях сумніли,
Всміхались часом, затягали пісень,
А далі зовсім заніміли.

---

[1] Передруковано: „Неділя" 1912, ч. 31-32 Львів.

А рано комісар із суду прийшов,
А з ним заприсяглий цирулик,—
Оглянули трупи, в протокол
Все благополучно втягнули.

Цирулик сказав: „То гострий мороз,
А ще й пустота жолудка
Причинов їх смерти. То диво й так,
Що раньше не вимерли тутка".

Додав ще, що скоро потисне мороз,
То конче потрібна перина
Вночі, і заразом здорова їда,—
Найліпше печена свинина.

ДАНІЕЛЬ ФРІДРІХ ШТРАУС

Приказка

Ґазеля *

Хто вміє жити? Хто терпіти вміє.
Хто знає радість? Хто боліти вміє.
Хто має скарби? Той, хто власним трудом
Вдоволений, спокійно жити вміє.
Хто всіх веде? Той, хто гіркую правду
В веселе слово пристроїти вміє.
Хто наймудріший? Хто правдиве злото
Від дутого швидко відрізнити вміє.
А хто побожний? Хто людей у людях,
А не християн та турків зріти вміє.

* Ґазеля—стихотворна форма, перенесена зі сходу. В ній римується перший стих з другим, четвертим, шостим і т. д. Інші не римуються; при тім завсіди римів уживається штучних, складаних, а не звичайних. Ця форма надаєсь тільки до коротких строф. приказок і т. ін. (Ів. Фр).

ТОМАС ГУД

Сон вельможної пані

Вельможная пані у ліжку лежить,—
У ліжку так тепло, м'ягенько;
Та, видко, страшного щось пані ся снить,
Щось віддих спирає, у груді тіснить,—
Вна кидаєсь з боку на бік так тяженько,
Руками розмітує, плаче, кричить...

Ось напруго схопилась в ліжку вона,
І просто, мов свічка, усіла.
Холодна, тривожна нев[1] дрож затрясла,
В стовп очі глядять, мов мара там
страшна,—
І знов впала в постіль, з тривоги зомліла,
Мов виду важкого знести не могла.

А втім розвернулась заслона на млі
І скочила з постелі пані...
Ось лямпа так тускло горить на столі,
Тремтить на підлозі проміння її...
Вельможна дрожачими шепче вустами:
„Ох, що за страшний я вид бачила в сні!"

„Десь, бачиться, ніби іду я та йду
По цвинтарі поміж могили...
Втім пукли[2] могили і тіні встають
Страшні, у гнилих сорочках, і стають
Круг мене,— довкола стінов обступили!
Де гляну,—все труп лиш, та труп, та
труп!..

[1] Нев—нею.
[2] Пукли—тріскли.

„Між трупами много дівчат молодих
З іглою в руках і нитками.
Ні іскри життя на їх лицях блідих,
Ні в тусклих очах, ні у грудях худих!
Вни шепчуть так сумно: „На вас ми
крірвали,
Сесь стрій ваш—причина мук наших
тяжких!

„Для панського строю, для панських утіх
Ми мусіли прясти і шити,
Дні й ночі не спати, збиватися з ніг,
Аж поки сюди нас не винесли всіх!“..
Зирнулам,—як в небі ось звізд не злічити,
Так там ніхто б гробів злічити не міг!

„А трупи раз-в-раз прибувають нові,
Мов хмари, понуро, а стиха...
Ще трупи, ще трупи!.. Долом і вгорі,
Аж тьмиться в очах, стугонить в голові!..
Відмалу не знавши ні нужди ні лиха,
Я тільки розпуки не зріла й у сні!

„Всі серця, що пукають з болю день-в-день,
Всі сльози, що ллються щохвилі,
Всі муки нещасних робучих людей,
Всі горе, що в гріб їх з колиски веде,
Все, все перед очі мені проходило—
Недугів і нужди палящий огень.

„Ось тягнесь каліка, ось лізе сліпий,
Ось той, що з даху впав—поламані ноги!
Ось бідна вдовиця жебруча гіркий
Хліб прошений,—двоє замерзлих дітей
При ній, непохованих! Ось той убогий,
Голоден, що з двору слуга го пхнув мій!

„Всі сльози, що я осушити могла,
Но холодно, згірдно лишила,
Всі хорі, котрим я не допомогла,
Холодні, що й шматки[1] я їм не дала,—
Все, все ся круг мене товпило,
Навіть мурин, котрогом боялась мала!

„Ті очі благаючі, тусклі, сумні,
Ті погляди, в просьбі несмілі,
Ті лиця, мов глина, нужденні, марні
Тиснулись тепер до лиця аж мені!..
О, боже, не дай ми подібної хвилі
За гробом ще раз пережить, як в тім сні!

„Пекельний огонь і пожар сірчаний,
Пекучі, невсипнії кари
Нічим проти неї! Вид нужди страшний
Прошиб моє серце, мов меч огняний!
Ті безмірно збідовані мари
Всі забаги панські прогнали з грудей!

„Сліпа, легкодушно по верху життя
Я вік молодий прогуляла;
Ба ні, бідну дівчину, ніжне дитя
Давить помагала, зводити з пуття
І тисячі трупів в могили вганяла
З дороги тернистої в гріб забуття.

„Спивала я часто вино дороге
І страви добірні з'їдала:
І риби, і м'ясо, і птацтво лісне,
І плоди заморські—все було моє;
Про люд, що мер з голоду, я не гадала!
Що ситим до того, як бідний там мре!

[1] Шматка—ганчірка.

„Вбиралась я пишно, як прочі пані
В виставні, блискучії строї,
У атлас і шовк, а в зимовії дні
У футра м'які, дорогі; но коли
Хоч раз я згадала про тих, що одної
Сорочки не мають на холод зими?..

„Про горе, котре я могла полегшить,
Я й думки не мала ніколи!
А пречінь же в моїй душі не кипить
Ні злоба, ні жодна ненависть. Досить
Без думки й розваги ступати по полі
Життя, щоб, як я, проти люду грішить".

І довше не вдержала болю в душі,—
Заламала білії руки,
А сльози гіркії, рясні поплили,
Мов град серед літа по спражному дні.—
О, щоб таку хвилю життя і розпуки
На всіх пань подібні навіяли сни!

М. Н.

Дума

Вороги мя давно поховали,
А я ще рік від року живу...
Ще тоді, як за волю ми встали,
Я поляг у могилу німу.

Серед ґрат, серед замків тюремних,
Серед стін тих холодних і темних
Ще ясніють пречудно вони,
Ті короткі щасливії дні!

Ще нагадую живо ті хвилі,
Як по рідній широкій землі

Загули і народ пробудили
Слова братства, добра і любви...

Як злякалась науки нової
Сила тьми, і кайдан, і неволі,
Як тернами гатила стежки,
Щоб не мож до народа дійти...

Як ми сміло на бій з нею стали,—
В жилах бухала кров молода,—
Ми погибли,—народ ми підняли!
Ось і я впав в могилу тогда.

І про вас, що в війні уцілили,
Любі браття, гадаю нераз;
Як живесь вам? Чи ближче до цілі,
До святої, зайшли ви в той час?

Вам прийшлося тяжкий хрест прийняти,—
Мені легшу присуджено долю:
Тяжко жити й боротись за волю,
Але легко за волю вмирати.

ГЕНРІХ ГАЙНЕ

Вічне питання

„Плюнь на всяку таємницю,
Всякі „але", всякі „може",—
Розкажи нам чесно, ясно
Щиру правду, мій небоже!

„Чом у нужді, чом у крові
Чесний гине, пропадає?
Чом підлець живе, панує,
З-пишна, з-горда походжає?

„Хто тут винен? Чи бог стратив
Власть, чи вже му все обридло?
Чи він сам ті збитки робить?
Ах, та це було би підло!“

Вічно, вічно так питаєм,
Поки глиною сирою
Всім нам рота не заткають,—
Тільки й відповіді всьої!

МИХАЙЛО ЛЕРМОНТОВ

Сусідка

Не діжду вже я волі, здається,
А в тюрмі ми день роком стається,—
І далеко з вікна до землі,—
А за дверми стоять вартові.

Вже б давно мя заїла ся клітка,
Не будь люба у мене сусідка...
Ми прокинулись нині до-дня,—
Я легенько вклонивсь їй з вікна.

Розділивши, зв'язала нас доля,
Познайомила спільна неволя,
Поріднило бажання одно
І ґратоване згуста вікно.

При вікні я раніско сідаю,
Ненаситно на двір виглядаю,—
А віконце насупроти—брязь!
Відхиляєсь заслінка нараз...

Ось на мене „вна“ поглядом вергла
І головку на ручку підперла,
А з плеча, мов здунув вітерок,
Дзяпканистий ся зсунув платок.

Але блідність їй личко вкриває,
І сидить вона, сумно зідхає,—
Видно, думка гризе ї важка,—
Певно, тужить на волю, як я!

Не тужи, моя мила сусідко!
Захоти лиш — отвориться клітка
І, мов пташки свобідніï, ми
Враз линемо в широкі степи.

Ти ключі вкради в батька, кохана,—
Вартових понапоюй доп'яна,—
А вже з тим, що при дверях он там,
Я зумію упоратись сам.

Но ніч вибери темну до того,
І вітцеві вина дай хмільного,
І повісь для пізнаки мені
Дзяпканистий платок у вікні.

ГЕНРІХ ГАЙНЕ

Поступовий рак у Парижі[1]

„Здоров, здоров, поступовий раче!
Що чувати в нашій стороні?
Чи ще все за мною мати плаче?
Чи вже вольний рідний край, чи ні?“

[1] Вперше було друковано в „Громадському Друзі“ 1878. І—під псевдонімом Мирон ***

— В рідним краю все там добре маєсь,
Процвітає чеснота, мораль,
Все легально, мирно розвиваєсь,
Все порядне, чисте, мов кришталь.

Не, як Франція, зверху блищиться,—
Тут свобода рунтає[1] життя!
Наша вільність в глибині таїться,
Так глибоко, геть, що де-де-де!

Он собор у Кельні хтять кінчати,—
Пруський цар тим, кажуть, ся зайняв,—
Мав щось і австрійський доложити,
А баварський шиби надіслав.

Конституцію, свобідні права
Хтять нам дати,—слово нам дали!
Царське слово, ну—то не отава,
То—мов скарб, закопаний в землі.

Вольний Рен, вітця старого твого
Вороги лукаві не возьмуть,
Бо голяндці звяжуть го за ноги,
А швайцари голову припнуть.

Буде й фльота в нас, господь ласкавий!
Зберемо податки! Англік в кут!
На галери, замість в кримінали,
Скуті переступники підуть.

Будем мати й свободу печаті,
Най часи лиш ліпші надійдуть,—
Як закажуть зовсім друкувати,
То тоді й цензуру вже знесуть.

[1] Рунтати—мішати, турбувати, бунтувати.

ҐЕОРҐ ГЕРВЕҐ

Арештант

Вже десять літ, як птахів чув я спів
Послідній раз в зеленім, тихім гаю!
Вже десять літ, як сине небо зрів
Послідній раз я! Чи го ще пізнаю?
Ох, десять літ! Чого ж ще, царю, хочеш?
Чи ще ти мало моїх мук і болів?
Глянь, та рука ти трону не здрухоче!
Пусти, пусти мя вмерти хоч на волі!

Вже десять літ! Присхли до кості жили,—
І власні пута бачу лиш насилу;
О, не лякайсь! Нема вже в мене сили,
Хіба лиш тільки, щоб зайти в могилу!
Ти світу пан, у тебе військ мільйони,—
Я черепок, недобиток недолі,—
Глянь, та рука не повалить ти трону!
Пусти, пусти мя вмерти хоч на волі!

Вже десять літ, як серед стін тюрми
Бажаю смерти, а сконать не можу!
Щоб раз дихнути вольними грудьми,—
Душа би порхла ген у ясність божу!
Лиш раз дихнути! Чи ж і то замного?
Чи ще замало маєш війська в полі?
Глянь, та рука не зломить трону твого!
Пусти, пусти мя вмерти хоч на волі!

Вже десять літ, як духа мого вбито,
Підтято в корені життя моє,
Мій спів заглушено і в гріб зарито,—

Давно послідня згасла іскра вже!
Ще не досить? Чого ж ще, царю, хочеш?
Що ти за користь з моїх мук і болів?
Глянь, та рука ти трону не здрухоче!
Пусти, пусти мя вмерти хоч на волі!

ПЕРСІ БІШ ШЕЛЛІ

Уривок (із поеми „Цариця Меб“)

Я ще дитиною була,
Як мати мя з собов взяла
На смерть безбожника глядіти.
То був широкий пляц. Попи,
Мов круки чорнії, стояли
Круг стовпа. Народу товпи
В важкій ожиданці мовчали.
Прийшов осуджений, повів
Спокійним оком здовж рядів,
А в оці дивне щось світилось,
Немов погорда, ласка й жаль...
Вже полум'я гаддям обвилось
Круг нього, вже очей кришталь
В жарі зчорнів, смертельні стони
Глибоко врізались в моє
Дитяче серце молоде;
І заревів народ, мов дзвони...
Скаженов радістю ричала
Засліплена товпа,—а я
Заплакала.
„Не плач, дитя,—
До мене мати так сказала,—
Не жалуй чоловіка того,
Бо він сказав: „Немає бога!“

ЙОГАН ВОЛЬФҐАНҐ ҐЕТЕ

Переміна ростин

Тисячні барвні переливи, цвітів поспліта-
них купи
Скрізь по грядках і лугах, любко, мі-
шають тебе;
Назви лиш чуєш заказані,—вни попри
вуха шумлять ти,
Наче той вітер пустий, і не лишають сліду.
Вид однакий у всіх, ані одна другій не
рівна,
З цього зв'язку уже право таємне слідно,
Загадку темну якусь. О, чом же я, любко,
не можу
Тут же сказати тобі розгадку словом
одним!

Ось лиш гляди, як росте ростина, як
звільна доходить
Ступнями—з зерна, чимраз—аж до цвітка
і ягід.
З сімені кілець іде, скоро сила плодюча
землі му
В своєму лоні життя ласкаво, стиха відхне.
І на зрощаюче світло, святе і вічно рух-
ливе,
З теплих, вогких пеленок випустить ніж-
ні листки.
Зародок сили дрімав у насінню; зачáток
цілого
Звитий в лушпині лежав, ждучи розвитку
собі,—
Зарід, листки й корінці були в зерні, без
барви й подоби;

Зерно так, хоч і сухе—дихає тихим життям,
Пре догори і вглиб, скоро тепла го вогкість обійде,
Темну лушпину продре, з пітьми до світла встає.
Але вона ще зовсім поодинча при першій прояві;
Це, хоч ростина,—таке ж, як і у других дитя.
Але ось другий добувся вже паросток, знов один, більше,
Гілька за гількою... всі майже такі, як тамта,
Але не зовсім такі; поглядь лиш, як кожний різниться
Слідуючий листок від попереднього: все
Більше пюрець, карбків, розщипаних кінчиків, частей,
Що, в попереднім іще зрослі, дрімали ураз.
І аж так вона дійде до повного, сильного зросту;
Де в якім роді цей зріст чудно буває пишний.
Сміло стремлять угору конаристі ліси, і здається—
Зріст цей багатий, буйний міг би в безмір розростись.
Але тут зріст зупиняє природа могущов рукою,
Силу зверта молоду на доскональший приплід.
Поменше соків пускає, жилки стають вужчі, і швидко
Повів ніжніший якийсь чути в ростині цілій.

Злегка в стирчачих окраїнах зменшуєсь соків,—зате знов
Пень головний, бадилó грубне, повніє раз-в-раз.
Але ось враз виростає безлиста тоненька галузка,—
І, задивована, ти диво побачиш нове.
Тісно довкола стають почислені, чи й такі без ліку
Ніжні, дрібонькі листки один-ув-один вокруг.
Стиснена круг насаду викльовуєсь чашечка з піхви,
З неї в найвищій красі пестрий розів'ється цвіт.
Так то творить природа повну, пречудну прояву,—
Частка за часткою в ній,—лад і суцільний розріст.
Все досконале в ній! На гинкім стебельці ось хитаєсь
Цвіт понад шептом живих, в вітрі тремтячих листків.
Але краса та віщує нову лиш творчу прояву:
В пестро блискучі листки дух ось вступає новий,
І вони швидко змикаються,—кінчики ніжні ід собі
З напротивних боків враз ся любовно зійдуть;
І тихенько стоять вони в парах добірних при собі,
Одна в одну вокруг—іскри нового життя...
Вно оживає, займаєсь,—і запах пречудний широко

В воздусі теплім несесь, все оживляючи вкруг.
Сейчас на дні розростається зарід,—а їх мілійони
В матернім лоні ось сплять, ждучи, аж плоди дійдуть.
Тут і кінчиться круговорот вічної сили природи,
Але другий сейчас в'яжеться з першим— і знов...
І ланцюг той іде через всі часи безконечно,
В цілість ся сходять частки, — цілість і частка живі.

Ну, а тепер, моя любко, поглянь на ту заливу цвітів,—
Вже не мішає тебе зріст їх, і фарба, і рух.
Кожна ростина свідчить ти про вічні закони природи,
Голосно кожний цвіток, ясно говорить тобі.
Но, прочитавши раз святую книгу природи,
Всюди відміну відтак і різнородність узриш:
Звільна повзе ось гусільниця,—швидко мотиль ся тріпоче.
А й чоловік придає розумом своїм відмін.
О, нагадай собі, як то з знайомства, немов із насіння,
Помалу-малу і в нас люба привичка зійшла,
Приязнь відтак ся сильно у наших серцях розвила,
Аж на останку любов зродила цвіти і плід.

Як то чуття, зростаючи стиха, змінялось, міцніло
І розвивалось чимраз краще, ніжніше в душі.
О, уживай же тих хвиль! Любов—то цвіт, із котрого
Виросте найкращий плід—рівність і згода думок,
Рівність і згода поглядів, щоб у тій рівності й згоді
Люди могли ся зійти, краще життя завести.

ОЛЕКСАНДЕР С. АФАНАСЬЄВ (ЧУЖБИНСЬКИЙ)

1. Вартовий

В час лютої бурі, наче дух руїни,
Тріщала й гуділа велика пожежа.
Палати багатих і бідних хатини
Спливалися разом в огняній потопі.

Все місто в тривозі. Шумить і бушує,
По вулицях біга народ в переляку;
Один вартовий лиш на варті далекій
Стоїть, наче стовп, із руж'ям на плечі.

Глядить він на домик при церкві високій,
В тім домику жінка і діти його,
І дума побожно: „Ану ж божа церков
Їх там охоронить від злої пожежі".

Та грізно бушує пожежа скажена,
Клубами валяться душнії дими,
І швидко, неначе намітка червона,
Обвила всю церков струя вогняна.

Зідхнув вартовий тим болючим зідханням,
Яке лиш батьківські груди підійма,
Коли він побачив, що грозить загибіль
Його любим дітям і вірній жоні.

Та вітер гуляє і поривом кожним
З пожежі підносить він диму клуби.

В ті хвилі оподаль тому вартовому
Ввижалася хатка та бідна сім'я.

Побіг би, летів би отець нещасливий
На поміч коханим, та руський салдат —
Ні, він не зламає присяги своєї,
Хоч гинь отець, мати, жінка чи сім'я.

Зглотилися люди при близькій рогачці,
Кричать, нарікають на спільну біду,
Та мученик бідний розміреним кроком
По вузькій платформі ходить вартовий.

Ось хтось і побачив — з очей ґренадира
Закапали сльози на білий ремінь.
Бабуся цікаво підбігла до нього:
„Скажи, чого плачеш, голубчику мій?"

„Не питай!" — понуро салдат відмовляє,
І гірко всміхнувся й на церкву зирнув.
„Он там, в тій хатині, обнятій пожаром,
Горять мої діти і з ними жона".

„Біжи! Адже, може, ще в пору настигнеш
Із тої пожежі їм поміч подать!"
„Ні, матінко! Хочби потім із пожежі,
Із попелу їх кісточки позбирать!"

„Біжи, чи не бачиш, з вікна рученята
Он видно!" — „Ах так, се мій менший синок!"
„Спіши ж для рятунку!" — „А бог, а присяга?
Я вірним буть клявся і хрест цілував".

Забули в тривозі змінить вартового,
І швидко пожар до рогачки дійшов,
Але ґренадир із вузької платформи
Без зміни самохіть не смів відійти.

Ось стихла над містом пожежа страшенна,
А вранці скрізь попіл і згарище скрізь.
Хто спасся, тікав у широкеє поле...
Лиш вірний присязі, повинності й честі
Сам коло рогачки стояв вартовий.

Стояв без нарікань і, серце скріпивши,
Глядів, як курилися згарища церкви;
Та на тім страшливім спаленім просторі
Ні сліду не бачив своєї хатини.

* * *

У царській палаті є варта надворна,
І в варті тій служить сивий ґренадир.
В нього зір орловий, геройська постава,
А на вірних грудях хрести та медалі—

Усе те за вірність царю государю.
Та коли часами він стоїть на варті
І бачить чи вчує тривогу пожежі,
Тоді його очі заходять сльозами.

З російської мови перекладено 8 січня 1912.
Із циклю «Русскій салдат» (Собрание сочинений, т. IX, ст. 43—44).

2. Серце

Живуче ти, серце! Тривоги й турботи
Тебе не могли побороти.
О, чом необузданих пристрастей сила
І досі тебе не спалила?

Нечутно роки поплили, за весною
Вже літо жарке надо мною.

Чого ж ти по давньому все ще гаряче,
А щастя все кволе й ледаче?

Живуче ти, серце! Вогню, знай, святого
Природа відхнула доволі...
Які ж іще бурі й тривоги, небого,
Тебе тут чекають від долі?

О, якби хоч досвід усі твої жалі
И надії розніс за життя,
На всі твої болі, на всі твої мрії
Накинув покров забуття!

Із циклю «Песни, думы, элегии» (Собр. сочинений, т. IX, ст. 194).

3. Під неділю

Природа спить, заснув робучий люд,—
Неділя завтра, бач, господня.
Лиш я один не можу досі вснуть.
І в душу власную забаглося пірнуть,
Що зазначилось в ній сьогодні?

Все той сам сум без імені, без слова,
Усе ті самі сумніви про те,
Що дороге було в життю й святе.
І стало холодно, і як на те
Душа бунтується і докорять готова.

Та докорять кому і нарікать на кого?
Хто ж винен, що у серці в мене
І доброго чуття і сили много,
Що повен я вогню святого,
Життя ж моє таке мілке, дрібне й студене?

І все, чого я ждав, чого бажав,
Ні разу не збувалось за життя;
Що я любив, бувало, і кохав,
Усе немов якийсь від мене омут пхав,
І пропадало все без вороття.

Там же, ст. 198. Перекладено 29 січня 1912.

4. Українська дума.

Не явір схилився кучерявим чолом,
В день ясний над чистим потоком,
Не сокіл присів з перебитим крилом
В степу на кургані високім,—

Ввесь в ранах і в крові козак молодий,
Полишений всіми в час ночі,
Між купамі тіл на рівнині глухій
Розплющує карії очі.

І бачить: скрізь пусто, ні духу не чуть,
У сяєві сонця купається долина;
Під небом осіннім лише там і тут
Несеться степом павутина.

Ні духу живого, лиш трупи кругом
І кров'ю земля вся облита,
І кінь вороний над своїм козаком
Стоїть, в землю вбивши копита.

„Гей, коню вороний, товаришу бою,
Подай хоч крапельку водиці!
Ах, ось недалеко під тою вербою
Я чую журчання криниці!"

І мучений спрагою, в ранах, без сил,
Він кляв свою долю погану,

А кінь свою голову низько склонив
І плакав в уста свому пану.

„Гей, коню мій вірний, товаришу бою,
Мене напоїв ти слізьми!
Та жить мені годі! Ось вже надо мною
Орли степові махають крильми".

І справді орел степовий прилетів,
Щоб тілом його поживиться,
Та кінь заржав грізно і затупотів,
І перхнула хижая птиця.

Та ось козак чує, як нараз у степу
Десь козацькії коні заржали...
І надія життя ожила в козаку,
Але трупи лежали й мовчали.

Тільки кінь вороний іще дужче нараз
Почав ржати та бити копитом,
І козацькі їздці надлетіли сейчас
Ік товаришам своїм убитим.

Він подужав від ран і потім над Сулою
Він ходив безтурботно за плугом,
Оженившися з милою; кінь вороний
Був до смерти йому вірним другом.

Там же, ст. 207—8.

5. Зіронька.

Зіронько, тихо з небес
Ти покотилась в блакиті...
Ось уже й слід твій іщез
У далекім, невідомім світі.

Так думка поета порою
У шумі юрби сеї блідне;
Вилетить зразу яркою звіздою,
А потім загасне безслідно.

І дармо крилатії мрії
Снуються, як пасмо містерне;
Не заступити їм зірки,
Що відлетіла й не верне.

Там же, ст. 209.

6. Хмарка

Гнана волею вітрів
Одиноко в висоті,
Небом хмаронька плила
Десь в далеку далечінь.

Темна, наче той туман,
І сумна, немов журба,
Аж на небозводу край
Наближалася вона.

Та сонця останній
Ось промінь огнистий
Ударив на хмарку,
Мов сніп золотистий.

Спалахнула хмарка
Так живо і ярко,
Немов заблищали
В ній перли й алмази.

Очам видавалось,
Що верх небосклону

Палає там лямпа
У божого трону.

Та вітер, як перше
В широкім роздолі,
Погнав кудись хмарку.
По своїй сваволі.

Розділив на двоє,
А потім для псоти
Розтягав, як пасма,
В високі висоти.

І де була хмарка
Розкішна, рум'яна,
Лишилось лиш пасмо
Сивого тумана.

Там же, ст. 211.

7. Буря

Пронеслася буря,
І знов небо чисте,
І знов землю сонце
Пишно освітило.

Все, як було перше
В красоті природи,
Лиш слід невеличкий
Видко після бурі:

Там гілку зламало
На дубі тіністім,
Там з корня зірвало
Цвіток запахущий.

По зірваній гілці
Й сліду не зістане,
А на місці цвітки
Інші розцвітуться.

І знов подорожний,
Що природу любить,
Скаженої бурі
Слідів не завважить.

Та важкіший полет
Душевної бурі,
І глибший у серці
Слід такої бурі.

Те, що змела в серці
Сердешная буря,
Ввік не підійметься
В душі чоловіка.

Там же, ст. 212.

8. Парубоцька правда

Коли незмінною чергою
У серце юнака любов торкне,
В душі, ворушеній нудьгою та жагою,
Ім'я дівчини молодої
Не сміє вимовить, хіба крізь сон буркне.

Коли звичайною чергою
Юнак утрату переніс,
Ім'я дівчини вже з журбою
І борючися сам з собою,
Зідхаючи, він вимовля без сліз.

Коли ж часи пройдуть рікою,
Журба давно вже зажила,
Він іноді лиш згадкою прудкою
Ім'я її з усмішкою гіркою,
Або байдужно промовля.

По-російськи друковано «Собрание сочинений»: т. IX, ст. 203 п. з. «Истина». Під текстом дата, Ново-Білгород 28 мая 1838. Перекладено д. 26 лютого 1912.

9. Руська пісня.

Гей, життя моє
Безталаннеє,
Доленько гірка,
Самото важка!

Молодість моя
Порохом пішла,
Серце біднеє
Змучилось до тла.

Хоч зійтися з ким
Проситься душа,
А подумаєш —
Холод відстраша.

Много радощів
В світі божому,
Та не всі мабуть
Суджені вони.

Я живав з людьми
І братавсь не раз,
Та зазнав від них
Горя повсякчас.

За любов мою,
За гарячую
Я ошуку лиш
Мав ледачую.

Та не плачу я,
Не жалкую я—
„Хай їм бог простить!“—
Відповідь моя.

Друковано по-російськи в «Собрание сочинений», т. IX, ст. 123. Перекладено дня 26 лютого 1912. В російськім оригіналі на кінці сеї вірші ще раз повторена перша строфа,—по-моєму без потреби.

Ode an das Licht

(Світе ясний, світе тихий)

Klares, lebendiges,
Freies, unbändiges,
Herrliches Licht!
Siehst du denn nicht den Graus,
Dass man in deinem Haus
Die Fesseln flicht?

Dass dir das Dunkel trutzt,
Dass es dich arg beschmutzt,
Dass es—o blick's!—
Mit Purpur dich verdeckt,
Dass es dich drückt und schlägt
Mit Crucifix!

Bist du denn tot? Noch nicht!
Auf denn! Es werde Licht!
Es werde Tag!
Auf denn! Zu Fetzen dir
Reissen den Purpur wir
Mit einem Schlag!

Von Weihrauch fässern dann
Rauchen wir Pfeifen an,

Die Offenbarung auch
Stracks in des Ofens Bauch
Schmeiss' ich hinein!
Weihwasserwedel alt,
Wir brauchen sie zumal,
Um deines Trones Saal
Zu fegen rein.

1882. („Культура" 1925. 2).

Ging ich, ging ich nicht allein

(Не сама я ходила)

Ging ich, ging ich nicht allein,
Elend war der Gleiter mein.
Führt er mich bergauf, bergab,
Mir hinzu drei Sorgen gab.
Erste Sorge ist wohl schwer:
Keinen Vater hab ich mehr.
Zweite Sorge gross genung:
Ich vermählte mich sehr jung.
Dritte Sorg' das Herz mir frisst,
Dass mein Mann ein Trinker ist.
In das Wirtshaus laüft er springend,
Aus dem Wirtshaus wankt er singend.
Und ich hör schon sein Befehl:
Oeffne ihm die Pforte schnell.
Seinen Stecken spart er nicht:
Schlägt mich, schlägt mich ins Gesicht.
Vom Gesicht das Blut mir rinnt,
Auf dem weissen Hemd gezinnt.
Spül' das Hemd ich wieder rein —

Ach, mein Leben ist mir Pein!
Wie im Strom die Blumen flieh'n,
Schwand im Leid mein Leben hin.

1882. („Культура" 1925).

Das Vermächtnis

(Заповіт)

Wenn ich sterbe, so bestattet
Mich auf eines Kurhans*) Zinne
Mitten in der breiten Steppe
Der geliebten Ukraine,—
Dass ich grenzenlose Felder
Und die Dnipr und seine Schnellen
Sehen kann, und hören möge
Das Gebraus der grossen Wellen.
Wen sie von der Ukraine
Schwemmen fort ins Meer und schleppen
Feindesblut und Feindesleichen,
Dann verlass' ich Berg und Steppen,
Schwinge bis zum Gott empor mich
Von dem Sturme hingerissen,
Um zu beten — doch bis dahin
Will von keinem Gott ich wissen.
Ja, begrabt mich, und erhebt euch
Und zersprenget eure Ketten,
Und mit schlimmen Feindesblute
Möge sich die Freiheit röten.
Und um Tag, der euch die Freiheit
Und Verbrüderung wird schenken,
Möget ihr mit einem stillen,
Güten Worte mein gedenken.

*) Kurhan odev mohyla — Hünengrab, deren es in der Ukraine Millionen gibt.

Am Aralsee

(І небо невмите)

Ungewaschen der Himmel
Und verschlafen die Wellen
Und am Ufer so weit man nur blickt,
Schilf und Schilf wie betrunken,
Ohne Wind hingesunken
Niegt sich, beugt sich und raschelt und nickt.

Mein Gott, soll ich noch lange
An dem elenden Tange
In dem offenen Kerker zumal,
In dem dumpfigen Mauern
Meine Tage vertrauern
Und versauern mir selber zur Qual?

Keine Antwort! Beständig
Nickt das Gras wie lebendig,
Will die Wahrheit mir nimmermehr sagen;
Ach, und mehr
Hab' ich niemand zu fragen.

Ruthenische Revue, Jahrg. I (1903) № 11, ст. 266. (Wien).

М. НЕКРАСОВ

Auf den Tod Sevčenko's

Ein Gedicht von Nekrasov

(На смерть Шевченка)

Trauert nicht! Der Fall ist typisch,—
Seht als wünschenswert ihn an:
Also stirbt durch Gottes Fügund
Russlands hochmerkwürd'ger Mann

Seit jeher Mühsame Jugend,
Reich an Hoffnung, Träumen, Plage,—
Kühne Reden, tolle Kämpfe,
Und — des Kerkers lange Tage.
Alles dies hat er gekostet:
Petersburgs Gefängnismauern,
Untersuchung Protokolle
Und gendarmisches Bedauern,
Dann die Orenburger Steppe,
Ihre Festung, Elend... Dumpf
Lebt' er lange dort, beleidigt
Und gekränkt von jedem Lump.
Lebt' als Söldner unter Söldnern,
Theilt' ihr Los — und ach wie oft
Konnt' er unter Knuten sterben!
Hat er selbst vielleicht gehofft.
Doch um nicht sein Leid zu kürzen
Auch um einen Augenblick,
Spart' ihn auf in Sträflingsjahren
Russlands spasshaftes Geschick.
Da — zu Ende geht sein Unglück!
Alles, was nur lieb und schön
Und erquickend, was er seit der
Frühen Jugend nicht geseh'n,
Alles lächelt ihm auf einmal,
Wie ein off'nes Paradies,—
Da — ein Gott hat's ihm geneidet,
Und sein Lebensfaden riss.

Ruthenische Revue (Wien) 1903, № 1, ст. 16--17 (Надруковано після „Das Vermächtnis" T. Sevcenko).

Львівська Філія
Бібл.о... ...-РСР

ЗМІСТ

Стор.

Передмова — Ів. Лизанівського

З буддійської книги „Сутта-Ніпата:

I. Мара і Будда 9
II. Багач і мудрець 9

Старо-арабські поезії:

А. I. Фаталізм 13
II. Краса дівчини 14
III. Вродини героя 15
IV. П'яна 16
V. Чорні очі 16
VI. Її листок 17
VII. Розлука 17
VIII. Післанець (газеля) 18
IX. Його освідчини 18
X. Її відмова 18
XI. Його репліка 19
Б. I. Судьба 20
II. Щирі слова 20
III. Бідність 21
IV. Бездольний 21
V. Серенада 22
VI. Її признання 22
VII. Похвала голяря 23
VIII. Carpe diem 23
IX. Amoroso 23
X. Старість не радість 24
XI. Похвала щедрости 25
XII. Будь щедрим 25
XIII. Горе нашому часові 26
XIV. Зажди хвилину 26

Пісні Сапфині:

I. Афродіто 27
II. Товаришці на прощання 38

Стор

III. Моя донечка 31
IV. Весільна 31
V. До брата Харакса 31
VI. При куделі 32
VII. Умерти бажаю 32
VIII. Там, далеко 33
IX. Сама 34
X. Другові 35
XI. Посестрі 35
XII. Киприді 35
XIII. Не знаю 35
XIV. Не диво 36
XV. Сердитому 36
XVI. Люблю я пишноту 36
XVII. З гімну до Геспера 36
XVIII.. Покинули ви мене 37
XIX. Звивай ніжною рукою 37
XX. Коли помреш 37
XXI. Сердитішої над тебе 37
XXII. Як буря по горах бушує 38
XXIII. Обвіяна вітром злотистим 38
XXIV. Ще одно Сапфоні 38

Овідій:

1. Невірному другові 39
2. Прощання 43

Квінт Горацій:

1. Причепа 49
2. Город і село 53
3. До Аристія Фуска 59
4. До корабля 60
5. До моєї книжки 61
6. Ода до Аполлона 62

Піндар:

1. До Теміди 64
2. До Хромія Айтнеянина 65

Віргілій:

1. Грамотика або мужицька приправа 70

Стор.

М. Річчі (папа Лев XIII):

1. Жіночий швидкий двоколісник . . 78

Джованні Беллі:

З римських сатир

I. Духовна потіха 80
II Згадки 80
III. Римлянки 81

Уілліям Шекспір:

Із сонетів

1. Очей твоїх небесна перепона . . . 82
2. Як господиня дбала без упину . . 82
3. Чом так убогий в новину мій спів 83
4. З небесних зір не вмію я читати . 83
5. XXIX. Неласкаві на мене 84
6. XXX. Коли в солодкій тиші . . . 85
7. XLVI. Не раз я кличу смерть . . . 85

Роберт Бернс;

1 Надгробний вірш 87
2. Парубоча пісня 87
3. Молитва пастора 87
4. Пісенька про чорта й акцизника 88
5. Трагічний уривок 89
6. „A man's a man for à'that" . . . 89

Г. Байрон:

1. Новогрецька пісня (Із „Дон Жуана") 92

А. Теннізон:

1. Святий Симеон Стовпник 95

Віктор Гюго:

1. Nox 103
2. На острові Джерзеї 105
3. Мури Єрихону 107
4 Раз бог батько й Асмодей 108
5. Сон консерватиста 109
6. Вулкан Момотомбо 112

Стор.
7. Сумління 114
8. Напис царя Мезу 117
9. До народу 118
10. Згадка з ночі 4 грудня 1852 р. . . 123
11. Домашня війна 125

Жан Мореас:

I. Я втóмлена 130
II. Я вояк 130
III. Хай спадають листки 131
IV. Ах, сміймося трохи 132
V. Твої очі погідні 132

Поль Верлен:

1. Покутна псальма 134
2. Сантиментальна розмова 136

Жорж Роденбах:

1. Чари минулого 137
2. Любовна літанія 138

Жан Рішпен:

З „Жебрацьких пісень"
1. Старий заяць 139

Й. Ґете:

1. При кужілці (з „Фавста") 143
2. Бог і баядера 144
3. Рибак 148

Ленау:

1. На гробі міністра 149

Генріх Гайне:

1. Бабуся Грижа 151
2. 1639 — 1793 — ? ? ? 152
3. Скін богів 153
4. Післанець 157
5. Два гренадири 157
6. Німеччина. Байки для дітей 159
7. Поетові 245

Стор.

8. Вандруючі щурі (байка) 246
9. Ослячі вибори 248
10. Король довговух 251
11. Острога 256
12. Вхід до неба 256
13. Диспута 260
14. Цар Давид 277
15. Enfant perdu. 278

Анастазій Грюн:

1. Ваш час 280

А. Біргер:

1. Цісар і ігумен 282

Готфрід Келлер:

1. Тиха хвилина 289
2. Морські думки 290
3. В морозні, зимові дні 291

Детлеф фон Лілієнкрон:

1. „Hochsommer im Walde“ 292

Конрад Фердинанд Маєр:

1. Богиня Рома 294
2. Привіт Нілю 295
3. Гарунові сини 298
4. Паломник і туркеня 300
5. Два слова 304
6. Ноги в огні 305
7. Два сни
   I. Мені згадався давній сон . . . 308
   II Я бачив сон 309
8. Усі 310
9. Теспезій 310
10. Шіллєрів похорон 311
11. Нідерляндський маляр 312

Брахман:

1. Колюмб 313

Із німецьких народніх пісень:

1. Пісня про кравців 316
2. Постіл у Росії (з „Jugend“) . . . 318

Стор.

Генріх Ібсен:

1. До заплаканих потомків 320
2. Метелик 320
3. До мого друга, революційного бесідника 321
4. Чи знаєш, брате, як учать 322

Гаральд Гардарі:

1. Пісня про дівчину з руської країни 325

Вольф Еренкранц-Збаразький:

Месіянські мрії хусита

I. Нехай епікури говорять 333
II. Тоді нам не буде потрібно журиться 333
III. Ой, як би хотілось на дім подивиться 334
IV. А хто ж про чудовий той віз розповість 335
V. А хто ж про ту баню чудову згадає 336
VI. Пришлють йому дивний годинник із неба 337
VII. Хусит про театр 338

із жидівської поезії жаргонової:

1. Багач собі наче король той живе (Пісня капцана) 340

Розенфельд М.:

1. Моя пісня 342
2. Пісня робітників 343

Ян Брожек:

1. Даром 344

Себ. Кльонович:

1. Старинний Львів 346

Адам Міцкевич:

1. Геть з моїх очей! 352
2. Судьбами різними в вир світа . . 353
3. Непевність 354
4. В день від'їзду з Одеси (25-X 1825 р.) 355
5. До матері польки 357

Стор.

6. Вступ до „Пана Тадеуша» 359
7. Господарський вечір 364
8. Буря 365

Петербург

I. Дорога до Росії 369
II. Передмістя столиці 374
III. Петербург 376
IV. Пам'ятник Петра Великого . 383
V. Перегляд війська 385
VI. Олешкевич 401

9. До другів росіян 405
10. Смерть полковника 407
11. Нічліг 408
12. Ордонова редута 411
13. Чати 418
14. Втека 420

Адам Асник:

1. Голос, що кличе в пустині 427
2. Приходиш до мене 427

Віктор Гомуліцький:

I. На Канонії 429
II. Ель моле рахмім (боже, повний милосердя 431
III. Під обухом 435

Андрій Немоєвскі:

I. Мені снилось, що я птах 438
II. Що завтра дасть 438
III. Вони вам говорять 438
IV. Останній танець плив 439
V. З чола нам давненько 439
VI. Кузня 440
VII. Входить осінь блідолиця 440

З польської народньої поезії:

1. Горнець з попілом . . . . . .

М. Некрасов.

1. Рідні сторони 442
2. В селі 443
3. Княгиня Трубецька (з поеми „Русския женщины") 446
4. Ніч. Розкошів ми всіх скоштували . 476

Стор.

5. Зелений шум 476
6. З роботи 478
7. Невідомому другові 479
8. Забудь 481

Вол. Соловйов:

I. У цариці моєї високий дворець . . 482
II. Люба, здавна, як і нині 483
III. Хай осінь вчасная сміється 483
IV. Любий друже 484
V. Спека без ясности 484
VI. Всі питання — пусте 484
VII. Das ewig weibliche 485
VIII. Який же сон важкий 486
IX. Бідна любко! 486
X. Шум далекий водоспаду 487
XI. На кораблі ніччю 487
XII. І знов важкий туман 488
XIII. Сонне серце 488
XIV. Вітер з західніх сторін 488
XV. А як бажання тікають 489

М. Н.:

1. В тюрмі 490

М. Чернишевський.

1. Гімн Діві неба 491

Із слов'янської народньої епіки:

1. Зрада жінки Груя Новаченка (з сербського) 503
2. Мати св. Петра (з сербського) . . 514
3. Найбільші гріхи „ . . 515
4. Невдячні сини „ . . 516
5. Диякон Степан „ . . 518
6. Жінка багатого Гавана (з сербського) 521

Із болгарських пісень народніх (пісні гайдуцькі)

7. Сирота йде в гайдуки 528
8. Чого хотіли гайдуки 531
9. Скривджений слуга шукає правди в гайдука 532
10. Дівчина сприяє гайдукові 534

Стор.

Ярослав Врхліцкі:

1. Дрімаючий монах 537

Сватоплюк Чех:

1. Скрипач 538

Ян Неруда:

1. З „Космічних пісень" 541

Ян Сватоплюк Махар:

1. Гусова мати 542
2. Оріянда 546

Карель Гавлічек Боровський:

Вибір поезій

1. Хрещення святого Владимира . . . 549
2. Тирольські елегії
   - I. Світи, місяченьку 587
   - II. Я із того краю 587
   - III. Як підданий, братку . . . 589
   - IV. Що робить — не знаю . . . 591
   - V. Місяцю, рогачу 592
   - VI. Трубки голос в'ється . . . 593
   - VII. Іглаву минав я 594
   - VIII. А тепер мій друже вірний . 596
   - IX. В Бріксені ми стали 600
3. Цар Лаврін 600
4. Із дрібних поезій
   - I. Думка на Бательовській горі 609
   - II. Моя зоря 610
   - III. Пише нам Шузелька . . . 611
   - IV. Десь того не видко 612
   - V. Китиця 613
   - VI. Все то, все то 613
   - VII. На хліб ми працюєм . . . 614
   - VIII. Пісня чехів з р. 1850 . . . 614
   - IX. Вічне життя 615
   - X. Гріб 616
   - XI. Із епіграм 617

Румунська народня легенда:

1. Майстер Маноля 622

Стор.

Думи й пісні найзнатніших европейських поетів. І:

1. Прометей — Й. Ґете 628
2. Вечірня дума — М. Лермонтов . . . 630
3. Спом'яніть — Ф. Фрейліграт 631
4. Розмова царя з швабом — Г. Гайне . 634
5. Тебе забути — Т. Мур 636
6. Озімандіяс — П. Шеллі 637
7. Грішні душі — Г. Гайне 638
8. Приказка — Д. Штраус 639
9. Сон вельможної пані — Т. Гуд . . 640
10. Дума — М. Н 643
11. Вічне питання — Г. Гайне 644
12. Сусідка — М. Лермонтов 645
13. Поступовий рак у Парижі — Г. Гайне . 646
14. Арештант — Г. Гервег 648
15. Уривок із поеми „Цариця Меб" — П. Шеллі 649
16. Переміна ростин — Й. Ґете 650

О. Афанасьєв-Чужбинський:

1. Вартовий 655
2. Серце 657
3. Під неділю 658
4. Українська дума 659
5. Зіронька 660
6. Хмарка 661
7. Буря 662
8. Парубоцька правда 663
9. Руська пісня 664

Шевченко:

1. Ode an das Licht 666
2. Ging ich, ging ich nicht allein . . 667
3. Das Vermächtnis 668
4. Am Aralsee 669

Некрасов:

1. Auf den Tod Sevcenkos 669

Зміст

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ Ів. ФРАНКА

За редакцією І. Лизанівського та С. Пилипенка

		ЦІНА Крб.	Коп.
Том I.	**Оповідання.** 1. Вугляр. Лесишина челядь. Два приятелі. Муляр. Сам собі винен. Добрий заробок. Домашній промисл. Історія моєї січкарні. Довбанюк. Слимак. Ліси й пасовиська. Цигани. Додатки: 1) Відривок з листа Франка до Драгоманова. 2) Передмова до збірки „Добрий заробок". Уваги.—208 ст. З портретом Ів. Франка.	—	75
„ II.	**Оповідання** 2. Маніпулянтка. Між добрими людьми. Чи вдуріла? Яндруси. Поки рушить поїзд. Без праці. Додатки: Дещо про себе самого. Уваги.— 288 стор.	1	10
„ III.	**Оповідання.** 3. Малий Мирон. Оловець. Schön schreiben. Микитичів дуб. Грицева шкільна наука. Мавка. Поєдинок. Мій злочин. У кузні. У столярні. Отець гуморист. Гірчичне зерно. Борис Граб. Під оборогом. Уваги.—272 стор.	1	—
„ IV.	**Оповідання.** 4. Моя стріча з Олексою. На дні. Хлопська комісія. Панталаха. До світла. В тюремному шпиталі. Івась Новітній. Додатки: Передмова до збірки „Панталаха". Уваги.—312 стор.	1	10
„ V.	**Бориславські оповідання.** 5. На роботі. Ріпник. Навернений грішник. Яць Зелепуга. За-для празника. Полуйка. Вівчар. Уваги.—312 стор.	1	25
„ VI.	**З бурхливих літ.** 6. Герой поневолі. Гриць і панич. Різуни. Додатки. Уваги.—232 стор.	1	05
„ VII.	**Сатири.** 7. Рутенці. I. Молода Русь. II. Звичайний чоловік. III. Знеохочений. IV. Патріотичні пориви. Сім казок. I. Рубач. II. Казка про Добробит. III. Звірячий бюджет. IV. Історія кожуха. V. Свинська конституція. VI. Гострий-прегострий староста. VII. Історія		

		ЦІНА Крб.	Коп.
	одної конфіскати. Казки й сатири. I. Місія II. Чума. III. Куди діваються старі роки. IV. Як пан собі біди шукав. V. Як Русин товкся по тім світі. VI. Наша публіка. VII. Свиня. VIII. Як згода дім будувала. IX. Доктор Бессервіссер. X. Із галицької „Книги Битія". XI. Бодяки. XII. Хома з серцем і Хома без серця. Додатки: Уваги.— 440 стор.	1	60
Том VIII.	**Оповідання.** 8. На лоні природи. Щука. Дріяда. Odi profanum vulgus. Сойчине крило. Батьківщина. Вільгельм Телль. Геній .Гершко Гольдмахер. Гава. Гава і Вовкун. Пироги з черницями. Додатки. Вступне слово до „Батьківщини". Уваги.— 324 стор.	1	20
„ IX.	**Оповідання.** 9. Опозиція. Цуваксі. Панщизняний хліб. Чиста раса. Хмельницький і ворожбит. Як Юра Шикманюк брів Черемош. Терен у нозі. Неначе сон. Син Остапа. Злісний Сидір. Із записок недужого. Додатки: Причинки до автобіографії. Уваги.—252 стор. . . .	1	05
„ X.	**Повісті.** 1. Петрії й Довбущуки . .	1	30
„ XI.	„ 2. Boa Constrictor. Уваги.— Видання 2—156 стор.	—	65
„ XII.	**Повісті.** 3. Борислав сміється.—Видання 2—336 стор.	1	30
„ III.	**Повісті.** 4. Захар Беркут. Додатки: Передмова Ів. Франка. Видання 2—218 стор.	—	80
„ XIV.	**Повісті.** 5. Основи суспільности. Уваги.—304 стор.	1	20
„ XV.	**Повісті.** 6. Для домашнього вогнища. Уваги.—206 стор.	—	80
„ XVI.	**Повісті.** 7. Перехресні стежки. Уваги.—432 стор.	1	80
„ XVII.	**Повісті.** 8. Великий шум. Уваги. . I. Із літературної спадщини. Оповідання. На вершку. Іррияція. Поезії. Лірика. Паренетікон. Притчі. Легенди. Сатири. Поеми.	—	75

	ЦІНА Крб.	Коп.
Том XIX. Драматичні твори. 1. Кам'яна душа. Сон князя Святослава. Учитель. Украдене щастя. Майстер Чирняк. Будка Ч. 27. Рябина. Уваги. . .	1	80
„ **XX. Поезії.** 1. З вершин і низин. Кн. 1. De profundis. Гімн. Веснянки. Осінні думи. Скорбні пісні. Нічні думи. Думи пролетаря. Exselcior Профілі і маски. Поезія. Поет. Україна. Картка любови. Знайомим і незнайомим. Оси. Наші чесноти.—276 стор.	1	10
„ **XXI. Поезії.** 2. З вершин і низин. Кн. 2. Сонети. Вольні сонети. Тюремні сонети. Галицькі образки. Жидівські мелодії. Українська студентська мандрівка. З літ моєї молодости. Великі роковини. Додатки: Уваги.—306 стор.	1	20
„ **XXII. Поезії.** 3. Мій Ізмарагд. Semper tiro. Додатки: Передмова Ів. Франка. Уваги. 276 стор.	1	10
„ **XXIII. Поезії.** 4. Зів'яле листя. Із днів журби. Іван Вишенський. На Святоюрській горі. Додатки: Передмова Франка. Уваги.—240 стор. .	1	—
„ **XXIV. Поезії.** 5. Панські жарти. Смерть Каїна. Цар і аскет. Поеми. Мойсей. Додатки. І. До „Панських жартів". II. До „Цар і аскет". III. До „Мойсея". Уваги.	2	—
„ **XXV. Дитячі твори.** 1. Лис Микита. Коли ще звірі говорили. Дрібні дитячі твори.	1	25
„ **XXVI. Дитячі твори.** 2. Пригоди Дон Кіхота. Коваль Бассім. Абу-Каземові капці	1	40
„ **XXVII. Переклади з чужих літератур:** 1. Лірика.	—	—
„ **XXVIII.** (Те саме) 2. Драматичні поеми в двох книжках	—	—
„ **XXIX.** (Те саме) 3. Вибір оповідань в двох книжках	—	—

31.744/27
Ф I
Т-281к 27